

μετοργάφου είναι γραπτή ένωση για την Κύπρο.

είτε τιμής obligate. Το πρότερο είναι διατηρητικό από την περιοδό.

είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει

είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει

είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει

είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει
είτε από την περιοδό που ανατέλλει

2158

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

ΜΕΤΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΥΠΟ

21 x 142

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Ε. ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ

τέως Γραμματέως Α' πε τάξεως ἐν τῷ γραμματείῳ τῆς Παιδείας.

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Α' ΤΑΞΕΩΣ



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΙΔΕΡΗΣ
1898

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΓΓΕΛΙΑ ΛΑΖΑΡΟΥ

— Ιερά Ελασσόνας Ιωαννίνας Αθ. Μαζ.

Γενική Βιβλιοπολίτης Επίκουρης Καθηγητής της Αρχαίας

Ιαννιτσάνης Τυπογραφίας Αθηνών

Πάντα δάντιτυπον φέρει τὴν ὑπόγραφὴν τοῦ συγγραφέως καὶ
τὴν σφραγῖδα τοῦ ἔκδότου.



Αντὶ παντὸς προλόγου ποιούμεθα γνωστὸν τοῖς κ. κ. διδασκάλοις ὅτι ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἀνά γενέρας βιβλίου εἴχομεν ὑπ' ὅψιν τὴν ἐγκύκλιον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου, δι' οὓς ἐκανονίσθη ἡ σειρὰ τῶν ἐπὶ τριετῆ περίοδον διδαχθησομένων τεμαχίων τῶν νεωτέρων Ἐλλήνων ποιητῶν καὶ λογογράφων. Τὴν ἐγκύκλιον ταυτην, ἣν πιστῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἡχολουθήσαμεν ώς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν περιεχομένων, ἐκρίναμεν καλὸν, πρὸς εὐχολίαν τῶν τε διδασκόντων καὶ τῶν διδασκομένων, νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν κατωτέρω.

Περίληψις

Περὶ διδακτέων τεμαχίων νεωτέρων ἑλλήνων λογογράφων καὶ ποιητῶν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΓΥΦΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς σχολάρχας καὶ τοὺς διευθυντὰς ἑλληνικῶν σχολείων

Πρὸς ἀπόφυγὴν τῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν ἐκ τῆς διαφόρου ὑφ' ἑκάστου τῶν διδασκόντων ἐκλογῆς τῶν διὰ Β. Διατάγματος τῆς 23 Ἰουνίου ἐ. ἔ. ὥρισμένων πρὸς ἀνάγνωσιν τεμαχίων νεωτέρων Ἐλλήνων λογογράφων καὶ ποιητῶν, ἔγνωμεν νὰ κανονίσωμεν τὴν σειρὰν τῶν διδακτέων ἐπὶ τριετῆ περίοδον ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος χειμερινοῦ ἔξαμηνου. Ἐντελλόμεθα δ' ὑμῖν ἵνα ἐν τῷ μαθήματι τῆς ἀναγνώσεως τηρήτε μὲν τὴν ἀμέσως κατωτέρω ὥριζουμένην τάξιν τῆς κατ' ἔτος διδασκαλίας, ἀνελλιπῶς δὲ διδάσκητε πάντα τὰ σημειούμενα. Κατ' ἔξαρτεσιν δὲ ἐν τῷ παρόντι σχολικῷ ἔτει, οἱ μέχρι τοῦδε διδάξαντες καὶ ἄλλα τεμάχια, πλὴν τῶν ἡδη δριζουμένων πρὸς διδασκαλίαν κατὰ τὸ Α' ἔτος δύνανται νὰ παραλίπωσιν ἐκ τῶν λοιπῶν ὅσα ἀν ἐγκρίνωσιν, οὐχὶ ὅμως πλείονα κατὰ ποσὸν σελίδων τῶν ὑπ' αὐτῶν μέχρι τοῦδε δεδιδαγμένων.

'Ἐν τῇ Α'. τάξει: Κατὰ τὸ Α'. ἔτος. 1) Ραγκαβῆ, Ἐρέχθειον, Ἀρκτος. 2) Κοραῆ, Τυρταῖος. 3) Π. Σούτσου, Τὰ ἐρείπια τῆς Παλαιᾶς Σπάρτης. 4) Φ. Σκούφου, Ἀγ. Νικόλαος. 5) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Μανουὴλ Κομνηός. 6) Σ. N. Βασιλειάδου, Τὸ Σχολεῖον τοῦ χωρίου. 7) Κοραῆ, δ Παπατρέχας 8) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται. 9) Α. Σούτσου, Ποιηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας Ἐλλάδος. 10) Σπ. Τρικούπη, Μάχη τοῦ Δραγατσανίου. 11) Γ. Ζαλοκώστα, τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς. 12) Δ. Βικέλα, Τὰ παθήματα τῶν Χίων. 13) Σπ. Τρικούπη, Περιγραφὴ τοῦ Μεσολογγίου. Λύσις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἀπόκρουσις τῆς ἐφόδου. Μάχη τῆς Κλεισσοβας. Τὰ κατὰ τὴν ἔξοδον. 14) Αχ. Παρίσχου, Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν. 15) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἡ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στρατεία τοῦ Δράμαλη. 16) Σπ. Τρικούπη, δ Ἀρης ἐν Πύλῳ. 17) Α. P. Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ραγκαβῆ, "Ανθος Μαίου. 18) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Συνάντησις Καραϊσκάκη καὶ Κιουταχῆ. 19) Π. Σούτσου, 'Ο ἀποχαιρετισμός μας εἰς τὸν Μιαούλην.

Κατὰ τὸ Β'. ἔτος. 1) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Οἱ τριάκοντα τύραννοι. 2) Π. Σούτσου, Τὰ ἐρείπια τῆς Σπάρτης. 3) Δ. Παπαρρηγοπούλου, Διογένης ὁ χωνικές. 4) Φ. Σκούφου, Εἰκὼν Ζεύξιδος. 'Ελλάδος καὶ 'Ελλήνων ἔπαινος. Δέσησις πρὸς τὸν Χριστόν 5) Θ. 'Ορφανίδου, Τὸ λάλημα τοῦ Κούκου 6) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Εύρυκλῆς. 'Ηρώδης ὁ Ἀττικός. 7) Σ. Ν. Βεσιλειάδου, Τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου. 8) Α. Κοραῆ, Αὐτοβιογραφία. 'Ενύπνιον. 'Ο Παπατρέχας. 9) Κ. Παπαρρηγοπούλου, 'Άρματωλοὶ καὶ κλέφται. 10) Θεοτόκη, 'Έγκωμον Βούλγαρη, 11) Δ. Ν. Βερναρδίκη, Καταστροφὴ τοῦ Χορμόδου. 12) Περραϊσοῦ, Μάχη τῆς Μπογορίτσας. 13) Α. Σούτσου, Ποιηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας 'Ελλάδος. 14) Γ. Ζαλοκώστα, τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς. 15) Σ. Τρικούπη, Μάχη τοῦ Βαλτετσού. 16) 'Αχ. Παράσχου, Εἰς δρομίσκον τῶν 'Αθηνῶν. 17) Σπ. Τρικούπη, 'Η καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, Λύσις τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσσολογγίου. 'Απόκρουσις τῆς ἐφόδου. Μάχη τῆς Κλεισοβας. Τὰ κατὰ τὴν ἔξοδον. 18) Π. Σούτσου, 'Ο ἀποχαιρετισμός μας εἰς τὸν Μιαούλην.

Κατὰ τὸ Γ'. ἔτος. 1) Κοραῆ, Τυρταῖος. 2) Π. Σούτσου, Τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς Σπάρτης. 3) Βουλγάρεως, Δύναμις καὶ χάρις τῆς μουσικῆς. 4) Ι. Καρυσούτσα, ὁ Θεός καὶ ὁ Θάνατος. 5) Βαλαωρίτου ὁ Βαλμᾶς. 6) Ραγκαβῆ, Περιστερά. 7) Φ. Σκούφου, Χώρα ἀπὸ τοὺς ἔχθρους καταχαλασθεῖσα. 8) Κοραῆ, 'Ενύπνιον. Παπατρέχας. 9) Δ. Ν. Βερναρδίκη, 'Η καταστροφὴ τοῦ Χορμόδου. 10) Κ. Παπαρρηγοπούλου, 'Άρματωλοὶ καὶ κλέφται. 11) Σ. Βυζαντίου, 'Ἄξιωματικὸς τῶν 'Ανθέων 12) Α. Σούτσου, Ποιηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας 'Ελλάδος. 13) Σπ. Τρικούπη, Μάχη παρὰ τὰς Πάτρας. Πυρπόλησις τῆς ναυαρχίδος. 14) Ζαλοκώστα, Τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς. 15) Σπ. Τρικούπη, 'Η καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. 'Αλωσις τοῦ Παλαμηδίου. 'Ψηλάντης. 16) Π. Σούτσου, 'Ο ἀποχαιρετισμός μας εἰς τὸν Μιαούλην. 17) Σπ. Τρικούπη, Μάχη τῆς Κλεισοβας. Τὰ κατὰ τὴν ἔξοδον. 18) Α. Ρ. Ραγκαβῆ, 'Ο Γεννάδιος. 19) Δ. Αινιάνος, 'Η 'Αράχωβα. 20) Ν. Θεοτόκη, 'Εργα τῆς ψυχῆς. 21) Α. Παράσχου, Εἰς δρομίσκον τῶν 'Αθηγῶν.

'Εν 'Αθήναις τῇ 21 Νοεμβρίου 1884.

Ο 'Υπουργός
Δ. ΒΟΥΛΑΠΙΩΤΗΣ

Σ. Μ. ΠΑΡΙΣΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΤΥΡΤΑΙΟΣ¹

Οι Λάκωνες, ἔρασται τῆς ἴδιας των ἐλευθερίας, ἔθλεπον ὅμως πάντοτε μὲ ζηλότυπον ὅμμα τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων. Ὅθεν ἐκινοῦσαν διὰ πολλὰς μικρὰς αἰτίας πολέμους, καὶ τόσον προθυμότερον, ὃσον μόνην τέχνην καὶ μόνον ἐπάγγελμα ἔγνώριζαν τὸν πόλεμον, καταφρονοῦντες ὅλας τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, τὰς πρώτας ὡς ἀργῶν ἀνθρώπων ἀσχολίας, καὶ τὰς δευτέρας ὡς ἔργα πρέποντα εἰς δούλους. 'Άλλ' ἀπὸ τοὺς ἀκαταπαύστους τούτους πολέμους ὁ ἀδικῶτερος καὶ πλέον ἀνατσχυντος ἐκηρύχθη κατὰ τῶν ταλαιπώρων Μεσσηνίων ἢ μᾶλλον κατὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος δότι, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Ἰουστίνου,² ὁ πόλεμος οὗτος ἔγινε ἀφορμὴ ὅλων τῶν μετέπειτα κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διχονοιῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων.

Τὸ μάκρος καὶ ἡ σκληρότης τοῦ πολέμου τούτου ἔδειξεν ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔζητον πρὸ πολλοῦ ἀφορμὴν νὰ κυριεύσωσι τὴν πολύκαρπον γῆν τῆς Μεσσηνίας . . .

'Ο πρώτος πόλεμος ἐκράτησε σχεδὸν ἔτη εἴκοσι, καὶ ἐτελείωσε μὲ δγδοηκονταετὴ δούλωσιν τῶν Μεσσηνίων. Τὸ ἐλαφρότερον κακὸν τῆς δουλώσεως ἦτο ἡ ἀνάγκη νὰ στέλλωσι κατ'³ ἔτος εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἥμισυ μέρος ἀπὸ τοὺς καρποὺς ὅλους τῆς γῆς των. Μὴ ὑποφέροντες τὸν τόσον βαρὺν ζυγὸν οἱ ταλαιπώροι Μεσσήνιοι, ἀπεστάτησαν καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν δεύτερον πόλεμον· ἐπειτα εἰς ἄλλον τρίτον καὶ τελευταῖον τέταρτον.

Εἰς τὸν δεύτερον ὅμως πόλεμον οἱ Μεσσήνιοι ἐπολέμησαν μὲ τόσην ἀπελπισίαν, ώστε ἡνάγκασαν τοὺς ὑπερηφάνους Λάκωνας νὰ στείλωσιν εἰς τοὺς Δελφούς, ζητοῦντες συμβουλὴν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα. 'Ο καλὸς Ἀπόλλων, ἢ μᾶλλον οἱ καλοὶ του ιερεῖς καὶ προφῆται ἀντὶ νὰ

1) Περίφημος ἀρχαῖος ποιητὴς Ἐθηναῖος, ἀκμάσας κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον, γενόμενον τῷ 685—688 π. Χ.

2) Ῥωμαῖος ιστορικός, συγγράψας γενικὴν ιστορίαν κατ'⁴ ἐπιτομὴν τῶν βιβλίων τοῦ Τρόγου Ποιμητῆσυ.

συμβουλεύσωσι τὴν εἰρήνην, ἐσυμβούλευσαν νὰ ζητήσωσι στρατηγὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειψαν λοιπὸν ζητοῦντες τὸν στρατηγόν· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ μὴ ἔχοντες νὰ στείλωσιν ἐπίσημον κάνενα, ἢ καὶ θέλοντες νὰ περιπατῶσι τοὺς Σπαρτιάτας, ἔστειλαν τὸν Τυρταῖον, ἄνδρα καταφρονημένον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐπειδὴ ἐπάγγελμα εἶχε νὰ διδάσκῃ κοινὰ γράμματα, ἥτο χωλὸς τὸν πόδα, καὶ περιπλέον, ἃν πιστεύσωμεν τὴν ἴστορίαν, ἐχώλαινεν ἀκόμη καὶ τὸν νοῦν.

Οὔτε ἡ χωλότης τοῦ ποδός, οὔτε τῆς γραμματοδιδασκαλίας τὸ ἐπάγγελμα ἰσχύουν νὰ κάμωσι καταφρονητὸν τὸν ἀνάξιον καταφρονήσεως. Ἡ περὶ τῆς βλάβης τοῦ νοῦ ὑπόληψις πιθανῶς ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ φυσικὴν τοῦ Τυρταίου ἀστειότητα, ὑπερβαίνουσαν ἵσως κακοποτε τὰ ὅρια τῆς ἀστειότητος· ἢ ἔτι πιθανότερον, ἀπὸ τὴν συνήθη τῶν Ἀθηναίων ἐλαφρίαν εἰς πολλὰς περὶ ἀνθρώπων καὶ περὶ πραγμάτων κρίσεις των. Τοῦτο συμπεραίνεται ἀπὸ Διογένη τὸν Λακέρτιον¹, ὅστις ἴστορῶν τὴν περὶ Σωκράτους ἀδικον κρίσιν τῶν Ἀθηναίων, προσθέτει ἀμέσως ὅτι παρόμοια ἔλεγον καὶ τὸν Τυρταῖον τρελόν: «Καὶ Τυρταῖον παρακόπτειν ἔλεγον». Ἔνι, ως συμφώνως μαρτυροῦν οἱ ἴστορικοί, χωὶς τὴν στρατηγίαν καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Τυρταίου οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἤθελαν κατατροπώσει τοὺς Μεσσηνίους, ἥτο λοιπὸν ὁ Τυρταῖος καὶ στρατηγὸς ἔμπειρος καὶ ποιητὴς ἐπιδέξιος· ἥγουν ἔδειξεν, ὅτι πολὺ πλειότερον αὐτοῦ τρελοὶ ἦσαν ὅσοι τὸν ὑπελάμβανον τρελόν.

Τοιαύτη κανὸν δὲν ἦτον ἡ περὶ αὐτοῦ ὑπόληψις τῶν Λακεδαιμονίων. Αὐτοὶ ως μέγχαν αὐτῶν εὑρεγέτην τὸν ἐποιλιτογράφησαν καὶ τὰ ποιήματά του νόμον ἔθηκαν νὰ τραγῳδῶνται εἰς τοὺς καθεξῆς ὅλους πολέμους, εἰς αὐτὴν τοῦ βασιλέως τὴν σκηνήν.

Παρὰ τὸ ἐλεγεῖν² τοῦτο σφέζονται ἀκόμη τοῦ Τυρταίου τρία ἡ τέσσαρα ἐλεγεῖα πολεμικά. Ἐν πιστεύσωμεν τὸν Πολυδεύκην³, τοῦ Τυρταίου ποίημα εἴναι καὶ τὸ περίφημος κυνικὸς φιλόσοφος, ἐκ Σινώπης πόλεως τοῦ Πόντου

1) Ὁ Διογένης οὗτος, καλούμενος Λακέρτιος ἐκ τῆς ἐν Κιλικίᾳ πόλεως Λακέρτης, ἥτο γραμματικὸς, ἀκμάσας ἐν Ἀθήναις πιθανῶς τὸν 6'. αἰῶνα π. Χ. Ἀλλος εἴνει ὁ περίφημος κυνικὸς φιλόσοφος, ἐκ Σινώπης πόλεως τοῦ Πόντου

2) Ἐννοεῖ τὸ ἀρχόμενον διὰ στίχου: Τεθράμεται γάρ καλὸν ἐρὶ προμάχουσι πεσόντα ..., ὅπερ ὁ μέν Κοραῆς μετέφρασεν εἰς καθαρεύουσαν νέαν ἐλληνικήν, ὁ δὲ Σπυρ. Τρικούπης εἰς δημιώδη.

3) Ιούλιος Πολυδεύκης, Ἐλλην γραμματικὸς ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 6'. αἰῶνα π. Χ., καὶ χρηματίσας διδάσκαλος τῆς ὁγιορικῆς ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζεται: λεξικὸν διαφόρων τεχνικῶν, πολιτικῶν καὶ ἡτορικῶν ὅρων, Ὄρομαστικὸν ἐπιγραφόμενον.

4) Τριχορία καλεῖται τὸ τριπλοῦν τοῦ χοροῦ ἄσμα, τὸ ὑπὸ τριῶν διαφόρων τριγμάτων τοῦ χοροῦ ψυλλόμενον ἐναλλάξ. Τοῦ ἄσματος τῆς Τριχορίας ἐψήλ-

ποτ' ἡμες»¹, κτλ. Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Στράβων² δινόμοιζουν ποιησίν Τυρταίου καὶ τὴν ἐπιγραφομένην καὶ ἀφανισμένην ἀπὸ τὸν χρόνον Εὐνομίαν, τῆς ὥποιας ἀπόσπασμα μᾶς ἐφύλαξεν ὁ Πλούταρχος μόνος στίχους ἔξ. Τὸ δικαιονόμητον δεικνύει ὅτι ὁ Τυρταῖος παρὰ τὰς στρατηγικὰς καὶ ποιητικὰς ἀρετὰς εἶχε καὶ πολιτικὰς γνώσεις. Ὁ μακρὸς κατὰ τῶν Μεσσηνίων πόλεων ἐγένενησεν (ὡς συμβαίνει εἰς τοὺς ὅσοι ταράσσουν τὴν ησυχίαν τῶν ἄλλων) εἰς αὐτὴν τὴν Σπάρτην ταραχὰς καὶ στάσεις, αἱ ὥποιας ἥθελον ἀφανίσει τοὺς Σπαρτιάτας, ἀν ὁ Τυρταῖος παρὼν δὲν διέλυσε τὰς διευφοράς των, καὶ δὲν διώρθωνε τοὺς νόμους των. Τόσων πραγμάτων γνώσεις εἰς κεφαλὴν τρελοῦ ἀνθρώπου!

Ἄλλο³ ἂν ἦτο στολισμένος μὲ τόσα προτερήματα ὁ Τυρταῖος, ἢρα εἶχε καὶ τὴν βασιλισσαν τῶν ἀρετῶν δικαιοσύνην; ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήδογη πᾶσι⁴ ἀρετῇ ἐστιν.

Οὐχι βέβαια. Ὅστις στρατηγεῖ ληστάς, τί ἄλλο γίνεται παρὰ ἀρχιληστής; Καὶ ὅστις μεταχειρίζεται τὴν ποίησιν, γὰ παροξύνῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀδίκους φόνους, τί ἄλλο καμνει παρὰ νὰ κατασχύνῃ τὰς Μούσας, τῶν ὥποιων τὰ δῶρα, ὅταν δὲν συνεργῶσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, γίνονται ἀξιώτερα καταφρονήσεως παρὰ τὴν παντελὴ ἀπαιδευσίαν;

Ἐπιθυμεῖς νὰ πληροφορηθῆς, τί διαφέρει ὁ ἀδίκος ἀπὸ τὸν δικαίον ἄνδρα; Πιράβαλε τὸν Τυρταῖον μὲ τὸν Ἐπαμεινόνδαν. Ἡ στρατηγία τοῦ Τυρταίου καὶ τὰ ποιήματα ἔγιναν αἰτία νὰ στερηθῶσι τελευταῖον καὶ τὴν πατρίδα των οἱ ταλαιπωροὶ Μεσσήνιοι, ἀφοῦ ἔπαθαν ὄλλα μυρία κακά, ὅχι ὀλιγώτερον φρικτά, ὅσων ἡμεῖς ὑπεφέραμεν ἀπὸ τοὺς ἀγρίους Τούρκους. Ὁ Ἐπαμεινόνδας στρατηγὸς τῶν Θηραίων, ἀνεκάλεσε μετὰ τριακόσια ἔτη τοὺς Μεσσήνιους εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῶν πατρίδα, ἀφοῦ πρώτον ἐταπείνωσε τὸ φρόνημα τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἄλλην ἀπολογίαν δὲν ἔχει τις ἵσως νὰ προβάλῃ διὰ τὸν Τυρταῖον, πλὴν ὅτι ἔζη εἰς καιρόν, ὅτε οἱ πλειότεροι ἄλλοι Ἑλληνες, καὶ ἔξαιρέτως οἱ Λάκωνες, ὀλίγην ἔννοιαν εἶχον περὶ τῶν ἔθνων δικαιών· ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδικημένοι Μεσσήνιοι ἐκδικούμενοι τοὺς ἔχθρους των, ἔξεπήδησαν πολλάκις τὰ ὅρια τῆς συγχωρημένης ἐκδι-

λετο ἡ πρώτη στροφὴ ὑπὸ γερόντων, ἡ δευτέρα ὑπὸ τῶν ἀκμαίων ἀνδρῶν καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τῶν νεανιῶν.

1) Αἱ λέξεις αὗται, εἰλημμέναι ἐκ τοῦ ἄσματος τῆς Τριγορίας, εἰνε τῆς Δωρικῆς διαλέκτου.

2) Τούτων ὁ μὲν Ἀριστοτέλης εἶνε ὁ μέγιστος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, Σταγειρίτης καλούμενος ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεως Στάγειρα, ἐν ἡ ἐγεννήθη, ὁ δὲ Στράβων περίφημος Ἐλλην γεωγράφος.

κήσεως ἀλλὰ τί τὰ πολλά ; Εἴθις μὴν εἶχεν ἄλλην ἀπολογίαν παρὰ ταύτην ὁ Τυρταῖος ! Εἴθις μὴν εὑρίσκουντο ἀκόμη εἰς τὴν δεκάτην ἐνάτην ἐκατονταετηροίδα ἀνθρώπουι ἀσυγκρίτως πλέον φωτισμένοι τοῦ Τυρταίου, οἱ ὅποιοι εὐχονται νίκας εἰς τὸν ἀνθρωποφάγον τύραννὸν τῆς Ἐλλάδος.

“Οπως ἂν ἦνται, τὸ πολεμιστήριον ἄσμικ τοῦ Τυρταίου, ἐκρίθη καὶ κρίνεται πολλὰ ὡράτον καὶ ἂν ἐμολύνθῃ ἀπὸ τὴν ἀδικίαν τῶν αὐλῷδῶν τῆς Σπάρτης, εἰς τῶν σημερινῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὅλων τῶν Ἐλλήνων τὰ στόματα ἀγάπησεται. Ἐκείνων οἱ πόλεμοι ἥσαν ὅμογενῶν πρὸς ὄμογενεῖς πόλεμοι· ἡμεῖς πολεμοῦμεν ζένον, ἄγριον, ἀσθεῖς καὶ φονικώτατον ἔθνος, διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὸν προφανῆ κίνδυνον τοῦ τελείου μας ἀφανισμοῦ. Ἐκείνοι ἐπολέμουν διὰ νὰ κυριεύσωσιν ἀδίκως γῆν ἀδελφῶν καὶ γειτόνων· ἡμεῖς δὲν ἀδικοῦμεν κανένα, οὐδὲ κάνενὸς κτήματα ἀρπάζομεν. Τὰ προγονικά μας ἀγαθὰ ζητοῦμεν ν ἀποσπάσωμεν ἀπὸ χεῖρας ληστῶν, ὡς ἴδιά μας νὰ τὰ οἰκονομῶμεν, καὶ ὡς ἔξ ίδιων νὰ ἀπολαύσωμεν τοὺς καρπούς των. Ἀπὸ τοὺς ἥδη ἐλευθερωμένους Ἐλληνας, τίς δὲν ἐκατάλαβε, πόσον διαφέρει νὰ κυριεύῃ καθένας τὰ χωράφιά του, παρὰ νὰ τὰ γεωργῇ δι ἄλλους ; τὴν γυναικαν καὶ τὰ τέκνα του, παρὰ νὰ τὰ βλέπῃ καθημέτραν εἰς κίνδυνον νὰ μοιλυνθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀσέλγειαν ἢ τὴν μιαρὰν θρησκείαν τῶν Μουσουλμάνων ; εἰς ἔνα λόγον, νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους κυρωμένους μὲ τὴν ψῆφόν του, παρὰ νὰ σέβεται ὡς νόμους τὰ δεσποτικὰ θελήματα, ὅχι μόνον αὐτοῦ τοῦ τυράννου, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐτελεστάτων αὐτοῦ ἀνδραπόδων ; Κατὰ τοιούτων τυράννων τὸ ἐλεγεῖον τοῦ Τυρταίου γίνεται ὑμνος τῆς ἐλευθερίας ἱερὸς καὶ ἀγιος. Καὶ ὡς τοιούτον, φίλοις ὄμογενεῖς, σᾶς τὸν προσφέρω, ὅχι μόνον εἰς τοὺς πολέμους νὰ τὸν ψάλλετε, ἀλλὰ καὶ τοὺς διδασκάλους τῶν Ἐλληνικῶν σχολείων νὰ παραγγέλετε νὰ τὸν παραδίδωσιν ὡς μάθημα εἰς τὰ τέκνα σας. Τίποτε δὲν ἐκατορθώσατε, ἀφίγοντες κληρονομίαν εἰς αὐτὰ τὴν πατρικὴν γῆν ἐλευθέραν ἀπὸ τυράννους, ὃν δὲν φροντίσετε νὰ φυτεύσετε εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς μῆσος ἀσπονδὸν κατὰ πάσης ἀδικίας. Ματαίως ἡλευθερώσατε τοὺς ὀφθαλμούς των ἀπὸ τὴν φρικώδη θέαν τῶν Τούρκων, ἀν δὲν τὰ διδάξετε νηπιόθεν νὰ φρίττωσι καὶ ν ἀποστρέφωνται ὅχι μόνον τοὺς Τούρκους τοῦ Μωάμεθ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπαγγελλούμένους τὴν θρησκείαν τοῦ Εὐαγγελίου Τούρκους, ἐὰν κατὰ δυστυχίαν φαγῶσι μεταξὺ τῶν Ἐλλήνων τοιούτοι Τούρκοι.

‘Αδαμάντιος Κοραῆς.

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Κύλα, τής Σπάρτης ποταμέ ! τὰ δεύματά σου κύλα.
Εἰς τὸν ἄφρόν σου τὰ ωχρά καὶ μοραμένα φύλλα

Τοῦ κρύου φθινοπώρου.

Μὲ σιωπὴν ἀκολουθοῦν τὸ βροντερόν σου κῦμα.
Καθὼς αὐτά, σ' ἀκολουθῷ σιωπηλός, μὲ βῆμα
Θρηνοῦντος ὁδοιπόρου,

Ποῦν εἰν', Εὐρώτα, οἱ καιροὶ ἔκειν' οἱ δοξασμένοι.
Ως κύκνος ὅταν ἔπαιζεν ἡ θυμυαστὴ Ἐλένη
Σ' τὰ κρύσταλλα νερά σου,
Καὶ μὲ τὸν Ἀγησίλαον ὁ ἥρως ὁ Θηβαῖος
Οπόταν ἡγωνίζετο ἀκούραστος δρομαῖος
Ωσὰν τὰ δεύματά σου ;

Ἡχὼ ἀρχαία δὲν λαλεῖ τὴν σήμερον κάμψια,
Κατήφεια καὶ σιωπὴ καὶ θιλψὶς κ' ἐρημία,
Τὴν ὄχθην σου κατέχει,
Καὶ ἄλλο δὲν ἀκούεται παρὰ τῶν καλαμώνων
Ο συριγμὸς καὶ ἡ βοή τοῦ κύματός σου μόνον,
Οποῦ βροντᾶ καὶ τρέχει.

Νὰ τοῦ Λυκούργου ἡ πατρὸς, ἡ γῆ τῶν ἀθανάτων,
Ἡ γῆ μεγάλων πράξεων, μεγάλων δύναμάτων !

Ω τῆς Πελοποννήσου
Βασίλεσσα ! Ω Σπάρτη μου ! . . . Σ' ἀσπάζομαι μὲ σέβας
Κ' ἐγγίζομαι τοὺς πόδας μου μὲ πυρπολεῖ τὰς φλέβας
Η γηραλέα γῆ σου.

Θρηνώδης θέα . . . σκέλεθρον τῆς γῆς ἡ πρώτη χώρα,
Καὶ εἰς τὸ κενοτάφιον τοῦ Λεωνίδα τώρα
Μανδρίζονται οἱ βόες !

Τοῦ Κλεομένους σπήλαιον ἡ ἀχυρῶν ὁ οἶκος,
Καὶ τὰ θηρία κατοικοῦν, ἡ λέαινα ὁ λύκος.
Οπου οἱ πρῶτοι νόει !

Ποῦ εἶναι Σπάρτη παλαιά, ποῦ εἰν' ὁ Λεωνίδας,
Ο μέγας Ἀγησίλαος, ὁ ἄτρομος Βρασίδας,

Οἱ Ἐφοροι, ὁ Δῆμος ;

Καὶ τῆς Παλαιόστρας αἱ φωναὶ, ὅπου γυμναὶ παρθένοι,
Ἐπάλαιον εὐσχήμως.

Παναγιώτης Σοῦτσος.

ΠΕΡΙ ΕΡΕΧΘΕΙΟΥ

Α'

Ἐν μιᾷ τῶν ὡραίων ἀττικῶν ἡμερῶν, ἐνῷ λαμπρὸς ἡγείρετο ὁ ἥλιος ὑπὲρ τὸν Ὑμηττόν, καὶ χρυσοῦς ἔχρισθη ὁ ἀντιπέραν Πάρνης, σκεπτικὸς ἐκάθητο ὁ Κέκροψ εἰς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ζέων τὸν ἀντίχειρα διὰ τοῦ λιχανοῦ του, νῦντερ, ὡς γνωστόν, βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ καταβαίνωσιν αἱ ἴδαι καὶ περὶ αὐτὸν ἵσταντο αἱ τρεῖς θυγατέρες του, ἅδουσαι καὶ ποικίλουσαι τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς.

Αἴρνης πρὸς τὴν εἶσοδον τῆς πόλεως ἡκουύσθησαν φωναὶ ὄπωσοῦν θορυβῶδεις, ὡς ἀνθρώπων φιλονεικούντων, καὶ διὰ μιᾶς ἡ Ἀγραυλος καὶ ἡ Ἔρση ἀνεπήδησαν ἐρυθρῶσαι σφροδῶς.

— "Οχι! δὲν εἶναι ἔκεινος, εἶπον καὶ αἱ ὅδοι συγχρόνως, ἰδοῦσαι ὅτι οἱ προσερχόμενοι καὶ οὕτω μεγαλοφρόνως ὄμιλοῦντες ἦσαν εἰς ἀνήρ εὑρωστος καὶ ἀθλητικός, ὑγρὸν ἔχων τὸ βλέμμα, μακρὸν τὸν πώγωνα καὶ κυματίζουσαν τὴν κόμην, καὶ μία γυνὴ εὐσχημος, γαλανὴ καὶ μεγαλοπρεπής.

— Μὲ συγχωρεῖς, ἐδικός μου εἶναι, ἔλεγεν ὁ ἀνήρ μετὰ ζωηρότητος.

— Παντάπασιν, ἀπατᾶσαι, διότι εἶναι ἐδικός μου, ἀπεκρίνετο ἡ γυνὴ μεθ' ὑπεροψίας.

— Οὐδεὶς ἀκόμη μοι εἶπεν ὅτι ἀπατῶμαι, εἶπεν ὁ ἀνήρ δργίζομενος.

— Ἀντὶ νὰ παροξυνώμεθα, ἀπεκρίθη μετριοπαθῶς ἡ γυνὴ, ἰδοὺ ἐδῶ πρόγειρος δικαστής ἀς τῷ ἐκθέσωμεν τὴν ἔριν ἡμῶν.

— Περὶ τίνος πρόκειται; ἡρώτησεν ὁ Κέκροψ.

— Ο τόπος οὗτος ἀπεκρίθη ὁ ἀνήρ, διῆσχυρίζομαι ὅτι εἶναι ἐδικόν μου κτῆμα, καὶ ἔχω ἀπειρούς ἀποδεῖξεις.

— Καὶ ἔγῳ κηρύττω ἐξ ἐναντίας, ὑπέλαθεν ἡ γυνὴ, ὅτι εἶναι ἐδικός μου, καὶ οὐδεὶς ποτε τὸν ἡμφισθήτησε. Θέλομεν νὰ κρίνης μεταξὺ ἡμῶν.

— Καὶ ἔκρινα ἡδη, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ. Ο τόπος οὗτος, ἀν ἐπι-

1 Πέπλος εἶναι πλατύ τι καὶ πολύπτυχον ὑφασμα, λεπτότατον, ἐνίστε πλουσίως κεντητόν, τὸ δόποιον ἐφόρουν αἱ γυναῖκες ἐπάνω τῶν ἄλλων ἱματίων καὶ σκέπαζον ὅλον τὸ σῶμα. Τοιοῦτον τιγὰ πέπλον φέρουσι καὶ σήμερον αἱ νύμφηνται τὴν ὥραν τῆς στέψεως. Ο ἐνταῦθι ὑναφερόμενος πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς εἶνε ὁ περίφημος χρυσοκέντητος, ὃς ἐν Ἀθήναις ἔκειθετο κατὰ τὰ Παγαθήναια εἰς κοινὴν θέαν.

τρέπητε, δὲν εἶναι οὔτε τοῦ ἑνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου, ἀλλ' εἶναι ἐδικός μου διότι εἴμαι Κέκροψ, ὁ βασιλεὺς.

- Τοῦτο δὲν ἔμποδίζει, ἀπήγνητσεν ὁ ἀνήρ.
- Πῶς δὲν ἔμποδίζει; εἰπεν ὁ Κέκροψ.
- Δὲν ἔμποδίζει, διότι ἐγὼ εἴμαι ὁ Ποσειδῶν.
- Καὶ ἐγὼ ἡ Ἀθηνᾶ, ἐπρόσθεσεν ἡ γυνὴ.
- "Αἱ τότε ἀλλάζει, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, καὶ τότε τὸ μόνον δύναμαι νὰ εἰπῶ, εἶναι ὅτι ἡ γῆ αὕτη εἶναι ἐδική σας καὶ οὐχὶ ἐδική μου. Ἀλλὰ τίνος ἐκ τῶν δύο, πως θέλετε νὰ τὸ κρίνω ἐγὼ ὁ θυητός;

— Ἐγὼ τὴν ζωννύω εἰς τὰς ἀγκάλας μου, καὶ, ἂν θέλω νὰ τὰς σφιγγώ, τὴν καταστρέψω, εἰπεν ὁ Ποσειδῶν.

— Ἐγὼ προστατεύω καὶ σώζω τοὺς κατόκους της, καὶ ἡ πόλις αὕτη εἰνί ἐδική μου ἐπώνυμος, εἰπεν ἡ Ἀθηνᾶ.

— Δηλαδὴ ἐδική μου, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ Κέκροψ.

— Υἱὸική σου σήμερον, ὑπέλαθεν ἡ θεά, ἀναγνοῦσα εἰς τὸν μυχὸν τοῦ νου του. Κεκροπίκη καλεῖται ἐν ὅσῳ σύγκειται ἐκ τινῶν εὐτελῶν καλυβῶν, ἐφριμένων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τραχέως σκοπέλου. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ δύναμα Ἀθηναί, θέλει ίδη φθάνουσαν τὴν δόξαν της μέχρι τῶν ἀστέρων, θέλει ζήσει μέχρις ἐσχάτων αἰώνων, καὶ θέλει ἀναδειχθῆ εἰς εὑπρέπειαν λεμπροτέραν πάσης χώρας τῆς γῆς.

— Εἰς τὰ ύγρα νωτά μου τῇ φέρω θηραυροὺς ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰπεν ὁ Ποσειδῶν, καὶ τῇ παρασκευάζω τὰς δόδους τῆς δόξης καὶ τῆς ἴσχύος της.

— Ἐγώ, ὑπέλαθεν ἡ Ἀθηνᾶ, τῇ διότι τὴν ἀνδροῖχην εἰς τοὺς πολέμους καὶ τὴν σύνεσιν εἰς τὰς βουλάς, ἥτις σύντομον μεγγιλύνει τὰς πόλεις.

— Καὶ δημως, εἶπεν δργιζόμενος ὁ Ποσειδῶν, χώραγγήν καυχᾶσαι ὅτι προστατεύεις, ἀφίνεις ἔρματον εἰς τὴν αἰστοτικάς εἰσβολάς τῶν Ἀδύνων¹ ἐκ Βοιωτίας.

— Δὲν τὴν βλάπτουσιν, ἀπεκρίθη πικρῶς ἡ Ἀθηνᾶ, ὃσον οἱ βάρυτοι τῆς Καρίας οὓς ἀποθέτεις εἰς τοὺς λιμένας της.

— Βλέπω, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, ἀφ' οὗ ἔξεσεν ὀλίγον τὸν ἀντίχειρα διὰ τοῦ λιχανοῦ του, βλέπω ὅτι αἱ ὑποσχέσεις σας, μεγάλαι, ὑπερβολικαὶ ἐκατέρωθεν, ισοζυγοῦσι περίπου. Ἐπίσης ἔξισούνται καὶ ὅσα κακὰ ἐπιφέρετε ἢ ἐπιτρέπετε εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἐπὶ τῶν παρόντων κακῶν δὲν δύναμαι νὰ στηρίξω τὴν ποδοκριτὴν μου· ἐπὶ δὲ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν πῶς νὰ ἐπιφέρω κρίσιν ἐγὼ ὁ ἐφῆμερος, ἐγὼ

¹ Α ο ν ες ἐκαλοῦντο οἱ ἀρχικότατοι κάτοικοι τῆς Βοιωτίας, ὃντες ἐκ τοῦ γένους τῶν Πελασγῶν, Α ο ν ι α δὲ καλεῖται παρὰ ποιηταῖς καὶ ἄκανη ἡ Βοιωτία.

ὅ μὴ ἔχων τὴν προφητειὴν χάριν τοῦ μέλλοντος; Εἰμὶ ἀπλοῦς ἄγθρωπος καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἄξιος εὐγνωμοσύνης λογίζεται αὐχὲν ὁ πολλὰ ὑποσχόμενος, ἀλλ' ὁ ἀληθῶς εὐεργετῶν. "Αν τοῦτο ἴσχυρόν καὶ εἰς τὸν "Οὐαμπον, πράξετε τι ἐμπρός μου ὑπὲρ τούτου τοῦ τόπου, καὶ εἰς τὸν μεγαλειτέραν εὐποιίαν διδήσπεται τὸ μεγαλήτερον γέρας.

"Ἀμφότεροι οἱ θεοὶ ἔνευσαν τότε ὡς ἂν ἔλεγον.

— Μὰ τὸν Δία, δι' ἄνθρωπον ἀνόητα δὲν ὅμιλει.

— Μάλιστα, εἶπεν ὁ Ποσειδῶν· καὶ ίδού!

Καὶ διὰ τῆς τριάνης του ἔπληξε βιαλιώς τὸν ξηρὸν βράχον. Ὁ δὲ βράχος ἐσείσθη σφοδρῶς, καὶ ἐσχίσθη δίχα, καὶ ἡ τρίαινα ἐβυθίσθη μέχρι τῶν σπλαγχνῶν τῆς γῆς, καὶ ἡνέῳσε φρέαρ πλησθὲν ὕδατος, ὥπερ ἐβόα διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς τῆς θαλάσσης.

— "Ιδού! ἐπανέλχειν ὁ Ποσειδῶν, διδῶμι τὸ ὕδωρ εἰς τὴν αὐχμηρὰν Ἀττικήν, διδῶμι τὴν θάλασσαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πετρώδους ἀκτῆς. "Η πυρὰ τοῦ ἥλιου ἤθελεν ἀποξηράνει πᾶσαν τὴν ζωτικὴν της ικανότητα, ἤθελεν ἀπορριφθεῖ τὰ σπάνια νάματα τῶν ρύάκων τῆς, ἀπομεράνει φίλεδδον τὰ φυτά της, καὶ μεταβάλει τὴν γῆν της εἰς φλέγουσαν κόνιν. Τὸ φρέαρ τοῦτο τὴν ἔσωσε! Τεχνητὸς ἥραξ θέλει ἀνασύρεσθαι ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, καὶ θέλει διαχέει δρόσον καὶ ζωὴς ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ μεταβάλει τὴν ἔρημον εἰς εὐθαλῆ καὶ εὔφορον κῆπον.

Προσέτει δέ, ὅταν μαστίζῃ τὸ Αἴγαλον ὁ νότος, θέλει κυματεῖ καὶ τὸ φρεάτιον τοῦτο ὕδωρ, εἰς ἔνδειξιν ὅτι δωροῦμαι δι' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθηνας τὴν θάλασσαν, ηὗτις θέλει εἰσθει τοῦ πλούτου των ἡ πηγή, τῶν θριάμβων των τὸ πεδίον, καὶ θέλει περιέφερε τὰς τροπαιούχους σημαίας των ὅπου περιφέρει τὰ κύματά της.

— Αὐτά, εἶπεν ὁ Κέκροψ, δὲν είναι εὐκαρρόνητα· ἀλλ' ὁ δικαστής, ήνα κρίνῃ ἀμερολήπτως, πρέπει ν' ἀκούσῃ τὰ μέρη ἀμφότερα.

Αὕτη ητο πλεγία πρόσκλησις εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, ὥπως καὶ αὐτὴ ὅμιλήσῃ.

Τότε ἡ Ἀθηνᾶ ἐκτύπησεν ἐπίσης εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ποδός της, καὶ ἀμέσως ἀνεφύ, ὡς πηγαῖος θυλλός ἐλαίας, ὅστις ταχέως βλαστάνων, ηὔξησεν εἰς εὐθυλέας καὶ πολύκαρπον δένδρον. Ὁ Κέκροψ ἐτέρπετο ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτοῦ, καὶ ηύφραίνετο δροσιζόμενος, ὑπὸ τὴν σκιάν του. "Η δὲ Ἀθηνᾶ, κόψασα, τῷ προσέφερεν ἔνα τῶν πρασίγνων καρπῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Κέκροψ, προσαγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ φτόμα του, διέστρεψε τὸ πρόσωπον σιωπῶν. "Ἐν τούτοις οἱ καρποί, ὥριμάσαντες, ἀπὸ πρασίνων ἔγειναν μέλανες, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔδωκε καὶ ἐκ δευτέρου καρπὸν εἰς τὸν Κέκροπα, ὅστις ἀπογευσαμένος, τὸν εὔρεν ἦδην εἰς βρῶσιν, καὶ ἡ πλάστιγξ τῆς κρίσεώς του, ἀπὸ τοῦ Ποσει-

δῶνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἐντελῶς κλίνει, ἥρχισεν ἡδη ἀδιοράτως νὰ τρέψηται κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν.

— "Αν τὸ ὅδωρ γονιμοποιῆται τὴν γῆν, εἰπεν δὲ Ἀθηνᾶ, ίδού τῆς γονιμότητος αὐτῆς τὸ ἄριστον προϊόν. Αὐτὸν ἐνδούν καὶ πεδιάδας καὶ ὅρη, θέλει μεταβάλει τὴν ἔρημον τῆς Ἀττικῆς εἰς χαριέστατον καῆπον. Αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἔσται τῶν κατοίκων αὐτῆς τροφὴ προσφιλής. 'Ο δὲ ὅπος αὐτοῦ, οὐ μόνον ἔσται τῶν τεχνῶν βοηθός, ἀλλα ἀφρανεῖς ἐγκλειών τὰς τοῦ ἥλιου ἀκτῖνας, δωρήσεται ἐπὶ γῆς τὸ οὐράνιον φῶς, καὶ παρατενεῖ ἐν τῇ νυκτὶ τὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῷ δένδρῳ τούτῳ δωροῦμαι ὑμῖν τὸ ὑπέρτατον τῶν ἀγαθῶν, τὴν εἰρήνην, τῆς φρονήσεως θυγατέρα. Αὕτη εἴναι τῶν ἀνθρώπων δὲ μεγαλουργὸς εὐεργέτις, αὕτη δὲ πλοιοτοδότις θεά, αὕτη δὲ τῶν ἔθνων ἐμπεδούσα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν ῥίζουσα. Οἱ ἀνδρικοὶ ἀγῶνες, ὁ πόλεμος καὶ αἱ νῖκαι, ἀς οὐχὶ ἡτον θαλλός τῆς ἐλαίνης μου θέλει ἀμείβει, τότε συμβάλλονται εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν εύτυχίαν, ὅταν μόνον προπαρασκευάζωσι τὴν εἰρήνην. Ἀλλως φυτεύουσι χωρίς νὰ θερίζωσι, καταστρέφουσι χωρίς νὰ οἰκοδομῶσιν. Εύτυχής δὲ λαὸς δὲ ἀσπασάμενος τὴν εἰρήνην, καὶ νικῶν οὐχὶ ἵνα νικήσῃ, ἀλλα ἵνα διατηρήσῃ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς. Πᾶσα δημέρα αὐτοῦ εὐδαιμονίας, πᾶν βῆμα αὐτοῦ τὸν προάγει εἰς εὔπορίαν, πᾶς βῶλος αὐτοῦ μεταβάλλεται εἰς χρυσόν.

·Ο Κέροψ τότε ἀπεκρίθη.

— "Αμφότερα τὰ δωρὰ ύμῶν εἰσὶ θεῖα καὶ ἀνεκτίμητα. Ἀλλα ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐμὴν ἀσθενὴ ἀνθρωπίνην κρίσιν ἀνετέθη δὲ εινὴ αἴρεσις μεταξὺ τῶν δύο, ἐπικαλούμας μὲν ἀμφοτέρους ἴλεούς εἰς τὴν γώραν ταύτην, ἀλλὰ τὴν κυριότητα αὐτῆς ἀνατίθημι εἰς τὸν ἐπαγγελλόμενον δχι τοὺς κεραυνοὺς τῶν πολέμων καὶ τὴν ἐκ τούτων μεγάλην ἀλλὰ στιγματίαν λαμπρότητα τὴν παραχωρῶ εἰς τὸν χορηγοῦντα δημίν τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, καὶ τὸ δημερόν ἀλλὰ διαρκές αὐτῆς φῶς.

"Άμα δὲ ταῦτα εἶπεν, δὲ Ποσειδῶν ἀνεπήδησε θυμωθείς, καὶ ἐπάταξε τὸ ἔδαφος τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τῆς τριαίνης του¹, ἵς τὰ ἵχη τῶν διδόντων φαίνονται μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ βράχου. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐβοήθηθε βιαλώς εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ ἀφρίζοντα αὐτοῦ κύματα ἀνεπήδισαν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ.

"Η δέ Ἀθηνᾶ, ἡρέμα διὰ τῆς χειρὸς καὶ εὔμενῶς νεύσασα πρὸς τὸν Κέροπα ἀπέβλεψε μετὰ ταῦτα πρὸς τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ αἰφνίδιός τις στοχασμὸς ἐφάνη ἀναφυεῖς ἐντὸς τῆς σοφῆς κεφαλῆς τῆς.

1) Τρίαινα (τρία) εἶνε δόρυ τρεῖς ἔχον ἀκμὰς ἢ κορυφὰς=κάμαξ, καμάκιον. Εἶνε τὸ σύνηθες δπλὸν καὶ σύμβολον τοῦ θεοῦ τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνος.

Μακρὸν δὲ καὶ σκεπτικὸν ἐπ^ο αὐτὰς προσήλωσε βλέμμα, καὶ ἔπειτα ἀπέπη τις εἰς τοὺς ἀέρας, φῶς καὶ ἀρώματα διαχύσασι εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν.

— Πόσον γλυκεῖ καὶ ἡγεμονικοὶ οἱ γλαυκοὶ ὄφθαλμοι τῆς θεᾶς, εἶπεν ἡ Πάνδροσος, ἡ μία τῶν θυγατέρων τοῦ Κέκροπος. Τὸ βλέμμα τῆς ως βέλος μοὶ διεπέρασε τὴν καρδίαν, καὶ ως φλὸς μοὶ ἀνῆπτε τὸ αἷμα.

— Πόσον δὲν ὅμοιάζει τὴν ὥραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ θεὰν τὸ ὁμορφον αὐτὸ ἔδανόν της, εἶπεν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Ἔρση, δεικνύουσα τὸ ἔβλαινον ἄγαλμα, εἰς οὓ τὸ αὐτοσχέδιον βάθρον ἐκάθητο.

— Δὲν ἡζεύρω, εἶπεν ἡ τρίτη ἀδελφὴ Ἀγρυπλος ἀν ἀξίζῃ νὰ κοιάζωμεν κεντῶσαι δὲν αὐτὸ πέπλον. Ἐγὼ δὲν κεντῶ πλέον προτιμῶ νὰ κρεμάσω στέμματα εἰς τὸ δέρμα τοῦ Ἀρεως.

— Καὶ ἔγώ, εἶπεν ἡ Ἔρση, νὰ καλλιεργήσω τὰς μυρσίνας, δις ἐφύτευσα περὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἐρμοῦ.

— Ἀφετε, πιστεύσατέ μοι, τὸν Ἐρμῆν καὶ τὸν Ἀρην, εἶπεν ἡ Πάνδροσος. Μὴ ἀσέβειαν πρὸς τὸ ιερὸν ἄγαλμα. Ο πατήρ μας εἶπεν, διτι τοιοῦτον ὄποιον εἴναι, ἔπεισεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

— Ἀληθῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔπεισε, πάτερ; ἡρώτησαν αἱ δύο κόραι.

— Οταν ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εὑρίσκωμεν τὴν ἀκαγγιώγην του, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, ὑπεκφεύγων τὴν ἔρωτησιν, πρέπει νὰ πιραϊσθωμεν ως πεμφθὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ Διπετέτες νὰ τὸ ὄνομάζωμεν.

Καὶ ἀπῆλθεν ὅπως, καλέσας οἰκοδόμους, περιτειχίσῃ εἰς τὸν αὐτὸν περιθώλον τὰ ιερὰ καὶ ὅρατὰ τῆς ἡμέρας ἔκεινης μηνηδύσυνα, παρὰ τὰ ἔδανα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἐρμοῦ, τὴν θάλασσαν ἢ τὸ φρέαρ τοῦ Ποσειδῶνος. μετὰ τοῦ ἵχνους τῆς τριαίνης αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς.

— Μὴ παραμελεῖτε, ἀδελφαι, τὴν εὐσεβὴ ἡμῶν ἐργασίαν, ἐπανέλαβε παραγοῦσα ἡ Πάνδροσος. Τὰ Ἀθήναια μετ' ὀλίγον θέλουσιν ἐπιστῆ· πρέπει ό πέπλος νὰ ἦνται ἐποιμος.

B'.

‘Αλλ’ ἐνῷ αἱ δύο κόραι ἥρχοντο νὰ καθίσωσι πικρὰ τὴν ἀδελφήν των, αἴφνης ἔστησαν ἀμφότεραι, ἐφάνησαν ἀκροώμεναι καὶ ἔπειτα ως δύο νέαι ἔλαφοι ὡρμηταν ὄμοι τρέχουσαι πρὸς τὴν πύλην τῆς Ἀκροπόλεως, δι’ ἡς εἰσῆρχοντο δύο νέοι ἔξοχου ὡραιότητος, ὃ μὲν ὄφωμαλέος καὶ ἀνδρικός, τὴν δψιν ἔχων καταπληκτικήν, τὸ βλέμμα εὐγενὲς καὶ κοῦφρος, ὥστε ἐφαντετο πετῶν ὅταν ἐπειρπάτει. Ο πρῶτος ἦτο ό ‘Ἀρης, ό δὲ δεύτερος ό ‘Ἐρμης.

Τὴν δὲ ἐπαύριον, ὁ Κέκροψ εἶχεν ἥδη περατώσει τὸν περιθώλον του, οὐχὶ ὅμως καὶ αἱ θυγατέρες του τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς, διέτι, ἀν ἡ ταξὺ ἐργαζόμεναι ἔβλεπον τὸν Ἐρμῆν καὶ τὸν Ἀρην.

— Δέν μοι λέγετε, ἀδελφαί, εἰπεν ἀφελῶς ή Πάνδροσος, καθημένη μετ' αὐτῶν καὶ κεντῶσα εἰς τὴν σκιὰν τῆς ιερᾶς ἐλαίας, ποίαν εὐχαρίστησιν εύρισκετε εἰς τὴν συναναστροφήν τῶν δύο ἑκείνων ζένων, ὥστε δι' αὐτοὺς ν' ἀμελῆτε τὴν ιερὰν ἐργασίαν σας; Ποῦ ὑπάγετε μετ' αὐτῶν, τι λέγετε καὶ τι κάμνετε, ὅταν ἔρχωνται; "Εχω πολλὴν περιέργειαν νὰ τὸ μάθω.

— "Ω ἀδελφή, εἶναι κάκιστον πρᾶγμα η περιέργεια, εἰπεν η "Ερση, καὶ σὲ συμβουλεύω πολὺ νὰ τὴν ἀπομάθῃς.

— Δέν ήμπορῶ νὰ ἔννοήσω, εἰπεν η "Αγραυλος, πῶς εύρισκονται περιέργοι ἄνθρωποι! Εἴναι δι- ἐμὲ ἀνεξήγητον πάθος. Τι τοῖς μέλει διὰ τῶν ἄλλων τὰ μυστικά; Διαφτι δὲν περιορίζονται εἰς τὰ ἴδια τῶν;

— "Οταν δέν θέλετε, ἀδελφαί, νὰ μὲ εἰπῆτε ὅτι σᾶς ἔρωτῶ, εἰπεν η Πάνδροσος μετὰ πολλῆς ἀφελείας, ἔννοεῖται ὅτι δὲν ἐπιμένω. "Ομοιογῶ δύμως ὅτι εἴμαι περιέργος.

"Ἐνω δὲ ταῦτα ἐλέγοντο, ἀνέλαμψεν αἴρηνης ὁ οὐρανός, καὶ αὔρα μυροβόλος περιεχύθη περὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἐκ φωτεινῆς δὲ νεφέλης ἐπεφάνη εἰς τὰς τρεμούσας κόρας η Ἀθηνᾶ, γνώριμος ἐκ τῶν αἰθρίων γλαυκῶν δόφιταλμῶν της, ἐκ τοῦ ἔγχους καὶ τῆς ἀσπίδος της, καὶ ἐκ τοῦ παδήρους χιτῶνός της, ἐφ' οὐ ἀπαισιώς ἐμόρφωται η θεραπώδης κεφαλὴ τῆς Γοργόνος.¹ Στᾶσα δ' ἐμπρός τῶν νεανίδων

— Σᾶς είδα χθὲς εὐσεβεῖς καὶ ἐπιμελεῖς, εἰπε· σᾶς φέρω ἐν δεῖγμα τῆς ἐμπιστοσύνης μου.

Λαθοῦσα δὲ μικρὸν κιβώτιον ὑπὸ τὴν ἀσπίδα της·

— Σᾶς παραδίδω, ἐπρόσθεσε, τὴν παρακαταθήκην αὐτήν. Φυλάξατέ το ἐπιμελῶς καὶ προσέξατε μή τύχῃ καὶ ἀνοιχθῇ.

Εἰπε, καὶ εἰπούσα ἀπέπτη.

Αἱ δὲ κόραι ἔμειναν ἀκίνητοι, ἄφωνοι καὶ σχεδὸν ἀπνοες.

Ἄλλὰ κατ' ὅλιγον ἡρχισαν νὰ συνέργωνται.

— Ή Ἀθηνᾶ! εἰπεν η Πάνδροσος.

— Ή Ἀθηνᾶ! ή Ἀθηνᾶ! ἐπανέλαθον αἱ ἄλλαι δύο. "Επειτα δὲ τὰ βλέμματα καὶ τῶν τριῶν ἐστράφησαν πρὸς τὸ κιβώτιον.

— Ἄλλα τὸ κιβώτιον τοῦτο! εἰπεν η "Αγραυλος. Τι ἄρα νὰ ἔγαται; τί περιλαμβάνει;

— Τι παράδοξον μυστήριον! εἰπεν η "Ερση.

— Ιερὰ παρακαταθήκη, εἰπεν η Πάνδροσος· ή θεὰ μᾶς τὴν ἐνεπιστεύθη πρέπει νὰ τὴν φυλάξωμεν μετὰ φόβου καὶ πίστεως.

1) Η Γοργώ—οὓς καὶ -όνος, ἥτο φοβερὸν τέρας, οὔτινος η κεφαλή, φέρουσα φειες ἀντὶ τριχῶν, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀπολιθώῃ τοὺς προσβλέποντας αὐτήν. Τὸ τέρας τοῦτο ἐφόνευσεν δὲ Περσεὺς τῇ συνεργείᾳ τῆς Ἀθηνᾶς.

— "Ω ! ἀναμφιθόλως, ἐπανέλαβεν ἡ "Ἐρση, πρέπει νὰ τὴν φυλάξε= μεν. 'Αλλὰ τὶ ὅρά γε περιέχει ;

— "Ισως ἄγνωστόν τινα θησαυρόν, εἶπεν ἡ "Αγραυλος, μετ' ἀστρά= πτοντος βλέμματος. Ισως πολυτίμους λίθους συλλεγέντας εἰς τοῦ 'Ο= λύμπου τὰς κορυφὰς ἢ τὰς φάραγγας.

— "Ισως νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν, ἐπρόσθεσεν ἡ "Ἐρση. "Ισως τι οὐρά= νιον προτὸν ἄγνωστον εἰς τὴν γῆν.

— "Ἡ φάρμακόν τι δίδον τὴν ἀθανασίαν, εἶπεν ἡ "Ἐρση. "Ω ! ἂν μόνον ἦτο δύνατὸν νὰ τὸ ἴδωμεν !

— "Απαγε ! εἶπεν ἡ Πάνδροσος. 'Η 'Αθηνᾶ ἀπηγόρευσε ν' ἀνοιχθῆ= τὸ κιθώτιον.

— "Απαγε ! ἀναμφιθόλως ! ἀπεκρ. θη ἡ "Ἐρση. Βεβαίως ἡ 'Αθηνᾶ εἶπε νὰ μὴ ἀνοιχθῇ· ἀλλ᾽ ἕθελον τόσον νὰ ἡξεύρω τὶ περιέχει !

— "Ω ! Μίαν μόνον γωνίαν ἀν ἦτο δύνατὸν νὰ διεγείρωμεν, εἶπεν ἡ "Αγραυλος,

— Φυλαχθῆτε, ἀδελφαί, φυλαχθῆτε, εἶπεν ἡ Πάνδροσος. 'Ενθυμη= θῆτε τὴς θεᾶς τὸν λόγον.

— Τῆς θεᾶς τὸν λόγον τόν ἐνθυμούμεθα, τίς τὸν λησμονεῖ ; ὑπέ= λαβεν ἡ "Ἐρση. 'Αλλ 'ἐν μόνον βλέμμα δύναται τόσον νὰ βλάψῃ :

— 'Αφήτε τοῦτο, εἶπεν ἡ Πάνδροσος· νικήσατε τὴν περιέργειάν σας. αἰδέσθητε τὴν θεάν· φοβήθητε τὴν ὄργην της.

Αἱ κόραι ὑπήκουσαν καὶ ηρχισαν νὰ κεντῶσι σιωπηλῶς. 'Αλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά·

— "Αγραυλε ! εἶπεν ἡ "Ἐρση.

— "Ἐρση ! ἀπεκρίθη αὐτῇ.

— Μόνον ἐν βλέμμα ! εἶπεν ἔκεινη.

— "Ἐν μόνον βλέμμα, ἀπεκρίθη ἡ "Αγραυλος, τὶ θὰ βλάψῃ ; 'Ιδέ, τὸ πῶμα ὑποχωρεῖ. 'Ολίγον ἀν τὸ ωθήσω, ἀνοίγει.

— 'Ολίγον μόνον, εἶπεν ἡ "Ἐρση, καὶ τὸ κλείσμεν πάλιν ἀμέσως.

— Πρὸς 'Αθηνᾶς, σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφαί· σᾶς ἔξορκίζω νὰ μὴ πράξητε τοῦτο, ἀνέκραξεν ἡ Πάνδροσος.

— 'Αλλ ἀμέσως θὰ τὸ κλείσωμεν πάλιν, ἐπανέλαβεν ἡ "Αγραυλος χρῆσσα ἥδη εἰς τὰς χειρας τὸ πῶμα. 'Η 'Αθηνᾶ εἶναι ἥδη εἰς τὴν ἐστίαν τοῦ πατρός της· οὔτε θὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι τὸ ἡγγίσαμεν. Νὰ τὸ ἀνοίξω ;

— Μή ! μή ! εἶπεν ἡ Πάνδροσος.

— "Ανοιξον, ἀνοιξον, εἶπεν ἡ "Ἐρση.

— Τὸ ἀνοίγω λοιπόν, εἶπεν ἡ "Αγραυλος.

— "Ω ! ἐγὼ φεύγω, καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπον, ἀνέκραξεν ἡ Πάνδροσος, ἐγερθείσα καὶ δρομαλως μακρυνομένη.

— "Ανοιξον, άνοιξον, ἐπανέλαθεν ή "Ερση. "Ἐν μόνον βλέμμα, καὶ ἀμέσως τὸ κλείεις.

Καὶ ή "Άγραυλος διὰ ταχείας κινήτεως τῆς χειρὸς ἡγέωξε τὸ πῶμα.

— "Α ! ἀνεφώνησαν καὶ αἱ δύο συγγρόνως, καὶ κατέρριψαν πάλιν τὸ πῶμα μείνασαι ὡς ἀπολελιθωμέναι, διότι εἰς τὸ κιβώτιον, ἀντὶ πολυτίμων κόσμων καὶ θησαυρῶν, εἶδον κείμενον. . . βρέφος. 'Ἐν φὲ δὲ αὐταῖς ἀνεφώνουν ἐκπληττόμεναι, κορώνη ἡγέρθη ἐκ τῶν κλάδων τῆς ιερᾶς ἐλαίας, καὶ δέεται κραυγὴν ἀφεῖσα, διέσχισε πρὸς βορρᾶν τὸν ἀέρα. . .

Γ'.

"Ἐν τούτοις δ' ή 'Αθηνᾶ, ἀφ' οὐ παραδοῦσαν αὐταῖς τὸ κιβώτιον, ἐπέβη τοῦ νέφους τῆς πάλιν, ἀπ' αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ἄνωθεν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν πόλιν τῆς μετὰ στοργῆς καὶ μερίμνης, καὶ εἶδεν αὐτὴν κατολλήλως κειμένην διὰ τὸ προωρισμένον αὐτῆς μεγαλεῖον, καὶ τὸ φρούριον τῆς Ἀκροπόλεως ὡς βασιλικὸν στήμα ἐπιστέφον αὐτήν, καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸν 'Υμηττόν, πρὸς νότον δὲ τὸ Μουσεῖον, πρὸς δυσμὰς δὲ τὸν "Αρειον Πάγον, περιβάλλοντας αὐτὴν ὡς φυσικὰ ὁχυρώματα. Ἀλλὰ πρὸς βορρᾶν τὴν εἶδεν ἀφραχτον μέχρι τοῦ ἀπέχοντος Βριλληροῦ¹⁾, καὶ ἐλυπήθη Ὁρμησεν ἐπομένως πρὸς τὸ ὅρος ἔκεινο, ἔκοψεν ἐν τεμάχιοι αὐτοῦ διὰ τῆς αἰγμῆς τῆς λόγγης τῆς, ὅπως τὸ θέσῃ προτείχισμα κατὰ τὴν ἀσθενὴ θέσιν, καὶ ἀφ' οὐ τὸ ἐπαλεν εἰς τὴν παλάμην τῆς, τὸ ἐφερτώθη εἰς τὸν ὄμον τῆς καὶ ἀπέπτη πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν.

"Ἀλλὰ καθ' ὅδον τὴν ἀπήντησεν ἡ λάλος κορώνη ἡτις εἶχεν ἀναπτῆ ἀπὸ τῆς ἐλαίας καὶ τὴν προσειπεν ὡς ἔπεται.

— Κρά, κρά ! Κυρὰ 'Αθηνᾶ, κυρὰ 'Αθηνᾶ !

— Τί θέλεις, κορώνη μου, καὶ μ' ἀναχαιτίζεις ; 'Υπάγω νὰ φράζω τὴν καλήν μου πόλιν, νὰ ἔχῃ βρόχους ὡς ἐπάλξεις καὶ ὡς πυργώματα ὅρη.

— Κρά, κρά, εἴπεν ἡ κορώνη. 'Οχυρώνεις καὶ φράττεις, καὶ αἱ κόραι ἡγέωξαν τὸ κιβώτιον καὶ ὁ ἥλιος εἶδε τὸ βρέφος καὶ ἔξεπλάγη.

— Κακὴ κορώνη, κακῶν ἄγγελε ! μὴ φθάσῃς νὰ πατήσῃς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ποτε πλέον. Τὸ κιβώτιον, τὸ κιβώτιον ! ἀνέκραζεν ἡ 'Αθηνᾶ, καὶ ἡγέωξεν εὐρέως τοὺς ὄφελαρμούς, τὸ στόμα καὶ τὰς χεῖρας, λησμονοῦσα τὸ ἄχθος τῆς, ὅπερ πεσόν, ἔμεινε δι' αἰώνων κείμενον κατὰ γῆς, καὶ ὀνομάσθη Λυκαόητός ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἀνθρώπων.

1) "Ορος τῆς Ἀττικῆς κείμενον ἀρχτικῶς.

Καὶ ἡ μὲν κορώνη, τῆς θεᾶς τρομάζουσα τὴν ἀράν, ἔκτοτε οὐδέποτε πλέον ἐπέβη τῆς Ἀκροπόλεως· ἡ δὲ θεὰ ἔπιτη εὐθὺν πρὸς αὐτήν, καὶ ἀφράτως ἀλλ' ὅρῶσα αὐτήν, εἰδε τὰς δύο κόρας κυπτούσας ὑπέρ τὴν λάρνακα, καὶ πολυπραγμούσας περὶ τὸ βρέφος.

— Ἐπάρατοι σεῖς καὶ ἡ ἄπιστος περιέργειά σας! Κακαὶ κακῶς ἀπόλοισθε! ἔκραξεν ἡ θεά, καὶ ἡ κραυγὴ τῆς ἀντήχησεν ὡς βροντὴ εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ὑμηττοῦ, τοῦ Βριλλησσοῦ καὶ τοῦ Πάρνηθος, καὶ ἔνευσε φοβερά, καὶ ἐσείσθη ἡ γῆ, καὶ ἐσείσθησαν τῶν δυστυχῶν νεανίδων αἱ φρένες καὶ αἱ καρδίαι.

— Ἔρση! Ἔρση! τί εἶναι τὸ βαθὺ τοῦτο σκότος; ἐφώναξεν ἀναπηδῶσα ἡ Ἀγραυλὸς. Διατί ὡς φλεγομένη πίσσα διαρρέει ὁ οὐρανός; διατί τὰ ὅρη παλαίουν ὡς μαινόμενα; διατί ἡ γῆ συστρέφεται στροβιλίζουσα;

— Ἀκουσον ἀνέκραξεν ἡ Ἔρση, ἡ θάλασσα βοῆ ὡς ἐκ μυρίων στομάτων, καὶ κορυβαντιώσα τινάσσεται· ὁ οὐρανὸς ἐρράγη καὶ προχέει ὑλακτοῦντας τοὺς καταρράκτας του, καὶ ὁ βορρᾶς συρίζει συναυλίας μετὰ τοῦ νότου! ἡ φύσις ὅλη μυκάται ὡς σφαγιαζούμενη.

— Ω! πῶς οἱ οὐρανοὶ ἡγεψύχθησαν! εἴπεν ἡ Ἀγραυλὸς. Ποῖον φῶς, χιλιοπλάσιον τοῦ φωτὸς τῆς ήμέρας διεχύθη ἐπὶ τῆς γῆς! Ἰδέ, ἵδε τὰ χαρεντα δάση· ἵδε, ἵδε τοὺς λειμῶνας. Ἰδέ, ἵδε τὰ ἄνθη, τοὺς ρύακας καὶ τοὺς λόφους! "Ω! πῶς ἡ γῆ σχιζεται! Φῶς ἐκχεῖται ἐκ τῆς χαινούσης πληγῆς τῆς. Αἱ Ἐρινύες! Ἔρση! φοίκη! ἐξέρχονται! Ὁχ! δὲν εἶναι αἱ Ἐρινύες! Εἶναι ὁ Ἀρης! ὁ ἀνδρεῖός μου Ἀρης! Πάλλει τὴν φοβερὰν λόγγην του καὶ μὲ καλεῖ εἰς χορόν.

— Ω! ποῖος ἥχος πλήττει τὴν ἀκοήν μου! ἔλεγε συγχρόνως ἡ Ἔρση. Ποία ἐπουράνιος μουσικὴ διαχεῖται ἐπὶ τῆς γῆς! Ἀκουσον, ἀκουσον τὰς μυρίας κιθάρας, ἀκουσον τοὺς χιλιοστόμους αὐλούς, ἀκουσον τὰ χιλιά μέλη συγχεόμενα εἰς ἓν μέλος. Ἀλλὰ πῶς; προχωροῦσιν αἱ Ἐρινύες τρίζουσαι τοὺς ὀδόντας καὶ ὑλακτοῦσαι ὡς πειναλέαι λύκαιναι! "Οχι! δὲν εἶναι αἱ Ἐρινύες, εἶναι ὁ καλός μου Ἐρμῆς, γλυκὸν μειδῶν, τὴν τρίχορδον χειώνην του κρούων καὶ προσκληῶν με εἰς τὸν χορόν!

— Καὶ συγχρόνως ἀνέκρουσαν ἀμφότεραι ἄσμα ἀνέκφραστον καὶ ἀνήκουστον, οὔτε ὀλοφυρμὸν οὔτε ἀλαλαγμόν, ἀλλ' ἀμφοτέρων μετέχον καὶ ἐκπλήττον τὴν ἥχω τῶν πέριξ σπηλαίων. Κρατούμεναι δὲ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν, ὥρχισαν ἀλλόκοτον ὄρχησιν συνισταμένην εἰς ἄλματα καὶ στροφὰς παραφόρους, ὡν ἐκάστη τὰς ἐπλησίαζεν εἰς τοῦ κρημνοῦ τὸ ἀφράκτον χεῖλος.

— Επιστᾶσαι δὲ εἰς αὐτό, ἐξέτειναν ἀμφότεραι μειδῶσαι τὰς χεῖρας, καὶ·

— Ελθέ, ω φίλτατε Ἀρη, ἐλθέ, ω Ἐρμῆ, προφέρουσαι, ἐπήδη-

σαν ἐμπρός, καὶ κατὰ τῶν βράχων ῥιφθεῖσαι μετὰ μεγάλης κραυγῆς, κακῶς συνετρίβησαν.

Τοιαύτη ἦν ἡ πρώτη ποινὴ τῆς πρώτης γυναικείας περιεργείας ἐν Ἀθήναις.

Δ'.

¶ Τὴν λύπην τῆς Πανδρόσου διὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀφίγομεν τὸν ἀναγνώστην νὰ συμπεράνῃ καὶ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν τὴν ἡζεύρομεν. Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἀπέδωκεν εἰς τὰς θανούσας αὐτῆς ἀδελφάς τὰ τελευταῖα καθήκοντα, ἐνταφιάσασκ αὐτὰς εἰς τὸ σπήλαιον παρ' ὅ ἔκρημνίσθησαν, ώς ἐνεταφάσει καὶ τὸν πατέρα της, ὅταν μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν, εἰς τὸ ιερὸν ἔδαφος παρὰ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς· τὸ δὲ βρέφος, τῆς θεᾶς τὸ τρόπιμον, ἀναθρέψασα, ἐκάλεσεν αὐτὸν Ἐρεχθέα ἢ Ἐριχθόνιον.¶

Τὸ βρέφος τοῦτο ηγῆσεν ἐπὶ τῶν βασιλέων Κραναοῦ καὶ Ἀμφικτύονος, καὶ μετὰ ταῦτα ἔγινε καὶ αὐτὸν βασιλεύς. Ἐπειδὴ δὲς ἦτο χωλὸς εἰς βαθὺν ὥστε ἡναγκάσθη, ὅπως μετακινήται, νὰ ἐφεύρῃ μηχανήν, ἣν ἐκάλεσεν ἄμαξαν, ἵσως διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος νὰ μεταβαίνῃ ὅσον ἥθελε συνεχῶς εἰς τὸν τόπον, ὃν καθιέρωσε τῆς προστάτιδός του ἡ νίκη, φύκοδόμησεν ἐν αὐτῷ τούτῳ τὸν οἰκόν του, τὸν μὲν ἔνα τοῖχον στηρίζων ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς δὲ τὸν ἄλλον περιλαβὼν καὶ τὸ φρέαρ, καὶ τὴν ἐλαίαν, καὶ τῆς τριάλης τὰ ἵχνη, καὶ τὸν τάφον τοῦ Κέκροπος, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ Διεπετές ξόανον.

'Αλλ' ἔ Ποσειδῶν, ὃσον θεός καὶ ἄν ἦναι, ἡζεύρομεν ὅτι εἶναι φύσει ὀργίλος. Ἄμα λοιπὸν ἡττηθείς ἐβυθίσθη, ώς εἴπομεν, εἰς τὸν Ὀκεανόν, πνέων τρικυμίαν καὶ θύελλαν, καὶ εύτυχία ὅτι τότε ἀκόμη δὲν διέτρεχον τὰς θαλάσσας στόλοι, ἄλλως θὰ κατεποντίζοντο αὖτανδροι. Ἀφ' οὗ δὲ ἔμεινε χωνεύων τὸν θυμόν του τεσσαράκοντα περίπου στιγμάς, δις ἡμεῖς οἱ ὡκύμοροι ὀνομάζομεν ἔτη, ἀνὴλθε διὰ σίφωνος εἰς τὸν Ὀλυμπὸν καὶ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Δία, ἐκδικητινούετων.

— Τί ἔχει ὁ ἀγαθός μου ἀδελφὸς καὶ πνευστικὸς ὡς τὰς φύσας¹ τοῦ Ἡφαίστου εἰς τῆς Αἴτνης τὰ ἐργοστάσια; ἥρωτησεν δὲ Ζεύς.

— Εἴς αὐθάδης... εἶπεν ὁ Ποσειδῶν, ἀποπνιγόμενος ὑπὸ τοῦ θυμοῦ του, — δὲν ἔχήτασα ἄν Αἰγύπτιος ἡ ἄν Πελασγός.... διέτε φαίνεται τὴν φύσιν διπλοῦς... ὁ βασιλεὺς... ὁ οἰκιστής... ὁ

1) Φύσα-ης εἶναι τὸ τοῦ χαλκέως ἐξ ἀσκοῦ ὅργανον, δι' οὗ φυσᾶται τὸ πῦρ εἰς τὴν καμίνῳ αὐτοῦ, κοιν. φυσερό, φυσοῦν.

δὲν ἡξεύρω τι τοῦ βράχου ἐκείνου, ὃν ὠνόμασε Κέκροπίαν . . . ὁ Κέκροψ τέλος . . .

— Αῖ! τι ὁ Κέκροψ; ἡρώτησεν ὁ Ζεύς, γελῶν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν ἔξαψιν.

‘Αλλὰ τὸ τι ἡτοῦ δύσκολον νὰ εἰπῇ ὁ Ποσειδῶν· διότι πῶς νὰ κατηγορήσῃ τὸν Κέκροπα ὅτι, αἱρεθεὶς δικαστὴς ἀπεφάσισε κατὰ συνέδησιν, καὶ πῶς νὰ τὸ παραστῆσῃ ὡς ἔγκλημα εἰς τὸν Δία, ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἐδικαίωσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ; ’Ανάγκη λοιπὸν ἀντὶ τῆς ἀφοριῆς νὰ εὔρεθῇ πρόφασις.

— ‘Αλλ’ ὁ Κέκροψ, ὑπέλαθεν ὁ παντεπόπτης Ζεύς, πρὸ πολλῶν στιγμῶν, ἡ ἐτῶν, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀνήκει ἡδη εἰς τὸν ἀδελφὸν Πλούτωνα, καὶ ἀντ’ αὐτοῦ βασιλεύει ἡδη ἐν Ἀθήναις ὁ θεός σὺντοῦ Ἐρεχθίευς.

‘Ιδού ἔτοιμη ἡ πρόφασις· καὶ πρὸς τούτοις ἡ ἐκδίκησις κατὰ τοῦ Ἐρεχθίου περιελάμβανεν οὐ μόνον τὸν δικαστὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίζηλον, διότι ὁ Ἐρεχθίευς ἡτοῦ θετὸς ἀμφοτέρων.

— Ναί, περὶ τοῦ Ἐρεχθίου ἡθελον νὰ εἰπῶ, ἀπήντησεν ἀμέσως Ποσειδῶν. ‘Ηξεύρεις τι ἔπραξεν; ’Ο αὐθάδης αὐτὸς ἐπολέμει τοις γείτονάς του Ἐλευσινίους καὶ ἐπειδὴ ὁ υἱός μου Εὔμολπος ἤλθεν ἐθράκης εἰς βοήθειάν των, ἐτόλμησε καὶ μοι τὸν ἐφόρευσεν! ’Ακούει πάτερ ἀνδρῶν τε θεῶν τε; Τὸν υἱόν μου! ’Ο Ἐρεχθίευς μοὶ ἐφόρευε τὸν υἱόν μου!

— ‘Ατρέμας ἔχει, ἀγαπητέ, εἴπεν ὁ Ζεύς μετ’ ἀμιμήτου ἡρεμίας Δι! ’ένα τῶν θυητῶν τούτων σκλωλήκων ὀργίζεσσαι; Νὰ κινήσω μόνο τὸν βραχίονά μου καταστρέψω ὅλας τὰς γενεὰς αὐτῶν.

— Κλίνησον λοιπόν, εἴπεν ὁ φιλέκενδικος Ποσειδῶν.

— Οὐ φροντίς, ‘Ενοσιγθων¹⁾, ἀπεκρίθη ὁ Ζεύς· καὶ ἐκτείνας τοις εἰρηταῖς ἔλαθεν ἀπὸ τῆς ὀπλοθήκης τῆς Αἴτινης ἔνα του κεφαυνόν, καὶ συμδιέμενος τὸν ἀφῆκε νὰ πέσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἐρεχθίου.

— ‘Ιδού, φίλτατε, τῷ εἴπεν. “Ὕπαγε νῦν ἀναπαυθῆς. ”Αν ὁ ζέφρος σ’ ἔστρωσε μαλακὴν τὴν κοίτην σου, ἀπλωσον τὸν ἔνα βραχίονα τῆς τὴν Ἀτλαντικὴν καὶ τὸν ἔτερον εἰς τὴν Εἰρηναλαν, καὶ ῥέγγει τὸ δέρχθον τοῦ Ὀκεανοῦ.

‘Ο Ἐρεχθίευς λοιπὸν ἔπεσεν ἐμβρόντητος, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ενεταφράσαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας του.

‘Αλλ’ ἐκεῖ ἔξι δλλῆς γωνίας τοῦ Ὀλύμπου, ἡκούσθησαν μεγάλα φωναλ, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ εἰσώρμησεν ἐφωτῶσα τις ἐφόρευσε τὸν υἱόν της.

— Εὐφήμει, παρθένε, ἡθέλησε νὰ εἰπῇ ὁ Ζεύς. ‘Αλλ’ ἐκείνη,

1) Ἔπιθετον τοῦ Ποσειδῶνος, ὡς σείοντος τὴν γῆν (ἔνοοις=κίνησις, τραγύμα καὶ γθώγ-ονδς=γῆ).

ἀστεῖσμούς δὲν ἦτο ποσῶς διατεθειμένη, καὶ δὲ λόφος τοῦ κράνους τῆς ἔνευς φυλερός, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ Ποσειδῶν ἡγγιοῦτο. Λοιδορίαι ἥρχι- σαν ἐκατέρωθεν νὰ διαφεύγωσι τὰ θεῖα στόματα, καὶ η Ἔρις ἥρχιζε νὰ ἐπικροτῇ τρίζουσα τοὺς ὀδόντας, δῆτι ὁ θραύστος ἥθελεν ἀνανεωθῆ ἐγώπιον τοῦ Διός.

Τούτον αὐτὸς τὸν κίνδυνον αἰσθανόμενος·

— "Ο. τι ἔγεινεν ἔγεινεν, εἶπε. Τώρα εἰρήνην, παρακαλῶ. Ο ἀγα- πητός σου Ἐρεχθεὺς ἀπέθανε, φίλη Τριτογένεια· ἃς τιμᾶται ὡς ἡρως καὶ ἃς μείνῃ ὁ οἰκός του ἐσσεὶ σεβόμενος ὡς ἐδικός σου νεός, ὅπου καὶ μετὰ σοῦ νὰ λατρεύηται καὶ η πιστή σου Πάνδροσος, η ἡξεύρουσα νὰ μὴ πολυπραγμονῆ εἰς τὰ σκάνδαλα. Καὶ σὺ προσέπι, ὀδελφέ,— προσέ- θηκεν ἔπειτα βλέπων τοῦ Ποσειδῶνος τὴν δργὴν ἐποίην νὰ ἐκραγῇ— ἔχε καὶ σὺ τὸ μέρος σου εἰς τὸν οἶκον τοῦτον. "Οπου σᾶς διήρεσε θεία ἀντιζηλία, ἀς σᾶς ἐνώση ἀνθρωπίνη λατρεῖα. "Ας θύωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βιωμοῦ εἰς σὲ καὶ εἰς τὸν Ἐρεχθέα ἀναίματα θύματα, διότι ἴκανὸν αἴμα μεταξύ σας ἔχοθη.

✓ Μετὰ τὴν ἐτυμηγορίαν λοιπὸν ταῦτην, ἥτις ὡς πᾶσαι τῶν ὑπερ- τάτων ἀρχόντων οἱ ἐτυμηγορίαι ἐθαυμάσθη ὑπὸ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ὁλύμπου, ὡς δεῖγμα ὑπερτάτης δικαστικῆς ἀγχινοίας, καὶ ἐπανέ- φερεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἀρμονίαν, οἱ Ἀθηναῖοι καθιέρωσαν τὸν οἶκον τοῦ Ἐρεχθέως, ἡ τὸ Ἐρεχθεῖον, εἰς ναὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, καὶ διασκευάσαντες αὐτὸν ἀναλόγως ἐτέλουν ἐν αὐτῷ τῆς θεᾶς τὴν λατρείαν.

E'.

Μετά τινας δὲ ἐκατονταετηρίδας, ἐπελθὼν ὁ Πέρσης κατὰ τῆς Ἐλλάδος, καὶ ἀσεῖδῶς συλήσας τοὺς ναοὺς αὐτῆς, ἐπυρπόλησε καὶ τὸ Ἐρεχθεῖον μετ' αὐτῆς τῆς ἐλαίας, πρὸς μεγίστην θλῖψιν τῶν Ἀθη- ναίων. Ἄλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ αὐτῶν καὶ ὅποια ἡ ἐκπληξίς, — δταν μετὰ μίαν ἡμέραν ἀνελθόντες εἰς τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ διαταργὴν τοῦ τυράννου, δῆτας θύωσιν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ, εὔρον εἰς τὴν Ἱερὰν ἐλαίαν ποδιαῖον θαλλὸν βλαστήσαντα ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐπὶ τοῦ κε- καυμένου στελέχους! ✓

Μετὰ βαθείας εὐλαβείας ἐδέχθησαν ὅλοι τὸ θαῦμα, καὶ ὅλα τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδραγαθημάτων ἐσώσαν τῆς Ἐλλάδος τὴν ἐλευθε- ρίαν, ἐμνήσθησαν τῆς προστάτιδος αὐτῶν θεᾶς, καὶ οὐ μόνον τῇ ἀνή- γειραν τὸν μεγαλυπρεπῆ Παρθενώνα, ἀλλ' ἀνωκιδέμησαν ἐν Ὁλυμ- πιάδι 92α καὶ 93η τὸ Ἐρεχθεῖον μετὰ λαμπρότητος καὶ εὐρεπειας ἀπεριγράπτου, τὸν πολυτελῆ εἰς αὐτὸν ἐφαρμόσαντες Ἰώνιον ῥυθμόν, περιστήσαντες τρεῖς στοάς, ὃν τὴν μίαν ἀντὶ κιόνων στηρίζουσι παρ- θενοὶ γλυπταὶ, τὰ γλαφυρὰ κιονόκρανα εἰς ἐπιχάλκους ἔλικας κάμψαν-

τες, τὰς βάσεις διὰ κομψῶν πλοκάμων περικοσμήσαντες, τὸν λίθον εἰ δόμοιστητα λεπτῶν ποιεῖλαντες ἀνθεμίων, καὶ πᾶν τὸ οἰκοδόμημα δι γραφῆς καὶ γλυφῆς πλουσίως καθωραΐσαντες. Διῆρεσαν δὲ τὸν ὅλον ναὸν δίχα, τὸ μὲν αὐτοῦ, τὸν τάφον περιέχον τοῦ Ἐρεχθέως, τῇ Παλλάδῃ καθιερώσαντες καὶ τὸ φρέαρ καὶ τὸν τοῦ Κέκροπος τάφον κα τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἀθηνᾶς ξύλον, εἰς τὴν Πάνδροσον ἀναβάντες. Ἀρχι τέκτονες δὲ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τούτου ἀριστουργήματος ἦσαν ὁ Ἀρχιλοχὸς καὶ ὁ Φιλοκλῆς.

Μόλις δὲ εἶχε περατωθῆ ὁ ναός, καὶ μετὰ ἐν ἔτος (ἐν Ὁλ. 93η γ') ἐξερράγη πυρκαϊά ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὀλίγον τὸν ἔθλαψε πιθανῶς μόνον τῆς στέγης τὴν ξυλικήν.

Αἰῶνες παρηλθον ἕκτοτε, ἐφ' ὧν ὁ ναὸς οὔτος ἦν τῶν Ἀθηνῶν τοὺς ἐγκαύμημα καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς προστασίας τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος· ἀλλ' ἥλθον καὶ αἰῶνες, καθ' οὓς ἀπέθανον ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Τότε αἱ Ἀθῆναι μετασχηματίσασαι ἀφιέρωσαν τὸν κομψόν ναὸν εἰς τὸν ἀληθῆ Θεὸν τῶν χριστιανῶν. "Οταν ὅμως ἐπέστη χρόνος, καθ'" διν καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀπέθανον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τότε τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς οἰκοδομῆς, τὸ περιλαβὸν καὶ στεγάσαν δύο ἀλληλοδιαδόχους θρησκειας κατερρύη καὶ αὐτὸς λίθος πρὸς λίθον, καὶ τέλος, ἡ μὲν πρόστασις τῶν σεμνῶν Καρυατίδων ἴθειηλώθη εἰς κατοκημα τῶν παλλακῶν τοῦ Ὄθωμανοῦ φρουράρχου, ὃ δὲ σηκὼς τοῦ ναοῦ ἐγένετο ἀποθήκη πυρίτιδος, ητις ἀναφθεῖσά ποτε, κατευνάτριψε τὰς θαυμασίας γλυφὰς εἰς κόνιν, καὶ τὴν οἰκοδομὴν πᾶσαν κατέρριψεν εἰς ἄμφορον σωρὸν ἐρειπίων.

ΣΤ'.

"Ἄλλος οὐχὶ πᾶσαν· ἡ πρόστασις τοῦ μεγάλου πυλῶνος διετηρήθη ἀκεραία, ὡς ἂν ἔμενεν ἐπίτηδες, ὅπως συνδέσῃ τὸ τέλος μετὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ ναοῦ τούτου, ὅπως παιᾶνες ἐλευθερίας καὶ θριάμβων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγιάσωσι τοῦ τελευταίου του λίθου τὴν πτῶσιν, ὡς θριάμβων καὶ ἐλευθερίας παιᾶνες ἐδόξασαν τὴν θέσιν τῶν θεμελίων αὐτοῦ."

Ἡ νῦν ἡτο, ὡς πᾶσαι σχεδὸν αἱ νύκτες τῶν Ἀθηνῶν, εὔδιος καὶ διάστερος. Οἱ ἀτρόμητος Γούρας, φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως, ἀποσεισάσης τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἐκάθητο σύννους εἰς τὴν βαθυλία τοῦ Παρθενῶνος· ἀλλ' ἢν προσέχῃ εἰς τὸν σιδηροῦν κύκλον τῶν ἔχθρων ὅπλων, ἀτινα ἐζώνυνον τὸν ἵερὸν λόφον, ἡ εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ καρτερικὸν λόχον τῶν προμάχων αὐτοῦ, προσήλου τοὺς ὀφθαλμοὺς

1) Καρυάτιδες (αἱ) καλοῦνται ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ γυναικόμορφά τινα ἀγάλματα, ιστάμενα ἐπὶ τῶν τοιχῶν καὶ ὑποβαστάζοντα ἀντὶ κιδῶν ωροφορού βάρη.

ἀναποσπάστως εἰς τὴν μόνην ἐταπολειπομένην στοὰν τοῦ λαμπροῦ ἐ-
ρειπίου. Ἀνελογίζετο ἄρα τὰς διαιφόρους τύχας τοῦ σεβασμίου οἰκοδο-
μήματος τούτου καὶ προσανέθαινε διὰ τῆς μνήμης του τοὺς αἰῶνας ἀπὸ
τῆς ἐποχῆς, καθ' ἥν ή βαρβαρότης τὸν ἔξωλόθρευσε μέχρι τῶν χρόνων,
καθ' οὓς οἱ θεοὶ τὸν καθίδρυον, ἢ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τῶν ὅπλων
καὶ τῶν κινδύνων, προσέφνρεν εἰς τοῦ ἐρειπίου τὴν μελαγχολικὴν καλ-
λονήν τὸν αὐτόματον φύρον τοῦ θαυμασμοῦ του;

Οὐχ! Ὁ δρεσίτροφος πολεμιστὴς μικρὸν ἐγνώριζεν, οὐδὲ πολὺ
ἔμερίμανα περὶ τῶν συμβάντων τοῦ ἀρχαίου μνημείου, οὐδὲ ἐμέθυεν
εἰς ἑκστάσεις καλλιτεχνικάς. Ἄλλῃ καρδίᾳ του ἐπέτα πρὸς τὸ μο-
νῆρες ἐρείπιον, διότι εἰς αὐτὸν εἶχεν ἐναποθέσει τὴν γυναικαν καὶ τὰ
παιδία του, διότι μετὰ τὴν πατρίδα του εἶχεν ἀγαπητὸν ἐπὶ γῆς.
ἐφέρετο δὲ διὰ τῆς φαντασίας εἰς τὰς μελλούσας ἡμέρας, καθ' ἃς διὰ
τῆς σπάθης τῶν στρατιωτῶν του ἀπαλλαγεῖσα, ἐμελλεν ή Ἐλλὰς
ν ἀναβάλῃ εἰς τὴν αὔραν τῆς ἐλευθερίας, καθ' ἃς ή γυνή του ἐμελλε-
να στηρίζεται, σύζυγος ὑπερήφανος ἀνδρὸς ἐλευθέρου, μήτηρ ἐλευθέρων
νίῶν, ἐπὶ τοῦ τροπαιούχου βραχίονός του, καθ' ἃς τὰ τέκνα του, μὴ
αἰσχυνόμενα διὰ τὸ ἔθνος των καὶ διὰ τὴν καταγωγὴν των, ἐμελλον
ν ἀμιλλῶνται ὅπως ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα των ἐπίσης ἐντίμως,
ώς ὑπηρέτησεν αὐτὴν ὁ πατέρος των.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐπαγωγῶν τούτων ὁνείρων τοῦ μέλλοντος, περιέ-
φερεν ἐνίστε αὖτις φορον βλέψιμα, εἰς τὸν ὑπὸ πυρίνων μετεώρων κατὰ
πᾶσαν διεύθυνσιν διασχιζόμενον οὐρανόν, καὶ παρηκολούθει προκλη-
τικῶς μειοῦν, τὴν φλογερὰν παραβολήν, ἣν διέγραψε διὰ τῶν ἀέ-
ρων ἡ βόμβα κατεργομένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν στοάν· διότι ἐν αὐτῇ
ἐστέγαζον τὰς φίλας κεφαλὰς αἱ κολοσσαῖαι μαρμάριναι δοκοί, αἱ
ἀψηφήσασαι τὸ δρέπανον τῶν αἰῶνων, καὶ διότι ἐπὶ τῶν ἀκαταστρό-
φων τούτων δοκῶν ἡ πρόνοια τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ εἶχε χύσει
χῶμα βαθύ, ὅπως προφυλάξῃ ἔτι μᾶλλον αὐτὰς ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας τῶν
βαυμάτων ἐπαφῆς.

Ἄλλα τοῦ ἀνθρώπου ἡ πρόνοια! Τὸν μὲν στρατηγόν, ταῦτα ἀνα-
λογιζόμενον, προσέβαλεν αἴσινης σφιτία θανατηφόρος, καὶ τὸν ἔρριψε
νεκρὸν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ὅν τριπάνιος προηγωνίζετο. Μετ' οὐ πολὺν δὲ
χρόνον, εἰς νύκτα, ὡς ταύτην εὐδίλιαν, βόμβα συρίζουσα ὡς τεράστιος
ὅφις, ἐνέσκηψε μετὰ πατάγου εἰς τὴν μετὰ τοσαύτης ἐπιμελεῖας ἔξα-
σφαλισθεῖσαν στοάν, ἐβυθίσθη εἰς τὸ χωματίον λίθος εἰς οὐδὲν,
καὶ ἀνε-
πήδησε ῥιγμοῖς μετὰ φοβερᾶς βροντῆς εἰς μυρία συντρίμματα. Ἄλλα
συγχρόνως, εἰς τὸν κλονισμὸν τῆς ἐκρήξεως, βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ ἐπι-
βαρύνοντος χώματος, ἐρράγησαν αἱ δοκοί, καὶ κατέκρημνίσθησαν βα-
ρεῖσι συμπαρασύρουσαι καὶ μέρces τοῦ οἰκοδομήματος.

Τότε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοβεροῦ διούπου ἡγέρθη δέεια κραυγὴ, καὶ

μετὰ ταῦτα τὰ πάντα ἐκάλυψε σιγὴ τοῦ θανάτου. Ἡν δὲ αὔτη ἡ κραυγὴ τῶν νέων θυμάτων τῆς ἐλευθερίας, ἐκπεμπομένη ἐκ τῶν καταρρεόντων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος.

·Αλέξανδρος Ραγκαβῆς.

Η ΑΡΚΤΟΣ

Τῆς φυλῆς τῶν τετραπόδων ἔβασιλευεν ὁ λέων
Δικαιώματι κ' ἐλέῳ τῶν δινύχων καὶ δδόντων.
Ἡνον ἄριστος μονάρχης, ἦτο τύπος βασιλέων,
Καὶ νομίμως ἐκυβέρνα μὲ τὸν νόμον τῶν λεόντων.

Πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν σέθις ἔτρεφε τῶν ζώων,
Κ' ἐξ αὐτῆς λαμβάνων τρία ἕρις¹ ἐν καὶ εἰς ἐκεῖνα.
Ἡτο ἔνθερμος προστάτης τῆς ζωῆς τῶν ὑπηκόων,
Οὐδὲ ἔτρωγε τινάς των, ἐκτὸς μόνον ἂν ἐπείνα.

Εἶχε δύναμιν καὶ πλοῦτον, καὶ ἀφθόνους ὁ εὐδαιμων
Εἶγεν ὑπουργούς, συμβούλους, στρατηγούς κ' ὑποστρατήγους.
Ἐπειδὴ δὲ πρᾶξος ἦτο, καὶ ἀμέτοχος πολέμων,
Στρατηγούς πολλοὺς μὲν εἶχε, στρατιώτας δὲ δλίγους.

Ἄγ τινὲς τῶν μεμψιμοίρων εύσεβάστως ἀπετόλμων,
Ἡ μικρὰς παρατηρήσεις, ἡ πυράπονα δλίγκ,
Ως ἐγύμνου ἀγριαλιών τῶν δδόντων του τὸν δλυμον
Καὶ τὴν χαίτην του ἀνάρθου, τὸ ὑπήκοον ἐσίγα.

Δὲν ἐσίγα πλὴν ἡ "Αριτος, ἡ στρυφὴ τοῦ πόλου κόρη.
Ἄλλ' εἰς τοὺς βαρεῖς τῆς πόδας κ' εἰς τὸ ῥύγχος πεποιθεῖ,
Όπου ἴστατο καὶ ὅπου ἐκινεῖτο, κατηγόρει,
Καὶ διέθαλλε βλασφήμως ὑπουργούς καὶ ὑπουργεῖα.

Εἰς τὸν λέοντα μὲν ἥλθεν ἡ ἰδέα νὰ τὴν φάγῃ,
Ἄλλὰ εἰδε πῶς τὸ πρᾶγμα τινάς εἶχε δυσκολίας,
Καὶ πρὸς τρόπους γλυκυτέρους διακείμενος, συνάγει
Τοὺς ὑπόπτους ὑπουργούς του, νὰ κριθοῦν ἐπὶ ἐκκλησίας.

- Κλοπὰς ἄλλους ὡφελούσας μισῶν, ήθελε νὰ μάθῃ
 "Αν τοὺς ὑπουργοὺς δικαιώσεις ἔψεγον ή ἀνυπάρχτως.
 'Αφ' οὐ ήλθον καὶ καθεῖς τῶν εἰ. τὸν τόπον του ἐστάθη,
 Εἰπεν, «"Ἄρκτε, τώρα λέγε!"» καὶ ωμίλησεν ή "Ἄρκτος.
- Βασιλεῦ, τῶν ὑπουργῶν σου καταγγέλλω σει τὴν πίστιν.
 'Ο καλός σου πιθῆς οὖνος, χειρονόμει, χοροπήδα,
 Βασιλεῦ, τὸ κράτος κλέπτει μὲ ἀναιδειαν μεγίστην,
 Καὶ τὰς χεῖρας νὰ γεμίζῃ καὶ τὰς γνάθους του τὸν εἶδα.
- Τὰς πολλάς του καταχρήσεις παρατοῦμαι νὰ ἐκθέσω.
 'Ετωτερικῶν τὸν ἔχεις, δρκον δύναμαι νὰ λάβω
 'Εσωτερικά του εἶνε τοῦ στομάχου του τὰ ἔσω.—
 Καὶ ὁ λέων ἀπεκρίθη ἡγεμονικῶς: «Τὸν παύω!»
- 'Ο τῶν στρατιωτικῶν σου λαγωδὸς ὁ τρόπαιοῦχος,
 Χλωρὸν φύλλον δὲν ἀφίνει. Εἰς τὸ κράτος πόση βλαβή!
 'Ο τῶν ναυτικῶν, τῶν ἵππων καὶ τῶν ὅνων δὲνοῦχος,
 Τρώγει μόνον καὶ κοιμάται.—«Καὶ αὐτὸς οὐκέτινος παύει».
- Καὶ η τίγρις τοῦ δικαίου, τῶν φονέων καὶ κακούργων
 Εἴναι τρίς φονικωτέρα· κάμψει τοῦ λαοῦ σου θραῦσιν.
 'Ο τῶν οίκονομικῶν σου!... Κλέπτην ὃς αὐτὴν πανούργον
 Τὴν ἀλώπεκα δὲν ἔχει η φυλὴ τῶν ζφων.—Παῦσιν!
- Ίδού, ἔπαισσα, ὁ "Ἄρκτε. ὑπουργοὺς τοὺς δημοσθέρους
 Σὺ ἀντικατάστητέ τους, καὶ καλῶς, πιστῶς κυβερνα».—
 «Δέχομαι μετ' εὐπειθείας καὶ τὸ βάρος καὶ τοὺς δρους.
 Μὴ φοβηταὶ τῶν ποδῶν μου φθάνει νὰ μὲ θρέψῃ η πτέρωνα».
- Καὶ ίδού, η "Άρκτος μέγας ὑπουργὸς ἴσχύων τώρα,
 Καὶ δι' ἓν μειδίαμά του μικροὶ τρέχουν καὶ μεγάλοι,
 Καὶ τίς πρῶτος νὰ τῷ φέρῃ κολακείας, καὶ τίς δῶρα,
 Καὶ τῆς μὲν ὁσφᾶς τὴν κνίσσαν, καὶ τὰ δὲ δέν ἀποβάλλει.
- 'Αλλ' η πονηρὰ ἀλώπηξ, τὸ μηνοσίκακον θηρίον,
 Εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα.—«Ἡ ἴσχυς σου ἀπατάται.
 Θ' ἀποδείξω ὅτι ἔχεις κλέπτην ὑπουργὸν καὶ ἀχρείον,
 'Αν νὰ πράξω μὲ ἀφήσης». Καὶ ὁ λέων εἶπε «Πράττε».

Τότε σχίζει κορμὸν δένδρου, πονηρὰ μηχανωμένη.
 Καὶ τοῦ κράτους τὸ ταμεῖον, σάρκας, κόκκιλα καὶ κῶλα,
 "Άλλοτε διεσπαρμένα καὶ ἀνέλεγκτα τὰ δένει,
 Τὰ μετρῷ, καὶ εἰς τὸ κοῖλον τοῦ κορμοῦ τὰ κλεῖται ὅλα.

"Ιδοὺ ἔρχεται· ἡ ἄρκτος, μακρὰς ὥρας ἐργασθεῖσα,
 Πεινασμένη, ως ἐδόθη εἰς τὰς ἄρκτους νὰ πεινᾶσι!
 Πλησιάζει τὸ ταμεῖον. Τί γλυκεῖα ὅζει κνίσσα!
 Τῇ θυμυάσι· εὐώδιαι τοὺς μυκτήρας τῆς κεντῶσι!

Περιβλέπεται, μὴ ξένος ὁφθαλμὸς ἐπιτηρήσῃ,
 Καὶ τὸ σχίσμα τοῦ ταμείου ἐρευνᾷ ἐκ τοῦ πλησίου,
 Καὶ τὸ ὄγκος παρενέρει, λέγουσα ἐν πεποιθήσαι
 "Οτι ζῇ ἐκ τοῦ ταμείου ὁ δουλεύων τὸ ταμεῖον.

Αἴρυνται κλείεται τὸ σχίσμα, καὶ τὸ ὄγκος ἐντὸς μένει,
 Μάτην στρέφεται ἡ ἄρκτος καὶ φραστεῖ, καὶ μυκθεῖ.
 Συνελήφθη! Κ' ἡ ἀλώπηξ ἰδού φθάνει ὀρχουμένη,
 Καὶ φωνάζει· «Κλέπται, κλέπται! Χωροφύλακες, ἐλάτε».

Αἱ κραυγαὶ της συναθροίζουν ὅλον στράτευμα ποιμένων.
 Τρέχουν ἔκθαμβοι, κρατοῦντες ἄλλος λίθον, ἄλλος ξύλον,
 Καὶ τὸν ὑπουργὸν ως βλέπουν εἰς παγίδα δεσμευμένον,
 "Ολοι τὸν περικυκλώνουν καὶ ξυλοκοποῦν τὸν φίλον.

"Ἐκεῖ φθάνει καὶ ὁ λέων πνέων πῦρ ἐκ τῶν μυκτήρων.
 — «Δοῦλε ἄπιστε, τῇ λέγει, σ' ἐπιστεύθην. Τί μωρία!
 Σύ, τοὺς ἄλλους κατηγόρεις, καὶ τῶν ἄλλων εἶσαι χείρων.
 Πήγανε, σὲ περιμένει ἡ ἐσχάτη τιμωρία».

Τὸ συμβάν ἡκεύσθη. Τρέχουν μικρὰ ζῷα καὶ μεγάλα
 "Ἐν χορδαῖς καὶ ἐν τυμπάνοις καὶ μετὰ χαρᾶς μεγίστης.
 "Άλλα τρέχουσ· ή πηδῶσιν, ἔρπουσ· ή πετῶσιν ἄλλα,
 Καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἡλθού ως καὶ ἄρκτοι συγγενεῖς της.

Καὶ ἐναλαβών ὁ λέων τὸν βασιλικὸν του τρόπον,
 Εἰς τὴν πλήθουσαν ἐκείνην τῶν ἀλόγων ἐκκλησίαν,
 Νὰ τῷ φέρουν διατάττει τὴν αὐθάδη κρεωκλόπον,
 Καὶ εἰς ὑψηλὴν ἀγγόνην τὴν κρεμᾷ μακρὰν πλατεῖαν.

Κ' ἐπαιδεύθ^ο ή συκοφάντις, κ' ἐπεκρέτησε τὸ πλήθος,
 Κ' ή ἀλώπηξ νὰ τὸ λέγη τρέχει καὶ ἀκόμη τρέχει.
 Τί δηλοῦσι ταῦτα δλα; Ὁλα τοῦτα εἶναι μῆθις.
 Καὶ τὸ ἐπιμύθιόν του; Ἐπιμύθιον δὲν ἔχει.

Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς.

ΑΝΘΟΣ ΜΑ·Ι·ΟΥ

Θάλλ^ο εἰς ρύακος νερὰ
 ἄνθος τοῦ Μαίου,
 καὶ τὸ ἄνθος πρυφερὰ
 κλίνει καὶ φιλεῖ κ' ἐρῆ
 φεῦ! τοῦ ρύακίου,
 ἄνθος, ἄνθος δροσερὸν
 ἄνθος τοῦ Μαίου.

— «Μεῖνε, ρύαξ, μετ' ἐμοῦ».
 — «Ἄνθος τοῦ Μαίου,
 ἵδιον τοῦ ποταμοῦ
 νὰ μὴ μένῃ οὐδαμοῦ
 καὶ ποτὲ τοῦ βίου.
 Χαῖρε ἄνθος δρφανόν,
 ἄνθος τοῦ Μαίου.

— Κ' ἐμαράνθη τὸ χλωρὸν
 ἄνθος τοῦ Μαίου,
 καὶ τὸ ἀστατον νερὸν
 τὸ παρέσυρε περῶν
 πρὸς δυσμὰς ἥλιου
 ἄνθος, ἄνθος δυστυχές,
 ἄνθος τοῦ Μαίου.

Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς.

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΝ ΤΡΙΚΥΜΙΑ¹

Ποτὲ δεν ύψωθη περισσότερον ἡ φήμη καὶ ἡ δόξα τοῦ Νικολάου, παρὰ ὅταν ἡ ἀγρία θάλασσα καὶ τὸ θυμωμένον ἐκεῖνο θηρίον εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἀγίου ἐταπεινώθη· καὶ ὅταν πρᾶον καὶ ἡμερον ἐφίλησε τὸ ξύλον, ὃπου πρότερον ἔχασκε νὰ ῥουφήσῃ μὲ τόσα στόματα, ὅσα εἰς κάθε κῦμα ἀνοίγει βαθύστομα βάραθρα. Ἔπλεεν ὁ Νικόλαος καὶ μὲ ἄρμενα ξαπλωμένα καὶ ἀπὸ γλυκὸν ἄνεμον φουσκωμένα γλήγορος ἔτρεχεν . . . εἰς τὴν πόλιν τῶν Ιεροσολύμων διὰ νὰ προσκυνήσῃ εὐσεβῆς τὸν τάφον, εἰς τὸν ὄποιον ἐτάφη ἡ ζωὴ . . . Ἡτο γαληνόμορφος ὁ οὐρανὸς ἐγέλα ἀνέψειος ὁ ἀέρας, ἔπνεε πρᾶος καὶ φιλικὸς ὁ Ζέφυρος, κῦμα δὲν ἐφούσκωνεν, ἀφρὸς δὲν ἐφαινέτο, καὶ τὸ πέλαγος ὅλον ταπεινὸν ἐδειχγε τὴν εὐλάθειαν, ὃπου ἔφερνε πρᾶος τὸν ἄγιον· καὶ ἀν καρμίλιν φορὰν ὀλίγον φουσκωμένον ὑπερηφανεύετο, τὸ ἔκανε διάτι ἐβόστα εἰς τοὺς ϕυμοὺς τοιοῦτον ζρωα. Ἀμφὶ ἀν ἦτον ἡσυχία εἰς τὴν θάλασσαν, θόρυβος καὶ ταραχὴ ἦτον κάτω εἰς τὸν ἄδην· καὶ ἀν ἔπαιζαν τριγύρου εἰς ἔνα ξύλον τὰ κύματα, ἀφριζαν εἰς τὰ κάτω σπήλαια οἱ Δαίμονες καὶ σατανικοὶ Κύκλωπες, ὃπου εἰς ἐκείνην τὴν ἄβυσσον κατοικοῦσι. Καὶ τὸ θέλομεν κάμει, ἔλεγεν ὁ Ἐωσφόρος, τὶ ἀποφασίζεμεν, ὁ σύντροφοι; Ἀφίνομεν τὸν Νικόλαον νὰ πλεύσῃ μὲ τὴν εὐτυχίαν καὶ ὑγιῆς νὰ φθάσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰδίας του ἐπιθυμίας καὶ τῆς πόλεως τῶν Ιεροσολύμων; . . . Θέλω νὰ γάσῃ εἰς τὸν δρόμον τὴν στράταν, χωρὶς ἐλπίδα νὰ φθάσῃ εἰς ὅλον λιμένα, παρὰ εἰς τὸ ναυάγιον καὶ εἰς τὴν ἀπώλειαν· εἰς κάθε ρεῖθρον θέλω ἀνοίξει βάραθρα, ἀμφὶ τόσον βαθύς, ὃπου νὰ πίπνουν ὅλοι· μέσα μόνον ἀπὸ τὴν ζάλην, καὶ εἰς τὰ νέφη θέλω πλάσει βροντάς, δαστραπάς καὶ βροχὴν τύσην, ὃπου νὰ συνθέσω ἄλλην μίαν θάλασσαν, διὰ νὰ τὸν βυθίσουν, ἀν δὲν εἴγαι ἀρκετὴ ἡ μία, κἄν καὶ αἱ δύο ἀντάμα.

¹ Επίζι: ὠμίλησεν ὁ Ἐωσφόρος πνέοντας καπνοὺς καὶ φλόγαις ἀπὸ τὸ στόμα, καὶ εὐθὺς μαυρίζεται ὁ ἀέρας μὲ τὰ σκότη ὅλα τοῦ ἄδου τὰ ὄποια, ἀρπάζοντας τὸ φῶς καὶ τὸν ἥλιον σκεπάζουν τὴν λαμπροφόρον ἡμέραν μὲ ἔνα ἄλλο μεσόνυκτον. Συμμαζώνονται μαῦρα καὶ πυκνοσύνθετα νέφη, τῶν ὄποιων τὰ σπλάγχνα ξεσχίζονται, αἱ δαστραπαὶ καὶ τὰ ἀπτροπελέκια τυφλώνουν τὰ ὅμματα τοῦ καθενὸς μὲ τὴν λάμψιν,

1. Ο ἅγιος Νικόλαος, ως γνωστὸν λατρεύεται ως προστάτης θεὸς τῶν ναυτιλλομένων.

καὶ μὲ τὸν κτύπον φοβερίζουν κάθε ἀνδριωμένην καρδίαν ὥσταν διόπου ταῦτα, μαγεμέναι σαιταὶ τοῦ θανάτου, πληγώντας ἀλλάσσουν εἰς στάκτην ὅλον τὸν ἄνθρωπον. Πίπτουσι βροχαὶ, ἀρκεταὶ νὰ πνίξουν ἔνα κόσμον, ὅχι νὰ βυθίσουν ἔνα καράβιον, αἱ δόποιαι ἀνάμεσα εἰς τόσην βροντὴν καὶ εἰς τόσην λάμψιν παγώνουσαι ἀπὸ τὸν φόβον ἔφθιναν χαραὶ χιόνι ἡ καὶ χάλαζα φυσοῦσι ἀπὸ κάθε τόπον ἄγριοι ἄνεμοι, ὅλοι συναλλήλως ἔχθροι καὶ ἐναντῖοι καὶ εἰς τοῦτο μόνον φίλοι καὶ ἡνωμένοι, νὰ καταποντίσουν καὶ νὰ βίξουν εἰς τὰ βάθη τὸ ξύλον. Φουσκώνει τέλος ἡ θάλασσα καὶ φουσκωμένη θυμώνεται, ἀφρίζει ἀπὸ τὸν θυμόν, καὶ ἀφρίζοντας ὑψώνει γιγάντια κύματα. Μὲ ταῦτα ὡς μὲ πολεμικὰς μηχανὰς πολεμῷ τὸ πλεούμενον, τὸ κτυπῆ, τὸ δέργει, τὸ ὑψώνει εἰς τοὺς ἀστέρας, τὸ καταβιβάζει εἰς τὸν ἀδην, τὸ στριφογυρίζει, γάσκοντας πάντα καὶ ἀνοίγοντας χίλια βάραθρα διὰ νὰ τὸ ρουφήσῃ. Ἡκουεις τότε νὰ κατακυποῦσι συναλλήλως τὰ κατάρτια· ἔβλεπεις νὰ ζεσχίζουνται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους τὰ ἄρμενα καὶ βρεμένα μὲ τοὺς ἀφροὺς τῆς ἀγριωμένης θαλάσσης νὰ κλαίωσι τὴν κοινὴν δυστυχίαν, κομμέναις ταῖς γούμενες¹, χαϊμέναις ταῖς ἀγκυραῖς. Ταύτους νὰ πίνωσι καὶ νὰ ξερνῶσι τὰ κύματα, ἐκείνους χαραὶ ἔρριμένους καὶ νὰ μεθύωσιν ἀπὸ τὴν ζάλην· ἀλλούς μὲ στεναγμούς καὶ μὲ δάκρυα νὰ παρακαλῶσι βιήθειαν ἀπὸ τὸν οὐρανόν· διότι ὁ φόβος τῶν εἶχε δέσει τὴν γλῶσσαν, καὶ τῶν εἶγεν ἀρπάσεις δόλτελα τὴν φωνὴν, καὶ τοὺς ναύτας νὰ τρέμωσι τόσον εἰς τὴν καρδίαν, δσον εἰς τοὺς πόδας, καὶ νὰ φέρονται εἰς τὸ πρόσωπον ζωγραφισμένον τὸν θάνατον.

Μόνον δὲ Νικόλαος, διὰ τὸν δόπον ἐγίνετο τόση ταραχὴ εἰς τὰ στοιχεῖα, ἀνάμεσα εἰς τόσους φόβους καὶ τρόμους ἐστεκεν ἀτρομός καὶ χωρὶς φόβον, διότι ἀρματωμένος μὲ τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεὸν ἐγέλα τὴν δύναμιν ὅλην τοῦ ἀδου, τὸν δόπον διὰ νὰ συγχίσῃ καὶ περισσότερον, δὲ ἀγιος σηκώνει ταπεινῶς τὰς χεῖρας καὶ κάνει ὀλίγην ἀμυὴν ἔνθερμον προσευχήν, καὶ μὲ τὰ μέτρην ὡς μὲ οὐράνιον μαγειαν... τοῦ ἀφανίζει τὰ σκότη, τοῦ σκορπίζει τὰ νέφη, τοῦ σύνει τὰς ἀστραπὰς καὶ μεταμορφώνει εἰς γαλήνην τὴν τρικυμίαν, εἰς ἡσυχίαν τὴν ταραχὴν, εἰς γλυκεῖαν αὔραν τὸν σκληρὸν ἄνεμον, σιωποῦσι τὰ στοιχεῖα, παύουν τὰ κύματα, πνέουσι ζέφυροι, λάμπουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἀστέρες, σφιγγίζει καθένας τὰ δάκρυα, ξυπνᾷ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ζάλην καὶ τὸ ἀπελπισμένον καράβιον φθάνει σῶον καὶ ὑγιές εἰς τὸν λιμένα νικηφόρον δύο μεγάλων θηρίων, τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἔωσφόρου.

Φ. Σκουφίδης.

1) Γούμεναις λέγονται κοινῶς τὰ χονδρότατα σχοινια τῶν πλοίων, τὰ παλαιάρια, ἐλληνιστὶ οἱ κάλφ.

ΜΑΝΟΥΗΛΑ ΚΟΜΝΗΝΟΣ

‘Ο βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπεβίωσε κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Συρίαν στρατείαν τῷ 1143, ἐκ πληγῆς ἣν ἔλαχεν ἐν κυνηγεσίᾳ περὶ τὸν Ταῦρον τὸ δρός. Ἐκ τῶν τεσσάρων οὐτοῦ υἱῶν οἱ μὲν δύο πρῶτοι εἶχον προσποθάνει, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν δύο παρηκολούθησαν αὐτὸν εἰς τὴν στρατείαν ἑκείνην μόνος δὲ νεώτατος Μανουήλ. Ὁ τούτου πρεσβύτερος Ἰσαάκιος εἶχε μείνει εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα ὁ Θρόνος ἀνῆκεν εἰς αὐτὸν ἀλλ’ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὅστις ἐγνώριζε τὴν λαμπροτάτην τοῦ νεωτέρου ἀνδρείαν, ἢς οὗτος εἶχε δώσει ἐπιφανῆ δείγματα προσφάτως κατὰ Τούρκων, ἐνδιμισεν αὐτὸν ἐπιτηδειότερον νὰ πηδαλιουχήσῃ τὸ κράτος ἐντὸς τῶν δυσχερῶν περιστάσεων εἰς τὰς ὄποιας εύρισκετο. Ὅθεν τὴν προτεραίαν τοῦ θανάτου συγκαλέσας περὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ τοὺς νεωτάτους τοῦ στρατοῦ ἀξιωματικούς, ἐξήγησεν εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους δι’ οὓς ἐξελέξατο τὸν Μανουήλ ὡς διάδοχον· οἱ δὲ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν προθύμως βασιλέα. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ δικαιώς προετιμήθη ὁ νέος οὗτος. Ὁ Μανουήλ ὑπῆρχεν ὁ ἡρωϊκώτερος τῶν βασιλέων ὃσοι ἐκάθισάν ποτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀνεδείχθησαν μὲν καὶ ἄλλοι πολλοί γενναῖοι, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ὁ πατήρ, αὐτὸς ὁ πάππος αὐτοῦ. Ἀλλ’ ὁ Μανουήλ ἐπεζήτει τὸν πόλεμον ὡς τὸ μᾶλλον πρέπον τῇ βασιλείᾳ ἐνασχόλημα, καὶ ἐν πολέμῳ ἐζήτει τὸν κίνδυνον ὡς τὴν ἥδιστην τῶν τοῦ βίου περιπετειῶν· ὡστὲ ὡμοίαζε πολὺ τὸν πολυθρυλήτους τότε ἵπποτας τῆς Δύσεως, τοὺς ὄποιους ἐφιλοτιμήθη, νὰ μιμηθῇ, παραδεξάμενος ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ τὸν βαρὺν αὐτῶν ὄπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας· ἰδίως δὲ αὐτὸς ὑπόδειγμα γενόμενος τοῖς ὑπηκόοις τῶν στρατιωτικῶν προτερημάτων τὰ ὄποια ἐπρεπε νὰ ἀποκτήσωσιν ἵνα ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκείνους. Καὶ τὸ καθ’ ἑαυτὸν τούλάχιστον ὑπερέβαλε βεβαίως πάντας τοὺς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συναγωνιστάς. Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐμπειρίᾳ αὐτοῦ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων ἦτο τοσαύτη, ὡστε ὁ ‘Ραιμοῦνδος τῆς Ἀντιοχείας, τὸν ὄποιον ὁ Κληναμός λέγει «ἀνδραὶ σχυλιὶ καὶ ῥώμῃ κατὰ τοὺς θρυλούμενους ἑκείνους Ἡρακλεῖς» δὲν ἥδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Συμμετασχών ποτε περιφήμου τινὸς ἵπποτικοῦ ἀγῶνος, παρεστάθη εἰς τὸ στάδιον ἐπὶ ἵππου πυρωδούς, καὶ κατέβαλε διὰ μιαῖς δύο Ἰταλούς νομιζομένους ὡς τοὺς ῥωμαλεωτέρους τῶν ἵπποτῶν. Ἀλλοτε πάλιν καθίσας ἐνέδραν ἐντὸς δάσους προήλασεν αὐτὸς κατὰ τοῦ ἔχθροῦ παρα-

κολουθούμενος ὑπὸ δύο καὶ μόνων ἀνθρώπων, τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαα-
κίου καὶ τοῦ πιστοῦ δομεστίκου Ἀξούχ. Ὁ Μανουὴλ μετὰ τῶν δύο
τούτων συντρόφων ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ὀκτωκαΐδεντα Τούρκους ἵππεῖς
καὶ τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγήν· ἀλλ᾽ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔχθρῶν αὐξάνει, οἱ
σταλέντες εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ προέβαινον ναθρῶς ὑπωσοῦν, ὃ δὲ Μα-
νουὴλ μηδεμίαν λαβὼν πληγήν, διεξήλασε σῶσις ἀναμέσον πεντακοσίων
Τούρκων ἵππεων. Ὄλιγάτερον παράδοξον δὲν εἶναι καὶ τὸ ἐπόμενον
γεγονός, τὸ ὅποιον συνέβη ἐν τῷ κατὰ τῶν Οῦγγρων πόλεμῳ. Ἐν τῷ
μέσω μάχης τινὸς ἀγανακτήσας διὰ τὴν ὀλίγην τοῦ στρατοῦ προθυμίαν,
ἀρπάζει τὴν σημαίαν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ φέροντος αὐτὴν ὑπαξιωμα-
τικοῦ καὶ πρῶτος καὶ μόνος σχεδὸν διέρχεται τὴν γέφυραν, ἥτις διεχώ-
ριζεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἔχθρου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ πόλεμον ἀναλαβὼν
τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ καὶ διαβάζει τὸν Δάσον ποταμὸν ἵνα συμπλακῇ
πρὸς τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους ἀντιπάλους, διέταξε τὸν στόλαρχον τῆς
ἐπι τοῦ ποταμοῦ ναυτικῆς δυνάμεως νὰ θανατώῃ πάντα φυγάδα προ-
αιρούμενον νὰ ἀνακάμψῃ εἰς τὴν ἐτέραν ὅχθην, ὅστις δήποτε καὶ ἀν-
ήτο «κανὸν αὐτός», προσεύηκε, «περέσυμεν βασιλεὺς ἔτερα τῶν παρόν-
των ἐλόμενος, ἀποπροσποιεῖσθαι σε τοὺς λόγους χρεών, η μὴ μὴ οὔτω
ποιῶν τὸν αὐτίκα οὐκ ἐκφεύξῃ ἀνασκολοπισμόν¹.» Λέγουσι δὲ ὅτι μιαν
ἡμέραν ἐφόγευσιν ἴδιᾳ χειρὶ τεσσαράκοντα βροχάρους, καὶ ὅτι ἐπανῆλθεν
εἰς τὸ στρατόπεδον σύρων τέσσαρας αἰχμαλώτους Τούρκους ἀνηρτημέ-
νους εἰς τοὺς κρίκους τοῦ ἐφιππίου του. Ἡ ζέσις του πρὸς τὰς μονομα-
χίας ἦτο ἀκατανόητος, καὶ ἀείποτε ἐτρύπα διὰ τῆς λόγχης η διὰ τοῦ
ξίφους ἐσχιζει τοὺς γιγαντώδεις ἀντιπάλους, ὅσοι ἐτόλμων νὰ ἐντιπαρα-
ταχθῶσιν εἰς τὸν στιβαρὸν αὐτοῦ βραχίονα.

Κ. Παπαρρηγόπουλος

ΑΡΜΑΤΩΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΑΙ

Οὐδὲν ἔτι εἴπομεν εἰδοκώτερον περὶ τῶν κλεφτῶν τούτων καὶ ἀρμα-
τωλῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον πρωταγωνισταὶ τῆς ἔθνικῆς ἀνεξαρτησίας

1) «Καὶ ἀν ἐγὼ ὁ Ἰωάννης βασιλεὺς παρουσιασθῶ, ἀλλάξας γγώμην, ὀφείλεις
νὰ μὴ δώσῃς ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους ἀλλως, εἰὰν δὲν πράξῃς οὔτω, δὲν θὰ
ἀποφύγῃς τὸν ἄμεσον ἀνασκολοπισμὸν» δηλ. τὸ παλούκωμα.

έγένοντο, ἀλλὰ καὶ ἐημιουργοὶ τοῦ καλλίστον εἶδους τῆς ἔθνικῆς ποιήσεως,¹ ἐνταῦθα μάλιστα νομίζομεν πρόσφορον νὰ διαιλέθωμεν τὰ κατ' αὐτούς. . . .

Κατὰ τὰς ἄχρι τοῦδε ὑπαρχούσας εἰδήσεις οἱ πρῶτοι γνωστοὶ ἀρματωλοὶ ἀναφέρονται περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκατοιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Βονίτσης καὶ Λούρου Θεόδωρος Μπούας Γρίβας, καὶ οἱ τῆς Ἡπείρου Πούλιος Δράκος καὶ Μαλάμος. 'Αλλ' οἱ μὲν ἀρματωλοὶ ἰδρύθησαν ἔτι πρότερον, πιθανῶς ἐπὶ Σουλεϊμάνη τοῦ μεγαλοπρεποῦς (1510—1566), οἱ δὲ κλέφται παρήγθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς κατακτήσεως. Ή μάχιμος ἀνατροφὴ ἦν ἔλασθον οἱ κάτοικοι τῶν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Ταινάρου ἐκτεινομένων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπὶ τῆς φρογκοκρατίας παρήγαγεν ἐν ταῖς χώραις ταῦταις ὀλόκληρον ἀνδρῶν τάξιν, ὀτινεὶς ἐκ πρότης ἀρετηρίας οὐδέποτε ὑπέκυψαν τὸν αὐχένα εἰς τὸν ὅσμανικὸν ζυγόν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰσῆλθον εἰς ἐνετικὴν ὕπηρεσίαν, καὶ ἀλλοὶ προσῆρχοντο εἰς αὐτὴν ὀσάκις ἢ 'Ἐνετία ἐκάλει τοὺς Ἐλληνας εἰς τὰ ὅπλα. 'Οσάκις δὲ ἢ 'Ἐνετία εἰρήνευε πρὸς τοὺς Ὀσμανίδας, πολλοὶ μὲν ἐκ τῶν φιλοπολέμων ἐκείνων ἀνδρῶν παρέμενον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἢ ἐν ταῖς χώραις αὐτῆς ἐπί' ἐλπίδι, ὅτι θέλουσι λάβει πάλιν ἀφορμὴν ἡ ἀγωνισθῶσι σὺν αὐτῇ κατὰ τῶν Τούρκων, πολλοὶ δὲ μᾶς ἐξηκολούθουν σίκιθεν ἀγωνίζεμενοι ἀπὸ τῶν δυο σπροσίτων ὅρέων ὅπου εἶχον τὰ σκηνῶματα αὐτῶν. 'Υπάρχει δὲ ὅμηρος οἰκόν ἄσμα κάλλιστα περιγράφον τὸν τρόπον καθ' ὃν ἀδιακόπως ἐστρατολογεῖτο τὸ μέγα τοῦτο τῶν κλεφτῶν σῶμα.

«Μάνα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δισύλευω,
 »δὲν ἡμπιρῶ δὲν δύναμαι. ἐμάλλιαστ' ἡ καρδιά μου·
 »Νὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου, νὰ πάω νὰ γίνω κλέφτης.
 »Νὰ κατοικήσω 'σ τὰ βουγά καὶ 'σ ταῖς ψηλαῖς ὁρούλαις.
 »Νέχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριά κουβέντα.
 »Νέχω τὰ χιόνια γιὰ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεβάτι.
 »Νέχω μὲ τὰ κλεφτύπουλα καθημερνὸ λημέρι.
 »Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχή σου
 »Κ' εὐχή σου με, ωανοῦλα μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω,
 »Καὶ φύτεψε πριανταφυλλία καὶ μαῦρο καρυοφύλλι
 »Καὶ πότιζέ τα ζάχαρι καὶ πότιζέ τα μόσχο.

1) Τῆς ἡρωικῆς ποιήσεως, ἥτις ἄλλως καὶ ἐπική ποίησις λέγεται.

»Καὶ ὅσο π' ἀνθίζουν, μάνα μου, καὶ βγάνουνε λουλούδια
»Ο γυιός σου δὲν ἀπέθανε, καὶ πολεμάει τοὺς Τούρκους.

»Κι' ἂν ἔρθη μέρα θλιβερή, μέρα φαρμακωμένη,
»Καὶ μαρχθοῦν τὰ δυὸ μαζί, καὶ πέσουν τὰ λουλούδια,
»Τότε κ' ἐγώ θὰ λαβωθῶ, τὰ μαῦρα νὰ φορέσῃς».

Δώδεκα χρόνοι πέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες

Π' ἀνθίζαν τὰ τριαντάφυλλα κι' ἀνθίζαν τὰ μπουμπούκια.

Καὶ μιὰν αὐγὴν ἀνοιξάτικη, μιὰ πρώτη τοῦ Μαΐου,

Ποῦ κελαδοῦσαν τὰ πουλιά κι' ὁ οὐρανὸς γελοῦσε,

Μὲ μιᾶς ἀστράφτει καὶ βροντᾶς καὶ γίνεται σκοτάδι.

Τὸ καρυοφύλλι ἐστέναξε, τριαντάφυλλα δακρύζει,

Μὲ μιᾶς ξεράθηκαν τὰ δυό, κ' ἐπέσαν τὰ λουλούδια,

Μαζί μ' αὐτὰ σωράσθηκε κ' ἡ δύλια του ή μανούλα.

Οἱ ἀρχαιότεροι γγωστοὶ ὄπωσαν κλέφται ἀνεφάνησαν ἐν Πελοποννήσῳ. ¹⁾ Οτε τῷ 1479 συναμοιλογήθη μεταξύ Ἐνετῶν καὶ Τούρκων εἰρήνη, ὃ δὲ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐνετίας Πελοποννήσου Κορκόδειλος Κλαδᾶς ἐξηγολούθησε τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς Μάνης ὄρμώμενος, τι ἄλλο ἢ κλέφται ἦσαν οἱ πωλυάριθμοι ἀποκεκηρυγμένοι ἄνδρες οἱ τὸν αὐτοσχεδιασθέντα αὐτὸν στρατὸν συγκροτήσαντες; Καὶ οἱ μὲν κλέφται τῆς Πελοποννήσου εἶχον πρόχειρον καταφύγιον τὰς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένας χώρας οἱ δὲ τῆς Ρούμελης καὶ μάλιστα τῶν ἀνατολικωτέρων ἐπαρχιῶν, ἡναγκάσθησαν προιόντος τοῦ χρόνου νὰ συγκροτήσωσιν ἵδια μεγάλα ἐπὶ τῶν ὀρέων ὄρμητήρια; ἐπὶ τοῦ Ὁλύμπου, τοῦ Πηλίου, τῆς Πίνδου καὶ τῶν Ἀγράφων. Ἐκεῖ εἴτε εύροντες τοὺς κατοίκους τῶν δυσπροσίτων ἐκείνων κωμῶν καὶ χωρίων προθύμους νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτῶν, εἴτε καταναγκάσαντες αὐτοὺς εἰς τούτο, ἐσχημάτισαν στρατόπεδα ἀπὸ τῶν ὄποιων ὄρμώμενοι κατήρχοντο εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰς πόλεις, ἐλήστευον τοὺς ἀλλοιοθήσκους κυριάρχας, ἔστιν δὲ καὶ τοὺς ὁμοθήσκους δούλους, ἐξ οὗ καὶ ἐπωνομάσθησαν κλέφται. ²⁾ Η κατάστασις αὕτη τῶν πργμάτων διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἢ δικτὼ δεκάδας ἐνιαυτῶν δὲ τελευταῖον ἐπὶ Σουλεϊμάνη τοῦ Μεγάλο-πρεποῦς, ὡς φαίνεται, ἡ Ὅψηλη Πύλη³⁾ ἐνόμισε συνετὸν νὰ συνθηκο-

1) Οὔτως ἐκλήθη ἡ πύλη τῶν ἀνακτόρων τῆς Βαγδάτης, ἀφ' ἣς ἐποχῆς ὁ Καλίφης τῶν Ἀράβων. Μοτασσέμ ἐστρωσεν εἰς τὸ κατώφλιον τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων του ἐν Βαγδάτῃ τεμάχιον μέλανος λίθου ἐκ τοῦ ἐν Μέκκα Ιεροῦ τοῦ Μωάμεθ ληφθέν· κατόπιν δὲ ἐπεχράτησε νὰ ὀνομάζῃ τας οὕτω μεταφορικῶς αὐτὴν ἡ Σουλτανικὴ κυβέρνησις μέχρι τῆς σήμερον. Ἐν δὲ τῷ λεξικῷ Σ. Βυ-

γηση πρὸς αὐτούς. Αἱ ζημίαι ὅσας ἔπασχον ἐκ τῶν πολεμίων τούτων αἱ ἐπαρχίαι ἀπέβαινον σημέραι δεινότεραι. Καὶ πλὴν τούτου κατὰ τοὺς ἀδιακόπους πολέμους αὐτῆς πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις, οἱ ἐσωτερικοὶ ἐκεῖνοι πολέμιοι συνεμάχουν πάντοτε μετὰ τῶν ἔξωτερικῶν, ἢ δὲ συμμαχίᾳ αὐτῇ δὲν ἡδύνατο εἰμή νὰ ἥναι σφόδρα ἐπικίνδυνος. "Οθεν ἡ δσμανικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε τότε νὰ μιμηθῇ τὴν ἐνετικήν, ἡτις εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς πολλοὺς ἐκ τῶν μαχίμων τούτων Ἐλλήνων ὄνομάζουσα αὐτοὺς ἀρματωλούς, ὅπως ἔτι ἐπὶ φραγκοκρατίας ἐκαλοῦντο οἱ πολυάριθμοι ἀθελονταὶ οἱ ὑπὸ τὰς σημαῖας αὐτῆς τασσόμενοι. Τοῦτο δὲ τὸ παράδειγμα ἀκολουθοῦσα ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐπέτρεψεν εἰς τὰς μαχίμους ἐκείνας ὅμιλας τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τὴν περιστολὴν τῆς ληστείας, συγκροτήσασα ἐξ αὐτῶν σώματα τὰ ὅποια δαπάναις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συντηρούμενα καὶ ἐξ Ἐλλήνων μόνον συγκειμενα, ἀκαλοῦντο ἀρματωλοί, καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων ὅντα ἡσαν διανεμημένα εἰς τὰς διαφόρους τῆς Ἐλλάδος ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ Ἀξιού μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. "Ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικὰ ἀρματωλίκια δὲν ὑπῆρχαν· ἵσως διότι ἐλογίσθη ἐπισφαλές νὰ ἀναγνωρισθῶσι τοιαῦτα ἔνοπλα χριστιανικὰ σώματα ἐντὸς χώρας ἡτις πλέον πάσης ἄλλης ἡμ φισθῆτο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἐκατονταετηρίδος. "Ἐν τούτοις τὸ μάχιμον πνεῦμα διετηρήθη ἴδιως ἐκ τῶν ἐνετικῶν ἀρματωλικίων, τὰ ὅποια διήρκεσαν μετά τινων διαλειμμάτων μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἐκατονταετηρίδος· διότι ὁ Καπετάν Χρονᾶς ἀπὸ Χρυσοβέλτη, ὁ καπετάν Θανάσης ἀπὸ Καρύταιναν καὶ ἄλλοι περὶ ὃν ὅμιλετ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἐν τῷ γνωστῷ αὐτοῦ διαλόγῳ πρὸς τὸν οὖν του Κωνσταντίνον οὔδεν ἄλλο ἡσαν ἡ ἀρματωλοὶ τῆς τελευταῖς ἐνετικῆς κυριαρχίας. "Απὸ δὲ τῆς καταλύσεως αὐτῆς μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως διετηρήθησαν αἱ πολεμικαὶ ἔξεις ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τῶν ἀγέκαθεν πολυαριθμικῶν αὐτῆς κλεφτῶν, οἵτινες ὄνομαστέατο γενόμενοι ἐν τῇ παρελ-

ζαντίου φέρεται καὶ ἄλλη ἐρμηνεία περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὄνοματος Ὑψηλὴ Πύλη, ἡτις, ἵσως καὶ μᾶλλον ἀξιόπιστος, ἔχει ὅδε: «Ἡ Πύλη, ἡ ἄλλως Ὑψηλὴ Πύλη, ἀναλογοῦσα παρὰ τοῖς Ὁθωμανοῖς πρὸς τὸ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις Συμβούλιον τοῦ Στέμματος ἡ τὸ Ὑπουργεῖον ὄνομάσθη οὕτω, διότι οἱ πρῶτοι Σουλτᾶνοι ἐδέχοντο τοὺς μεγιστάνας αὐτῶν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς σκηνῆς των, ὡς μὴ χωροῦντας ἐντὸς αὐτῆς, καθὼς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτη, μήπω ὑπάρχοντος ἰδιαιτέρου ἀρχείου διὰ τὸν πρωθυπουργόν, ἐδέχετο οὕτος τοὺς ἔνεους πρέσβεις ἔσωθεν τῶν προθύρων καὶ πλησίον τῆς Πύλης τῆς δεινέρας αὐλῆς τοῦ Σεραγίου. Ὁμοίως καὶ παρὰ τοῖς πάλαι Πέρσαις ἡ αὐλὴ καὶ τὰ Ὑπουργεῖα ἡσαν «ἐπὶ θύραις τοῦ βασιλέως».

Θούσητε έκαποντα ετηρίδοι καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης, ἄλλοτε μὲν διῆγον εἰς τὰ ὅρη ἄλλοτε δὲ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία κρυπτόμενοι, ὅτε μὲν ἐσώζοντο εἰς Ἐπτάνησον ἢ εἰς Ρούμελην, ὅτε δὲ διετέλουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν προεστῶν ὡς σωματοφύλακες καὶ ἔκτελεσται τῶν διαταγῶν αὐτῶν. Ἐκτὸς δὲ τοῦ Ἰσθμοῦ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀρματωλικίων, ἐτροπολογήθη κατὰ τοὺς διαφόρους καὶ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις. Περὶ τὰ τέλη τῆς 17 ἔκαποντα ετηρίδος ἐλάθομεν ἀφορμὴν νὰ μηδημονεύσωμεν ἐν Ἡπείρῳ, ἐν τῇ ἀνατολικῇ καὶ δυτικῇ Ἑλλάδι 8 ἀρματωλικίων, κατὰ δὲ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ὑφίσταντο ἐν δῖοις 17, ἐξ ὧν τρία κατὰ τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίαν, 10 ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ 4 ἐν Ἡπείρῳ, ἐν Αιτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ.

Ἐκάπτου τῶν ἀρματωλικίων τούτων προϊστατο ἀρχηγὸς καλούμενος καπετάνος, ἔχων παρ' ἐαυτῷ βοηθὸν ἢ ὑπασπιστήν, τὸ πρωτοπαλλήκαρον, διότι οἱ στρατιῶται ὥνομαζοντο παλληκάρια. Καὶ ἡ μὲν τελευταῖα αὕτη λέξις ὑπῆρχεν ἀρχαιοτάτη ἐν τῷ ἐλληνικῷ μέσῳ αἰώνι· ἡ δὲ πρώτη ἦτο καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ἴταλική. Τὸ ἔργον τοῦ καπετάνου δὲν ἦτο εὔκολον, ἐπρεπε γὰρ εὐχαριστῆ Χριστιανούς ἀμα καὶ Τούρκους, τὰ δὲ συμφέροντα ταῦτα πολλάκις δὲν συνειβάζοντο. Ὅτι πάρχει δημῶδες ἄσμα τοῦ Στουρνάρη, τὸ ὑπερίον ἀνατρέχον μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἔκαποντα ετηρίδος 1710, παρίστησι δι' ὅλιγων μὲν ἀλλ' ἀκριβῶς τὴν δυσχέρειαν ταύτην.

«Βουνά μου ἀπ' τ' Ἀσπροπόταμο μὲν τὰ πολλὰ τὰ χιόνια,

Τὰ χιόνια μὴν τὰ λυώσετε ὅσο νάλθουν καὶ τάλλα,

Τ' εἰν' ὁ Στουρνάρης ὕρρωστος βαρειὰ γιὰ ν' ἀποθάνῃ

Καὶ τοὺς γιατροὺς ἐκάλεσε γὰ τὸν ἀποφασίσουν

Κι' ἀπὸ τὰ παλληκάρια του ἐκάλεσε τὸν πρῶτον.

— "Ελα, Φοντύλη, ἀδελφὲ καὶ πρωτοπαλληκάρι,

"Ελα κάθου στὰ γόνατα, ἔλα κάθου σιμά μου,

Σ' ἀφίνω διάτα τὸ παιδί, τὸ μικροχαΐδεμένο,

Τ' εἰναι μικρὸ ω' ἀγήξερο, τ' ἀρματα δὲν γνωρίζει.

Νὰ μ' ἔχης ἔννοια τὰ χωρία καὶ τὸ καπετανλίκι.

Γέροντες θέλουν χάιδεμα, κι' ἀγάδες θέλουν ἀσπρα,

Κι' ὁ καπετάνος δόκιμος γιὰ γὰ τοὺς κυθερήση.

Ἐκ τοῦ ἄσματος τούτου συνάγεται πρὸς τούτοις τὸ καὶ ἄλλοθεν γτωστὸν ὑπάρχον ὅτι τὰ καπετανάτα ἥσαν πολλάκις κληρονομικά. Ο

Μπουκουβαλαῖοι οἵτινες ἡρχον τῶν Ἀγράφων ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ἡρπασεν ἀπὸ αὐτῶν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ὁ Καραϊσκάκης, ἥσαν ἀπόγονοι τοῦ Γιάννη Μπουκουβαλάχ ἔκεινου, ὅστις τοσοῦτον πολύτιμος ἀπέβη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Νίκος Τσάρας . . . ἦτο υἱὸς καὶ ἐγονος καπετανέων, ἴδιως δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Τσάρα τοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον καπετανεύσαντος εἰς τὴν Ἐλασσῶνα ὁ Παπᾶ Θύμιος ἦτο υἱὸς τοῦ οὐδὲν ἥττον περιωνύμου Βλαχάβα· ὁ Ὁδυσσεύς, υἱὸς τοῦ Ἀιδρούτζου· τοιοῦτοι δὲ ἥσαν καὶ οἱ Κοντογιαννῖοι, οἱ Σκυλοδήμαιοι καὶ ἄλλοι.

Ἐν τούτοις οὔτε ὅλοι οἱ κλέφται ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ὑπετάχθησαν, οὔτε ὅλοι οἱ ἀρματωλοὶ παρέμενον πιστοὶ εἰς τὴν ὁδμανικὴν κυβέρνησιν. Οἱ ἀρματωλοὶ εὐ μόνον μετεῖχον ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων ἀλλὰ καὶ οἰκοθεν πολλάκις περιήρχοντο εἰς ἔχθροπραξίας κατὰ τῶν Τούρκων. Μέχρι τῆς σήμερον ἀκόμη φημιζέται ἐν Ἀκαρνανίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρματωλοῦ Χρήστου Μηλιώνη, ὅστις ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν Ἀρταν ἀπήγαγεν ἐκεῖθεν τὸν καδῆν καὶ δύο ἀγάδες ἐπὶ λύτραις. Ὁ Μουσελίμης τῆς ἐπαρχίας συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ προεστοῦ Μαυρομάτη καὶ τοῦ Δερβέναγα Μουχτάρη, ἀνέθηκε τὸ ἔργον τῆς δολοφονίας αὐτοῦ εἰς Σουλεϊμάνην τινά, ὅστις φίλος ἄλλοτε διατελέσας τοῦ Χρήστου ἦδύνατο ἀνυπόπτως νὰ πλησιάσῃ αὐτόν. Ἄλλος ὁ Σουλεϊμάνης ἀπαντήσας τῷ φόνῳ τοῦ Χρήστου εἰς Ἀλμυρόν, χωρίον μικρὸν τοῦ Βάλτου, ὡμολόγησεν αὐτῷ εἰλικρινῶς τίνα ἔλαχεν ἐντολὴν. Καὶ τότε οἱ δύο ἄνδρες μονομαχήσαντες ἔπεισον ἀμφότεροι παραδέξωσι.

«Τρία πουλάκια κάθονται 'ε τὴν ράχην 'ε τὸ λημέρι·

«Ἐνα τηράει τὸν Ἀλμυρό, τ' ἄλλο κατὰ τὸ Βάλτο,

Τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο μοιριολογάει καὶ λέει·

«Κύριέ μου, τι ἐγίνηκεν ὁ Χρήστος ὁ Μηλιώνης;

Οὐδέ 'ε τὸν Βάλτο φάνηκεν οὐδὲ 'ε τὴν ορύα Βρύσι·»

— Μᾶς εἶπαν, πέρα πέρασε, καὶ ἐπῆγε πρὸς τὴν Ἀρτα, Καὶ ἐπῆρε σκλάβο τὸν κατῆ μαζὶ μὲ δύο ἀγάδες.

Κι 'ό μουσελίμης τ' ἀκουσει βαρειά τοῦ κακοφάνη·

Τὸν Μαυρομάτην ἔκραξε καὶ τὸν Μουχτάρ Κλεισούραν.

Ἐσεῖς ἀν θέλετε ψωμί, ἀν θέλετε πρωτάτα,

Τὸν Χρήστον νὰ σκοτώσετε τὸν Καπετάν Μηλιώνη.

Τοῦτο προστάζει ὁ βασιλιάς, καὶ ἔστειλε φιρμάνι.

Παρασκευή ξημέρων (ποτὲ νὰ μ' εἴχε φέξη),

Κι 'ό Σουλεϊμάνης στάλθηκε νὰ πάρῃ νὰ τὸν εύρῃ.

Στὸν Ἀλμυρὸ τὸν ἔφθασε, καὶ ὡς φίλοι φιληθῆκαν.

Ολονυκτὶς ἐπένιανε, ὥστε νὰ ζημερώσῃ.

Καὶ ὅταν ἔφεξε η σύγη, πέρισσαν ἃ τὰ λημέρια

Κι' ὁ Σουλεϊμάνης φώναξε τοῦ Καπετάν Μηλιώνη.

— Χρῆστο, σὲ θέλεις ο βασιλιάς, σὲ θέλουν καὶ οἱ ἀγάδες,

— "Οσὸ ν' ὁ Χρῆστος ζωντανὸς Τούρκους δὲν προσκυνάει.

Μὲ τὰ τουφέκια ἔτρεξαν ὁ ἑνας πρός τὸν ἄλλον.

Φωτιάν ἐδώσαν ἃ τὴν φωτιά, καὶ ἐπέσαγε ἃ τὸν τόπο..

Οσάκις λοιπὸν οἱ ἀρματωλοὶ οὕτως η ἀλλως ἐπανίσταντο, φυσικῷ τῷ λόγῳ ή Τύψηλη Πύλη καθήρει αὐτοὺς καὶ ηγωνίζετο ἐκ παντὸς πρόπου νὰ τοὺς ἐζοντώσῃ. Ἐνίστε ἐπετύγχανεν, ἐνίστε ὅμιας ὅχι, καὶ πολλάκις οἱ ἀρματωλοὶ ἀπέβιχινον τοσοῦτον Ισχυροῖ, ώστε ἡδύγαντο ν' ἀνακτήσωσι τὰ ἀρματωλίκια αὐτῶν καὶ ηγάγησαν μάλιστα διὰ τῆς βίας τὴν κυθέρηνσιν νὰ τοὺς ἀναγγωρίσῃ πάλιν.

«Κάτω ἃ τοῦ Βάλτου τὰ χωριά

Εηρόμερο καὶ Ἀγραφο,

Καὶ στὰ πέντε Βιλατέια

(Ἐβγατε νὰ ιδητ ἀδέλφια !)

Ἐκ εἰναι οἱ κλέψταις οἱ πολλοί,

Ολοι ντυμένοι ἃ τὸ φλωρί.

Κάθονται καὶ τρῶν καὶ πίνουν,

Καὶ τὴν Ἀρτη φοβερίζουν.

Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφή,

Βρίζουν τὰ γένεια τοῦ κατηγ.

Γράφουνε καὶ ἃ τὸ Κομπότι

Προσκυνοῦν καὶ τὸ Δεσπότη.

Συλλογισθήτε το καλά

Γιατί σᾶς καίμε τὰ χωριά.

Γλίγωρα τ' ἀρματωλίκι

"Οτ' ἐρχόμαστε σὰν λύκοι.."

Τις ἦτο ὁ Καπετάνος δ τοιστοτρόπως ἀνακτήσας τὸ ἀρματωλίκιον

αύτοῦ, δὲν γνωρίζομεν, ἀλλ᾽ ἐξ ἑτέρου φόρματος ήξενορομεν πῶς ὁ Γιάνης Μπουκουβάλας κατέλαβε τὸ ἀρματωλίκιον τῶν Ἀγράφων:

Νάμουν μιὰ πετροπέρδικα ἢ τὰ πλάγια τοῦ Πετρίλουι
Νὰ σκόνομουν τάποταχύ, δυώραις νὰ ξημερώσῃ
Ν^ο ἀκούρμενα² τὸν πόλεμο πῶς πολεμοῦν οἱ κλέφταις,
Οἱ κλέφταις, οἱ ἀρματωλοὶ καὶ ὁ Γιάνης Μπουκουβάλας.

³Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ Μπουκουβάλας κατετρόπωσε τὸν πάππον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἔπειτα συνάδας τὸν στρατέν αὐτοῦ:

«Μέσ³ ἢ τὴν 'Οξιὰ ξημερωσε τὰ κόλια νὰ μοιράσῃ.
Κ' οἱ Ἀγραφιῶτες ἔστειλαν δέκα κοτσαμπασίδες,
Τοῦ φέραντε τὸ μορσαλέ³ ἢ ὅλον τὸ βιλαστή!».

“Αλλ’ ὅλαι σχεδὸν αἱ περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων ἀρχηγῶν τῶν ἀρματωλικίων παραδόσεις παριστῶσιν αὐτοὺς ὡς κατακρατοῦντας διὰ τῆς βίας τὰ ἀρματωλίκια ἢ ἀναλαμβάνοντας αὐτὰ διὰ τῶν ὅπλων ἄμα ἐξωσθέντας. «Οἱ καπετάνιοι Ζῆτρος ἀπὸ τὴν Ελασσῶνα δὲν ἐφύλαξεν ἐν ὅσῳ ἐζη τὴν ἐπαρχίαν του ἐλευθέρων ἀπὸ τοὺς Τούρκους» ἀνακράζει ὁ Περραιβός. «Οἱ καπετάνιοι Τόσκας δὲν ἐκαταδάμασε τοὺς ἐχθροὺς εἰς Γρεβενὰ μὲ τρομεροὺς πολέμους; Οἱ καπετάνιοι Καραλῆς δὲν τοὺς κατεδίωξεν ἀπὸ τὰ χωρία τοῦ Ολύμπου καὶ τὰ ἐκράτει ἐλευθερα; Οἱ καπετάνιοι Μπλαχάδας εἰς τὰ Χάσια δὲν ἐξωλόθρευσε τοὺς τυράννους; Οἱ καπετάνιοι Μακρυθανάσης καὶ ὁ καπετάνιοι Μακροπούλιος δὲν ἐπολέμησαν ὡς ἄλλοι Λεωνίδαι καὶ Θεμιστοκλεῖς καὶ ἐκράτουν τὰ χωρία τοῦ Κισσάβου ἀπάτητα; Οἱ καπετάνιοι Καρακίτσος εἰς τὸ Καρπενῆσι δὲν κατέσφαζε πάντοτε τοὺς ἐχθροὺς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα;» Η δύσμανικὴ κυβέρνησις, ποιουμένη τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, ἀνεγνώριζε πολλάκις τὰ τοιαῦτα ἀρματωλίκια· οἱ δὲ ἡμέτεροι ἐφαίνοντο πρόθυμοι ἐκ διαιλειμμάτων νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτήν, ιδίως εἰς τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας. Μήπως δὲν εἶδομεν αὐτοὺς πρωταγωνιστήσαντας εἰς τοὺς μεταξὺ τῆς Ὑψ. Πύλης καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πολέμους; Μήπως ὅταν

- 1) Χωρίον τῶν Ἀγράφων.
- 2) Νὰ ἥκουσον.
- 3) Τὸ καπετανάτον.

ό 'Ομέρ Βρυώνης ἐπολιόρκησε τὸν πασᾶν τοῦ Μπερχτειοῦ Δὲν συνέ-
πραξάν μετ' αὐτοῦ, ώς λέγει τὸ ἄσμα :

«... Καὶ τῶν Χριστιανῶν πολλὰ καπετανάτα,
‘Ο “Ισκος ἀπ’ τὴν Δούνιτσαν, ὁ γυιὸς τοῦ Γρίβα Γιώργου,
Ζόγκος ἀπ’ τὸ Ξηρόμερον, ὁ Γιώργης Βαρνακιώτης,
Τοῦ Μπουκουβάλα τὰ παιδιά, καὶ οἱ Σκυλοδημαῖοι,
‘Ο Διάκος καὶ ὁ Πανουργιᾶς κ’ οἱ δύο Κοντογιανναῖοι.»

‘Αλλ’ οὐδὲν ἡτον ἡ ‘Ψυχήλη Πύλη οὐπώπτευεν αὐτοὺς πάντοτε, καὶ πολλάκις ἔπειχείρει νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς διὰ τῆς βίας ἐπιβληθέντας εἰς αὐτὴν ἀντάρτας. Ἐντεῦθεν δέ, καθὼς οἱ κλέφται εἶχον γίνει ἀρματωλοί, οὕτως οἱ ἀρματωλοί ἐγίνοντο πάλιν κλέφται, ή δὲ μετάβασις αὐτῶν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἰδιότητος εἰς τὴν ἄλλην ἀπέβαινε τοσοῦτον συχνὴ ὥστε τὰ ἐπωνύμια ἑκεῖνα κατήντησαν νὰ ἐκλαμβάνωνται ἀδιαφόρως σχεδὸν τὸ ἐν ἀντὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ ἀποσθῶνται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Εἰς τὰ δημώδη ἄσματα τοῦτο συμβαίνει συχνότατα.

“Ο “Ολυμπος κι” ὁ Κίσσαθος, τὰ δύο βουνὰ μαλόνουν.
Γυρίζει τότ’ ὁ “Ολυμπος, καὶ λέει τοῦ Κίσσαθου·
Μὴ μὲ μαλόνης, Κίσσαθε κονιαροπατημένε !
Ἐγώ εἰμι” ὁ γέρος “Ολυμπος, ἐτὸν κόσμον ξακουσμένος.
Ἐγώ σαράντα δύο κορραῖς, ἔζηντα δύο βρυσούλαις·
Πᾶσα βρυσὴ καὶ φλάμπουρο, παντοῦ κλασί καὶ κλέφτης
Καὶ ἐτὴν ψυλή μου κορυφὴ ἀπέτος εἰν” καθισμένος
Καὶ εἰς τὰ νύχια του κρατεῖ κεφάλι ἀνόρειωμένου.
— Κεφάλι μου, τι ἔκανες κ’ εἰσαι κριματισμένο;
— Φάγε, πουλί, τὰ νιγάτα μου, φάγε καὶ τὴν ἀνόρειά μου
Νὰ κάνῃς πῆχυ τὸ οτερό, καὶ σπιθαμὴ τὸ νύχι,
Στὸν Λούρο, ἐτὸ Ξηρόμερον ἀρματωλὸς ἐστάθη,
Στὰ Χάσια καὶ ἐτὸν “Ολυμπο δώδεκα χρόνους κλέφτης.
Ἐξῆντ” ἀγάδες σκότωσα, κ’ ἔκαψα τὰ χωριά τους·
Κι’ δύσους ἐτὸν τόπο ἄφησα καὶ Τούρκους κι” Ἀρβανίταις,
Εἶναι πολλοί, πουλάκι μου, καὶ υετρημὸ δὲν ἔχουν.
Πλὴν ἥρθε κ’ ἡ ἀράδα μου ἐτὸν πόλεμο νὰ πέσω.»

Ἐὰν δὲ ἀνώνυμος ἐγένετο ὁ ἄρματωλὸς ἐκεῖνος ἥμα καὶ κλέφτης, τοῦ ὄποιου ή κεφαλὴ τοσοῦτον ἀταράχως διηγεῖτο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου τά τε κατορθώματα καὶ τὸν θάνατον, ὅνομαστότατος ἀπέβη ὁ Νικόλαος Τζιοβάρας, ὅστις κατὰ τὸν Περραιβὸν ὑπέταξε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἡπειρον «περιπατῶντας παρρησίᾳ μὲ τὰ φλάμπουρά του» κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς 17 ἐκατονταετηρίδος καὶ περὶ τοῦ ὄποιου σώζεται δημιῶδες ἥσμα ἔξυμνοῦν αὐτὸν ὡς κλέφτην ἥμα καὶ ἄρματωλόν.

—Δάλησε, κοῦκκε, λάλησε· λάλα, καύμεν¹ ἀηδόνι,
Δελλάτε ἐς ἀκροπέλαγος ποῦ πλέουν τὰ καράθια,
 Ρωτᾶτε γὰρ τὸν Νικολό, τὸν Νικολὸ Τζιοβάρα,
 Ποῦτον ὅτὸς Λοῦρο² ἄρματωλός, ὅτὸς Καρπενῆσι κλέφτης.
 Εἶχε φλάμπουρο κόκκινο, κόκκινο καὶ γαλάζιο,
 Εἶχε Σταυρό, εἶχε Χριστό, εἶχε καὶ Παγαγία.
 —Ἐψὲς προψὲς ἀκούσαμε τὰ βροντερὰ τουφέκια
 Κ' εἴδαμε πῶς ἐθάρεσε τοὺς Τούρκους μεσ³ ὅτὸς Λοῦρο.
 Κ' ἐπήρε σκλήρους δεκαοκτώ, κι⁴ αὐτὸν τὸ μουσελίμη.
 Πήρε μουλάρια δώδεκα μ' ἀσῆμι φορτωμένα,
 Κ' ἐκεῖθε πέρα διάθηκε πέρα κατὰ τὸ Βάλτο,
 Πήγε νὰ κάμη τὴ Λαμπρή, καὶ τὸ Χοιοτός Ἀνέστη.
 Νὰ φήσῃ τὸ σφακτάρι του, κόκκιν⁵ αὐγὰ νὰ φάη
 Καὶ νὰ χορέψουν τὰ παιδιά, νὰ οἶξουν ὅτὸς σημάδι.

“Το λοιπὸν δύσκολον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ διακριθῇ ἄρματωλὸς ἀπὸ τὸν κλέφτην, τὰ δ' ὅλιγα ὅσα ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ διαλέθωμεν περὶ τοῦ βίου, ὃν διῆγον οἱ μάχιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐφαρμέζονται εἰς ἄμφοτέρας αὐτῶν τὰς τάξεις. Διατρίβοντες εἰς χώρας ἀγόνους, ὅφείλοντες νὰ ὅσι πάντοτε ἔτοιμοι εἰς τὸ νὰ μεταβάλλωσι λημέρια καὶ μὴ δυνάμενοι οὐδὲ⁶ ἐπὶ στιγμὴν νὰ καταλίπωσι τὰ ὅπλα ἦνευ κινδύνου τῆς ζωῆς αὐτῶν, οἱ κλέφται ἔζων ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς ληστείας. Συνήθως ἐπέπιπτον πρὸς τοῦτο κατὰ τῶν Τούρκων, ὀρπάζοντες τὰ ἐν τοῖς ὅρεσι ποίμνια τοῦ πασᾶ η ἐμβάλλοντες ἀπροσδοκήτως εἰς τὰ χωρία τῶν ἀγάδων καὶ τῶν μ.πεύδων καὶ πολλάκις ἀπάγοντες αὐτοὺς τούτους τοὺς μπεύδες καὶ τοὺς ἀγάδες η τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν, τοὺς ὄποιους δὲν ἀπέλυσον εἰμὴ ἐπὶ λύτροις. Ἄλλη, ἐνίστε τὴν αγκύζοντο νὰ ληστεύσουν καὶ αὐτοὺς τοὺς ὄμοφύλους καὶ ὄμοθρή-

σκους ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ήσαν ὑπηρέται ἢ ἐνοικιασταὶ τῶν Τούρκων.
 Ἐὰν οἱ ἀρματωλοὶ ὅσοι διετέλουν εἰς εἰρηνικάς πρὸς τὴν κυβέρνησιν
 σχέσεις περιεποιοῦντο τοὺς προεστούς ἐξ ἵσου σχεδὸν ὅσον καὶ τοὺς
 Τούρκους, καθ' ἄπερ εἰδομεν εἰς τὸ ἄσμα τοῦ Στουρνάρα, οἱ στασιά-
 ζοντες ἀρματωλοὶ δὲν ἔφειδοντο αὐτῶν, διότι ἐνίστε οἱ προεστοὶ κατε-
 δίωκον αὐτοὺς ἐπίσης ὅσον καὶ οἱ Τούρκοι, ὥπως εἰδομεν εἰς τὸ ἄσμα
 τοῦ Χρήστου Μηλιώνη κοι ὅπως ἴστορεῖ τὸ ἄσμα τοῦ ἀρματωλοῦ
 Καρπενησίου Λιβίνη. Ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ ὁ Διβίνης παρίσταται
 λέγων :

«Σὲ σένα, Μῆτρό μου γαμπρέ, Σταθούλα ψυχογιέ μου,
 Ἄφινω τὴν γυναικά μου, τὸ δόλιο μου τὸ Γιῶργο.
 Πειύναι μικρὸς γιὰ φαμελιὰ κι' ἀπ' ἄρματα δὲν ζέρει·
 Καὶ σὲ διαβῆ τὰ δεκαννιὰ καὶ γίνη παλληκάρι,
 Ἐλάτε νὰ ξεθύψετε τὰ δόλια τ' ἄρματά μου.
 Ποῦ τάχωσα ἐτήνη ἐκκλησία μέσα ἐτὸ ἄγιο βῆμα
 Νὰ μὴν τὰ πάρουν τὰ σκυλιὰ κι' ὁ Τουρκο-Κωνσταντάκης.»

Ἐνταῦθα πάλιν ὁ Τουρκο-Κωνσταντάκης ὁ τοῦ Καρπενησίου προε-
 στὼς ἀναφέρεται ἐκ παυραλήλου πρὸς τοὺς ἀλλοθήρηκους τοῦ γένους
 πολεμίους. Ὁθεν πολλάκις οἱ κλέφται συγελάμβανον ἢ τοὺς προεστούς
 αὐτοὺς ἢ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν.

«Ο Σκυλοδόμος ἔτρωγε ἐτὰ ἔλατν ἀποκάτω,
 Καὶ τὴν Εἰρήνην ἐτὸ πλευρὸν εἶχε νὰ τὸν κεράσῃ
 —Κέρνα μ', Εἰρήνη εὔμορφη, κέρνα μ' ὅσο νὰ φέζῃ,
 "Οσο νὰ ἔθηγε αὐγερινός, νὰ πάγ' ἡ πούλια γιῶμα.
 Κι' ἀπαλ σὲ στέλνω σπίτι σου, μὲ δέκα παλληκάρια.
 —Δῆμο δὲν είμαι δοῦλά σου, κρασὶ νὰ σὲ κεράσω.
 'Εγώ είμαι νύφη προεστῶν κι' ἀρχόντων θυγατέρχ.»

Ἐκ τοῦ ἄσματος τούτου συνάγεται ἔτερόν τι χρακτηριστι-
 κώτατον τοῦ τῶν κλεφτῶν βίου. Η ὑπερηφάνεια δι' ἡς ἡ γυνὴ ἐκείνη
 ἀποποιεῖται νὰ πληρώσῃ τὴν τοσοῦτον φυσικὴν πρόσκλησιν τοῦ ἀρχη-
 γοῦ τῆς συμμορίας τῆς ὄποιας εἶναι αἰχμαλώτος, ἐκδηλοῖ τὴν πεποί-
 θησιν, ἡν εἶχεν ὅτι αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν θέλουσι σεβασθῆ ἀεί-
 ποτε τὴν τιμὴν αὐτῆς. Τιρόντι, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων, οἱ κλέφ-
 ται διεκρίθησαν ἀείποτε ἐπὶ τῇ εὐλαβείᾳ, μεθ' ἡς προσεφέροντο πρὸς
 τὰς αἰχμαλώτους αὐτῶν εἴτε ώραιας ἡσαν εἴτε ἀσχημοι, εἴτε νέαι εἴτε
 γραῖαι, εἴτε χειστιαναὶ εἴτε ἀλλοθήρηκοι· καὶ ἀναφέρεται παράδειγμα
 ἀρχηγοῦ συμμορίας φονευθέντος ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ παυληκαριῶν,

διότι προσέβαλε τὴν τιμὴν τουρκίδος γυναικός, ἣν ἐκράτει αἰχμάλωτον μέχρις οὗ ἔλθωσι τὰ λύτρα.

Μετὰ τοὺς προεστοὺς οἱ κλέφται ἴδιως ἐτέρποντο νὰ καθυποβάλλωσιν εἰς πληρωμὴν λύτρων τοὺς καλογήρους, πρὸς τοὺς ὄποιους οὐδεμίλιαν εἶχον ἴδιάζουσαι συμπάθειαν, καὶ τοὺς παπάδες ὅσάκις συνέπιπτεν ἡνὶς οὗτοι προεστοὶ τῶν χωρίων καὶ τούτου ἐνεκ πολέμιοι ἔστιν ὅτε τῶν κλεφτῶν. Καθὼς εἴπομεν, δινομαστότατοι ἀπέβησαν οἱ τῆς Πελοποννήσου κλέφται καθ' ὅλην τὴν 18 ἑκατονταετηρίδα καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης. Τοιοῦτοι ἐγένοντο ἴδιως ὁ Παναγιώταρος καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι, τοὺς ὄποιους ἐλάβομεν ἡδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν, οἱ Κοντούνισιοι καὶ οἱ Χοντρογιανναῖοι, τῶν ὄποιῶν οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοι, ἀφοῦ ὑπηρέτησαν τὴν ἐπανάστασιν, ἕπειτα διὰ παραδόξου τροπῆς τῆς τύχης ἔπεισον ὑπὸ τὸ φάνγαν τῆς λαιμητόμου πρὸ 40 περίπου ἐνιαυτῶν οἱ Σουλιῶται, ὃν εἰς συνέδεσε τὸ ὅγομα αὐτοῦ μετὰ τῆς πρώτης ἐν Πελοποννήσῳ ἐχθροπραξίας τῷ 1821· τελευταῖον ὁ περιβόητος Ζαχαρίας, περὶ τοῦ ὄποιου σώζεται ἄσμα ἱστοροῦ μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας πῶς ἔζεικαθή τὸν παπᾶν τοῦ ἀγίου Πέτρου, ὅστις ὃν ἐν ταύτῳ προεστὼς τοῦ χωρίου, ἥτο ἀσπονδὸς τοῦ Ζαχαρίᾳ ἐχθρὸς καὶ πολλοὺς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ μέχρι θανάτου κατεδίωξε.

«Τ' εἰν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται τοῦτο τὸ καλοκαῖρι;
 Τρία χωριὰ μᾶς κλαίονται, τρία κεφαλοχώρια.
 Μᾶς κλαίγεται κ' ἔνας παπᾶς ἀπὸ τὸν ἄγιο Πέτρον.
 Τί τῶναρμα... καὶ κλαίγετ' ἀπ' ἐμένυ,
 Μήνα τὰ βόδια τ' ἔσφαξα, μήνα τὰ πρόβατά τοο;
 Τὴν μιά του νύφη φίλησα, ταῖς δινό του θυγατέρες.
 Τὸ 'νὰ παιδί του σκότωσα, τ' ἄλλο τὸ πῆρα σκλάδο,
 Καὶ πεντακόσια δύο φλωριὰ γιὰ ζαγοράν του πῆρα.
 "Ολα λουφὲ τὰ μοίρασα λουφὲ 'ς τὰ παλληκάρια.
 Κι' ἀτός μου δὲν ἐκράτησα τίποτε γιὰ τάμένα.»

'Αλλ' ἐκ τοῦ ἄσματος τούτου συνάγεται προσέτι ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἥτο ἐκ τῶν ὀλίγων κλεφτῶν ὃσοι δὲν ἔσέβοντο τὰς γυναικας. Τοῦτο δὲ τὸ ἴδιωμα αὐτοῦ ἐπιμαρτυρεῖται καὶ καὶ ὑπὸ ὅλων τῶν περὶ αὐτοῦ παραδόσεων καὶ ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ θανάτου, διότι ἐπὶ τέλους ἐδολοφονήθη ὑπὸ ἐνός τῶν προύχόντων τῆς Μάνης ἐνεκ ποιαύτης τινὸς αἰτίας.

Τελευταῖον ἐν ἐλλείψει Τούρκων, καλογήρων καὶ προεστῶν, οἱ κλέφται ἐφορολόγουν τὰ χωρία ἥ καὶ αὐτὰς τὰς πόλεις. Δὲν διῆγον ὅμως ἀπαντά τὸν βίον περὶ πολέμους καὶ ἀρπαγὰς καὶ λαφυραγωγίας· εἰχον ἡμέρας ἀνέτεως καὶ ἡμέρας οἰκογενειακῆς εύτυχίας, ὡς δηλοῦται

ἐκ τοῦ ἐπομένου ἄσματος τοῦ περιγράφοντος τοὺς γάμους τοῦ οἴου τοῦ Ζῆτρου :

«Ο Ζῆτρος κάνει τὴ χαρά, χαρὰ γιὰ τὸν ὑγιό του,

Ἐκάλεσε τὴν κλεφτούριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα.

Τὸν Λάπα δὲν ἔκαλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαιῖδι.

Κι' ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κουδούνια.

Κι' ὁ Λάπας πάγει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸν ἀλάφι,

Στ' ἀσῆμι καὶ ἐτὸ μάλαμψα καὶ ἐτὸ μαργαριτάρι.

Κανένας δὲν τὸν λόγιασεν ἀπὸ τοὺς καλεστάδες.

Η Ζῆτραινα τὸν λόγιασεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.

Πάλε ή μαύρη Ζῆτραινα, ή μαύρη παραμάνα.

— «Καλῶς τὸν Λάπα πῶρχεται μὲ ἀλάφι στολισμένο !

Στρῶστε τοῦ Λάπα ἐτὸν ὄντα, τοῦ Τρίτσα ἐτὴν κρεβάτα.

Στρῶστε καὶ τῶν παλληκαριῶν ἀπ' ὅλα τὰ πρωτάτα».

Καὶ νῦν προκειμένου νὰ περιγράψω τὰ κατὰ τὸν ιδιωτικὸν οὕτως εἰπεῖν βίον τῶν κλεφτῶν, θέλω ἀκολουθήσει τὸν Φωριέλ, τὸν πραγματευσάμενον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰς ἐποχὴν πλησιεστάτην πρὸς τὰ πράγματα. Βραδύτερον διὰ ποικίλους λόγους καὶ ιδίως διὰ τὰ δεινὰ ὅσα ἐπήγαγεν εἰς τὸν τόπον ή παρῳδία τῆς κλεφτουριᾶς, ή ιδίως λεγομένη ληστεῖα, πολλαὶ σκιαὶ ἐπεκάλυψαν ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει τὴν χαριεστάτην τοῦ γάλλου εἰκόνα. "Αλλὰ τὸ κατ" ἐμὲ νομίζω ὅτι οἱ θεσμοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ κρίνωνται κατὰ τὰς ἐντυπώσεις, δις ἐπροξένησαν εἰς τοὺς συγχρόνους, ὅχι κατὰ τὰς τροπολογηθείσας ὑπὸ μεταγενεστέρων περιστάσεων διαθέσεις. Οὐδὲν κοινὸν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν σημεριῶν κλεφτῶν καὶ εἰμπορεῖ τις νὰ θαυμάζῃ καὶ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς πρώτους, χωρὶς νὰ καταστήσῃ ήττον ἀποτροπαίους τοὺς δευτέρους.

Κατὰ τὰς ὥρας λοιπόν τῆς ἀνέσεως οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἐγυμνάζοντο πρὸ πάντων περὶ ποικίλας χρησίμους εἰς τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἀσκήσεις. Ἐρριπτον εἰς τὸ σημάδι μὲ ἀκρίβειαν πάντοτε μὲν ἀξιοσημείωτον, πολλάκις δὲ τῇ ἀλγθείᾳ θαυμαστήν. Ἐγυμνάζοντο περὶ τὸν δίσκον καὶ τὸ ἄλμα καὶ τὸν δρόμον, αἱ δὲ παραδόσεις διηγοῦνται περὶ τῆς καθόλου εἰς ταῦτα δεξιότητος αὐτῶν πράγματα σχεδὸν ἀπίστευτα. Λέγεται λ. χ. ὅτι ὁ Νικοτσάρας ἡδύνατο νὰ προτρέξῃ πρὸς ἵππον καὶ δὲ ἐνὸς ἄλματος νὰ ὑπερπῆσῃ ἐπὶ 7 ἵππων στοιχηδὸν προτεταγμένων, περὶ δὲ τοῦ Ζαχαριᾶ φημίζεται ὅτι ὅταν ἔτρεχεν αἱ πτέρυναι αὐτοῦ ἤγγιζον τὰ θύτα. Μὴ παραλείψωμεν δὲ τὴν καρτερίαν αὐτῶν εἰς τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀγρυπνίαν. Πολλάκις ἐμάχοντο ἐπὶ 3 ημέρας καὶ 3 νύκτας συνεχῶς χωρὶς νὰ πίωσι, χωρὶς νὰ φάγωσι, χωρὶς νὰ κοιμηθῶσι· καὶ πολλάκις ἐνῷ ὁ ἔχθρος

ένόμιζεν αὐτούς καταβληθέντας ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων στερῆσεν καὶ περιέμενε νὰ παραδοθῶσιν, αἱρόντες ἀναλαβόντες τὴν ῥώμην αὐτῶν καὶ ἔφορυμήσαντες καὶ νικήσαντες, διήρχοντο τὰ χαράκωματα σῶσι. "Ἄλλη ἔξαισιά αὐτῶν ἀφετὴ ἦτο ἢ ἐν ταῖς ὁδύναις καρτερία. Εἰδότες τίνα βραχανιστήρια περιέμενον αὐτούς, προετίμων πάντοτε νὰ σκοτωθῶσιν ἢ νὰ παραδοθῶσιν. 'Δἄλλ' ἵνιοτε συνέπιπτε νὰ πάθωσι τὸ μέγα δεινὸν τοῦ νὰ συλληφθῶσι· καὶ τότε εἶναι ἀκατανόητον μετὰ ποίου φρονήματος ὑφίσταντο τὰς φοβερωτέρας τῶν στρεβλώσεων. Σφυροκοπούμενοι, σουβλίζομενοι καὶ ζωντανοὶ λεπιζόμενοι δὲν ἔδακρυον, δὲν ἐστέναζον, δὲν ἐπρόφερον λέξιν παρεκτὸς ἵνα ὑβρίσωσι καὶ περιφρονήσωσι. τοὺς πασάδες καὶ τοὺς δημίους αὐτῶν. "Ενεκα δὲ τῶν συμφορῶν τούτων, μία τῶν συνηθεστέρων εὔχῶν ὅς ἐν τοῖς συμποσίοις αὐτῶν ηὔχοντο πρὸς ἀλλήλους ἦτο: καλὸς μολύβδι. Καὶ οὐδὲν ἦττον σίκετρὸν ὑπελάμβανον τὸ νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν αὐτῶν εἰ Τούρκοι. "Οθέν ἡ σπουδαιοτέρα καὶ ἡ ἱερωτέρα παράκλησις τὴν δόποιαν ὁ ἀποθηκανῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης κλέφτης ἡδύνατο νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς συναγώνιστὰς αὐτοῦ ἢ τὸ νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν του καὶ νὰ ἀπαγάγωσιν αὐτήν, ἵνα μὴ κοπῆ καὶ ἀπαχθῆ ὑπὸ τῶν πολεμίων. Τὸ δὲ αἰσθημα τοῦτο ἢτο ἀρχαῖον παρὰ τοῖς ἡμετέροις καὶ δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν τάξιν τῶν κλεφτῶν, διότι καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὅταν εἶδεν ἑαυτὸν περιζωθέντα πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐπείθη ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει σωτηρίας ἐλπίς, ἀνέβοησε «δὲν εἶναι κακεῖς χριστιανὸς νὰ λαθῇ τὴν κεφαλὴν μου»; Πολλάκις τὰ δημώδη φύματα ἐκφράζουσι τοιάτας παρακλήσεις.

«Σὰν δένδρο ἐρραγίσθηκε σὰν κυπαρίσσι πέφτει·

Ψιλὴ φωνούλαν ἔβαλε σὰν παλληλάρ' ὅποι ἦταν·

— «Ποῦ εἰσαι, καλέ μου ἀδελφέ, καὶ πολυαγαπημένε;

Γύρισε πίσω, πάρε με, πάρε μου τὸ κεφάλι·

Νὰ μὴν τὸ πάρ' ἡ παγανιά καὶ ὁ Ἰσούφ ἀράπης·

Καὶ μοῦ τὸ πάσι 'εταὶ Γιάννινα τ' Ἀλῆ πατέ τοῦ σκύλου».

Τὸ δὲ εὐγενές τοῦτο αἰσθημα τὸ κηδόμενον περὶ τῆς τιμῆς αὐτῶν καὶ μετὰ θάνατον, διεποιεὶλετο παραδόζως. Ό κλέφτης λ. γ. ἐπεθύμει νὰ κηδεύεται τοισυτοτρόπως, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἔξακολουθεῖ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγωνίζομενος. Τίς δὲν ἡζεύρει τὸν τάφον τοῦ Δήμου, τὸ φύμα ἐκεῖνο τὸ δοπιόν ἀντηχῆσαν εἰς ἐν τῶν θεάτρων τῶν Παρισίων τοσαύτας ἀπέσπασε χειροκροτήσεις καὶ γοσκύτας παρήγαγε συγκινήσεις;

‘Ο ήλιος ἔβασίλευε, κι’ ὁ Δῆμος διατάζει·

— Σύρτε, παιδιά μου, ’τιδε νερό, ψωμὶνὰ φάτ’ ἀπόψε,
Καὶ σύ, Δαμπράκη μ’, ἀνεψιέ, καθού εἶδὼ κοντά μου.

Νὰ τ’ ἄρματά μου φόρεσε, νὰ εἴσαι καπετάνος.

Καὶ σεῖς, παιδιά μου πάρετε τὸ ἔρημο σπαθί μου,

Πράσινα κόψετε κλαδιά, στρῶστέ μου νὰ καθίσω,

Καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸν μὲν ἔξιμο λογήση,

Νὰ σου εἰπῶ τὰ κρίματα ὅσα χω καμωμένα.

Τριάντα χρόνι ἄρματωλός, κ’ εἴκοσιν ἔχω κλέφτης

Καὶ τώρα μ’ ἥρθε θάνατος καὶ θέλω νὰ πεθάνω.

Κάμετε τὸ κιθοῦρι μου πλατύ, ’ψηλὸν γένη,

Νὰ στέκῃ ὄρθως νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γεμίζω.

Κι’ ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξιό ἀφῆστε παραθύρι,

Τὰ χελιδόνια νάργυρωνται, τὴν ἀνοιξίν νὰ φέρουν,

Καὶ τ’ ἀηδόνια τὸν καλὸν Μάιον νὰ μὲ μαθαίνουν».

Ἐν γένει δὲ οἱ κλέφται, καίτοι διάγοντες βίον τοσοῦτον ἀγριῶν
καὶ τραχύν, σπανίως ἡσαν θηριώδεις καὶ αἰμοχαρεῖς. Ἐφόγευσον μὲν
ὅσους ἥδυναντο μουσουλμάνους Τούρκους ἢ Ἀλβανούς, μὴ φειδό-
μενοι ἐνίστε, ἀλλὰ σπανιώτατα, καὶ αὐτῶν τῶν χριστιανῶν ἐλα-
φυρχγώγουν ἀμαρτίας ἑδίδετο περίστασις τοὺς πρώτους καὶ ἐν ἀναγκῇ
τοὺς δευτέρους, ἀλλὰ ὡμοὶ καὶ ἀδυσάπητοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν
ἡσαν. Δὲν ἔβασάνιζον λ. χ. οὐδὲ τοὺς Τούρκους αὐτούς, ἀλλ’ ἥρ-
κουντο νὰ τοὺς θανατώνωσιν. Αἱ περὶ τοῦ θείου ἴδεαι αὐτῶν οὕτε
ὑψηλαὶ ἡσαν οὔτε λεπταὶ ἀλλὰ βεβαίως ἡσαν εὐλαβέστεραι τῶν
διοξασιῶν καὶ ἔξειν τοῦ κοινοῦ πλήθους. Πότε καὶ πότε μόνον ἥδυ-
ναντο νὰ ἀκούσωσιν εἰς ἔρημοκλήσιον τὴν θείαν λειτουργίαν, ἀφε-
λῶς τελουμένην ὑπὸ ὄρεινοῦ ιερέως. ‘Αλλ’ ὅπου δήποτε καὶ ἐν εὐρί-
σκουτο τὸ Πάσχα ἢ τὰ Χριστούγεννα, ἐν δάσει, ἐν σπηλαίοις ἢ ἐπὶ
τῆς κορυφῆς τῶν ὑψηλοτάτων ὄρεων, ποτὲ δὲν ἐλησμόγουν νὰ ἕοτά-
σωσιν ὅπως ἥδυναντο τὰς ἐπιφανεῖς ἐκείνας ἡμέρας τῆς ἡμετέρας
ἐκκλησίας, φάλλοντες ὅσα καὶ ὅπως ἡξευρον ἐκ τῶν εἰς αὐτὰς ἀνα-
γομένων ὕμνων καὶ προσευχῶν. Εἰς οἰκοδήποτε ἀμηχανίαν ἢ ἀνάγ-
κην καὶ ἐν εύρισκετο ὁ κλέφτης, δὲν ἐπέβαλλε χεῖρα εἰς τὸ ἐλαχι-
στον τῶν ἀφιερωμάτων ἢ σκευῶν, τῶν ἐν τόπῳ ιερῷ κατατεθειμέ-
νων. Ο δὲ γέρων Βλαχάκας δ πατήρ τοῦ μετέπειτα τοσοῦτον κλείσθεν-
τος καὶ τοσοῦτον οἰκτρῶς μαρτυρήσαντος Παπᾶ Θύμιου, ἀπῆλθεν εἰς
ἥλικιαν 76 ἔτῶν πεζὸς εἰς Ιεροσόλυμα μὲ τὸ δπλον καὶ μὲ τὸ πρω-
τοπαλλήκαρόν του, ἵνα ἀποθάνῃ, ὅπως ηὔχετο εἰς τοὺς ἀγίους τό-

πους. Πότε κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν. "Οταν εἶπαν εἰς τὸν Ἀνδροῦτσον ὅτι ἀσπαζόμενος μὲν τὸν ἴσλαμισμὸν θέλει ἀξιωθῆ τιμῶν ἔξαιρέτων, ἐμμένων δὲ πιστὸς εἰς τὸ ἕδιον θρήσκευμα θέλει ἀποθάνει οἰκτρῶς εἰς τὸ κάτεργον, ὁ γενναῖος ἀθλητῆς ἀδιστάκτως ἐπροτιμῆσε τὸ δεύτερον· καὶ ἄλλοι καπετάνοι εἰς ὅμοιους ἐκτεθέντες πειρασμοὺς ἐπραξαν διτοι εἰπραξεν ἑκεῖνος. Μετὰ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πίστιν τῶν πιτέρων αὐτῶν οὐδὲν εἶχον ἵερώτερον τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀφοσιώσεως. Πολλάκις τὰ παλληκάρια ἡδύναντο νὰ σωθῶσιν ἐγκαταλείποντα τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, ἀλλὰ προετίμων νὰ ἀποθάνωσι μετ' αὐτοῦ. Πολλάκις ἐνῷ δύο συμμορίαι ἐμάχοντο κατὰ τῶν τούρκων καὶ ἡ μία ἡδύνατο νὰ φύγῃ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς δὲν ἐγκατέλειπε τὸν συνάδελφον, ἀλλὰ ῥιπτόμενος κατὰ τῶν πολεμίων ἦ ἐσώζετο μετ' αὐτοῦ ἢ μετ' αὐτοῦ συγκατεστρέφετο.

"Ισως οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ πλειότεροι τούλαχιστον ἐξ αὐτῶν, δὲν εἶχον τὴν σονελήσιν τῆς ἑθνικῆς πολιτικῆς ἀνεξχρησίας· ίσως ἐμάχοντο κατὰ τῶν τούρκων ἐλαυνόμενοι μᾶλλον ὑπὸ σφροδροτάτου αὐτοματισμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ ἔχοντες τὸ ὑψηλότερον αἰσθημα τῆς ὅλης πατρίδος. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἴναι ὅτι ἀφοῦ διετέλεσαν οἱ κυριώτατοι ἐπίκουροι ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων ὅσα οἱ πατέρες ήμῶν διεξήγαγον ἐπὶ 400 ἔτη, αὐτοὶ πάλιν ἀπετέλεσαν τὸν κύριον πεζικὸν στρατὸν τοῦ τελευταίου ἀγῶνος, αὐτοὶ διεξήγαγον αὐτόν, καὶ αὐτοὶ ἀνεδείχθησαν οἱ πρωταθληταὶ αὐτοῦ. Τὸ μάχιμον πνεῦμα τὸ ὄποιον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 18ης ἐκαπονταετηρίδος ὁ ἀναβιώσας λόγιος ἐλληνισμὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὰς νέας γενεὰς τῶν πεπολιτισμένων τοῦ ἑθνους τάξεων, δὲν ἔχει μὲν ἀφορμὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἡξιώθη ὃς διαρκούσης αὐτῆς ποτὲ τῆς κυθερνητικῆς προνοίας τῆς ἀπαιτουμένης ἵνα ἀσκηθῇ ἀποχρώντως καὶ ἀποτελέσῃ τὸν τακτικὸν στρατόν, ὅστις ἐπὶ τέλους ἔμελλε φυσικῷ τῷ λόγῳ ν ἀναπληρώσῃ τὰ ὀρεσίβια ἑκεῖνα στίφη. Ἀπὸ τοῦ Δραγατσανίου μέχρι τοῦ Χαιδαρίου ὁ τακτικὸς στρατὸς θύματα μόνον προσήνεγκεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ Βαλτετσίου μέχρι τῆς Πάχωβας ὅλα τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν διεπράχθησαν.

Τίς δ ἔλλην δὲν συνεκινήθη ἀπαγγέλλων, ἥδων ἢ ἀκούων τὰ δημόδη ἄσματα ὅσα παρήγαγεν ὁ βίος καὶ οἱ ἀθλοὶ τῶν ἀνδρῶν ἑκείνων καὶ ὡν παρέθηκά τινα ἀνωτέρω, νομίζων ὅτι δὲν ἡδυνάμην καλλιον νὰ ἴστορήσω τὰ κατὰ τοὺς προμάχους αὐτοὺς τῆς ἑθνικῆς ἀνεξχρησίας; Τινὰ τῶν ἄσμάτων τούτων ἐποιήθησαν ὑπὸ κλεφτῶν αὐτουργῶν ὄντων ἢ μαρτύρων τῶν γεγονότων ὅσα ἔξυμνοῦσι· τὰ πλεῖστα ὅμως ἥσαν ἔργα τυφλῶν ῥαψῳδῶν, οἵτινες ἄλλοτε διερχόμενοι τὰς πόλεις, τὰς κώμας καὶ τὰ χωρία, μάλιστα ἐπὶ τῶν ἑόρτων καὶ τῶν πα-

νηγύρεων, ἔτερπον τὸν λαὸν ἄδοντες τὰ προιόντα τῆς ἀφελοῦς ἐκείνης μούσης, καὶ ἔζων ἐκ τῆς αὐθορμήτου ἀμοιβῆς ἦν τούτου ἔνεκα ἐλάμβανον. Οἱ φάψῳδοι οὗτοι οὔτινες παρεῖχον ἡμῖν ἄλλοτε ἔννοιάν τινα τοῦ τοῦ ἡσαν ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων οἱ δύμοταγεῖς αὐτῶν ἀνθρώποι, οἱ δημητιουργοί, καὶ φύλακες διατελέσαντες τῆς δυμηρικῆς ποιήσεως, τὴν σήμερον ἐκλείπουσιν δῆμομέραι ὑπενδίδοντες εἰς τὴν ἐπιδρομὴν ἔτεροφύλων ἀοιδῶν καὶ ἔτεροφύλου μούσης, εἰς τὴν ἀκατάσχετον ἐπίδρασιν τοῦ ἐκ τῆς ἑσπερίας κατακλύζοντος ἡμᾶς βίου τοῦ ἀφανίσαντος καὶ μέλλοντος ἔτι νὰ ἀφανίσῃ πολλὰ ἵχνη τῆς πρὸς τοὺς ἀρχαίους προπάτορας οἰκειότητος ἡμῶν. Ἀλλὰ πρὸ δὲ λίγων ἔτι δεκάδων ἐνιαυτῶν ὁ ἐλληνικὸς λαὸς οὐδεμίᾳν εἶχεν ἥδονὴν καὶ παραμυθίαν μείζονα τοῦ ἄδειν τὰ ἴδιοφυῆ ἐκεῖνα προιόντα τῆς θεραπείας ποιήσεως καὶ τοῦ ἀκροάσθμα αὐτῶν. Καὶ δταν λέγωμεν ὁ ἐλληνικὸς λαός, δὲν ἔννοοῦμεν μόνον τὰ πλήθη τὰ ἄσματα ἐκεῖνα ἀντήχουν πολλάκις εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἀρίστων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, τὸ δὲ παράδοξον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα τῶν κρατούντων. Ὁ Μαγουὴλ Τομπάζης διηγεῖται, αὐτόπτης τοῦ πράγματος γενόμενος, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόλαος ἡναγκάσθη ποτὲ ἐξ ἐναντίων ἀνέμων νὰ καταπλεύσῃ εἰς Πύλον ὅπου εὗρεν ἡγκυροβολημένον τὸν φίλον του Νικόλαον Λάμπρον ἐκ Σπετσῶν. Ἀμφότεροι οἰκειωθέντες πρὸς τὸν ἀγανὸν του τόπου, προσεκλήθησαν ὑπὸ αὐτοῦ εἰς γεῦμα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐωχίας, εἴπεν ὁ δσμανίδης τοπάρχης τὸν Λάμπρον νὰ τραγουδήσῃ· ὁ δὲ ζητήσας τὸ μουσικὸν ὄργανον του, ἥρχισε:

«Διψοῦν οἱ κάμποι· γιὰ νερὰ
Καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια,
Διψᾶ καὶ ὁ δόλιος Ζαχαρίας
Γιὰ τούρκικα κεφάλια».

Διεκόπη μόνον μετὰ τὴν πρώτην ταύτην στροφὴν ἵνα εἴπῃ πρὸς τὸν ξενίζοντα δεσπότην· «μὴ σοῦ κακοφανῆ, ἀγαῖ μου, τὸ τραγοῦδι τὸ λέγει». — «Δὲν πειράζει, ἀπήντησε μειδῶν ὁ δσμανίδης, δὲν πειράζει, ἥτις Νικόλα, ἔξακολούθει».

Οἱοι οἱ φάψῳδοι δὲν ἦσαν ποιηταί. Οἱ πλεῖστοι ἀπλῶς συνέλεγον, ἀπειμημόνευον καὶ ἐπανελάμβανον ἔργα παρ' ὄλλων συνταχθέντα. Οὐκ δὲ λίγοις δμως, καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ μάλιστα ἀξιομνημόνευτοι, προσέθετον εἰς ταῦτα καὶ ἔτερα ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἴδιων ποιηθέντα. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα ἦσαν ἀτεχνα καὶ ἀνεπιτήδευτα. Ἀλλὰ καθὼς πολλάκις παρετηρήθη, ἐξ ὀλῶν τῶν μιμητικῶν τῆς φύσεως τεγχῶν ἡ ποίησις ἔχει τούτο τὸ ἴδιάζον, ὅτι δι' αὐτῆς ἡ φύσις μόνη, δσον ἀκαλλιέργητος καὶ ἀν ἦναι, δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, τούλάχιστον δσάκις ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν εἴναι ποιόπλοκος καὶ πόρρω κείμε-

νος. Οσον ἀπλαστοι και ἀκαλλώπιστοι ἂν ἦναι οἱ τύποι αὐτῆς, δύνανται νὰ ἐκδηλώσωσι πράγματα ἀληθῆ, αἰσθήματα ἀφελῆ, ἔννοιας ὥραιας. Εἰμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἰπωμέν, λέγει ὅρθότατα ὁ Φωριέλ, ὅτι ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐλλείψει τῆς τέχνης, ἡ τῇ ἐλλειπεῖ τῆς τέχνης χρήσει, ὅτι ἐν τῇ ἀντιθέσει ταύτη και τῇ δυσαναλογίᾳ μεταξὺ τῆς ἀτελείας τοῦ ὄργανου και τῆς τελειότητος τοῦ ἀποτελέσματος ἔγκειται ἡ κυριωτάτη χάρις τῶν τοιούτων συνθέσεων. Δι' αὐτῆς μετέχουσι μέχρι τινὸς τοῦ χαρακτῆρος και τοῦ προνομίου τῶν ἔργων τῆς φύσεως και παράγουσιν ἐντύπωσιν παρεμφερῆ τῆς ἐντυπώσεως ἢν αἰσθανόμεθα θεωροῦντες τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ἡ τὸῦ ὄψος τοῦ ὄρους, ἡ ζωγραφικὸν βράχων σύμπλεγμα ἡ μέγα τι και γηραιὸν δάσος, διότι, ἐπιφέρει ὁ Γάλλος ἐκεῖνος ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀκριβέστερον ἐμελέτησε, κατενόησε και ἔξετίησε τὴν ὅμιλον ἡμῶν ποιήσιν, ἡ ἀπλαστος τοῦ ἀνθρώπου μεγαλοφυῖς εἶναι και αὐτὴ ἐν τῶν φαινομένων, ἐν τῶν προϊόντων τῆς φύσεως. Η πρώτη, ἡ θεμελιώδης τῶν ὅρειων ἐκείνων ἀσμάτων ἀρετὴ εἶναι ὅτι οἱ ποιηταὶ αὐτῶν ὡσεὶ διά τινος μετεμψυχώσεως πεοιέλαθον ἐν ἑαυτοῖς τὰ αἰσθήματα και τὰ φρονήματα τῶν ἡρώων, οὓς ἔξυμνουσι. Μεταξὺ τῆς ψυχῆς τοῦ κλέρου και τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ τοσαύτη ὑπάρχει ἀναλογία και ἀρμονία, ὥστε νομίζεις ὅτι ὁ ποιητὴς ἥδινατο νὰ πολεμήσῃ ὡς κλέφτης και ὁ κλέφτης νὰ ἔσῃ ὡς ποιητής και εἶναι τῇ ἀληθείᾳ δυσκολώτατον νὰ κρίνῃ τις, ἐὰν ἐν τοῖς στίχοις τῶν ὁρψώδῶν ἡ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἡρώων αὐτῶν ὑπάρχει πλειότερον μῆσος κατὰ τοῦ Τούρκου, πλειότερος ἔρως τῆς ἀνεξαρτησίας. Ετερον προτέρημα τῶν ἀσμάτων τούτων εἶναι, ὅτι αἰσθάνεσαι ὅτι ἐνεπνεύσθησαν εἰς τὰ ὅρη. Άλλὰ τὰ ὅρη ταῦτα εἶναι τὰ ὅρη τῆς Ἐλλάδος, τὰ ὄποια δὲν καλύπτουσι πάγοι ἀτίσιοι και τῶν ὄποιων αἱ κορυφαὶ μικρὸν ὑπερέχουσι· τὸῦ ὄψος ἐκεῖνο ὅπου ἡ γῆ αἰσθάνεται ἀκόμη τὸ γλυκὺ τοῦ ἡλίου θάλπος και παράγει ἀκόμη χλόην και ἄνθη. Η ἐὰν ὑπάρχωσι τινα, δλίγα τινὰ ποιηθέντα εἰς τόπους πεδίονος και ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς Θαλάσσης, ἐκ πρώτης ὅψεως διακρίνονται τῶν ἄλλων διὰ τοῦ μαλακωτέρου αὐτῶν ἥθους και αἰσθήματος. Τὸ ἡρωϊκὸν μέρος ἐπέχει δεύτερον ἐν τοῖς τοιούτοις ἄσμασι λόγον και ἀναφέρεται ἐν παρόδῳ· πρωταγωνιστεῖ δὲ ἡ ἀπαλὴ ὑπὲρ τῶν ἡρώων φιλοστοργία τῶν μητέρων αὐτῶν και τῶν συζύγων. Στενοτάτη λοιπὸν ἐπικρατεῖ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς ἐκείνοις ἄσμασι μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ, τοῦ κλέφτου και τοῦ ὄρους συγγένεια, τὴν ὄποιαν οὐδεμία μικησίς, ὅσον τεχνικὴ και ἀν ἦναι, δύνανται νὰ ἀναπληρώσῃ. Τούτου δ' ἔνεκα τὰ ἀρχαιότερα ἔξ αὐτῶν εἶναι, ἐνταῦτῷ καθ' ὅλου εἰπεῖν και τὰ κάλλιστα λόγω ἰδιοτυπίας και φυσικῆς τῶν πράγμάτων παραστάσεως. Η διαφορὰ αὕτη προέκυψε προδήλως ἐκ τούτου, ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεχείρησαν και ἄλλοι νὰ ὑμνήσωσι τοὺς ἡρωας ἥμων, λογιώτεροι μὲν τῶν κλεφτῶν και τῶν ρα-

ψυχῶν αὐτῶν, ὅλιγώτερον δὲ πρὸς τὸν βίον αὐτῶν ἔξωκειωμένοι. Ἀλλ' ἐκ τούτων πάντων ἐὰν ἔξαιρέσῃς ἕνα ή δύο σημείωσιςαν, οἱ λοιποὶ ὅλιγώτερον ηὔδοκιμησαν. Δέν λέγω δέ τις τὰ ἔργα αὐτῶν στερεύνται χάριτος καὶ γοητείας· ἐπιτηδεία τῶν ἀνθέψων ἀπομίμησις δύναται πολλάκις νὰ τέρψῃ τὸν ὄφθαλμόν, ἀλλὰ μόνα τὰ γυναικαὶ ἄνθη μεθύσκουσι διὰ τῆς εὐωδίας αὐτῶν καὶ μόνα τὰ ὄφειτροφα τὰν ὁρεισθίων ἡμῶν ἡρώων ἀσματα ἀποπνέουσι τὴν ισχυρὰν ἔκεινην τοῦ θύμου ὄσμὴν ἦ' ἡς ἐπλασιάζεται ἡ ἐντυπωσίας τῶν ἀλλων ποιητικῶν αὐτῶν καλλονῶν.

Ἐνταῦθα καταστρέψων τὸν λόγον περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ "Ἐθνους καθ'" ἥν ἐποχὴν διετέλει διλόκληρον σχεδὸν ὑπὸ τὴν ὄσμανικὴν κυριαρχίαν, νομίζω δέ τις οὕτε τὰ παθήματα αὐτοῦ ἐδείνωσα, εὗτε τοὺς ἀγῶνας εὖς κατέβαλεν ἵνα παρασκευάσῃ ἑαυτῷ μέλλον ἀγαθώτερον ἐμεγαλοποίησα. Ἀκριβῶς δὲ σταθμίζων τὰ πράγματα ἐν πάσῃ συνειδήσει δύναμαι νὰ εἴπω, δέ τις οὐδὲν τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν εἰς δυσίας ἢ παρεμφερεῖς περιελθὸν συμφοράς, ἀνέδειξεν τὴν πλείονα καρτερίαν ἢ πλείονα δραστηριότητα. Ἐὰν πολλοὶ δελεασθέντες ὑπὸ τῶν δώρων τοῦ νικητοῦ ἔξισλαμίθησαν, ἢ ἔξερεωσίσθησαν, ἢ μεγάλη τοῦ ἐθνους ὅμιλος ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων αὐτῆς, εἰς τὰς παραδόσεις αὐτῆς, εἰς τὸ ὄντα αὐτῆς, εἰς τὸ μέλλον αὐτῆς. Καὶ ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ἐπανίστατο κατὰ τοῦ Δεσπότου, ἀφ' ἑτέρου παρεισέδυεν εἰς τὰ συμβούλια αὐτοῦ· ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ὠργάνιζε καὶ ἐνησκει· ἐπὶ τῶν ὁρέων μὲν τὸ πεζικόν, ἐν τῷ πελάγει δὲ τὸν ναυτικὸν αὐτοῦ στρατόν, ἀφ' ἑτέρου ἐρρύθμιζεν εἰς τὰ πεδία καὶ εἰς τὰς νήσους τὸν εἰρηναῖον κοινωτικὸν βίον· ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ἡγωνίζετο ἐκ παντὸς τρόπου νὰ αὐξήσῃ ὅσον οἷον τε τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἑτέρου ἐπεμελεῖτο τὴν ἡθοκὴν καὶ διανοητικὴν αὐτοῦ διαμόρφωσιν. Καὶ διήγαγεν οὕτω βίον, ταλαιπωρεύμενον μὲν καὶ βασανίζομενον, ἐργαζόμενον δ' ἐνταῦθη καὶ ἀγωνίζομενον, 400 ἔτη μέγαρις οὖ, διὰν ἐνόμισεν δέ τι ἀρκούντως ὑπεσκαψε τὰ θεμέλια τῆς εἰσαγόρης ἐν ἣ ἦτο ἐγκεκλεισμένον, ἐπεχείρησε νὰ καταφορῇ τὰ τείχη αὐτῆς καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν. Ἐὰν ἐκάστη ἴστορικη περιοδος κρίνεται κατὰ τὰ πράγματα ἀτίνα ἐθνιμιούργησεν, ἀδιστάκτως λέγομεν, δέ τις ὅπως νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα ἔτι πιο ἡμῖν, τὸ "Ἐθνος ἀνεδείχθη ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας ὑπέτερον ἢ ὃ ποτὲ τῶν χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἱερεῖς". Εἰότι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας ἐξημερωγήθησαν αἱ πολεμικαὶ, αἱ ἀστικαὶ καὶ αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις, δι' ων διεξήγηθη ὅπως δήποτε ἡ ἐπανάστασις, ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐπλαστεν. ἔτι νέας δυνάμεις ἐπιτηδείας νὰ συμπληρώσωσι καὶ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἔργον αὐτῆς.

K. Παπαρρηγόπουλος

Η ΕΠΙ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ ΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ
 (1822)

Ο Χουροίτης, καταλιπών χιλιάδας τινάς ἀγόρων ὑπὸ τὸν Ὁμέρο
 Βρυώνην εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, συνεκέντρωσε τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν
 εἰς Λάρισαν καὶ ηὗξησεν αὐτὸν διὰ νέων στρατολογιῶν ἐπὶ τοσοῦτον,
 ὥστε συνεποσθῆται οὐτος εἰς 24,000 πεζῶν καὶ 6,000 ἵππων μετὰ ικα-
 νοῦ πυροβολικοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα διαπράξας δὲν ἡξιώθη νὰ ὀδηγήσῃ αὐ-
 τὸς τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἢτις ὑπῆρχε βεβαίως ἡ ἴσχυροτέρᾳ καὶ λαμ-
 προτέρᾳ ὅλων, ὅσας ἡ Τουρκία ἔξαπέστειλε κατὰ τῆς ἐπαναστάσιος
 μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἓν παρέλασθε τὴν ἐπικουρίαν τῶν τακτικῶν τοῦ
 Μεχμέτος Ἀλῆ πασσά. Ο Σουλτάνος ὄφεν, ὅτι ἐὰν ὁ γηραιός του Ἀλῆ
 νικητῆς καταβάλλει καὶ τὴν ἔλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἡθελεν ἰσχύσει πέραν
 τοῦ πρέποντος, ἀνέθηκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς νέας ἐκστρατείας εἰς τὸν ἐν
 Λαρίσσῃ ἀρχοντα Μαχμούτ πασσάν τῆς Δράμας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε
 καταβάλει τὰ κινήματα τῶν Ἀγράρων καὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου ἀρ-
 ἐνός, τῆς Θετταλομαγνησίας ἀρ' ἐτέρου. Ο νέος ἀρχιστράτηγος, κοι-
 νότερον γενομένος παρ' ἡμῖν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Δράμαλης, ἐμβα-
 λὼν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, οὐδαμοῦ αὐτῆς ἀπήντησε σπου-
 δαίαν ἀντίστασιν. Ο Ἀρειος Πάγος εἶχεν ἔξουσιον ὑπὸ διὰ τῆς στάσεως
 τοῦ Ὅδυσσεως, οἱ δὲ ἄλλοι ὄπλωρχοι ὑπέβλεπον τὰς ἀξιώσεις τοῦ
 πολεμάρχου τούτου, ὥστε οὐδεμία ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀφετηρία ἡνωμένης
 ἐνεργειας, ὃ δὲ Δράμαλης προελάσσας ἀκωλύτως σχεδὸν μέχρι Βειωτίας
 καὶ Ἀττικῆς, ἀλειπάτησεν ἀνηλεᾶς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς χώρας. Μὴ
 κατατρίψας δὲ χρόνον περὶ τὴν πελοποννικὴν τῆς πρὸ μικροῦ παραδίσει-
 σης εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, προεγώρησε πρὸς τὴν
 Μεγασίδα, ὑπὸ οὐδενὸς ἔνδρε κατειλημένα τὰ δυσπόθητα τῶν Γερα-
 νίων στενὰ καὶ τῇ 5 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν εἰς Κόρινθον. Η καβέρ-
 νησις εἶχεν ὑποχωρήσει εἰς Ἀργος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ιουνίου καὶ ἐκ-
 τοτε, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν βουλευτῶν ἡξιώσαν ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐκστρατεύ-
 σωσι διὰ τὸν ἐπικείμενον τῆς πατρίδος κινδύνον, ἡ τοῦ Βουλευτικοῦ
 ἔξουσία ἀνετέθη εἰς βουλευτικὴν ἐπιτροπήν. Ἐν τούτοις ὁ μὲν Ἀκρο-
 κόρινθος παρεδόθη εἰς τὸν Δράμαλην ἀμάχητι, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ
 φρουράρχου αὐτοῦ, ὅστις κατὰ παράδεξον τῆς τύχης παιδιάν ἐκα-
 λεῖτο Ἀχιλλεὺς· οἱ δὲ προεστοί οἱ καταλαβόντες τὰ Δερβενάκια, ἦτοι
 τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κερινθίας εἰς Ἀργολίδα, ἐνόμισαν πε-
 ριττὸν νὰ μιμηθῶσι τὸν Διάκονον. ὥστε ὁ Δράμαλης τῇ 12ῃ ἐστρατοπέ-
 δευσεν, ἀκωλύτως ἐν Ἀργει. Ἀμα ἐπλησίασεν, Ἐκτελεστικὸν καὶ βου-
 λευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ μινιστροὶ κατέψυγον εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολί-
 κοῦ κόλπου ἡμιοἰδίας, τὴν μίαν τῶν Κουντουριώτων καὶ τὴν ἄλλην τοῦ

Σπετσιώτου Κολομπόταση· Μανιάται καὶ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν ἀπάγοντες τὰ λάφυρα αὐτῶν εἰς τὰ ὅρη, εἶχε δὲ διαλυθῆ καὶ ἡ πόλισση τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὄποῖον διεπραγματεύετο ἡδη περὶ παραδόσεως.¹ Οταν ἀναμνησθῶμεν ὅτι πρὸ ὅλιγων ἡμερῶν εἶχε συμβῆ ἡ ἐν Πέτρᾳ καταστροφή, ἀνάγκη νὰ δμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατακλυσθεῖσα ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ μηδὲ σκιάν κυβερνήσεως ἔχουσα, ἐφαίνετο πνέουσα τὰ λοισθια.² Άλλα τότε παρέστη εἰς μέσον ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Ο Τύψηλάντης ἀντὶ νὰ μιμηθῇ τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπήν, ἢς ἦτο πρόεδρος καὶ νὰ ζητήσῃ σουλον ἐντὸς τῶν πλοίων, ἔμεινεν εἰς τὴν ξηράν καὶ ἀθροίσας 700 ἀνδρας ἐνίσχυσε τὴν ὄχυρὰν τοῦ "Αργευς ἀκρόπολιν, ἣν εἶχε προκαταλάβει μετά τινων συντρόφων διατάξεων τοῦ Καραγιάννης, δστις ἔμελλε νὰ ἐκπλύνῃ διὸ τοῦ κατορθώματος τούτου τὰ ἀνόσια πολλῶν ἐκ τῶν δμοφύλων αὐτοῦ ἀμαρτήματα.³ Ἀνεγαίτισθη λοιπὸν οὕτω ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Δράμαλη, δστις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ἀρκαδίαν, ἀφίνων ὅπισθεν αὐτοῦ τὸ φρούριον ἐκεῖνο. Καὶ ἐν τούτοις ἐπήρχετο ἐκ Τριπόλεως διαδρομής πληρῆς θάρρους καὶ πεποιθήσεως.⁴ Ή κραταιὰ φωνὴ δι τοῦ ἔγκαίρως ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Πελοποννησίους, ἀντήχησεν εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς χερσονήσου⁵ χιλιάδες μαχητῶν συνέρρεον περὶ αὐτόν· καὶ πῶς νὰ μὴ συρρέουσιν; Ο ἀνθρωπὸς αὐτὸς ἤζευρε νὰ κινῇ τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὰς ἴσχυροτέρας τῶν προλήψεων. Δὲν ἤρκεστο νὰ δμιλῇ περὶ πατρίδος, περὶ θρησκείας, περὶ δόξης, ἀλλ᾽ ἐθεοῖσιν ὅτι ἀρνία, περιστεραὶ καὶ κόρακες προσανήγγελλον ἀσφαλῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη· αἱ γυναικες ἐφώναζον εἰς τοὺς ἀνδρας τῶν τρέξτε, εἰδεμὴν ὑπάγομεν ἡμεῖς· ἡ Γερουσία ἔκουσα ἀκούσα συνέπραττεν. Ἐνῷ λοιπὸν διαδρομής πεταστοῦ πολυαρίθμου, ὅστις καθ' ὅδὸν ἐξωγκοῦτο ὡς ποταμὸς δεχόμενος ἐνθεν καὶ ἔνθεν τὰ ἐκ τῶν ὄρέων κατεργόμενα ῥάκια. Εἰς Ἀχλαδόκαμπον ἀπῆντησε τούς ἔξι "Αργευς ἀναβαίνοντας μετὰ τῶν λαφύρων αὐτῶν Μανιάτας, καὶ τοὺς ἐφώναζε «γιὰ ποῦ;» — «Νὰ ζεφορτώσωμεν, ἀπῆντησάν, τοὺς ἀρρώστους μας καὶ τὰ πράγματά μας καὶ ἐπειτα ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν μάχην». — «Σ' τοῦ διαβόλου τὴν μάννα, κακαδούλια», ἐβόησεν διαδρομής καὶ ἐξηκολούθησε τὴν κατάβασιν αὐτοῦ. "Αμα δ' ἐκβαλὼν τῶν ὄρέων κατέλαβε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς θαλάσσης τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ "Αργευς εἰς τὸ νὰ ἐπιμείνωσιν ἀνθιστάμενοι, μετ' οὐ πολὺ δὲ διηκόλυνε τὴν βαθμιαίαν καὶ λαθραίαν εἰς τοὺς Μύλους ὑποχωρησιν αὐτῶν, ἀμα ὅτε ἐπεισθη, ὅτι ἡ περιχιτέρω κατοχὴ τοῦ φρούριού ἀπέβη περιττή.

Τῷ ὄντι τὰ κατὰ τὸν Δράμαλην ἥρχισαν νὰ ἔχωσιν ἐπισφαλῶς, μι-

κρὸν μετὰ τὴν εἰς Ἀργολίδα εἰσβολὴν αὐτοῦ. Οἱ ὄσμανιδης ἀρχιστράτηγος, εὐχερῶς διελθών διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐλλάδος καὶ οὐδὲν ἡτον εὐχερῶς περάσας τὰ Δερβενάκια, ἐνόμισεν, ὅτι δὲν ἔχει εἰμὶ νὰ περιαγάγῃ τὰ θριαμβευτικὰ αὐτοῦ τάγματα καθ' ἀπασαν τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπομένως οὐδόλως ἐφόρντισε νὰ ἀποταμιεύσῃ τροφάς πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Ἐν Ἀργολίδι θὲν ἡδύνηθη ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἐλλειψιν ταύτην, διότι ἡ συγκομιδὴ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀπέέη ἐλιπής καὶ τὰ ὑπάρχοντα ὀλίγα σιτηρά καὶ κρέατα ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Οἱ ὄσμανικὸς στόλος παρὰ τοῦ ὄποιου ἡδύνατο νὰ λάβῃ τροφάς, παρέπλευσε παρὰ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτόν. Οἱ Χουρσῖτ πασᾶς ἥ δὲν ἦθελεν ἥ δὲν ἡδύνατο νὰ πράξῃ τι ἐκ Λαρίσσης ὑπὲρ τοῦ ἀπερισκέπτως προελάσαντος ἀντιζήλου αὐτοῦ. Οἱ στρατὸς ἤρχισε νὰ πάσχῃ στερήσεις τινάς· νὰ προχωρήσῃ δὲν ἡδύνατο πρὶν ἥ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις στρατόπεδον· πρὸς τοῦτο ἀπητεῖτο καιρός, καιρὸν δὲ δὲν εἶχε διὰ τὴν προχορμένην διημέραι τῶν τροφῶν ἔνδειαν, ὡς ἐκ τῆς ὄποιας οἱ μὲν ἀνθρώποι ἐνόσουν, τὰ δὲ κτήνην ἔπιπτον. "Οθεν περιέστη εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ Ἡθέλησε δὲ νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἡμετέρους καὶ ἔπειψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Μύλοις τὸν χριστιανὸν αὐτοῦ γραμματέα, ἐπὶ τῇ προφάσει μὲν τοῦ νὰ προτείνῃ ἀμνηστείαν, πράγματι δὲ ἵνα περισπάσῃ τὴν προσοχὴν των, ἀναγγέλλων, ὅτι μελοτῷ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Τρίπολιν. "Ολοι ἡπατήθησαν· μόνος δὲ Κολοκοτρώνης, ἐνόησε τὸ τέγνασμα καὶ εἶπεν ἐν τῷ συγκροτηθέντι περὶ τούτῳ πολεμικῷ συμβουλίῳ, ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο εἴμην νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ ὅτι ἀπαραίτητον ἥτο νὰ καταληφθῶσι τὰ πρὸς τὴν Κόρινθον στενά. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούσθη, καταλήπων εἰς Μύλους τὸ μέγα στρατόπεδον, ἔδραμεν αὐτὸς μετὰ ὀλίγων πιστῶν συτρόφων εἰς τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων χωρίον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, μη προσέχων εἰς τοὺς χλευασμοὺς τοῦ Μαυρομιχάλη, ὅστις εἶπε τότε περιφρονγικῶς περὶ αὐτοῦ, ὅτι πηγαίνει νὰ γείνῃ πάλιν ἀλέφτης εἰς τὰ Βουνά. Ἄλλα τῇ 25 Ἰουλίου κατέστη ἀναμφισβήτητον ὅπόσον ὄρθη ὑπῆρχεν, ἡ προνοια τοῦ ἀλέφτου ἐκείνου. Τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ Τούρκοι ἔπειψαν τὴν πρώτην αὐτῶν μεῖραν πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ ἀγίου Σώστη. Οἱ Κολοκοτρώνης καταλαβών, ὅπως ἡδύνηθη, τὸν χείμαρρον τοῦ Δερβενακίου καὶ τὰς παρακειμένας ἀνωφεσταῖς τοῦ ἀγίου Σώστη, ἔπειψε ζητῶν κατεσπενδεῖν ἐπικουρίαν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ πρώτοι φθάσαντες δεληῆδες, προσβληθέντες παρὰ τὸν χείμαρρον, καὶ ἀπέλπισθέντες νὰ διελάσωσιν, ἐτράπησαν ἐπὶ τὰ ὑψώματα τοῦ ἀγίου Σώστη· κατόπιν ἤρχοντο πεζοί, αἱ δὲ ἀποσκευαὶ ἐγκατελεῖθησαν. Πεζοὶ καὶ ιππεῖς ἡδύνηθησαν οὕτω νὰ ἀναβῶσιν εἰς ἄγιον Σώστην, καὶ ἡδη ἐνόμιζον ἐκείνους ἔξω κινδύνου, ὅτε δὲ Νικήτας, δὲ Ηπαπαρθέτας καὶ δὲ Τύψηλάντης φθάσαντες ἐγκαίρως κατέλαβον τὸν λόφον

τὸν φράσσοντα χαράδραν τινὰ δι² ἡς ἔμελλον νὰ διέλθωσιν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Σώστη καταβαίνοντες πολέμιοι. Ἐκεῖ συνέθη μάχη φονικωτάτη. Ὄλιγοι τινὲς ἵππεις κατώρθωσαν νὰ διαπεράσωσιν εἰς τὸ πρὸς τὴν Κόρινθον Χάσι τῆς Κουρτέσσας, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς μοίρας ἐκείνης πολεμούμενον κατὰς μέτωπον μὲν καὶ ἐκ πλαγίου ὑπὸ τοῦ Νικήτα, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Τψηλάντου, ὅπισθεν δὲ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, κατεστράφη δλοσχερῶς. Πλείονες τῶν 3000 νεκρῶν ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας οἱ ἀλλοι ὡφελούμενοι ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐπελθούσης νυχτός, διέφυγοι οἱ μὲν εἰς Κόρινθον οἱ δὲ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλ᾽ ἀπαντες κακῷς ἔχοντες. Ἐν τῇ φοιβερῇ ταύτῃ συρράξει ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν τουρκοφάγος. Τὴν ἐπιοῦσαν δ Δράμαλης ἔμεινε καταπεφοδισμένος εἰς Ἀργος, τῇ δὲ 27 ἀπεφάπισε νὰ προσέλασῃ μὲθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ σύχι δύως ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἀνατολικώτερον Ἀγινόρι. Οἱ Κολοκοτρώνης, μὴ εἰδὼς ἔτι ποιῶν θέλει τραπῆ δόδον, αὐτὸς μὲν ἔμεινε εἰς Δερβενάκια, ἔπειψε δὲ εἰς Ἀγινόρι τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Τψηλάντην. Οἱ τρεῖς cύτοι ἄνδρες ἐπέπεσον τωδότι κατὰς τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐπελθόντων πολεμίων καὶ δν δὲν Μύλοις πολυάριθμος στρατὸς προσέβαλλεν αὐτοὺς κατὰς νώτων, ἀμφιβολίᾳ δὲν ὑπάρχει, δὲ τῇ 27 ἥθελε συμπληρωθῆ ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἡσχολήθη ἂμα ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἀργους τοῦ Δράμαλη, εἰς τὸ νὰ λεηλατήσῃ, τὰς παρ' αὐτοῦ αὐτόθι καταλειφθείσας ἀποσκευάς ἐκ τούτου δέ, καὶ προσέτι διότι αὐτοὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Φλέσσαν καὶ τὸν Τψηλάντην στρατιῶται ἐπρόσεξαν μᾶλλον εἰς τὴν λαφυραγωγίαν τῶν διερχομένων ἢ εἰς τὴν ἀναχαίτισιν αὐτῶν, τὸ πλεῖστον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε τελευταῖον νὰ διέλθῃ ἀποβαλὼν μὲν πολλὰς σκευάς, ἡμιόνους καὶ καμήλους, ἄνδρας δὲ μόνον περὶ τούς χιλίους.

Ἀλλ' ὁ πωσδήποτε ἡ λαμπρὰ τοῦ Δράμαλη ἐπιχείρησις ἡ τοσοῦτον θριαμβευτικῶς ἀρξαμένη, ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Μετ' οὐ πολὺ δὲ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν δεκατεύθεντα ἐκεῖνον στρατὸν ἐντὸς τῆς Κορίνθου, πείσας μὲν τὸν Ὁδυσσέα νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος, αὐτὸς δὲ περιζώσας πανταχόθεν τοὺς πολεμίους ἐν Πελοποννήσῳ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὁκτωβρίου ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ὁ Δράμαλης. Τὸ Ναύπλιον, μῆδεμίαν λαβόν ἀπὸ θαλάσσης βοήθειαν, ἐλιμοκτόνει, καὶ τῇ 30 Νοεμβρίου παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀκριβῶς ἐκτελεσθείσα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκ τῶν πολλῶν ὅσαι πρότερον συνομολογηθεῖσαι πᾶσαι δυστυχῶς εἴχον παραβιασθῆ. Τὰ δὲ ἔλεισιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη λείψανα, ἐλαττωθέντα ἐν Κορίνθῳ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ εἰς 4,000 ἄνδρας, ἐζήτησαν μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀλλ' εἰς Ἀκράταν περιζωσθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαΐμέων, τοῦ Λόν-

του, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη, καὶ παθόντα πάλιν ἔκει νέας συμφοράς, μόλις ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ πλοίων, τὰ δόποια προσήγαγεν ὁ τῶν Πατρῶν φρούραρχος Ἰουσούφ πασᾶς. Τοιαῦτα ἐγένοντο ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ δεύτερον ημισυ τοῦ ἔτους 1822, οὐδεὶς δὲ ἡδύνατο νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου κιδύνου τοῦ ἐπιχρεματέντος ἐπ’ αὐτῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους τούτου σωτηρία ὥφειλετο πρὸ πάγτων εἰς τὸν Κολοκοτρώνην· λαὸς καὶ στρατὸς ἀνωμολόγουν τοῦτο, αὐτὴ δὲ ἡ Γερουσία ἡναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν κατ’ ἀπαίτησιν τῶν ὄπλωρχηγῶν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη ὑπῆρχεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐποχὴ· καὶ μία τῶν εὐτυχεστέρων τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Εἰμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέβη τὸ πρῶτον πρόσωπον ἀπάσης τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ δυτικῇ Στερεῷ δὲ Μαυροκορδάτος εἶχε πάθει τὴν ἐν Πέτρᾳ συμφοράν. Ἐν τῇ ἡνατολικῇ δὲ Ὁδυσσεὺς ἔσωζε μὲν ἔτι τὸ ἀξιώματα αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅμως μετὰ τὸ πρῶτον τῆς Γραβιάς κατόρθωμα δι’ οὐδενὸς νέου ἔργου ἐλάμπρυνε τὸ ἀξιώματα τοῦτο, οὐ μόνον ἴδιας ἀφῆκε τὸν Δράμαλην νὰ εἰσελάσῃ ἀγενόχλητος εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ ὅτε κατὰ Ὁκτώβοιον μῆνα δὲ Χουρσίτης ἐπεμψε τελευταῖον εἰς βοσκήειαν τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀποκεκλεισμένων 8,000 ἀγόρας ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασᾶν διὰ Λαμίας καὶ Ἀμφίστης, δὲ Ὁδυσσεὺς ἡττήθη ὑπὸ αὐτοῦ καὶ μόλις διασωθείσης ἐκ τῆς μάχης, δὲν ἀνεχαίτισε τὴν περαιτέρω πρόσδον τοῦ ὄσμανίδου στρατηγοῦ, εἰμὴ διὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι ἦτο ἔταιμος νὰ προσκυνήσῃ, ἢν λάθῃ τὸ ἀρματωλίκι ἀπάσης τῆς ἀγατολικῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ Μεχμέτ πασᾶς ἀπεδέξατο ὃ ἐπροσποιήθη ὅτι ἀποδέχεται τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ηύτοκτόνησεν αἴρηντος δὲ Χουρσίτη πασᾶς, διστερὸν ὑποστράτηγος αὐτοῦ ἐνόμισεν ἀπαραιτητον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λάρισσαν.

Εἰς καὶ μόνος ἀνθρωπος ηύτοκησε κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας νὰ παράσχῃ τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν· οὐχὶ μὲν ἐνάμιλλον τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ σπουδαιοτάτην. Καὶ δὲ ἀνθρωπος οὗτος ὑπῆρχεν δὲ πρὸ τίνος χρόνου τοσοῦτον ἀτυχήσας Μαυροκορδάτος. Ὅτε μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Πέτρα καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου πολλοὶ τῶν ἀρματωλῶν Αίτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐπροσκύνησαν, καθὼς προείπομεν, οἱ δὲ κάτοικοι ἔσωζοντο προτροπάδην εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὃ δὲ Ὁμέρος Βρυώνης ἐνώθεις μετὰ τοῦ Κιουταχῆ κατῆλθε περὶ τὰ τέλη Ὁκτώβοιον μετά 11,000 ἀγόρων εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου, δὲ Ἱουσούφ πασᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειε τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τῆς Θελάστης, δὲ Μαυροκορδάτος μείνας ἐν Μέσολογγίῳ μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ 600 τὸ πολὺ ἀνδρῶν, εἶπεν, ὅτι δὲν θέλει ἀπέλθει ἐν ὅσῳ εἴσι καὶ μόγος ἀνήρ ὑπάρχει πρόθυμος ν’ ἀγωνισθῇ· καὶ ἐπήρησε τὸν λόγον. Ο περίσσολος τῆς

πόλεως ἀπήτει ἐπταπλασίους τούλάχιστον τῶν ὑπαρχόντων προμάχους· ἐπὶ τῶν τειχῶν δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ 14 παλαιὰ πυροβόλα, ἐντὸς δὲ αὐτῶν πολεμεφόδια καὶ τροφαὶ μόλις διὶ ἔνα μῆνα. Ἐάν οἱ Τοῦρκοι οἱ ἐπεχείρουν ὀμέσως τὴν ἔφοδον, γίθελον πιθανώτατα κυριεύσει τὸ σύτως ἔχον φρούριον· ἀλλὰ κατέτριψαν τὸν χρόνον, κατ' ἄρχας εἰς ἀκροβολισμούς, ἐπειτα εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, τὰς ὅπσιας οἱ πολιορκούμενοι παρέτεινον ἐπιτηδείως, ἵνα προσθάσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπικουρία, ἥντις τοις ἐν Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῶν γῆσσων. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα νοεμόριου μεῖρα τοῦ ὑδραίκου στόλου ἐπιφανεῖται πρὸ τῆς πόλεως διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἰουσεύφ πασᾶ, ἐκόμισε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Πετρούπεν, τὸν Ζαΐμην καὶ Δεληγιάνην, οἱ ἡμέτεροι διευθυνταί τοις εἰς τὸν Ὁμέρο Βοιώνην, ὅτι ἂν θέλῃ τὸ Μεσολόγγιον ἢ τὸ ἔλθῃ νὰ τὸ πάρῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἥρχισαν νὰ πάσχωσιν οἱ πολιορκηταί, ὅτι πρότερον οἱ πολιορκούμενοι· αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἥλαττα θήσαν· ἡ δὲ προσαγωγὴ νέων ἀπέβη δυσχερής, διότι οἱ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κάτοικοι ἥρχισαν τελευταῖον νὰ δίδωσι σημεῖα ζωῆς· ὅθεν δὲν ὁ Ὁμέρος Βοιώνης ἐδέσθης νὰ πράξῃ τι κρίσιμον. Καὶ τωόντι τὴν νύκτα τῆς 25 δεκεμβρίου ἐπεχείρησεν ἔφοδον ἐπ' ἐλπίσι, ὅτι οἱ Ἐλληνες ἐκκλησιαζόμενοι ἔνεκα τῶν Χριστουγέννων, γίθελον ἐγκαταλείψου τὰ τείχη. Η φρουρὰ ὅμως εἰδοποιηθεῖσα περὶ τοῦ βουλεύματος, εὑρέθη ἔτοιμη. Αρήσασα τὰ ἀλβενικὰ τάγματα νὰ πλησιάσωσι μέχρι Βολῆς πιστολίου, ἔθερισεν ἐπειτα αὐτὰ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ολίγας δὲ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἡμέρας ἐλύθη ἡ πολιορκία. Η ὑποχώρησις τῶν πολεμίων ἀπέβη αὐτοῖς ὀλεθρία. Καταλιπόντες τὰ πλεῖστα πυροβόλα καὶ πάσαν τὴν ἀποκευήν, ἔφυσαν δρομαῖς εἰς Βραχῶρι. Ἀλλ' ἐκεῖθεν προχωρήσαντες ἐπαθον νέας συμφοράς· 500 ἐπιγύρησαν ἐντὸς τοῦ πλημμυρότατος Ἀχελώου, οἱ δὲ διαπεράσαντες ὥφικοντο κακῶς ἔχοντες πρῶτον εἰς Κραβασσαράν καὶ ἐπειτα εἰς Πρέβεζαν.

Κ. Παπαρρηγόπουλος.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΚΑΡΑΓΕΣΚΑΚΗ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗ

Τὴν 9 Αὔγουστου 1826 συνέθη κατὰ παράδοξον συγκυρίαν ἡ πολυθούλητος ἐκείνη συνέντευξις τοῦ Καραγεσκάκη μετὰ τοῦ Κιούταχη ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος, ητίς ἦτο τότε ἐλλιμενισμένη ἔζωθεν τοῦ Ηειραίως. Πρῶτος εἶχεν ἐπέλθει εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναυάρχου·¹⁾

¹⁾ Οὗτος ἦτο ναύαρχος τοῦ Γαλλικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐν Ναύαρινω ναυμαχίαν

Φαβιέρος¹⁾, δόστις ἐπελθόντων μετ' ὄλιγον τοῦ Ρεσίτη καὶ τοῦ Ομέρη πασσ, κατεπείσθη ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ ναυάρχου νὰ μὴ φανερωθῇ εἰς αὐτούς. Ἀλλὰ μόλις κατελθόντων τῶν Ὀθωμανῶν στρατηγῶν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς φρεγάτας, καὶ ίδου ἐπέρχεται ὁ Καραϊσκάκης ἐπὶ λέμβου ἑλληνικῆς, τῆς λέμβου τοῦ βρικίου τοῦ N. Γιαννιτζή, τὸ ὄπειον ἔναυλόχει εἰς Ἐλευσῖνα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Ὁ Ριγὺν ἐταράχθη σφόδρα διὰ τὴν σύμπτωσιν ταύτην, ἀλλ ἡ συνέντευξις τῶν δύο στραταρχῶν, εἰ καὶ διπωσοῦν δραματικὴ γενομένη, διηλθεν ἐπὶ τέλους ἐν εἰρήνῃ. Ὁ Καραϊσκάκης διοιλογεῖ ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Θεόδο. Κολοκοτρώνην, δτι κατ' ἀρχὰς ἐξιππάσθη, πληροφορίαι δὲ ἄλλαι βεβαιοῦσι τὸ φυικότερον τοῦτο, δτι καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐξεπλάγη διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ πράγματος. Οὐδὲν ἦττον ὁ Καραϊσκάκης ἔχαιρετισε τὸν ἀντίπαλον κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος καὶ ἐκάθισεν, ὃ δὲ ἀντεχαιρέτισεν ἀγερώχως αὐλίνας ἀπλῶς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἤρξατο πρῶτος λαλῶν ἀλλανιστί. — «Τί κάμνεις, εἶπε, Καραϊσκάκη; » Ἡλπίζα νὰ ἔλθῃς εἰς τὰ Βιτώλια νὰ μὲ προσκυνήσῃς καὶ νὰ σοῦ δώσω ὅλα τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἔως εἰς τὴν «Αρτα» — «Ἐγὼ νὰ σὲ προσκυνήσω; ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης. «Αν ἥσαι Ρούμελης Βαλεστῆ²⁾ είμαι καὶ ἔγω Ρούμελης Βαλεστῆ καὶ ἂν ἥξευρεν ἡ Διοίκησίς μου, δτι μιλοῦμεν τώρα μαζί, μ. ἐκρέμαγε κ' ἐμένα καὶ 15,000 στρατεύματα ὅπου ἔχω εἰς Ἐλευσῖνα. » — Ο δὲ Κιουταχῆς: «Καὶ πῶς δύναται νὰ σὲ κρεμάσῃ; » — «Οδὲ Καραϊσκάκης. — «Μήπως δὲν σὲ κρεμνᾷς ὁ Σουλτάνος, ὅταν θέλῃ, Ναι ἡ ὅχι; » — «Ναι, ἀπήντησεν ὁ Κιουταχῆς, διότι τὸν ἔχω βασιλέα. » — «Μὲ κρεμνᾷς λοιπὸν κ' ἐμένα, ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης, διότι τὴν ἔχω βασίλισσαν. » Τότε ἀνέστη ὁ Κιουταχῆς, καὶ ἀπῆλθε πρῶτος ἀπὸ τοῦ πλοίου. Λέγουν δὲ δτι ἀκούσας τοὺς τελευταίους τοῦ Καραϊσκάκη λόγους ἐμειδίασε, δυσπιστῶν πιθανώτατα πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ ἵσως ἐλεεινολογῶν τὸν λέγοντα.

Κ. Παπαρρηγόπουλος

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΜΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΑΟΥΛΗΝ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΑ

Δὲν ἀπέθανεν ὁπόταν ἔκαιεν εἰς τὴν Μεθώνην,

Ἐνα στόλον μετὰ κρότου,

Καὶ δὲν ἔλαθε τὴν τέφραν τῆς πυρᾶς, λευκὴν σινδόνην,
Οὐδ' ὡς ξυλοκράββατόν του στέλεχος ἐνὸς δικρότου.

¹⁾ Γάλλος συνταγματάρχης φιλέλλην, ὁ διοργανωσας τὸ πρῶτον σῶμα τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ λαβὼν μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

²⁾ Τουρκικὸς βαθμὸς = τοπάρχης τῆς Ρούμελης.

Αλλ' εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν πόσην ἔδειξεν ἀνδρείαν !

Πρὸς τὸν θάνατον ἐστράφη,
Καὶ τοῦ Χάρωνος τὸ πλοῖον εἶδε μὲν ὅσην ἀφοβίαν
Ἐθλεπεν εἰς τὸν ἄγῶνα τῶν ἔχθρῶν τὰ πυκνὰ σκάφη.

Τὸν ἄγαπητὸν μονάρχην εἰς τὰ ἐσχατά του πλέον,
Μὲ καρδίας εἶδε πόνον,
Τοὺς υἱούς του καὶ τὸ ἔθνος τὸν ἐσύστησέν ἐκπνέων.
Καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν γεῖρα ἡτις ἐπλάσε τὸν θρόνον.
Εἰς τὰς Πάτρας ὅταν πρώτην ναυμαχίαν ἐπεχείρει
Φοβερὰν ἐκ τοῦ συστάδην,
Καὶ μετέθαλλον αἱ βόμβαι τοῦ πολεμικοῦ Ταχίρη
Τὴν αὐτὴν εἰς νύκτα μαύρην καὶ τὸν εὑρανὸν εἰς φόνην,

Ἀντεστάθη αὐτὸς μόνος καὶ μὲν ἐν σκάφος εἰς τρεῖς στόλους,
Καὶ δειλὰς φωνᾶς μὴ κλινῶν
Καὶ μὲν χάλκινον τρομβόν ἀπειλῶν τοὺς φίλους ὅλους
Καὶ μὲν γεῖρα ῥωμαλέαν τὸ πηδάλιον εἰθύνων.

Τώρα κεῖται... γεγραμμέναι πόσαι ἡμιθέου πράξεις
Εἰς τὸ μέγα μέτωπόν του !
Ω ἔχθρέ ! χωρὶς νὰ τρέμηῃ τώρα μόνον νὰ κυττάζῃ,
Τώρα μόνον κατὰ πρῶτον δύνασαι τὸ πρόσωπόν του !

Ἐπεσει, ὡ πρῶτε στῦλε τοῦ Ἐλληνικοῦ ἄγῶνος,
Καὶ δὲ θάνατος ἀρπάζει
Ἐνα, ἔνα τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος μας ἀπόνως
Καὶ ἡ δόξα μένει χήρα καὶ ὁ ξένος τὸ καγχάζει.

Μὴ γελάξεις, ὡ φίλη νέα, καὶ εἰς τὸν ἄγῶνα ξένη !
Τοῦ ἄγωνός μας μνημεῖον
Μὲ τὸ ζίφος τοῦ θανάτου καὶ κανέναν ἀν δὲν μᾶς μένη
Θάπτεται τῆς ιστορίας τὸ αἰώνιον βιβλίον :

Ἐξαλείφονται τὰ ὅρη καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν βράχων,
Καὶ τὰ τόσα μας πεδία,
Οπου βλάστησαν αἱ δάφναι τόσων μας λαμπρῶν προμάχων.
Αὐτὰ εἴναι τῶν Ἐλλήνων τὰ αἰώνια μνημεῖα.

Ἡ λαμπάς ἐν ὅσῳ φέγγει τοῦ ἡλίου 'ς τοὺς αἰθέρας,
Τοῦ Ἐλληνικοῦ ἄγῶνος
Νὰ φωτίζῃ ἀθανάτους καὶ μεγάλας τὰς ἡμέρας,
Καὶ εἰς σὲ Μιαούλη, δόξης θὰ ύψουται μέγας θρόνος.

Θάπτεσαι εἰς τὴν ἀκτήν μας, ὃ τὸ τεθρυλημένον μνῆμα

Τοῦ λαμπροῦ Θεμιστοκλέους,

Κ' ἡ σκιά σου θέλει βλέπει μὲν χαρὰν τὸ λευκὸν κῦμα,

Στάδιον τοῦ ἴδικοῦ σου καὶ τοῦ ἴδικοῦ του χλέους.

Γλύψετε εἰς τὸ μνημεῖον ποῦ θὰ κρύψῃ τὰ ὄστα του

Ἐχθρικὰ ἔκατὸν πλεῖα,

Εἰς τὴν πρύμνην του δεμένα καὶ μὲ τὴν σημαίαν κάτου,

Κ' εἰς τοὺς πόδας του ἀς χλαίους καὶ ἡ Ἀφρικὴ κι' Ἀσία.

Καραΐσκε καὶ Μιαούλη! πρῶτοι καὶ οἱ δύο ζῶντες

Στὴν μεγαλουργίαν ἥσθε:

Καὶ εἰς μίαν παραλίαν σήμερον ἀποθανόντες

Κ' ἐν μιᾷ τιμῇ καὶ δόξῃ γείτων εἰς τοῦ ἄλλου κεῖσθε.

Μετὰ τὴν μεγάλην γέννησαν καὶ τῶν δύο σας ἐπίσης,

Ἄπο τοὺς πολλοὺς ἀγῶνας,

Τὰς μεγάλας της δύνάμεις ἔξαντλήσασα ἡ φύσις,

Τοὺς δυοῖς σας ' τὴν γῆν μας θὰ γέννησῃ μετ' αἰῶνας.

Εἰς αἰώνων περιόδους τοῦ αιθέρος ὁδοιπόροι,

Παρομοίως οἱ κομῆται καὶ τὰς ἀστέρας ἐμοὶ ξεῖνοι.

Φαίνονται μὲν χρυσᾶ ἵχνη, φλογεροὶ καὶ φωτοφόροι

Καὶ ἡ γῆ τὸν ἐργομόντων καὶ θαυμάζει κ' ἐνθυμεῖται.

Π. Σοῦτσος.

Ο ΠΑΝΑΤΡΕΧΑΣ

Ἡ συναναστροφὴ μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἀνδρα, δύστις πάρα τέλλα του προτερήματα, καυχᾶται καὶ διὰ τὴν τὴν νῆσον δὲν εύρισκεται παπᾶς νὰ ἀγαγιγώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς πῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον τὸν συνέδη νὰ παταρισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὅστε νὰ σέβεται τὴν λαμπτίδα. Όταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μετάξιν σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν δλόκηληρον τὸν μακρότερον, παρὸ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπέρ το σύνηθες.

Δὲν ἡζεύρω ὃν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ ἂν τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπειὰ παρωνύμια, δι' Βοιλιστινὸς ἐφημέριος ὄνειρος ξέτασι ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου παπᾶ Τρέχας, καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρετε τόσον εἰς τὸν παρονόμιαζόμενον, ὅστε δὲν σ' ἀκούει πλέον ἔτιν τὸν καιέστης μὲ τὸ κύριόν του σῆμα.

Καυχάται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἔζηκοντατέσσαρα ταξεῖδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὁδυσσέα, ἀπὸ τὸν δόκειν τοῦτο μόνον διαφέρει ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἔζηκοντατέσσαρα χωρία, χωρίς κίνδυνον κάνενα τῆς θαλάσσης.

Διὰ γὰρ σὲ ὅσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὥποιας ἀπέκτης οὐ ἀπὸ τὰ ταξεῖδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἀπ' ἐδῶ πρὸ μηνῶν "Ἄγυλος τις περιηγητὴς μὲν σκοπὸν ν' ἀνακαλύψῃ κάνεν ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὁμηρου: εἴχε σιμά καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἀκευσεν ὁ παπᾶς Τρέχας γὰρ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησεν ἐκστατικός: — Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγιλικὴν, τὸν ἀπεκρίθην, καὶ ἡ ἔκπτωσίς του ἔγεινεν ἀπολιθωσίς. Δὲν ἡμέρας νὰ χωρίσῃ τοῦ Βολισσοῦ /Οδυσσέως ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἦτο δυνατὰν νὰ φαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἀγνωστὸν. Δὲν ἡξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἐπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλῶν τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ἄφραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ παπᾶ Τρέχα· ἀλλὰ τὶ θήθελες κάμει, ἐξὸν παρόντος ἡκυες αὐτοὶ λεξεῖς ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: — Τὰ διαβολόπουλα, τόσον μικρὰ νὰ μιλοῦν ἔγγαλέζικα!

Γέλα, φίλε, δύον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον παπᾶ Τρέχαν. Ναι! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι ὡς τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν εἰμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἴναι φιλάνθρωπος ὁ καλὸς εὔτοις ιερέυς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρονιστήθειαν τοῦ μικροῦ του παιμανίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν καὶ τοὺς συμβούλευει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Η ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κάνενα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν ψυχήν του. Αυτεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας, καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ, διὰ τὴν ἔκαμαν σὶ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἐπειδὲ τύν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος τὴν δοπίαν ἔδοκιμασε χαρὰν ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὁμηρος ἔδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι, εἰς τὴν ἔκδεσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἀν δὲ Ὁμηρος ἦτο χειριστιάνος. Ἄδυνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ.

Τι μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο: Ὁ Θεός εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ ξειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά· ὁ φιλάνθρωπος Παπᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσει τὸν Ὁμηρον διότι ἐγγενήθη τόσον ἀρχήτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγγίνοιάν του τὴν ἔζηγησιν. Ποίαν, εἰπέ με,

συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἡ ποίησις μὲ τὴν θαυμαζομένην ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ ποίησιν τοῦ Κόσμου;

Ἐλέ πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν προσαρμόζων ηταὶ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου δὲ ιδικός μου νοῦς δὲν βλέπει μιάν προσαρμογήν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπόνεται γρήγορα ὁ Ὁμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρώτον τῆς σύνταξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα τῆς δαπάνης τοῦ τύπου. — Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν είμαι καλὸς νὰ κρίω. τῆς δαπάνης ὄμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον. — Πῶς, δεσποτά μου; — Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὄποιους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ Ἐθνους. Ἀν δὲιμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάχιος ἔδαπάνησεν, ὡς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ δὲν αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειαζομένας εἰς τὸν Ὁμηρον ἐξηγήσεις, εἴναι ἀναμφίβολον, ὅτι, ἀν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἄγιον... τὸν ἄγιον... τὸν ἄγιον... (ἀπαρίθμηται ὅτε δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσει χάριν, ἐπειδὴ τοὺς διδεις ἀφοροῦν νὰ δείξωσι πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἴναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν παινερότητά των.

— Πολλούς; ἀπεκρίθη, ἀφ' ὅσους ώνόματες ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἀνδρας ἱερούς καὶ σεβασμίους, μηδὲ ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰςτὰς καλὰς προθυμίας των· ἀλλ' ὄμως ἀποστρέφουμαι νὰ κάμω τώρα, δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην δὲν μου ζωὴν ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτης; — Ἀλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆ τὴν ιδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν δοπιάν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλεῖντα τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν, διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὁμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει δὲ καλὸς οὗτος παπᾶς ὄνος γρόσια. Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνα ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα δὲν εἰχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἥθελα σοὶ δώσει, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὁμήρου ἡ ποίησις, τὸν δόποιον ἐπεθύμουν νὰ ἡζεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν ευρίσκεται εἰς τὸν ἀλλον κόσμον. Ηλիκὴν δὲ θεός εἴναι καλὸς πατέρας, ποίοισιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερεόωμα. Μαγτεύω τώρα, φίλε, τὴν περιέργειάν σου νὰ μάθης πῶς ἐօρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταῦτην συνεισφορὰν τοῦ καλοῦ παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὄφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν

άκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχήν, ἀλλὰ δὲ καὶ μὲν ἐφάνη νόστιμον νὰ ὄνται μάστιγες τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ομήρου Βολισσινῆν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ εἰς τὴν Βολισσὴν ἐλαβα τὴν πρωτην βοήθειαν τῆς ἔκδοσεως.

XΑκουσε ἄλλο θαυμαστότερον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου εἶναι τόσον ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, ὡστε ἡ πολλὰ μικρά των ἐκκλησίαις ἥμπορεῖ νὰ χωρέσῃ τριπλασίους αὐτῶν. Μὲ δλον τοῦτο τινὲς ἀπὸ τοὺς Ιπροεστῶτας οἱ πλουσιώτεροι, ἐπειθύμησαν νὰ πλατύνωσι τὴν σίκοδομήν. Ἐκινώνησαν¹ τὴν γνώμην αὐτῶν εἰς τὸν ιεφημέριον, καὶ οὗτος τοὺς συνεβούλευσε νὰ συναθροίσωσι πρῶτον τὴν χρειαζομένην δαπάνην διὰ νὰ τελέσωσι κατ' αὐτὴν καὶ τὸ ἔργον. Ἀφοῦ ἔμαθε συναγμένα τὰ ἀργύρια δεσμόμητος οὗτος παπᾶς, μιὰν τῶν Κυριακῶν μετά τὴν ἀπόλυτην τῆς λειτουργίας, τοὺς εἶπε. «Τέκνα μου, ο Θεὸς δὲν κατοικεῖ εἰς πέτρας καὶ εἰς ξύλα, ἀλλὰ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν χριστιανῶν. Τῆς ἐκκλησίας τὸ μέγεθος βλέπετε δὲ, ἐν εἴμεθα ἀρκετοὶ νὰ τὸ γεμίσωμεν. Ἀπὸ σᾶς εἰς περισσότεροι δὲν ἡξεύρεμεν μήτε νὰ ἀναγινώσκωσι πρόγραμμα ἀσυγκρίτως ἀρεστότερον εἰς τὸν Θεὸν ἡθέλαμεν πράξειν, βάλλοντες εἰς τόκον τὰ συναγμένα ἀργύρια, διὰ νὰ πληρόνεται ἀπὸ αὐτὸν ἐτησίως διδάσκαλος γραψῆς καὶ ἀναγνώσεως καὶ τὸ περισσεύον νὰ μιράζεται εἰς τοὺς πιωχοὺς ἀδελφούς μας, δῶσων τὴν πτωχείαν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀργίας, καὶ μὲ τοῦτο τὸν τρόπον νὰ ἐλευθερωθῶμεν καὶ ἀπὸ τὸ ὄντειδος δὲ μόνι μῆμες εἰς ὅλην τὴν νῆσον ἀγαπῶμεν τὴν ψωμαζητίαν». Τι λέγεις εἰς τοῦτο, φίλε;

Δὲν σὲ φαίνεται δὲ ταπεινὸς οἱερούς τῆς Βολισσοῦ φρονιμώτερος καὶ θεοσεβέστερος τοῦ αὐτοκράτορος Ιουστιανοῦ, δόστις ἔκοψε τὰ σιτηρέσια τῶν διδασκάλων, διὰ νὰ σίκοδομῇ λαμπράς ἐκκλησίας²;

XΑφίνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ οἱεροῦ τούτου δείγματα καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ δποῖον μὲν φαίνεται ἀσυγκρίτως σιωπήσω. «Ηκουσεν δὲτι οἱερούς τις, εἰδῆμων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, περιήρχετο τὴν νῆσον ζητῶν νὰ ἔμβῃ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφημέριος. Τι κάμνει δὲ καλός σου παπᾶ Τρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προβάλῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθεν οἱ ταλαιπωροὶ Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγχυ δυστύχημα τοῦτο καὶ ἔτρεξαν ἀνδρες καὶ γυναικες μὲν δίκρουα προσκαλοῦντες μὲν νὰ τὸν ἐμποδίσω. Ἀφίνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς πόσην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἔμβη τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ οἱεροῦς καὶ μαλιστα ὅταν ἐρωτήσας αὐτὸν, διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἐλαβα τοιαύτην ἀπόκρισιν; — «Ἐγώ, τέκνον, εἴμαι ἀγράμματος· τὸν δποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τὸν τόπον μου ἐφημέριον, εἴμαι

¹⁾ Κατέστησαν γνωστὴν τὴν γνώμην τῶν.

²⁾ Τούτο διηγεῖται δὲ τὸν Ἑλληνικὸν ιστοριογράφος Ζωναρᾶς, ἀκμάσας τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα π. Χ. καὶ γράψας Χρυσικά ἀπὸ κτίσεως κασμού μέχρι του 1118 ζωῆς μ. Χ. (βιβλ. γ'. σελ. 52).

βέβαιος ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος πάρ' ἔμε νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.» Μόλις τοιαύτην γενναῖαν ἀπόκρισιν τί εἶχα ν' ἀποκριθῶ; Συγένελαυσα κ' ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσούνος καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ιερέως, τὴν ὄποιαν καὶ ἡθέλαμεν πάθει, ἐάν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ιερέα ως ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἴδιον μας.

Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο, δὲν τὸ κρίνεις φίλε, ως ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἶναι φίλε, ως σὲ τὸν περιγράφω, δὲ πλούσιας καὶ φιλάνθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον καὶ κάνεν ἀκόμη πάθος κυριεύον τὴν καλήν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἔγνωρισα παρὰ τὴν ἀμέτρον χρῆσιν τοῦ ταμβάκου. Ἄλλα ἑλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ "Ομηρος, μήτ' ὁ Εὔσταθιος δὲν ἔγνωρισαν τὴν σκόνιν ταύτην, καὶ ὅλιγον ἔλειψε νὰ τὴν ἀφήσῃ καὶ ὅλότελα, ἀφοῦ τὸν ἐσυνέβη τὸ ὄποιον μέλιλω νὰ διηγηθῶ ἀστεῖον ἢ μᾶλλον ἔτοπον καὶ ἀκαιρον εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν. Γνωρίζεις τὸ ἀνέστημα τοῦ σώματός μου ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ὑπερβολῆς μακρά· δημως ὁ καλὸς οὐτος ιερεύς ἐν τὸν παραβάλης πρὸς ἔμε, εἶναι πυγμαῖος, φτερές καὶ μὲ δίδει πολλάκις ἀφορμὴν νὰ παραβῶ εἰς αὐτὸν τὸ κωμικόν.

Μικρός γε μῆκος οὗτος, ἀλλ' ἀπαν καλόν.

Μίαν τῶν Κυριακῶν, εἰς τὴν ἀπόλουσιν τῆς λειτουργίας, ἐπλησίασα εἰς αὐτὸν νὰ λάθω, ως οἱ ἄλλοι, τὸ ἀντίδωρον· καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν ἀνισότητα τῶν σωμάτων ἦτο ἀνάγκη νὰ σκύψω, ἔπεισεν ἀπὸ τὸν κόλπον μου ἡ κατάρρατος ταμβάκισθήκη, καὶ ἐφέρετο ως ἄλλος δίσκος εἰς αὐτὸν τοῦ ἀντιδώρου τὸν δίσκον. Μόλις τὴν ἐνόησε κυλιομένην ὥραν εὐλογημένος παπᾶ Τρέχας καὶ κινούμενος |αὐτομάτως πρὸς αὐτήν, τὴν ἀρπάζει γένε μεγάλην προθυμίαν, καὶ ἀφοῦ ἐταμβάκισθη, μου τὴν βάλλει εἰς τὴν γείρα, καὶ ταύτης ἐξοπίσω τὸ ἀντίδωρον, μηδὲ ἀπὸ παντάπαιδος καθαρὸν ἀπὸ ταμβάκον.

"Ατοπὸν ἦτο χωρίς ἀμφιβολίαν τοῦτο, ἀλλ' εἰς τὸν παπᾶν τῆς Βολισσοῦ ἡ τοιαύτη ἀτοπία παραβλέπεται καὶ διὰ τὰ πολλὰ του προτερήματα καὶ διὰ τὴν ἀπλότητα τῆς ψυχῆς, ἡ ὄποια τὸν ἔμποδίσε νὰ καταλάβῃ ὅτι τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὸν μοιρασμὸν τοῦ ἀντιδώρου εἰς τίποτ' ἄλλον νὰ προσέχῃ δὲν ἔπειρε.

Πόσον εἶναι ἀτοπώτεροι ὅσοι καὶ παιδείαν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ θεοσείαν ὑποκρινόμενοι, δὲν παύουν νὰ σκυνδαλίζωσι καθ' ἡμέραν τοὺς ἀκούγοντας μὲ τὰς ἀναισχύντους συκοφαντίας κατὰ τῶν ὅσοι ἐπαινοῦν καὶ εἰ τὴν ΕἼλιάδα νὰ ἐμβάσωσι προθυμοῦνται τὴν παιδείαν.

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὄλιγοι τινὲς κακῶς γραμματισμένοι, ἀλαζόνες, σπουδάζουσιν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἵκανὴν νὰ δείξῃ τὴν ὄρθην μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες, ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρησκους. Δέν γέθελαν εἰσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἀνδρες, ἐὰν ὅμοι μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἰχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολιστινοῦ ιερέως, δοτις ἔδειξε ὅτι ὄλιγώτερον κακὸν εἶναι ἡ ἀμυθεῖα παρὰ τὴν ὄπειαν αὐτοὶ ἐπιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν; Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξύ τῶν ἀπαιδεύτων εὐκολώτερον εὐίσκει τις ἀνθρωπὸν χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὄρθην ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἶναι ὅτι ὁ παντάπασιν ἀπαιδευτος ὅμοιαζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καὶ ἀνὴρ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν διλότελα ἥλιθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας δὲ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἀγαθῶν τολμάνει περιπατητὴ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βαυτηρίαν, συντρίβει ὅτι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἰδῶς καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κάνει νὰ ὑποπεεύσεται, ὅτι ἀρρωστεῖ ἡ κεφαλὴ του, καὶ εἰ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν τοῦ τὴν ψυχήν.

ποτέ δέ
Α. Κοραῆς.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

A.

Συναυλία τις μὲ φθάνει, ἀρμονία γλυκυτάτη...

Κεραλᾶς παιδίων βλέπω, βλέπω σίγημα σχολείου...

Τῆς ἀυξήης του τὸν δρόμον, ἀγαθέ μου φίλε, κοράτει.

Ω, μαργένει τὴν ψυχήν μου τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου.

Συναισθήνομαι βαθείας καὶ γλυκείας συγκινήσεις,

“Οταν βλέπω τὰ παιδία, τὰς πληθίας τοῦ σχολείου...

Μὴ μαργένωμαι διότι μ' ἔρχονται αἱ ἀναμνήσεις

Τῆς μικρᾶς μου ἀλφαβήτου καὶ τοῦ ἀγνοτάτου βίου;

Εἴν’ αὐτὸς καὶ μόνον; “Οχι, πως δὲν σᾶς διακρίνη,

“Αν, μικρά μου, μετὰ πόθους ἡ ψυχή μου σᾶς θωπεύῃ,

Εἰς χρυσῶν ἐπιπλίων κόσμου, ὅμοιος αὕτη ἐνθους κλίνει

Καὶ ἴδους ύμῶν ἡ θέα διατί ἐμὲ μαργένει.

B'.

Μετ' ὅλιγους ἔτι χρόνους τὰ πτωχὰ αὐτὰ παιδία
Εἰς τὸν δύσκολον ἀγῶνα τῆς ζωῆς θ' ἀποδύθωσιν,
Ἄλλα θέλει ἀμειλίχως ἀφανίσ· ή δυστυχία,
Ἄλλα θέλει χριστὴ μοῖρα καὶ νεότης στεφανώσει.

'Ἐὰν σήμερον τὸ φάκος καὶ τὸ δάκρυ' ἦν στόλη τῶν,
Ποῖος αὔριον γνωρίζει, ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ὡραίων
Μὴ φανῇ τις αἴφνης ἥρως στρατηγὸς τῶν ἀνικήτων,
Δάφνη τοῦ μικροῦ χωρίου τῆς Ἑλλάδος δλῆς καλέος;

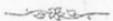
Ποῖος αὔριον γνωρίζει ἐκ τῆς χαροπῆς πληθύος
"Ἡτις σήμερον εὐφρόνως ἀτακτεῖ, σκιρτᾷ, μανθάνει,
Μὴ ἂν αἴφνης ἀνυτείλῃ νοῦς διάφωτος καὶ θεῖος,
"Αστρον τῆς καλῆς Ἑλλάδος, χρυσοῦ μέλλοντος σκαπάνη !

Θάρρος, φίλοι μου, ὁ κόσμος εἶναι μοῖρα τῶν κρειττόνων¹
Κ' ἕρχισαν πολλάκις οὔτοι τὴν ζωὴν τῶν ρακενδύται,
Αὔριον δὲ ἄνδρες δῆλοι κλίνουσι διὰ τὸν χρόνον²,
Κ' ἡ πατρὶς αὐτῆς ἡγέτας καλεῖ σες. Ἐτοιμασθῆτε !

Γ'.

'Ο Θεὸς γλυκὺς φρουρός της, ο Θεὸς νὰ εὐλογήσῃ
Τὴν καρδίαν ἡτις ἡλιθεν ὡς ἡγέτης τοῦ σχολείου,
Καὶ φωτίζει τὰ παιδία καὶ ὡς ὅρνις περιπτύσσει.
Ηῶς λατρεύει ἡ ψυχὴ μου τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου !

Σπυρίδων Ν. Βασιλειάδης.



Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΔΡΑΓΑΣΣΑΝΙΟΥ

'Ο Ψυλάντης διέταξε τὰ πλεῖστα τῶν σωμάτων νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸ Δραγασσάνι³ καὶ νὰ καταλήθωσι θέσεις τινὰς ἔως οὐ φθάσῃ καὶ αὐτός. Τὴν 3 Ιουνίου 1821 ἐκίνησαν τὰ σώματα ὅπως διετάχθησαν, τὴν δὲ 5 παρηκολούθησε καὶ δὲ Ψυλάντης μετὰ τῆς ὄπισθισφυλακῆς. 'Οπικὸς ὄπρας ἀπέκει τὸ Δραγασσάνι τοῦ 'Ρυμνίκου' ἀλλὰ τὰ σώματα ταῦτα ὑπὲρ τὸ σύνθητες ἡργαπόροσαν, οὐδὲ δύμοι δλᾶ ἔφθασαν, πεσούσης καθ' ὅδὸν ραγδαίας καὶ διάρκους βροχῆς μάλις δὲ συγκλίθαν εἰς τὸν

1) Εἰς τὸν κόσμον ἡ μοῖρα εὐνοεῖ τοὺς καείτονας.

2) Γηράσκουσι καὶ πανερχούνται μὲ τὸν χρόνον.

3) Μικρὸν χωρίον ἐν τῇ μικρῇ Βλαχίᾳ.

πρὸς δὸν δρον ἀλλῆλοισιαδόχως μέχρι τῆς αὐγῆς τῆς. Της. 'Ο συσαστρεύων Γεωργάκης¹ ἐσκόπευεν, ἔξ αἰτίας τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, ν' ἀποκλείσῃ τοὺς ὄλιγους ἐχθροὺς πανταχόθεν, καὶ ἐστείλει διάφορα σώματα καὶ κατέλαθον τὰς περὶ τὸ χωρίον ἐπιτηδείας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θέσεις. 'Ο δὲ Καραβίας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπέπεν καὶ ὁ Νικόλαος² Υψηλάντης, ὁ ἐπὶ τοῦ ἵερου λόχου καὶ τοῦ πυρσοβολικοῦ ταχθεῖς ἐσχάτως, ἐτοποθετήθησαν ἐντεῦθεν χαράδρας ἀντικρὺ τοῦ Δραγασσανίου, ἡς τὰ δύο χειλη συζευγνύει γέφυρα· εἰδοποιήθησαν δὲ δῆλοι νὸν ἐτοιμασθῶσιν εἰς μάχην τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν ἐσκόπευε νὰ παρευρεθῇ καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος μετὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς ἐκ δισχιλίων. 'Ο δὲ Γεωργάκης, ὅστις διέθεσε τὰ πάντα, ἐτοποθετήθη ἀπώτερον ἐπὶ τῆς δόδου τοῦ Ρυμνίκου, διπλασιαὶ πρὸ τῶν ἀλλῶν μετά τοῦ αὐθημερὸν ἀναμενούμενου ἀρχιστρατήγου. Οἱ ἐν Δραγασσανίῳ Τοῦρκοι, κατέχοντες καὶ τὴν παρακειμένην μονήν, ἡσθάνθησον πόσον δεινὴ ἦτον ἡ θέσις τῶν, καὶ ἐπεχείρησαν, ἀλλ' εἰς μάτην, νὰ διώξωσι τοὺς περὶ τὸν Ἀργυροκαστρίτην³ μεταβάντας ἐκεῖ μετὰ τὰ ἐν τῷ Νοσέτῳ⁴ συμβάντα καὶ καταλαβόντας γήλοφον πλησίον τοῦ χωρίου ἐν μέσῳ ἐλάσσους θέσεως προβλέποντες δὲ δῆτι ἡ μάχη ἦτον ἀφευκτὸς καὶ ἐγγύς. Ἠρχισαν νὰ καίωσι τὰς εὐτελεῖς τοῦ χωρίου σίκιας ὡς περιττὰς ἢ ἐπιζημιούσες. 'Αλλ' ὁ θερμούργας Καραβίας ἐθεώρησε τὸν ἐμπρησμὸν πανόρμου φυγῆς καὶ φοβούμενος μήπως τοῦ φύγη ἡ βεβαία, ὡς ἐφαντάζετο, νίκην ἔξ αἰτίας τῆς ἀπρᾶξίας του, διέβη μετὰ μεσημβρίαν σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν πέροις τῆς χαράδρας πρὸς τὸ χωρίον, μὴ προειδοποιήσας τοὺς ἀλλούς ὀπλαρχηγούς, ὡς θέλων νὰ σφετερισθῇ ὅλην τὴν δόξαν μόγος αὐτός· παρηκολούθησαν δὲ ἐπὶ τῇ πρωτροπῇ αὐτοῦ ὁ ἵερος λόχος καὶ τὸ πυρσοβολικόν. Οἱ Τοῦρκοι ἐδειλίασαν ὑπολαθόντες δῆτι θὰ ἐφώρμων εἰς Ἐλλήνες ἐκ συνθήματος πανταχόθεν· διὰ τοῦτο ἐνῷ Ἠρχισε τὸ πυρσοβολικὸν νὰ τοὺς κτυπᾷ, δὲν ἔξῆλθαν καὶ ἐσκέπτοντο διὰ ποιάς δόδου νὰ φύγωσιν· ἀλλὰ βλέποντες, δῆτι ἀλλοι ὅτεν ἐκινήθησαν καὶ δῆτι τὰ κανόνια δὲν τοὺς ἐβλαπταν διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν κανονοβολιστῶν, ἔξῆλθαν ἐψιποιοι κτί ἐπεσαν ξιφήρεις ἐπὶ τοὺς ἐγχθρούς. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Καραβίαν ἐλεποτάκτησαν, οἱ δὲ ἱερολοχῖται ἐδειξαν δῆτι φλόγες πατριωτισμοῦ ἔκαισαν τὴν καρδίαν τῶν καὶ ἐπέμεναν μαχόμενοι· ἀλλ' ἥσαν ἀπειροπόλεμοι, καὶ τὸ ιππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐπιπεσὸν πανορμέτι, διέρρηξε τὰς τάξεις, ἐκυρίευσε τὰς κανόνια καὶ τοὺς κατέκυψεν. 'Ακουσθείσης τῆς βοῆς τοῦ πωλέμου, ἔτρεξαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης

¹ Γεωργάκης ὁ 'Ολύμπιος ἀποθανὼν ἡρωϊκῶς τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1821 ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σέκκου.

² 'Ανυστάσιος³ 'Αργυροκαστρίτης ἐκαλεῖτο εἴς τῶν ὀπλαρχηγῶν.

³ 'Εν Νοσέτῳ εἶχον ἡττηθῆ ὁι "Ἐλλήνες τὴν νύκτα τῆς 27 Μαΐου.
(ΤΟΜΩΣ Α')

δ Γεωργάκης καὶ τινες ὄλλοι ὀπλαρχηγοὶ μεθ' ὅσων ἑδυνήθησαν ἐκ τοῦ προχειρού, ἔτουφέκισαν τοὺς Τούρκους καταδιώκοντας καὶ κατακόπτοντας ἀνηλεῶς τοὺς Ἱερολογίτας τραπέντας ἐπὶ τέλους εἰς φυγήν, καὶ τοισυτορόπως ἐλύτρωσαν τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλούς, ἐν οἷς καὶ τοὺς ἀδελφούς τοῦ ἀρχιστρατήγου κινδυνεύοντας νὰ συλληφθῶσιν. "Ολοὶ δὲ οἱ Ἱερολογίται θὰ ἡφανίζοντο ἐὰν δὲν ἐπρόφθαναν σὲ ἐπιθεοῦσί τούτοις, ἐν οἷς διέπρεψεν ὁ Βλάχος ὀπλαρχηγὸς Ἰωαννίτσας Χόρκας. Οἱ Τούρκοι καταδιώξαντες τοὺς ἡττηθέντας μέχρι τῆς χαράδρας, ἐπανῆλθαν εἰς τὸ χωρίον νικηταῖ, ἀποροῦντες καὶ αὐτοὶ δι' ὅσα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα κατώρθωσαν. "Τιπερδιακόσιοι "Ελλήνες ἐφονεύθησαν, ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἱερολογίται, πεσόντες ὡς εὔθαλεις κλάδοι ὑπὸ τὴν κοπτεράν ἀξίνην στιθαροῦ ἔυλοκόπου ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἐπ' ἀνδρεῖς μεταξὺ τῶν ἀνδρείων τούτων διακριθέντες ἐκατόνταρχοι Δημητρίος Σοῦτσος καὶ Σπυρίδων Δρακούλης, 40 δὲ ἡγμαλωτίσθησαν. Πλεινοὶ φόβοις κατέλαβεν ὅλα τὰ σώματα καὶ τὰ πλείστα ἐν τῷ ἀμα διελύθησαν, καὶ κακοὶ κακῶς διεσκορπίσθησαν. 'Ο δὲ Τιψήλακτης ἔμαθε τὸ γεγονός καθ' ὃδὸν τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Θλιβερᾶς σκηνῆς, καὶ ἰδὼν τὸν διασκορπισμὸν τῶν στρατιωτῶν ἐπανερχομένων εἰς Ρύμνικον, Ὀπισθοδρόμησε καὶ διέμεινεν ἐκεῖ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἀκόλουθην ἡμέραν τὴν δὲ θ μετέβη εἰς Κέζιαν, μοναστήριον ἐπὶ τῶν Καρπαθίων ὄρέων ὃντα ὥρας ἀπέχον τοῦ Ρυμνίκου.

Σπυρίδων Τρικούπης.

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΝ

(1822-1826)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου κεῖται μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν, τοῦ Εύκνου (Φίδαρη) καὶ τοῦ Ἀχελώου ("Ἄσπρου") ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν πρώτου 6, τοῦ δὲ δευτέρου 12 μίλια, καὶ 4 τῆς νοτίου ὑπώρειας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ). κεῖται δὲ ἐπὶ χερσονησοειδοῦς ἐσχατικῆς πεδιάδος ἀπὸ τῆς ἡρθείσης ὑπωρείας ἀρχομένης καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τελεύτησης. Μίαν ημέραν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς ἀρκτὸν ἐπὶ τίνος λόφου κείνται τὰ ἔρειπια τῆς νεωτέρας Πλευρῶνος, τὰ κοινῶς λεγόμενα κάστρον τῆς Κυράς Εἰρήνης. "Ἄδηλον ποία αὕτη ἡ Κυρά Εἰρήνη. Προς τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ Ζυγοῦ ἐπὶ τίνος ὑψώματος σώζονται ἔρειπια τοῦ τείχους τῆς παλαιᾶς Πλευρῶνος, κοινῶς λεγόμενα Γυρτόκαστρον. Συγκίσθησαν δὲ κατὰ τὸν Στράβωνας οἱ οἰκήτορες αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα, πορθοῦντος τὴν χώραν Δημητρίου τοῦ ἐπικληθέντος Αἰτωλικοῦ. "Αγγωστος ἡ πρώτη τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καταβολή.

Ο Ίουδαῖος Βενιαμίν, ὁ ἐκ Τουσδέλης, ὁ περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1153, ἀναφέρει τὸ Αἴτωλικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Ο δὲ Βενετός ιστοριογράφος Πέτρος Γαρζώνης, διηγούμενος τοὺς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βενετίας συγχρόνους του πολέμους, λέγει, ὅτι μετά τινα μάχην πλησίον τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1684, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ὅχι ὄλιγοι Τούρκοι καὶ δ ἀρχηγὸς αὐτῶν Σαφέραγας, τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, καὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπεσπάσθησαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Βενετούς. Ο ἡμέτερος Ἰωάννης Στάνος¹⁾ οὐδ' αὐτὸς οὐδαμοῦ τῆς χρονικῆς βίβλου του ἀναφέρει τὸ Μεσολόγγι. Ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γαρζώνη γεωγραφικῶν πινάκων σημειοῦται ἡ πόλις αὕτη οὐδὲ μνεῖα γίνεται αὐτῆς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν ἔτει 1571 κατὰ τὴν Ναύπακτον περιφήμου ναυμαχίας ἢ ἀλλης τινὸς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη συμπλεκῆς. Οὐδὲν ἵχνος ἀρχαιότητος, οὐδὲ βυζαντινὸν ἢ βενετικόν τι φαίνεται ἐν τῇ πόλει, καὶ ἡ κτίσις αὐτῆς εἶναι ὅλη τουρκική· φαίνονται μόνον τὰ ἔρείπια τῶν κατὰ τὸν τευρκορρωπικὸν πόλεμον ἐπὶ Αίκατερίνης κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, λαβούστης καὶ τῆς πόλεως ταύτης τότε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Βορειειδοτεικῶς τοῦ Μεσολογγίου, μίαν ὥραν μακρὰν αὐτοῦ ἐπὶ πεδιάδος, σώζονται ἔρείπια πενιχρᾶς κωμοπόλεως καλούμενα Χίλια σπίτια καὶ λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν κατ' ἀρχὰς τοῦ Ισ' αἰῶνος καταστροφὴν τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης κατέφυγαν οἱ πλειστοὶ τῶν κατοίκων τῆς χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἔνυδρα μέρη, ὅπου κεῖται σήμερον ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως δεικνύει τὴν ὅχι ἀρχαίαν καταβολὴν τῆς, καὶ ἔξηγεται καὶ τὴν θέσιν, ἐφ' ἣς ἐκτίσθη, εἴτε ἐν μέσῳ λάκκων ἢξ αἰτίας τῆς λίμνης τῆς, εἴτε ἐν μέσῳ λόγγου, διότι καὶ ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως. ἐσώζοντο ἔζωθεν αὐτῆς καὶ ἔξικνοῦντο ἔως εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἐλαιῶνες, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν, ἄγριοι καὶ κατάπυκνοι ἀλλοτε, ἡραιώθησαν καὶ ἐκεντρώθησαν. Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ πόλις αὕτη ἦτο καθ' ὅλα σημαντικώτερα τοῦ Ἀνατολικοῦ· δι' ὅ, ἀν καὶ ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τοῦ Νεοχωρίου ἐπαρχία ἐκαλεῖτο ἐπὶ Τουρκοκρατίας Μουκατᾶς· Ανατολικοῦ, διοικητὴς ἔδρευεν ἐν Μεσολογγίῳ· ἐκαλεῖτο δὲ ἀναμφιδόλως οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς τὸ Ἀνατολικὸν ἐπρώτευεν. Η πόλις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως 5,500 ψυχάς· 40 δὲ ἢ 50 μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπρέσβευαν τὰ τοῦ Κορανίου. Μέγα μέρος τῶν κατοίκων ἦσαν ἀλιεῖς, οἷανοι δὲ ναῦται, μετερχόμενοι τὴν ἀκτοπλοίαν ἢ πλέοντες ἐπὶ ξένων πλοιών ἀρ' οὐ ἐπαυσαν νὰ ναυπηγῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου μεγάλα πλοῖα, μετὰ

1) Συγγραφεὺς καταγόμενος ἐξ Ἰωαννίνων, γράψας ιστορίαν τοῦ Βυζαντίου εἰς ἔξ τόμους (1767).

τὴν πρόοδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Γαλαξείδiou ἐνισχυομένου ὑπὸ τῶν πλουτίων ἐμπόρων τῶν Πατρῶν. Αἱ δύο αὖται τάξεις τῶν κατοίκων, ἡ τῶν ἀλιέων καὶ ἡ τῶν ναυτῶν, κατεῖχαν ἐν γένει τὸ παραθαλάσσιον τῆς πόλεως· οἱ δὲ γεωργοί, οἱ κοινῶν λεγόμενοι Καλυβιώται, ὡς ἔχοντες εἰς κατοικίαν καλύβας, κατεῖχον τὸ πρὸς τὴν ξηράν· οἱ δὲ λοιποὶ πολιτεῖται τὰ κεντρικώτερα. Ἐπειδὴ τὸ παραθαλάσσιον εἶναι τὸ τερπνότερον καὶ τὸ ὑγιέστερον, πολλοὶ εὐκατάστατοι ἐφρατταν διὰ πασσάλων καὶ παλιούριων συμπεπλεγμένων μέρος τῆς ἀλιθοῦς θαλάσσης καὶ τὸ ἀπεγαίοναν μεταφέροντες ἐκ τῶν πλησιεστέρων τῆς λίμνης νησιῶν γῆλινα ἀντέχουσαν εἰς τὰς παντοτεινὰς ἐπαφὰς καὶ τὰς συχνὰς προσβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ δὲ τοῦ κατασκευαστοῦ τούτου καὶ ἀστερώτου ἐδάφους ἔστρωνται τεσσάρων πέντε ποσῶν πλάτος ἐχούσας ἐσχάρας, ἣτοι συνδεδεμένα δένδρινα ξύλα μὴ σηπόμενα, ἀλλὰ μάλιστα σκληρυνόμενα ἐντὸς τῆς θαλάσσης· ἐπὶ τῶν ἐσχαρῶν δὲ τούτων ἐθεμελιώναν τὰς οἰκίας.

Τὸ δὲ ἔδαφος τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ἴσοθαλάσσιον· διὰ τοῦτο πολλάκις ἐν καιρῷ χειμῶνος ώθουμένων τῶν κυμάτων πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῶν πελαγίων ἀνέμων, περιθαλασσοῦνται αἱ παράλιοι οἰκίαι, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες κοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ μονοξύλων. Συμβαίνει δὲ ἐνίοτε τὸ ἐναντίον, καὶ ἡ θάλασσα φεύγει ὡς ὥκεινεις ἀμπτωτις ἀπέμπροσθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ βιαλίᾳ καὶ διαρκεῖ πνοῇ τοῦ χειμερινοῦ βορέου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐν τῇ πόλει πέντε ἐκκλησίαι καὶ ἐν ζαμίον ἥκμαζε καὶ σχολεῖον διατίθενται τὴν γνῶσιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τὸν μαθητεύσαντα ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει παρὰ τῷ Εὐγενίῳ καὶ τῷ Νεοφύτῳ¹ καὶ μετὰ ταῦτα συσχολαρχήσαντα Ηαναγιώτην Παλαμᾶν, ὃν, ἀποκτήσαντα μεγάλην ὑπόληψιν γραμματικοῦ καὶ ἐλκύσαντα μέγαν ἀριθμὸν ἀκροστῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἐλλάδος, ἐπειτα δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς οὐίους αὐτοῦ Γρηγόριον καὶ Ἰωάννην συγκροτούμενοι ἐλληνοδιδάσκαλοι ἐστέλλοντο πολλαχοῦ· διὰ τοῦτο ἡ γνῶσις τῆς ἐλληνικῆς γλάσσης ἦτο παρὰ τοῖς προσταμένοις κοινῶν.

Ἡ δὲ ἐμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου λιμνοθάλασσα ἔχει 65 μιλίων περιφέρειαν· εἶναι πολυυχθύος· περιέχει δύο ἀλικάς, τὴν μὲν κατὰ τὸ Ἀνατολικόν, τὴν Ἀσπρην, τὴν δὲ κατὰ τὸ Μπογώρι, τὴν Μαύρην· τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ νερά της εἶναι τόσον ὁρχά καὶ δὲ πυθμήν της τόσον βραχιωδῆς καὶ φυκώδης, ὅστε καταντῷ ἀπλευστοῖς διὰ παντὸς εἴδους τριπιθέσφόρων πλοιαρίων, καὶ μόνον πλώμασι δι' ἐλαφρῶν μονοξύλων· σχιζεται δὲ διὰ στενοῦ αὖλακος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τελευτῶντος ὅπου τά νερά εἶναι βαθέα. Δι' αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου εἰσέρ-

1) Ἐννοεῖ τὸν Εὐγένιον Βούλγαρην καὶ Νεόφυτον Δούκαν, τοὺς πολυμαθεῖς διασκάλους τοῦ γένους,

χονται και ἔξερχονται τὰ μικρὰ τροπιδοφόρα πλοῖα· τὰ δὲ εὔμεγέθη δρυμίζονται ἔξι μίλια μακρὰν τῆς πόλεως. Πολλαχοῦ τῆς λίμνης ἀγαδύονται νησίδια χρήσιμα εἰς τοὺς ἀλιεύοντας ἡμερονυκτίζοντας ἐν καιρῷ τῆς ἀλιείας ἐντὸς χορτοσκεπῶν και καλαμοστρώτων καλυθῶν, κοινῶς πελάδων, ἐστημένων ἐπὶ δοκῶν ἐμπηγνυομένων εἰς τὸν βορδορώδη καὶ ἀπαγῆ πυθμένα τῆς θαλάσσης και μίαν ἥ δύο πήγεις ὑπερψύουμένων, ὅστε αἱ πελάδες αὗται φαίνονται κρεμάμεναι ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Τερπνὸν θέαμα παριστάνει ἡ λίμνη συνήθως ἐν μέσῳ τῶν ἀσελήνων νυκτῶν. Πάμπολλα μονόχυλα φέροντα ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς περφύρας προμήκη και σιδηρὸν ἐσχάραν ἔνδροδον και φωτοβολοῦσσαν, κοινῶς λεγομένην προύν, περιπλανῶνται ἐν τῇ λίμνῃ εἰς ἀλιεύσιν· ἥ δὲ πλούσια καὶ ἀεικίνητος φεγγοβολὴ τῶν πρυῶν αὐτοκίνητος ὑπολαμβάνεται μακροθεν διὰ τὴν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους ἀφάνειαν τῶν μονοξύλων.

Ἐπὶ τῆς ἄκρας δέ τοῦ ἀνατολικοῦ χείλους τοῦ αὖλακος κεῖται τὸ Βασιλάδι, νησίδιον 150 βημάτων περιφέρειαν ἔχον και σχεδὸν ἰσοθαλάσσιον, ἀλλὰ πολλὰ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς δυσεισπλεύστου λίμνης θέσιν του, και ἀπέχει τῆς πόλεως μίαν ἥμισυ ὥραν.

Τὴν πρὸς τὸ πέλαγος πλευράν του ἐτείχισεν ὁ Ἀλήπασας ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1806 τουρκορρωσικοῦ πολέμου. Οἱ δὲ Ἐλληνες ἐπέθεσαν, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, τρία κανόνια, δι' ὧν ἐματαίωσαν ἀλλοτε τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στόλου.

"Οπως δὲ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν, οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὴν ἔηράν θέσις τῆς πόλεως εἴναι φύσει ἴσχυρά, διότι ἡ ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ χωρίζουσα αὐτὴν γῆ εἴναι, ὡς προειρηται, δῆλη ἐπίπεδος, οὐδαμῶς ἐπιτηδεία εἰς πολεμικὰς προσθολὰς και πανταχόθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς πόλεως· ἀπέκοπτε δὲ ταύτην τῆς ἔηρᾶς ἡμιλημένη και ἀτελής τάφρος ἀμφοτέρωθεν εἰς τὴν λίμνην ἀπολήγουσα και ἔχουσα τεσσάρων ποδῶν βάθος, ἐπτὰ πλάτος και ἐνὸς μιλίου μῆκος· ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν πόλιν ὅχθης τῆς τάφρου ὑψοῦται τεῖχος ἀπύργωτον, ἀκατασκεύαστον, ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων, τεσσάρων ποδῶν ὕψος και δύο πλάτος ἔχον, ἐν μέρει πέτρινον και ἐν μέρει πλινθινον, ἐφ' οὐ ἔκειντο δεκατέσσερα παλαιὰ κανόνια σιδηρᾶ.

ΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ (23 Δεκεμβρίου 1822)

Τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων παρέπλεε τὴν ἀσπρην ἀλικήν μονόχυλον φέρον ἀπὸ Ἀνατολικοῦ εἰς Μεσολόγγι τὸν γραμματέα τοῦ Μακρῆ¹⁾. Ο γραμματεύς, ιδὼν ἐπὶ τῆς ἔηρᾶς ἀνθρωπὸν σεί-

¹⁾ Ο Δημήτριος Μακρῆς ἦτο εἰς τῶν ἐπλαρχηγῶν τοῦ Μεσολογγίου.

οντα μακριδύλιον, ἐπληγίασεν. «Ἐγώ,» εἶπεν δὲ ἀνθρωπός «εἰμαι χριστιανὸς καὶ πρόθυμος νὰ πάθω διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου· μὴ ἀπορήσῃς καὶ μὴ δυσπιστήσῃς εἰς δσα θὰ ἀκούσῃς, ὃν μὲ βλέπης συνοδεύοντα τοὺς ἔχθρους τοῦ Κυρίου μου· ἡ γυνὴ μου καὶ τὰ τέκνα μου εἴναι εἰς τὴν ἑζουσίαν των, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. Ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν ἡθέλησε νὰ μάθω δσα οἱ ἔχθροι μελετοῦν κατὰ τοῦ λαοῦ του, καὶ περιφέρομαι ἀπὸ πρωίας ὡς κυνηγὸς εἰς σωτηρίαν τῶν δμωπίστων μου· τρέξε εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰπὲ ὅτι οἱ ἔχθροι σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐφορμήσωσιν αὔριον τὰ χαράγματα διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ ὄχυρώματος.» Ταῦτα εἶπεν δὲ ἄγνωστος ἀνθρωπός, ὅψωσε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδάκρυσε καὶ ἔγεινεν ἀφαντος¹.

Ο γραμματεὺς ἔφθασε περὶ τὴν 1 ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλεν δσα εἶδε καὶ ἤκουσε. Τὸ πρωὶ ἐκείνης τῆς ἡμέρας δὲ Μαυρομιχάλης², δ Τσόγκης καὶ δ Γρίβας εἶχαν ἐμβῆ μετὰ 500 στρατιωτῶν εἰς πλοῖα ἵνα μεταβιβασθῶσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐνοχλήσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἔχθρον· ἐσκόπευον δὲ νὰ ἀποπλεύσωσι τὴν νύκτα· ἀλλ’ δ πρόεδρος³, ἅμα μαθὼν τὰ ἀνωτέρω, τοῖς παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἐξῆλθαν ὡς 100 ὑπὸ τὸν Γρίβαν, τὸν Τσαλαφατίνον καὶ τὸν Κουμουντουράκην· διέταξε δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου νὰ μὴ ἀνοίξωσιν αἱ ἐκκλησίαι τὸ πρωὶ καὶ δλοι οἱ ἀνδρες νὰ εὔρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὄχυρώματος ἔτοιμοι εἰς πόλεμον. Τούτου γενομένου ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπασπισταὶ του ὡς ἐφεξῆς. Ο Μάρκος⁴ καὶ δ Λόντος μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των 400 κατέλαθον τὸ κέντρον, ἥγουν τὸ ἔμπροσθεν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἀγίου Νικολάου μέρος, ὅπου ἦτο τοῦ ὄχυρώματος ἡ Πύλη· 600 δὲ, οἱ πλεῖστοι Καλαβρυτίνοι, οἱ λοιποὶ δὲ Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικιῶται ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἀλλούς ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄχυρώματος· 1200 δὲ Καρυτίνοι, Γαστουναῖι, Πύργοι, Μεσολογγῖται καὶ Συγιάται διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ τὸν Δηλιγιάννην, τὸν Μακρῆν, τὸν Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, τὸν Γρίβην καὶ τινας ἀλλούς· ἐπὶ δὲ τῶν κανονοστασίων ἦσαν πάντοτε Μεσολογγῖται ναῦται, ὡς ἐμπειρότεροι τῶν ἀλλων πυροβοληταί. Ήσαν δὲ τότε δλοι οἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου

¹⁾ Ο τότε ἄγνωστος ἀνθρωπός ἐγγώσθη μετὰ ταῦτα. Κατήγετο ἔξι Ἰωαννίνων καὶ ἐκελεῖτο Γιάννης Γούναρης, ἥκολούθει δὲ τὸν Βρυώνην ὡς κυνηγὸς τοῦ. Μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν τέκνων του καὶ τῆς γυναικός του ἔγεινε μοναχὸς καὶ ἀνακτησίας τῆς συνδρομῆς καὶ ἀλλων Χριστιανῶν τὸν μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Βοργωρίου ἐν θέσει Κλεισούρᾳ ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, ἔζησεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν διαβατῶν ποριζόμενος τὰ πρόσω τὸ ζῆν.

²⁾ Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης.

³⁾ Ο Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

⁴⁾ Ο Μάρκος Μπότσαρης.

πειλεμισταὶ 2250 ἐπὶ γραμμῆς ὀργανένης ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς τάφρου καὶ τελευτώσῃς εἰς τὴν ἀλλην. Ἐφύλαττον πάντοτε καὶ τὰς δύο ἄκρας τῆς τάφρου δύο κανονοφόρους.

Οἱ Τούρκοι διηρέθησαν καὶ εὗτοι καὶ διεπάρησαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ὄχυρώματος· οἱ δὲ 800 τειχοβάται ἐπλησίασαν τὴν νύκτα πρὸς τὴν ηετήν ἀνατολὰς πλευρὰν τοῦ ὄχυρώματος, ὅπου τὸ τείχισμα ἦτο ἀδύνατωτερον, καὶ παρεφέρειςεσαν ἐταῖς παραφυσιμέναις βουρλιάτις, ὅλοι τεῦζωντο, βαστῶντες γυμνὸν ξίφος καὶ ἀναμένοντες ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ τὴν ὥρισμένην ὥραν, μηδέλως ὑποπτεύοντων τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ὄχυρώματος ὅτι οἱ ἔχθροι ὑποδιενυκτέρευσαν. Μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ ἡρχισεν ἔξωθεν σφοδρὸς τουφεκισμὸς ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρου τοῦ ὄχυρώματος· ἐκινήθη συγχρόνως δεξιά καὶ ἀριστερά τὸ ἵππικόν· κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἤκουοντο πανταχόθεν, καὶ μετ' ὅλιγον ἀνεφάνησαν αἴροντος οἱ κρυπτόμενοι 800, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνέβησαν ἐν ὕψον ἔφεραν κλιμάκων εἰς τὸ τείχος, ὅπου ἐστησαν δύο ἡ τρεῖς σημαῖας· δύο δὲ σηματοφόροι ἐτινάχθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ὄχυρώματος καὶ σκοτώσαντες δύο τρεῖς συνελθόμησαν. Ἡ ἐφόρμησις τῶν 800 ἦτο καὶ τολμηρὰ καὶ ἐπιδέξιος, ἀλλ' ἀνωφελῆς καὶ θανατηφόρος. Ἀλλεπαλλήλως ἐκρημνίζοντο εἰς τὴν τάφρον οἱ ἀλλεπαλλήλως τὸ τείχος ἀναβαίνοντες. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν μαχόμενοι, ἀλλὰ μηδὲν κατορθώσαντες ἀνεχώρησαν, καὶ οἱ "Ἐλληνες ἔξελθόντες ἡύραν παρὰ τὸ τείχος 12 σημαῖας κατὰ γῆς ἐριμμένας καὶ ἐσκυλεύσαν τοὺς νεκρούς· 500 ἔχθροι ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐπὶ τῆς ἑρόδου· ἐσκοτώθησαν δὲ μόνον 4 Ἐλληνες, οἱ δύο Μεσολογγῖται καὶ οἱ δύο Γαστουναῖται, δύο δὲ ἐπληγώθησαν.

Ἡ ηττα μεταβάλλει πολλάκις τοὺς φίλους εἰς ἔχθρούς, καὶ ἡ νίκη τοὺς ἔχθρούς εἰς φίλους. Οἱ διπλαρχηγοὶ τοῦ Βελτοῦ Ράγκος καὶ "Ισκος καὶ ὁ Βαλτινός, οἱ συνακολουθήσαντες τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐγκατέλειψαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου συμβάντα· ἐπαθινοὶ οἱ ἔχθροι καὶ ἄλλο δεινόν· τὰ ύπὸ τὸν Μαυρομιγάλην καὶ Τσόγκαν σώματα πεσόντα εἰς τοὺς ἐν τῇ Κατσογῆ¹ ἔχθρούς, τοὺς ἡράνισαν· τὰ μεταβιβάσαντα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖ πλεῖα συνέλαβον ἐν φορτηγὸν φέρον εἰς τοὺς ἔχθρούς ἐκ Πρεβέζης τραφάς· διεδόθη καὶ λόγος ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ, καὶ λόγος ἀληθής, ὅτι οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἰθνικὸν ἀγῶνα Βαλτινοὶ ἐκλεισαν τὸ Μακρυνόρος, καὶ ὅτι ὁ Ὁδυσσεὺς² ἥρχετο καὶ αὐτὸς ἐκτῆς Ἀνατολικῆς Ἐλλάδος πρὸς τὸ Μεσολόγγι μετὰ πολλῶν στρατευμάτων, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ ύπὸ τὸν Μεχμέτην Τούρκοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς τὴν 31 Δεκεμβρίου ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐν τόσῃ βίᾳ, ἀταξίᾳ καὶ φόβῳ, ὃς τε τὴν ἐπαύριον ἔξελ-

1) Χωρίον πληγίον τοῦ Μεσολογγίου.

2) Ὁ "Οδυσσεὺς" Ἀνδροῦτσος.

θόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ηὔραν ὅπου ἦσαν ἐσκηνωμένοι οἱ Τοῦρχοι 10 κα-
νόνια, 4 βομβούδοις, τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν τῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἐπι-
πλα τῶν πασάδων. Συνέλαθον δὲ καὶ τινας ἀσθενεῖς Τεύρκους, παρ'
ῶν ἔμαθαν ὅτι οἱ πασάδες ὥδευαν πρὸς τὸ Βραχῶν, ὃ μὲν Βριώνης
διὰ τῆς Κλεισούρας, ὃ δὲ Κιουταχῆς διὰ τοῦ Κερασόβου, ἵνα περάσωσι
τὸν ποταμὸν ὃσον τάχιον καὶ διασωθῶσιν εἰς Πρέβεζαν. Διαιρεθέντες
τότε οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνες οἱ μὲν κατεδίωξαν τὸν ἔχθρον μέχρι
τοῦ Κερασόβου, οἱ δὲ μέχρι τῆς Κλεισούρας ἀλλοι δὲ ἐστράτευσαν εἰς
Μποχῶρι καὶ Γαλατᾶν, ὅπου ἦσαν τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἀποθήκαι
τῶν ἔχθρων.

~~~~~

## ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΟΔΟΥ

### (16 Φεβρουαρίου 1826).

Οἱ Ἰθραήμης ἡσχολεῖτο εἰς ἀνέγερσιν πυροβολοστασίων, εἰς ἐπι-  
σκευὴν καὶ κατασκευὴν πλοιαρίων καὶ εἰς μετακόμισιν πολεμεφούσιων  
ἐν ἐλλείψει δὲ ἀμαξῶν καὶ ἀμαξιτῶν ὥδων, οἱ Ἀραθεῖς μετεκόμιζον  
ἐκ Κρυονερίου ἐπὶ τῶν χειρῶν τὰς σφαίρας· καὶ ἐπειδὴ διεπέρων τὸν  
Φίδαρην καὶ ὥδευαν ὥδον ἀλλοῦ μὲν πετρώδη, ἀλλοῦ δὲ βαλτώδη, ἦτο  
δὲ καὶ ὁ καιρὸς βροχερὸς καὶ ἡ ἀπόστασις 12 μιλίων, οἱ δυστυχεῖς με-  
τακομισταὶ κοπιῶντες καὶ κακοπαθοῦντες ἥρρωστουν καὶ τινες ἀπέθνη-  
σκαν ἐγίνοντο δὲ καὶ οἵτις ἀκούσιας συγχῶν πυρκαϊῶν ἐν τῷ στρατο-  
πέδῳ ἀνάπτοντες εἰς θέρμανσιν πολλὰ μεγάλα πυρά. Ἐν τούτοις ἐργα-  
ζόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰθραήμην ἀδιακόπως ὑψώσαν τὴν 6 Φεβρουαρίου  
ἔντὸς 400 βημάτων ἀπὸ τοῦ τείχους τρία κανονοστάσια ἀντικρὺ τὸ μὲν  
τῆς δεξιεῖς πλευρᾶς, τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, τὸ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μετώπου  
τοῦ τείχους. Ἐπτὰ κανονοθύριδας εἶχεν ἐκαστον κανονοστάσιον· μεταξὺ  
δὲ αὐτῶν ἀνηγέρθησαν καὶ προμαχῶνες. Τούτων δὲ τελειωθέντων κα-  
τεσκευάσθη κυκλοειδὲς ὄχυρωμα ἐκ γωμάτων ὅπισθεν τοῦ κανονοστασίου  
τοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου 600 ὄργυας μακρὰν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπό-  
τσαρη εἰς ἐπίθεσιν βομβούδων· καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν νέων τούτων πυ-  
ροβολοστασίων καὶ προμαχώνων οἱ ἔχθροι ἦλθαν πολλὰ πλησίον τοῦ  
τείχους, συνέθαισαν συγκοὶ ἀλλὰ μικροῦ λόγου ἀκροβολισμοῖς. Οἱ  
ἔχθροι κατεσκεύασαν μετὰ ταῦτα καὶ ἀλλοι κανονοστάσιον πρὸς τὰ  
παράλια τῆς Ἀσπρης Ἀλικῆς ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῆς Σκύλας.  
κατεσκεύασαν δὲ τὰ κανονοστάσια ταῦτα ὄγκωδη, ὡστε νὰ μὴ τὰ  
διαπερῶσιν αἱ μικραὶ σφαίραι τῶν Ἕλλήνων. Ἄφ' οὖ δὲ τὰ ὄπλι-  
σαν, ἤρχισεν ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς 13, Βαρύς πυροβολισμὸς.

κατὰ τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως, καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 15 ἀκατάπαιαστος καὶ σφοδρότατος ἡμέραν καὶ νύκταν 40 κανόνια καὶ βομβίσολα ἦσαν ἐν χρήσει τὴν 14 καὶ 8,000 σφαῖραι, βόμβαι καὶ βομβίδες ἐρρίφθησαν 80 λιτρῶν ἦσαν αἱ σφαῖραι καὶ ὑπερμεγέθεις αἱ βόμβαι καὶ βομβίδες· προσεβάλλετο δὲ συγχρόνως καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς κανονοστάσιον. Ἀπότοτοι καὶ καρτεροίκοι οἱ τῆς φρουρᾶς ὀπέδειξαν κανονοβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες ἀδιακόπως, ὅτι δὲν ἐφοβοῦντο τοὺς νέους πολιορκητάς, ἀν καὶ οἱ κανονοβολισταὶ των ἦσαν ἐπιδεξιώτεροι τῶν ἔλλων καὶ ἐπρεξένουν μεγάλην φθοράν, ὅχι δύμας καὶ μεγάλην αἰματοχυσίαν, διότι οἱ ἔγκλειστοι ἔμαθον ἐξ ὧν ἐπαθαν πῶς νὰ προφυλάττωνται. Τὴν 15 ἐμετρίασαν οἱ ἔχθροι τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἡγολήθησαν εἰς ἀνέγερσιν προμαχώνων πλησιέστερον τοῦ τείχους μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Τόσον δὲ ἐπλησίασαν, ὅστε πρός τινα μέρη ἐστησάν τινας 20 βόμβατα μακρὰν τοῦ τείχους, ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἡτοιμάσθησαν, ἐπεχειρησαν ἦν ἐμέλετων ἔφοδον.

Δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 16, διαρκοῦντος σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ καὶ τουφεκισμοῦ, καὶ ἀσελήνου οὔσης τῆς νυκτὸς, οἱ πλησιέστεροι ἔχθροι ὥρμησαν ἐπὶ τὸ προτειχίσμα τοῦ Μπότσαρη, ρίπτοντες βομβίδας διὰ χειρὸς ἐσώ τοῦ τείχους· κατέλαβαν καὶ τὸ ὡς προφυλακτήριον αὐτοῦ ὑψωθὲν πρόχωμα, καὶ ἡρχισαν ἐκεῖθεν μανιαδῶς νὰ τουφεκίζωσιν· ἦτο δὲ καὶ τὸ πῦρ τῶν πυροβολοστασίων ἀκοίμητον. Ἡρχισε δὲ τότε ἔσωθεν ἐπίσης σφοδρὸς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμός, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ τὸ μέγα καὶ παχὺ νέφος τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος δὲν διεκρίνετο εἰμὴ λάρματις ἀσθέστου πυροβολῆς καὶ ἐκρηγγυούμενων βομβῶν καὶ βομβίσων· συνεπάγεις δὲ τῆς μάχης ὄκτω λόχοι Ἀράβων ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τοῦ προχώματος μαχομένων, καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσεν ὅλην τὴν νύκταν· ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου ἤλλαξεν ἡ θέσις τῶν μαχομένων. Ἐνθυσιώσα ἡ φρουρὰ ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου, ἐπεισεξιφόρης ἐπὶ τοὺς ἔχθροικούς προμαχῶνας καὶ τοὺς ὅπισθεν τοῦ προχώματος συσσωρευμένους ἔχθρούς, ἐσκέπασε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔχθρικῶν πτωμάτων, ἐζώγρησέ τινας, ἐπῆρε σημαῖας, ἀπειρα ωχυρωτικα ἐργαλεῖα, πάμπολλα ὅπλα καὶ ἄλλα εἰδῆ, ἀπεμάκρυνεν ὅλους τοὺς ἔχθρούς, ἐκυρίευσε τὸ πρόχωμα καὶ ἐπέστρεψε προπαιοῦχος καὶ λαφυροφόρος. Οὐ δὲ Ἰθραήμης ἴδων τὰ γενόμενα, ἀφῆσε τὴν πρὸς τὰς ὑπωρείας σκηνήν του καὶ κατέβη εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης θαρρύνων τὰ δειλιάσαντα στρατεύματά του νὰ ἐφορμήσωσι καὶ ἐκ δευτέρου. Ἐφώρμησαν καὶ κατέλαβαν τὸ πρόχωμα· ὅλῃ οἱ Ἑλληνες ἔναψαν μικρὰν ὑπόνομον προπαρασκευασμένην καὶ ἔφθειραν πολλούς, οἱ δὲ διασωθέντες ἐπτοήθησαν καὶ ἐτράπησαν. Ἄλλη

ή φρουρά τοῦ σατράπεων, οῆς μόνον τοὺς φεύγοντας ἡνάγκασε διὰ μάστιγος νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀλλὰ καὶ ἀλλούς ἀλλούθεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἔφερε. Τοιευτοτέρωπως ἐπεσωρεύθησαν καὶ ἐκ τρίτου σι "Ἐλληνες καὶ ἐπεσαν εἰς τὸν σωρὸν θύοντες, διασκορπίζοντες καὶ καταδιώκοντες τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν· καὶ ἀλλοι μὲν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς συνηλθεν ἐπὶ τῆς δευτέρας παραλήγου τουφεκίζοντες, ἀλλοι δὲ ἀνέτρεπαν τὰ πλησιέστερα τυῦ φρευρίου ἕργα τῶν ἐχθρῶν· συνάξαντες δὲ πάλιν πολλὰ λογγοφόρα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀλλα πολυειδῆ λάφυρα ἐπανηλθαν εἰς τὴν πόλιν. Ἐντρομός ὁ ἐχθρὸς δὲ, δσα ἐποθεν, ἐπαυσε κανονοβολῶν, ἐνῷ ἀπεναντίας τὰ ἑλληνικὰ πυροβολεστάσια ἐκανονοβόλουν πανύχια. Οἱ Ἀραθεῖς, ὡς δυῦλοι καὶ ὡς τακτικοὶ ἐδειχαν ἀκραν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, ἀλλὰ πολεμεῦντες ἐφάνησαν ἀνανδρότατοι· πολλάκις πτοούμενοι ἐκ μόνων τῶν κραυγῶν τῶν Ἑλλήνων ἐπιπιπτόντων, παρέδιδον τὰ λογγοφόρα ὅπλα των φωνάζοντες: Ἄμαν Καππτάν! Ἀδηλος ἀλλὰ ποῦλος ὁ ἀριθμὸς τῶν παθόντων ἐχθρῶν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 17 ἐφονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν, ἐν τοῖς καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Σουλτάνης.

Τελειωθείσης δὲ τῆς μάχης, δστις μαχρόθεν ιστάμενος ἥθεώρει ἐν ἀγαλλιάσει τὰ γινόμενα, ἐπεσκέψθη τὸν Ἰεραήμην. «Φρονεῖς», τῷ εἶπε, «καὶ σήμερον ὅτι χθὲς ἐφρόνεις περὶ τῆς φράκτης;» «Σήμερον ἔμαθα», ἀπεκρίθη ὁ Ἰεραήμης, «ὅτι δσα εἶπες ἡσαν ἀληθῆ, καὶ εὔχομαι νὰ δυνηθῶμεν ἡνωμένοι νὰ κατορθώσωμεν, ὅτι εὔτε σὺ χωρὶς ἐμοῦ, εὔτε ἐγὼ χωρὶς σοῦ δυνάμεθα». «Ἔτοιμος εἴμαι νὰ συμπράξω», ἐπανέλαβεν ὁ Κιουταχῆς, «ἐν γράψῃς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δὲ ἀνάγκην ἔχεις τῆς συμπράξεώς μου.» Ὑπήκουσε προύμψως ὁ Ἰεραήμης, καὶ ἐκτοτε τὰ δύο στρατόπεδα συνέπραξαν εἰς ἀλωσιν τῆς πόλεως.



## ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΛΕΙΣΟΒΑΣ

(25 Μαρτίου 1826)

Πεσόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἐστρέψαν σι ἐχθροὶ τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς Κλείσοβας.

Τὸ νησίδιον τοῦτο, 300 βημάτων περιφερείας, ἀπέχει ἡμιώριον τοῦ Μεσολογγίου μεσημβρινῶς ἔχει ἐκκλησίαν ἐπ' ὄνόματι τῆς ἀγίας Τριάδος, γύρωθεν δὲ τῆς ὁροφῆς αὐτῆς ἀνήγειραν οἱ Ἐλληνες προμαχῶνας, ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ νησιόλου πρόγωμα καὶ ἐπέθηκαν τέσσαρα

κανόνια. Ἐκατὸν τουφεκοβολισταὶ καὶ εἴκοσι κανονοβολισταὶ ἦσαν εἰς ὑπερασπισταὶ του καὶ καθήκοντα φρουράρχου ἐτέλει δι Παναγιώτης Σωτηρόπουλος· ὑπερήσπιζε δὲ τὸ νησίδιον καὶ τις πάσαρα<sup>1</sup> ὑπὸ τὸν Κωνσταντίνον Τρικούπην. Ἀφοῦ δὲ συνωμίλησαν οἱ δύο πασάδες περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος κατὰ τῆς Κλείσοβας, ἀνεδέχθη τὸν ἄγωνα δι Κιευταχῆς, καὶ τὴν 25 Μαρτίου πρωὶ ἔφερεν αὐτοπροσώπως ἐπὶ λέμβων ἔμπροσθεν τοῦ νησιδίου δισχιλίους. Ουσιανλίδας καὶ Ἀλβανούς. Πρὶν δὲ φθάσωσιν αὐτοὶ ἐπρόφθασεν δι Κίτσας Τσαβέλας μετὰ 11 στρατιωτῶν· ὥστε δέοις εἰς ἐπὶ τῆς ἔηρᾶς ὑπερασπισταὶ τῆς Κλείσοβας ἦσαν 131, εἰς δὲ διὰ θαλάσσης τὸ πλήρωμα τῆς πάσαρας τοῦ Τρικούπη. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Τσαβέλλα αἰκόπη πάσα συγκοινωνία τῆς πόλεως καὶ τοῦ νησιδίου· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ ἀνεπλήρωνε τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀριθμοῦ.

Οἱ ἔχθροι, ἀφοῦ ἐπλησίασαν, ὅπου τὰ ἕργα δὲν ἦσαν πλωτά, ἐπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ προσφυλαττόμενοι ὅπισθεν τῶν πλαισιαρίων τὰ φθυούν εἰς τὰ ἔμπροσθεν κανονοβολεῖσμενοι καὶ τουφεκιζόμενοι. Τοιουτοτρόπως ἐπάτησαν τὸ νησίδιον καὶ μαχόμενοι ἡνάγκασαν τοὺς ἐπὶ τοῦ προχώρωματος νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι καὶ νὰ συγκεντρωθῶσι καὶ αὐτοὶ ἐντὸς καὶ ἐπὶ τῆς ὁροφῆς τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' δι τουφεκισμὸς ἐκεῖθεν κατὰ τοῦ ἔχθροῦ ἦτο τόσον φθοροποιός, ὥστε ἐδιάσθησαν εἰς ἀποθάντες καὶ τὸ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς ὁροφῆς τῆς ἐκκλησίας πρόχωμα νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ εἰς τὴν θάλασσαν νὰ πέσωσιν. Εἰς μάτην προσεπάθουν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ πειθαναγκάσουν τοὺς στρατιώτας εἰς ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐπάνοδον ἐπὶ τοῦ νησιδίου. Ριψοκινδυνεύων καὶ δι φλότιμος Κιευταχῆς πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα· ἀλλ' εἰς στρατιώται του κωφοὶ εἰς τὴν φωνὴν καὶ τυφλοὶ εἰς τὸ παράδειγμά των, ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλαισιά των, ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον.

Πλήρης χαρᾶς δι Ιθρακήμης διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀντιζήλου του, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὸν ἄγωνα, διέταξε καὶ ἐπέβησαν ἀμέσως εἰς πλαισιαρία τρισχίλιοι· Ἀραβεῖς, καὶ καλέστας τὸν ἀλωτὴν τοῦ Βασιλαδίου Χουσεΐμπεην, «ἰδού», τῷ εἶπεν, «ἡ ὥρα νὰ δειξαμεν πόσον ἡμεῖς ὑπερέχομεν τῶν ἄλλων»· καὶ ταῦτα εἰπὼν τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἐπροσόσθησεν. Ο Χουσεΐμπεης ἐκύκλωσε μετὰ τῶν ὑπὸ αὐτὸν ὅλον τὸ νησίδιον, εἰς δὲ ὑπερασπισταὶ αὐτοῦ ἡναγκάσθησαν νὰ ἀφήσωσι πάλιν τὸ πρόχωμα καὶ νὰ συναπισθῶσιν δέοις τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁροφῆς της. Ἐκινδύνευσαν δὲ νὰ γένωσιν δέοις ἀνάρπταστοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των, ἀλλὰ εὔστοχος τουφεκοβολὴ τοῦ Σωτηροπούλου τούς ἔσω-

1) Μεγάλη ἀεροθής λέμβος δυναμένη νὰ πλέγῃ ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ τοῦ Μεσολογγίου.

σεν. Ούτος παρατηρήσας ὅτι cι ἔχθροὶ ὑπήκουαν καὶ ἐφοβοῦντο κατ' ἔξοχὴν ἔνα τῶν ἀξιωματικῶν, ἐτουφέκισεν αὐτὸν δις καὶ τὸν ἐφόνευσεν· δὲ φονευθεὶς ἦτον ὁ Χουσεήμπενης, καὶ τούτου πεσόντος, οἱ ἔχθροὶ κατεταράχθησαν, καὶ cι μὲν κατέφευγαν εἰς τὰ πλοιάρια, οἱ δὲ τὰ ὕθουν εἰς τὰ ἔξω καὶ τὰ ἔξεκάθιζαν στρέφοντες τὰ υῶτα πρὸς τὴν Κλείσοβαν. Ἐξώρμησαν τότε cι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ cι ἐπὶ τῆς ὁροφῆς, καὶ προπο-ρευομένου τοῦ Τσαβέλλα, οὐτίνος τὴν σπάθην ἔκσψεν εἰς δύο<sup>1</sup> μετ' ὄλι-γον ἡ ἔχθρικὴ βολὴ, κατέλαβον τὸ κανονοστάσιον, καὶ cι μὲν κανονο-βολεῦντες, cι δὲ τουφεκίζοντες εἰς τὸν σωρὸν κατέστρεψαν τοὺς ἔχθρους. Χίλια περίπου πτώματα ἐφέροντο ἐπὶ τῶν κυμάτων.

## ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟΝ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

(ΙΟ Απριλίου 1826).

Ἡ συνήθης τροφὴ πρὸ ἡμερῶν ἔξέλειψε, καὶ εὐτυχεῖς ἐλογίζοντο δόσοι τῶν ἐν τῇ πόλει εὑρίσκαν κρέατα ἀκαθάρτων ζῴων. Οἱ καρκίνοι καὶ αἱ φρύδειαι ἐν τῇ λίμνῃ ἀλιμύραι ἡγοράζοντο πολλάκις δι' αἰ-ματος ἔξ αἰτίας τῶν περιφερομένων παρὰ τὴν πόλιν ἔχθρικῶν πλοια-ρίων. Οἱ πολιορκούμενοι ῥακοφοροῦντες, τετραχηλισμένοι, αὐχμηροὶ καὶ ὑπὸ τῆς πείνας καὶ κακουγίας κατεσκελετευμένοι, ἥσαν δυσδιά-γνωστοι καὶ πολλοὶ φυσματώδεις. συγχάκις διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς τροφῆς ἡ τὴν παντελῆ στέρησιν αὐτῆς ἐπιπτάν τινες λιποθυμοῦντες κατὰ γῆς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι ἐστεροῦντο πάσης θεραπείας· πτώ-ματα ἔκειντο ἐν ταῖς δόσεις, καὶ cι ζῶντες ἀνέπνεαν τὴν ἀποφο-ράν των. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες ἐνεκαρτέρουν, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀντλίηψιν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἀνοίξαντος καὶ ἀλλοτε τὸν ἥδη κεκλεισμένον τῆς πόλεως λιμένα. Ἀλλ' ἀφοῦ ἰδεῖσαι ὥθησαν, ὅτι δόλοι cι ἀγῶνές του ἐματαιώθησαν, καὶ ὅτι καὶ διάφανής διάπλους τῆς λίμνης, καταληφθεὶς καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν ἔχθρων, δὲν ἥνοιγθη, ἀπηλ-πίσθησαν, καὶ ἀποφασίσαντες νὰ ἔξέλθωσι ξιφήρεις ἔστειλαν δύο στρα-τιώτας ἀλευανοφοροῦντας καὶ ἀλευανολακοῦντας διὰ νυκτὸς πρὸςτοὺς ἔξω-ὅπλαρχηγούς, τοὺς διατρίβοντας τότε ἐν Πλατάνῳ τῶν Κραθέάρων, εἰδο-ποιοῦντες αὐτούς, ὅτι ἐμελέτων νὰ διεξέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 10 Απριλίου καὶ τοὺς ἐκάλουν εἰς ἀντίληψιν ἐπὶ τῆς διεξόδου. Πρόθυμοι cι ἐν Πλατάνῳ ὅπλαρχηγοὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῶν συναδέλφων των ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἰς εὐό-

<sup>1)</sup> Ἡ εἰς δύο κοπεῖσα αὕτη σπάθη ἀνετέθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μεσο-γγίου εἰς τὸν κατὰ τὴν Κλείσοβαν ναόν.

δωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν πεντακόσιοι ἡσαν ἔταιμοι νὰ πέσωσι τὴν δρισθεῖ-  
σαν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κισυταχῆ τὸ πρὸς τοὺς Μύλους, πεντακό-  
σιοι εἰς τὸ τοῦ Ἰεραχύη τὸ πρὸς τὰ Τριλάγκαδα, καὶ πεντακόσιοι νὰ  
εύρεθωσι κατὰ τὰ Χίλια Σπίτια φέροντες πολλὰ ζῷα εἰς χρῆσιν τῶν  
ἀσθενῶν, τῶν τραυματιῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων. Παρήγγειλαν δὲ νὰ μὴ  
ἔξελθῃ φρουρὰ εἰμὴ ἀφ' εὑ̄ προσβάλωσιν ἐκεῖνοι πρῶτοι τὰ δύο ἑγθικὰ  
στρατόπεδα. Λαβοῦσα καὶ ἡ φρουρὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην προτοτο-  
μάζετο εἰς τὴν διέξοδον, καὶ κατασκευάσασα τρεῖς ξυλίνας καὶ πλα-  
τείας γεφύρας, ἐτρύπησε τὸ τεῖχος καὶ τὰς ἔθεσεν ἐπὶ τῆς τάφρου ἐμ-  
προσθεν τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος, καὶ τῶν προτειχισμάτων  
τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ δὲν τὰς ἔβλεπε δὲ δὲ ἑγθρός, διότι τὰς  
ἐκάλυπτεν ἡ πρόταφρος. Ὑπερεννεκισχίλιαι ψυχαὶ ἡσαν ἐν ταῖς ἡμέ-  
ραις ἐκείναις ἐν τῇ πόλει, διότι μετὰ τὴν ἀπειλήρυνσιν τοῦ Κισυταχῆ  
ἴθιεωράθη ἡ πολιορκία ως λελυμένη, καὶ πολλαὶ καταφυγοῦσαι, ἀρξα-  
μένης τῆς πολιορκίας, εἰς Κάλαμον cίκογένειαι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πό-  
λιν, καὶ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἐφιάρησαν ταχύτερον αἱ ἀυτῆς τροφαί.  
Ἐξ ὅσον δὲ εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει δισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι ἡσαν οἱ  
ὅπλοι φόροι, ἐν cίς καὶ πολλοὶ πάσχοντες cί δὲ λοιποὶ ἐργάται, γυναι-  
κες παιδία γέροντες καὶ ἀσθενεῖς; ὅλοι δέ, ὅπλοι φόροι καὶ μὴ, ἔχοντες  
πρὸ ὄφθαλμῶν τὸν θάνατον ἐξεπλήρωσαν ὅσα ἡ θρησκεία πρὸ τῆς τε-  
λευτῆς κελεύει, καὶ ἔκαυσαν καὶ πολλὰ πράγματα ἐξ ὅσων δὲν ἔδύναντο  
νὰ μεταφέρωσιν.

Ἐν τούτοις ἡλθεν ἡ δεκάτη Ἀπριλίου πάμπολλοι ἡσαν cί κατά-  
κοιτοι ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν μὴ δυνάμενοι νὰ κινηθῶσιν ἡγαγκάζοντο νὰ  
περιμείνωσι τὸν διὰ σφαγῆς θάνατον ἐπὶ κλίνης, cί δὲ ὅπωσδυν εὐ-  
ρωστότεροι μετετέθησαν ἐντός τινων τῶν δυνατωτέρων cίκιῶν, ὅπου  
ἡσαν πολεμεφόδια, ἐπὶ σκοπῷ νὰ πολεμήσωτε μέχρι τελευταίας πνοῆς  
καὶ ἔπειτα νὰ καῶσιν ἔμειναν δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ πολλοὶ στενοὶ συγ-  
γενεῖς των μὴ ὑποφέροντες νὰ ἀποχωρισθῶσι καὶ προτιμήσαντες νὰ  
συναποθάνωσι πολεμοῦντες. ἡσαν δὲ καὶ τινες τῶν ἐναπομεινάντων cί-  
τινες, θαρρουόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς πολιορκίας συνήθων νικῶν, ἥλ-  
πιζαν, ὅτι ἐξορμῶσα ὅλη διὰ μιᾶς ἡ ἀτρόμητος ἐκείνη φρουρὰ θὰ διε-  
σκόρπιζε τοὺς πολιορκοῦντας καὶ θὰ ἀπήλλαττε τὴν πόλιν τῶν ἐπικει-  
μένων δειγῶν.

Δύοντος τοῦ ἡλίου ἡκούσθη τσυφεκισμὸς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ  
Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἀγίου Συμεώνος. Ο τσυφεκισμὸς οὗτος,  
δεστις ἐσήμαινεν ὅτι ἡλθεν ἐκεῖ ἡ ἐξωθειν βοήθεια, ἔθαλε μὲν εἰς κίνη-  
σιν τὴν φρουρὰν ως πρὸς τὴν ἔξοδον, ἀλλ' ἔθαλεν ἐν ταύτῳ εἰς ὑπο-  
ψίαν καὶ τὸν ἑγθρὸν μαθόντα συγχρόνως διὰ τινος λιποτάκτου ἀλλο-  
δαπού ὅσα ἐμελετῶντο. Περὶ δὲ τὴν 2 ὥραν τῆς γυντὸς συνήθησαν  
ἡ φρουρὰ καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον ἦτο δυνατὸν ἀταράχως, διθέντος

τοῦ σημείου, ὅπου ἐτέθησαν αἱ γέφυραι πρὸ ὄλιγου. Αἱ πλεῖσται τῶν γυναικῶν ἐνεδύθησαν καὶ ὡπλισθησαν ὡς ἀνδρες. ὡπλισθησαν καὶ ὅσα παιδία ἡδύναντο νὰ διπλοφερῶσι· λαιμπρᾶς δὲ ἐφώτιζε τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ σελήνη τὸν δρῖζοντα. Οἱ δὲ συναγθέντες διηρέθησαν εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τὸ μὲν τοῦ Νότη Μπότσαρη, τὸ δὲ τοῦ Κίτου Τσαβέλλα, τὸ δὲ τοῦ Μακρῆν ἐν τοσούτῳ ἔγεντο καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ φρουρίου ως συνήθως πρὸς ἀπάτην τοῦ ἔχθρου. Καὶ ἐν πρώτοις ἐξῆλθαν χίλιοι τῆς φρουρᾶς καὶ ἐκάθισαν σιωπηλοὶ ὑπὸ τὴν πρόταφρον· ἐξῆλθαν κατόπιν καὶ τὰς ἀδύνατα μέλη, ἀλλὰ τόσον ἀτάκτως ὥθισαν καὶ ὥθισμενα ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, ὥστε πολλοὶ ἔπεσαν ἐντὸς τῆς τάφρου· ἐξῆλθαν ἐπὶ τέλους καὶ οἱ λοιποὶ διπλοφόροι· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν Μεσολογγιτῶν ἐξ αἰτίας τῶν διὰ τὰς βαρείας ἀσθενείας ἐναπομεινάντων συγγενῶν τῶν, ἐβράδυναν· νὰ ἐξέλθωσιν, ἀπογαιρετοῦντες οἱ πολυπαθεῖς τοῦ θανάτου τὸν ἀποχαιρετισμὸν καὶ ἀπογαιρετούμενοι· τινὲς δὲ αὐτῶν οὐδὲ ἐπρόφθασαν νὰ ἐξέλθωσιν. Ήσύχαζαν δὲ οἱ ἐκτὸς τοῦ τείχους συνενωθέντες, καὶ ἀνέμενον τὴν ἔναρξιν τῆς ἐξωθεν προσβολῆς, ως προεσχεδιάθη. Μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἥλιου τουφεκισμὸν οὐδεμίᾳ ἀλλῃ τουφεκικὴ ἔπεσαν ἐξωθεν, καὶ οἱ Τούρκαι ὑποπτεύοντες ὅτι οἱ Ἑλληνες ἐξῆλθαν ἦσαν καὶ ἡσύχαζον ὅπισθεν τῆς προτάφρου, ἡρχισαν νὰ κανονοθεοῦσι καὶ νὰ τουφεκίζωσι. Προηνεῖς ἐκεινοὶ οἱ πυρσοβολούμενοι εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπιρριπτομένου πυρός· ἀλλ' ἀφ' οὐδὲ ἀναμείναντες ἵκανην ὥραν, εἶδαν ὅτι δὲν ἐπραγματοποιοῦντο δσα ἐπροσδόκουν ἐξωθεν, καὶ ὅτι ἐπυρσοβολοῦντο θανατησύρως, ἀνεγερθέντες δέοις· «ἐμπρός, ἀνέκραζαν, ἴμπρός!» καὶ ἀλαλάζοντες, καὶ θαρρύνοντες ἀλλήλους ἐπροχώρουν. Καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην σῶμα κατέλαβε τὴν δύσην τοῦ Μποχωρίου, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν τὴν μέσην· σκοπὸν δὲ εἶχαν νὰ ἐνώθωσι τὰ τρία ταῦτα σώματα πρὸς τεὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὴν ἀμπελὸν τοῦ Παζοκότσικα τὴν ἐπὶ τῆς δύσης τῆς ἐπὶ τοῦ ὕρους μονῆς τοῦ ἀγίου Συμεὼνος, δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν, καὶ αἴφνης ἡκούσθη φωνὴ λέγουσα «ὅπισω ὅπισω!» καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταῦτη οἱ ὅπισθεν ἐρχόμενοι Μεσολογγῖται, ἀνδρες, γυναικες, παιδία καὶ τινες μὴ ἐντόπιοι, ἐν τοῖς καὶ δὲ Γεωργοῖ Τσαβέλλας, ἀνεστράφησαν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἐπροχώρουν ως καὶ πρότερον, καὶ οὗτε τὰ διπλαὶ καὶ τριπλαὶ χαρακώματα καὶ παφρεύματα τῶν ἔχθρων, οὗτε τὸ ἀκοίμητον κατ' αὐτῶν πῦρ ἵσχυσαν ν' ἀναστείλωσι τὴν ὁρμὴν τῶν. Ἡναγκάζοντο δὲ οἱ Τούρκαι νὰ ὑποχωρῶσιν ἐπὶ τῇ ὁρμῇ καὶ ὡρυγῇ τῶν. Ἡμιώριον δὲ ἀπεμακρυνθέντες τοῦ φρουρίου, ἔπεσαν ἐν μέσω τοῦ ἐπικοῦ τοῦ ἔχθρου, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσαβέλλαν τοῦ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν ὅπισθεν ισταμένου

τοῦ στρατόπεδου αὐτοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰθωμῆμην ἐλθόντος ἐπίτηδες ἀπὸ τοῦ Μπογχωρίου καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην καὶ Τσαβέλλαν ὄλιγην βλάβην ἔπαθον, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρῆν μεγίστην. Ἀφ' οὐδὲ διεπορεύθησαν ἐφθασαν οἱ μὲν ἐνταῦθα, οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, δὲ στις εἰς ἣν ἐθεώρουν ως τέρμα τῶν κινδύνων των θέσιν καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔξωθεν εἰς ἀντίληψιν ἀναμενούμενων Ἐλλήνων ἀλλ' ἀντὶ φίλων ηὔραν πολυσαρίθμους Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην καὶ ἐπαθαν τὰ πάνθεινα καταδιωχθέντες καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὅρους. Πεντακόσιοι ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τῆς διεξόδου, ὅλαι δὲ αἱ σανακολυθοῦσαι γυναῖκες, ἐκτὸς ἐπτά, καὶ ὅλαι οἱ παιδεῖς ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ἐφονεύθησαν ἢ ἡγμαλωτίσθησαν, τινὲς μὲν ἐπὶ τῇ διὰ τῶν ἐχθροκόνων χαρακωμάτων καὶ τῆς ἀνάμεσον τοῦ ἵππικου πορείας των, οἱ δὲ πλειότεροι ἐν ταῖς ὑπωρείαις. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ κινδύνου οὐδεμίαν ηὔραν ἐξωθειαν πεντήκοντα μόνον στρατιῶται ὑπὸ τὸν Δράκον καὶ τὸν Πανομάραν τοῖς ἐφεραν τὸ μεσονύκτιον ὄλιγην τροφήν. Νυκτοποροῦντες οἱ περὶ τὸν Μπότσαρην, τὸν Τζαβέλλαν καὶ τὸν Μακρῆν ἐξημερώθησαν ἐπὶ τῆς κερυφῆς τοῦ ὅρους κακὴν κακῶς ἔξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας, τῆς πείνας καὶ τοῦ κόπου. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐφθασαν οἱ πλεῖστοι εἰς Δερβένιτσαν, χωρίον τοῦ Ἀποκούρου, ὅπου οὐδένα ηὔραν τῶν κατοίκων πρὸς μικράν περίθαλψιν, ἀλλὰ μόνον ὄλιγάριθμά τινα σώματα τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν δικαιολογουμένων, ὅτι διὰ τὴν ὄλιγότητα τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ τὴν μὴ ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν δὲν ἡδυνήθησαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν των. Ἐμειναν δὲ οἱ διασωθέντες ἐν τῷ χωρίῳ ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν δὲ ἐπαύριον μετέβησαν εἰς Πλάτανον τῶν Κρατεράρων, ὅπου διέμειναν ὄκτω ἡμέρας ἀναμένοντες τοὺς τῆδε κακεῖσες διασπορέντας· ἐκεῖθεν ὑπῆρχαν εἰς Σάλωνα. Κακῶς ἔχοντες πρὸ τῆς ἐξόδου, τόσον ἐταλαιπωρήθησαν μετὰ τὴν ἐξόδον, καὶ τόσοι ἀπέθαναν καθ' ὅδον πεινῶντες καὶ κακουχούμενοι, ώστε ἀπαριθμηθέντες, ἀφ' οὐ ἐφθασαν εἰς τὰ Σάλωνα, εὑρέθησαν ὅλαι οἱ διασωθέντες χίλιοι τριακόσιοι, ἐν ὧ οἱ τῆς φρουρᾶς μόνοι ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των 2,500.

Δεινότερα δὲ καὶ ὄλεθριώτερα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ἐν τῇ πόλει ἀπομεινάντων καὶ τῶν ἐπανελθάντων. Ἐν ὧ ἡ φρουρά καὶ οἱ παρακολούθουσιντες ἐξήρχοντο τῆς πόλεως, οἱ ἐχθροὶ εἰσήρχοντο· εἰσερχόμενοι δὲ ἀπήντησαν τοὺς συγχρόνως ἐπανεργουμένους ἐπὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ ἀστίσω ὄπισσω. Καὶ τοὺς μὲν ἀνδρας ἐθανάτωσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παιδία ἡχμαλώτισαν μόνοι οἱ ὑπὸ τὸν Γεωργον· Τσαβέλλαν ἐπρόλαβαν καὶ ἐξῆλθαν ἐκ δευτέρου διὰ τῆς παραλίας ὁδοῦ, καὶ πεσόντες ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθροκού ἵππικου ἐπιστρέψαντος εἰς Μπογχώρι, οἱ μὲν ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ διεσώθησαν, Ἀλλ' ἡ θανατηφόρος ἐκείνη πρὸς τοὺς στραφέντας εἰς τὰ ὄπισσα φωνὴ δὲν ἤτο φωνὴ

ἐπιβούλων χειλέων. Τινὲς τῶν προπορευομένων ἐπὶ τῆς διεξόδου ἔθεωρησαν ώς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια τῆς προδόσυ τὰ ἑλικοειδῆ χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἔχθρῶν καὶ ώς τόσους τάφους ἀνεῳγμένους· διὰ τοῦτο προτιμῶντες τὸν ἐπὶ τῶν πυροβολοστασίων τοῦ τείχους θάνατον ώς ἐνδιξότερον ἔκραξαν «ὅπίσω, ὅπίσω», καὶ ἐστράφησαν καὶ αὐτοὶ ὄπίσω.

Πατήσαντες δὲ εἰς ἔχθροι τὴν πόλιν ἔστρεψαν ἐν πρώτοις τὸ πῦρ τοῦ τείχους κατὰ τῶν σίκιῶν, καὶ ἔπειτα διεσπάρησαν εἰς λεηλασίαν, εἰς σφραγήν, καὶ εἰς αἰγμαλωσίαν. Πυροβολισμοί, κραυγαί, δλοιλυγμοί, μαχαιροκτυπήματα καὶ ἐκπυρσοκρατήσεις ἡκούντο καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ ύπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη μεγάλη πυριτεθήκη, ἔξαφθείσα πρώτη διὰ γειρός Ἑλλήνων, διέρρηξε τὸ προτείχισμα καὶ κατέστρεψε πολλοὺς ἔχθρους· ἐξήφθη ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον καὶ ἀνέτρεψεν ἐκ βάθρων τὴν παρακειμένην σίκιάν, ὅπου ἔξπενυσεν δὲ Βύρων· διερράγησαν ύπὸ πυρὸς ἐπίσης Ἑλλήνων καὶ αἱ σίκιαι ἐν αἷς συνεσωρεύθησαν οἱ πάσχοντες· ἐπὶ δὲ τῇ διερράγῃ ἔξετιγάσσοντο συμμάγδην εἰς τὸν ἀέρα οἱ ἐν αὐταῖς Ἑλληνες καὶ οἱ πατοῦντες αὐτὰς ἔχθροι. «Ολη ἡ πόλις ἐκυριεύθη τὴν νύκτα ἐκείνην, πλὴν δὲ τῷ παρακειμένῳ νησιδίῳ Ἀνεμόμυλος, ὃπου ἐφυλάττετο πολλὴ πυρῖτις· διέμενε δὲ σῶος δὲ Ἀνεμόμυλος, μέχρι τῆς 21, καθ' ἣν διερράγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πυρὸς Ἑλλήνων. Παθόντες οἱ περὶ τὸν Κιουταχῆν καὶ τὸν Ἰεραχῆμην ύπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ ψυχορραγούντων, ἔπαθαν καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλληλοφρονεύμενοι χάριν τῶν λαφύρων, ἔως οὐ νέπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἰεραχῆμην, ἐκράτησαν αὐτοὶ μόνοι τὴν πόλιν καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς περὶ τὸν Κιουταχῆν. Οἱ γνωστότεροι δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ἐξόδου θανατωθέντων ἦσαν ἐκ μὲν τῶν ἐντοπίων δὲ Ἀναστάσιος Παλαμᾶς, δὲ Πέτρος Γουλιμῆς, δὲ Γεώργιος Φαράντος, δὲ Κωνσταντίνος Καρπούνης, δὲ Κωνσταντίνος Τρικούπης καὶ δὲ Ἀθανάσιος Ραζούτσικας, γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν συμπελιτῶν του, καὶ τὰ μέγιστα διαπρέψας διὰ τὴν πολλὴν ἴκανοτητά του, τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν του καὶ τὸν ἀκάματον ζῆλόν του· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν οἱ ὄπλαρχηγοὶ Στρυγάρης καὶ Σηδήμας, δὲ τειχοποιὸς Κοκκίνης, δὲ συντάκτης τῶν Ἑλληνικῶν Χρονικῶν<sup>1)</sup> Ἐλθετὸς Μέγερος, οἱ φιλέλληνες Γερμανοί, Σπιτσεμβέργης, Διττυάρης, Δελωνέης, Λοντσόφης, Κλέμπης, Σίπανος, Πολωνός τις καὶ δὲ ἐπίσκοπος Ριγῶν Ἰωσήφ. Οἱ ἀρχιερεὺς οὗτος, δὲ καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διακρίθεις διὰ τὸν ἐνθερμὸν πατριωτισμὸν του, δὲν ἐπρόθασε νέα ἐξέλθη, καὶ

<sup>1)</sup>Τὰ «Ἐλληνικὰ Χρονικὰ» ἦσαν ἐφημερίς ἐκδιδούμενη ἐν Μεσολογγίῳ, καθ' ὅλην διάρκειαν τῆς πολιορκίας.

φθάσας ἐπὶ τοῦ τείχους καθ' ἥν ὥραν εἰσήρχοντο οἱ ἔχθροὶ ἕρριψε δαυλὸν εἰς τινα παρακείμεγον φυσεκοφόρον πίθον ἔρριφθη εἰς αὐτὸν καιόμενον, ἡμιεκάνη, καὶ ἡμίκαυστος ἀπεκεφαλίσθη. Ἐφονεύθη ἐπὶ τῆς ἑζόδου καὶ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος<sup>1</sup>. Καθ' ὃν καιρὸν ἐκινδύνευεν ἡ πόλις, διεβίβασθη οὗτος εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ προμηθείᾳ τροφῶν ὃ κίνδυνος ἐκορυφώθη μετ' ὄλιγον καὶ οἱ φίλοι του τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ ἀλλ' οὔτος ἐπανῆλθεν ἐν μέσω τῶν συναγωνιστῶν του, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀποτρέποντας αὐτόν, «ἢ θὰ σωθῶ ἢ θὰ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν». Ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἑζόδου διαγωγὴ καὶ τελευτὴ τοῦ Χρήστου Καψάλη, ἐνὸς τῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Εἶδε τὸ πρῶτη τῆς ἡμέρας ἔκεινης τὴν πρὸ πελλοῦ πάσχουσαν σύμβιόν του, ἔκπνεύσασαν, τὴν ἡσπάσθη ἀκλαυστεί, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν οὐίον του παρόντα καὶ κλαίοντα, «μὴ κλαῖε, υἱέ μου», εἶπε, χυλᾶλον χαῖρε, διότι ἀπέθανεν ἡ μήτηρ σου καὶ δὲν ἔπαθε τὰ δεινὰ »τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· ἀκουσε τώρα τοὺς τελευταίους λόγους ντοῦ πατρός σου· διέξελθε μετὰ τῶν λοιπῶν τὴν ἐσπέραν ταύτην, »προσπάθησε νὰ σωθῆῃς, καὶ μὴ φροντίσῃς περὶ ἐμοῦ· ἵγια εἴμαι ἀσθενὴς καὶ προθεούμενος, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω συνδεξερχόμενος νὰ σωθῶ, καὶ προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῶ· ἐπὶ τῆς διεξόδου». Ταῦτα εἶπε, τὸν ἐνηγρακάσθη καὶ τὸν ἀπεγχαίρετο. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἀπεχωρίσθη τοῦ πατρὸς κλαίων, καὶ διέξελθών ἐσώθη· ὁ δὲ πατήρ στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας του, παρῆλθε τὰς δόσους καλῶν ἀσθενεῖς καὶ γέροντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι· πολλοὶ ὑπήκουσαν, καὶ συνελθόντες εἰς τὸ φυσεκοδοτεῖον ἐκλείσθησαν καὶ ψάλλοντες οἱ μὲν ἑξάδιους οἱ δὲ πατριωτικοὺς ὕμνους, προσήνεγκον ἔσυτοὺς ὄλοκαυτώματα ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῶν ἔχθρων.

'Αλλὰ ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἡ διοξάσασ τὴν Ἑλλάδα ζῶσα ἔμελλε νὰ τὴν ἀναστήσῃ καὶ πεσσοῦσα· διότι ἀποδείξασα πασιφανῶς, ὅτι "Ἐλληνες καὶ Τούρκοι ἡσαν εἰς τὸ ἑζῆς ἀσυμβίωτοι καὶ ἀδιάλλακτοι ἐπετάχυνε διὰ τῆς σωτηριώδους παρεμβάσεως τῶν τριῶν Δυγάμεων τὸ εὐτυχές τέρμα τῆς ἐπαναστάσεως.

### Σπυρίδων Τρικούπης.

<sup>1</sup>) Εἰς ἐκ τῶν τριῶν μελῶν τῆς διευθυνούσης τὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς. Ἐκ τῶν δύο ἄλλων μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης, ὁ μὲν Θέμελης ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ὁ δὲ Καναθός δὲν συνεπολιορκήθη.

Ο ΑΡΗΣ ΕΝ ΠΥΛΩΙ  
(1825)

---

Τὰ μὲν ἄλλα Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀφ' οὗ παρέλαβαν τοὺς ναῦτας τῶν, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἔξεπλευσαν ἀδιλαθῆ πρὶν κλεισθῆ στενῶς ὁ λιμήν· ὁ δὲ "Ἄρης" ἐπὶ ἐλπίδι σωτηρίας τοῦ Τσαμαδῶν ἐβράδυνε, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα ἔκλεισαν τὸν λιμένα διὰ τῆς συμπλικώσεως τῶν. Διηρημέναι ἦσαν αἱ γνῶμαι τῶν ἐν τῷ "Ἄρει" ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διέκπλου· οἱ μὲν ἐγνωμοδότουν νὰ διεκπλεύσωσι παραπλέοντες τὸ παράλιον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πυρὸς πολλῷ ἐχθρικῶν πλοίων μὴ δυναμένων διὰ τὸν ὅγκον νὰ πλησιάσωσιν ὅπου τὰ νερά ἦσαν ἥπηά· οἱ δέ, ἐν αἷς καὶ ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου Δημήτριος Βώκος καὶ ὁ δευτερεύων Σαχτούρης ἥθελαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοῦ παραλίου καὶ θύμωσι τὸ πλοῖον πρὸς τὰ στόμια μὴ τύχῃ καὶ παύσῃ ὁ πνέων καλὸς ἀνεμός, καὶ τότε πεσόντες εἰς γαλήνην πέσωσιν εἰς χειράς τῶν ἐπὶ τοῦ παραλίου πολυκριθμῶν ἔχθρων. Σφοδρᾶς δὲ συζητήσεως γεννημένης, ἐνίκησεν ἡ τελευταῖα γνώμη, ἀποδειχθεῖσα καὶ ἡ μάνη σωτηρίας, διότι ὁ καλὸς ἀνεμός μετ' ὀλίγον ἔξιπνευσε. Καθ' ἣν ὕραν ἔκοψαν τὴν ἀγκυράν οἱ ναῦται τοῦ πλοίου καὶ ἤνοιξαν τὰ πανία εἰς ἔκπλουν ἀνάμεσον τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου, ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ψάλλοντες τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ ἐργάτου· ίερεὺς δὲ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ζηρᾶς, διασωθεὶς ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐψάλλει τὴν παράκλησιν εἰς ἐπήκοον ὅλων, οἱ δὲ ναῦται ἐκύκλωσαν τὴν εἰκόνα, τὴν ἡσπάσθησαν καὶ κατέθεσαν ἔκαστος ὅ,τι προηρεῖτο ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὴν χρυσώσωσιν ἀπαλλαττόμενοι τοῦ προφανοῦς κινδύνου. Εἴς δὲ τῶν ναυτῶν προσφέρων καὶ αὐτὸς τὸν ὀστέλον τού, προσῆλθε τοὺς ὄφθαλμούς εἰς τὴν εἰκόνα καὶ εἶπε μεγαλοφώνως· «Παναγία μου, ἂν δὲν μάς σώσῃς θά γαθης καὶ σύ».

Μετὰ τὴν παράκλησιν ὁ ίερεὺς δὲν ἔπαυσε προσευχόμενος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ κινδύνου, οἱ δὲ ναῦται ἀσπασθέντες ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, «καλὴν ἀντάμωσιν εἰς τὸν ἀδην», εἶπαν καὶ κατέλαβον τὰς θέσις τῶν πλήρεις θάρρους ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τοῦ Βώκου ισταμένου ἀφόβως ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ πλοίου εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ πληρωμάτος καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γενναίου Σαχτούρη. 'Αλλ' ὁ, τι ἐφοδεῦντο μὴ πάθωσιν ὑπὸ ἔχθροῦ, ἐκινδύνευσαν·

<sup>1)</sup> Μηχάνημα πρὸς ἀνέγερσιν βραῶν, κλπ.

νὰ πάθωσιν ὑπὸ φίλου. Τὸ παιδίον τοῦ πλοίου ἀπαρηγόρητον διὰ τὸν θάνατον τοῦ πλειάρχου, κατέβη ὅπου ἦτο τὸ εἰκενοστάσιον, ἥρπασε τὴν ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων κανδῆλιθραν καὶ βαστάζον αὐτὴν ἀναμψένην καὶ φωνάζον «τί τὴν θέλομεν τὴν ζωήν, ἀφ' οὗ ἐχάθη ὁ πλοιάρχος μας», ἔτρεξε δρομαῖον νὰ τὴν ρίψῃ εἰς τὴν πυριτοθήκην· ἀλλ' οἱ ναῦται τὸ συνέλαθαν καὶ τὸ ἔδεσαν ὡς παράφρον. Ἐν τούτοις προχωρῶν ὁ Ἀρης ἔφθασεν εἰς τὸ στόμα τοῦ λιμένος, στόμα δι' αὐτὸν τοῦ ἔδου, καὶ ἀμέσως ἐκυκλώθη ὑπὸ μιᾶς φρεγάτας, μιᾶς κορδέτας καὶ τριῶν βρεκίων καὶ ἐκανθονοθόλειτο ἔμπροσθεν, ὅπισθεν, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν· ἀντεκανονοθόλει καὶ αὐτὸς ἀκαταπαύστως, ὑπερασπίζετο καὶ ἐπροχώρει, καὶ πολλὰ παθὼν ἀπέφυγε τὸν ἐκ τῶν πλοίων τούτων κίνδυνον, ἀλλ' ἔπεισε μετ' ὄλιγον εἰς τὸ μέσον πολλῶν ἀλλων. Τρεῖς ὥρας ἐπάλαισεν ἐν μέσῳ συμήνους καὶ ἡ τρομερὰ αὕτη πάλη τοῦ ἀφήρεσεν ἐλόκληρον τὸν ἐπίδρομον, κατετρύπησε τὰ πανιά του, οἱ δὲ ναῦται περιφέρομενοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐπάτουν ἐπὶ τῶν πεπυρωμένων μύδρων καὶ βολίων τῶν ἀδιακόπως ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων βροχηδὸν ρίπτομένων καὶ εἰς ὅλαν τὸ κατάστρωμα του Ἀρεως διεσπαρμένων. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασίς των, ὅτε ἐν δικάταρτον, ἔχον Εὐρωπαίους ναύτας καὶ Αιγυπτίους στρατιώτας, ἐπλησίασε τὸν Ἀρην ἐντὸς βολῆς πιστόλας, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν πατήσωσιν. Ἰδόντες τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον οἱ ἐν τῷ Ἀρει καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ ἐχθροί, ἀπηνοδισμένων αὐτῶν, εὔκολον ἦτο καὶ νὰ τὸν πατήσωσι καὶ νὰ τὸν κυριεύσωσι, διέταξαν δύο γέροντας ἔχοντας ἑταίμους πάς πιστόλας νὰ πυροβολήσωσιν εἰς τὴν πυριτοθήκην ἀμα ἐπατεῖτο τὸ πλοῖον. Ἐμάντευσαν ίσως οἱ ἐν τῷ ἐχθρικῷ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων, ιδόντες τὴν κίνησίν των καὶ ἐπειδὴ, τούτου γενομένου, θὰ συνεκάίσοντο καὶ ἐκεῖνοι, ἀπεμακρύνθησαν καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἀρης. Ἐν τοσσύτῳ ἐπλησίαζεν ἡ νύξ καὶ κατὰ περίστασιν κατεφλιχθῇ ἐν ἐχθρικὸν πλοῖον. Τὸ συμβάν τούτο ἔβαλεν εἰς ταρχὴν τὰ λοιπὰ ἐχθρικά, καὶ βοηθούμενος ἐντεῦθεν ὁ Ἀρης διεξέπλευσε καὶ ὑπεξέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος τὸν κίνδυνον. Διὺς τῶν ναυτῶν του μάνον ἔσκοτώθησαν καὶ ἐπτὰς ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαχτεύρης.

### Σπυρίδων Τρικούπης.

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ<sup>1</sup>

(6 Μαΐου 1821).

«Μεγάλων δ' ἀέθλων  
Μοῦσα μεμυχθεὶς φιλεῖ»  
(Πίνδαρος).

Α'.

Απὸ κρότων ὄργάνων βούζει  
Τῆς Γραβιάς τὸ θυντὸν ἀντικρύ,  
Λάμπουν ἥπλα χρυσᾶ, καὶ λερὴ<sup>2</sup>  
Φεύστανέλλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ Χάνι χορὸς καταβαίνει.

'Απ' ὁδὸν ἐλικώδη, λοξήν,  
Καὶ φλοιγέρα μὲ ἡχον ὁξὺν  
Χεροῦ χῆσμα σημαίνει.

Οὖσσενδ' ὁ ταχύπους ἡγεῖται  
Τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ,  
Καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ  
Πρὸς τὸ Χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τὸν χορὸν ὅιαλύνει,  
Κλεῖ τὴν μάνδραν καὶ σύτω λαλεῖ.  
'Η πατρίς μας ἐδῶ μας καλεῖ,  
Στρατιῶται ἀνδρεῖται.

Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφάνει:  
Στρατιὰ μυριάδων ἔχθρων,  
Εἶναι στάδιον δόξης λαμπρὸν  
Τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.

Εἰς τὸ μέγα στενὸν θὰ ζυπνήσουν  
Οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροί,  
Καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοιβεροί  
Τουρκομάχοι θὰ σείσουν.

1) Η Γραβιά είναι θέσις ἐν τῇ Παρνασσοῖδι, ἐν ᾧ συνεκροτήθη ἡ ἐνταῦθα περιγραφομένη μάχη μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Όδυσσεως Ἀνδρούτσου. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἀντιγέρθη πρό τινων ἐπών σεμνὸν μνημεῖον μετὰ καταλλήλου ἐπιγράμματος ὑπὸ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἐλάχιστον φόρον εὐγνωμοσύνης ἀποτιγνώσης εἰς τὴν μιήσην τῶν ἡρωϊκῶν ἀγωνισαμένων γενναίων πολεμιστῶν.

Κ' ἡ σκιὰ τοῦ Διάκου παρέκει  
Τοῦ εἰς σούβλαν ψηθέντος σκληράν,  
Μὲ μεγάλην θ' ἀκούσῃ χαρὰν  
Νὰ βροντᾷ τὸ τουφέκι.

Ἐκεῖ κάτω κυττάξετε φθάνει  
Ο πομπώδης στρατὸς τῶν ἔχθρῶν.  
Ἴδού στάδιον δόξης λαμπρὸν  
Τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.

Στρέφουν δίκιοι καὶ βλέπουν. Διέβη  
Τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθύς,  
Καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθύς,  
Καὶ δ τόπος σαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι  
Καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς,  
Καὶ τινάσσουν τὴν χαίτην ταχεῖς  
καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἀλλιών ξιφήρης προσβαίνει  
Εἰς δερβίσης τὸν ἵππον κεντῶν.  
Ο υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου αὐτὸν  
Ἐρωτᾷ ποὺ πηγαίνει.

Αποκρίνετ ' ἔκεινος. Νὰ σφάξω  
Οπου ' ὕρω τοῦ προφήτου ἔχθρούς,  
Καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκρούς  
Τὸ ἀλλαχ ν' ἀνακράξω.

Αλλ' ἐδῶ, ὃ υἱὲ τοῦ προφήτου,  
Μιναρέν δὲν θὰ ' ὕρης ύψηλόν,  
Αλλὰ μόνον τουφέκι καλόν,  
Καὶ ίδού ἡ φωνή του.

Καὶ ἡνίας καὶ σπάθην ἀφίνει  
Ο δερβίσης τὰ στέρνα πληγεῖς,  
Καὶ μὲ κρότον πεσὼν κατὰ γῆς  
Ρεῖθρον αἴματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ιδρώς περιθρέχει  
Τὸ γλωμόν μέτωπόν του εὔθυς,

Καὶ ὁ Ἰππος αὐτοῦ πτοηθεὶς  
Κοῦφος καὶ εὔκαιρος τρέχει.  
Β'.

Καθὼς δέ ταν βορρᾶς ἡγεθόλος  
Μὲ ἀκάθεκτον πνέη ὄρμήν.  
Κινδύνος τοῦ πελάγους πυθμῆν  
Κατασείται ὅλος,

Τῶν ἐχθρῶν εὗτω σείει τὰ στήθη  
Κραταιά, ψυχεόρος ὄργη,  
Καὶ ἀκούεται λύσσης κραυγὴ  
Ἄπο τοῦ ἀμετρα πλήθη.

Σῶμα μέγα, πυκνόν, ταραχῶδες,  
Ἄλαλάζον ὄρμῷ μὲν κραυγήν,  
Καὶ βαρύδουπον σκάπτουν τὴν γῆν  
Σιδηρεῖ Ἰππῶν πόδες.

Ἄλλον ἀκούμητον πῦρ ἐκ τῆς μάγνηρας  
Τοὺς ὄρμῶντας προσθάλλει ἐχθρούς,  
Καὶ ἔξαπλόνει τριγύρω νεκρούς,  
Νεκροὺς Ἰπποὺς καὶ ἀνδρας.

Οὕτον εἴς μάτην καπνίζει,  
Οὕτον εἴς μάτην βρούτᾳ  
Κάθε βόλι συρίζον πετᾷ  
Καὶ τὰ κρέατα σχίζει.

Περιπτατ ἐκεῖ πολυαίμων  
Ἐν νεφέλαις καπνοῦ καὶ πυρός,  
Μὲ τὸ βλέμμα ὄρμον, φοβερός  
Τοῦ ὄλέθρου ὁ δαιμών.

Ταχυθάνατον πέλεκυν σείει,  
Καὶ ἀκόρεστον βλέμμα κολλᾷ  
Ὄπου αἷματα ῥέουν πολλά,  
Ὄπου θνήσκουν ἀνδρεῖς.

Ἡ κλαγγὴ ως γλυκύνφθογγον μέλος  
Τοῦ θηρίου τὰ ὕτα κτυπᾷ  
Καὶ τὰ μέλανα χείλη του σπᾷ  
Καταχθόνιος γέλως.

Τὸ πᾶν βλέπει μὲ σψιν ἀγρίχν  
Τὴν φριξότριχα κόμην κινῶν,  
Ως δὲ λέων δπόταν πεινῶν,  
Ἐνεδρεύῃ τὴν λείαν.

Καταφλέγει ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ  
Τὰς ψυχὰς τῶν ἀνδρῶν ἡ ὁργή,  
Καὶ ἡχεῖ καὶ περίθεσυνος γῆ  
Καὶ οἱ λόγγοι καὶ οἱ βράχοι.

## Γ'.

Μάχης πλὴν δὲν ἡχεῦν πλέον φθόγγοι,  
Οὔτε μέταλλα λάμπουν στιλπνά.  
Σιωπεῦν τὰ κρημνώδη βουνά  
Καὶ οἱ βράχοι καὶ οἱ λόγγοι.

"Οπου πρώην κραυγαὶ καὶ μανία  
Βασιλεύει θυνάτευ σιγή.  
"Ἐνθα καὶ ἔνθα θυησκόντων κραυγὴ  
Αντηχεῖ ἀπαισία.

Πεντακόσια πτώματ' ἀφίνων  
Ο εἰς μάτην παλαιστας ἐχθρός,  
Απεσύρθη μακρὰν τοῦ πυρὸς  
Μιᾶς φούκτας Ἐλλήνων.

Τεὺς ἀνδρείους στενὰ τριγυρίζει  
Ο πασᾶς δι' ἀμέτρου στρατοῦ,  
Καὶ τὴν λείχην εἰς χεῖρας αὐτοῦ  
Ως βεβαίαν ἐλπίζει,

'Αλλὰ σύ, ὦ θεὰ ἐγερσίνους<sup>1</sup>,  
Ποῦ νίσὺς Θρασυρούλων<sup>2</sup> γεννᾷς  
Καὶ ἀλύσεις συντρίβεις δεινάς,  
Δὲν τρομάζεις κινδύνους.

Διὰ σου τεὺς πολλοὺς οἱ ὄλιγοι  
Ταπεινοῦν μὲ σπαθὶ κοπτερόν.  
Τὸ σπαθὶ σου ἐν μέσῳ ἐχθρῶν  
Εὔρυν δρόμον ἀνοίγει.

1) Ἐννοεῖ τὴν Ἐλευθερίαν.

2) Γνωστὸν δτι δὲ Θρασύρουλος εἶναι δὲ ἐλευθερώσας τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς ἐπανθεστάτης τῶν τριάκοντα τυραννίας.

Δ'.

Μεγαλόπτερος νύξ, παραστάτις  
 Πολυτρόμου σωσίας νεκρῶν,  
 Ἐπεκτείνεις τὴν γῆν σκιερὸν  
 Τὸ πλατὺ κάλυμμα της.

Καὶ λίδην οἱ σαπφείρινοι κάμποι  
 Ἀπὸ ἀστροῦ γεμίζουν λαμπρά,  
 Κ' ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀργυρᾶ  
 Ἡ πανσέληνος λάμπει.

Τὴν βαθεῖαν σιγήν καὶ τὰ σκότη  
 Διακόπτουν βαρβάρων κραυγαί.  
 Προσευχαὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀργαί.  
 Ὅπλων λάμψεις καὶ κρότοι.

Ἄδελφὸς πλὴν ὁ ὑπνος θανάτου  
 Εἰς τὰς τάξεις τῶν Τούρκων πετᾷ,  
 Καὶ τὰ μέλη των ζώνει σφιγκτὰ  
 Μὲ τὰ μαῦρα δεσμά του.

Μόνος ἄγρυπνος εἰς ἐπροπάτει  
 Ο πασσᾶς ἀνασπῶν τὰς ὄφρους  
 Ἄλλος ἔρριθη καὶ ἐκεῖνος βαρὺς  
 Στὸ παχὺ του κρεβέττι.

Μόλις δ' εἶχε τὰ δύματα κλείσει,  
 Αἴμωπίν, μὲ θανάτου χροιάν,  
 Ονειρόφαντον εἶδε σκιάν,  
 Τὴν σκιάν του δερβίση.

Ο θανὼν λειτουργὸς τοῦ προφήτου  
 Εἶχεν αἷμα πολὺ καὶ πηκτόν,  
 Οπου ἔχαινε γάτημα φρικτόν,  
 Ή μεγάλη πληγή του.

Ἡ μορφὴ του πλὴν ἦτο γλυκεῖα  
 Καὶ ἡ ὄψις του λίαν φαιδρά,  
 Ἐκτυπεῦσεν ἐν τούτοις σφεδρά  
 Τοῦ πασσᾶς ἡ καρδία.

Ἡ σκιά, Μή, τὸν εἶπε, φοβῆσαι,  
 Είμαι λόγου καλοῦ μηνυτής.

Χαῖρε, φέλε πασσ! Νικητὴς  
Τῶν Ἐλλήνων θά εἶσαι.

Οἱ ἐν Μάνδρᾳ κλεισμένοι ὄλιγοι  
Εἴναι θύματα πείνης σκληρότερά.  
Τὰ φρικώδη τῆς ὀσύζλας πυρὸς  
Οὔτε εἰ; θ' ἀποφύγη.

Ο νεκρὸς ταῦτα λέγων δερβίστης  
Ἄνελήθη τὸν φίλον πλανῶν  
— Μειδιᾶς, ὡς πασσ; ἔξυπνῶν  
Μαῦρον δάκρυ θά χύσῃς.

E'

Σύ, ὡς Μοῦσα, δένηγει μ' ἐν τάχει  
Νὰ ιδῶ τους ἀνδρείους φρουρούς,  
Νὰ μετρήσω κ' ἔκει τους νεκρούς  
Τους πεσόντας ἐν μάχῃ.

Θαῦμα μέγα μεγάλου ὁγῶνος  
Παριστᾶς ἡ ἐμπρός μου σκηνή.  
Ἐνα μόνον ἡ νίκη θρηνεῖ,  
Εἰς ἀπέθανε μόνος.

Οἱ ἀνδρεῖοι μεσάνυκτα σκάπτουν  
Τὰ κατάψυχρα σπλάγχνα τῆς γῆς  
Κ' ἐν τῷ μέσῳ πενθίμου σιγῆς.  
Ἐνα σύντροφον θάπτουν.

Εἰς τὸ μνῆμα δὲν καίει λιθάνι,  
Δὲν σὲ κλαίει ψαλμὸς ιερός,  
Οὔτε θρήνων ἀκούω μητρός,  
Ω ἀγδρεῖε Καπλάνη.

Ἡ μονότεκνος μήτηρ του σῖμοι!  
Νικητὴν τὸν οἰὸν καρτερεῖ.  
Δυστυχῆς ὅταν φθάστη ἡ πικρὴ<sup>τῆς</sup>  
Τῆς ἀνδρείας του φήμη.

ΣΤ'.

Αλλ' εἰς τὸ σῶρος κρυμμένη ἐν μέρει.  
Ἡ σελήνη γυριᾷ, κ' ἡ πλειάς

Σημαδεύει τὸν ἥρον τῆς θεᾶς  
Ποὺ τὸν ἥλιον φέρει.

Τῶν βευνῶν ἡ πολύσημος αὖρα  
Ἐκχειλίζουσα τ' ἀνθη φυσά,  
Κ' ἡ αὐγὴ χρωματίζει χρυσά  
Οσα ἔσαν πρὶν μαῦρα.

Οἱ μεγάλοι τότε πίπτουν τῆς θύρας,  
Κ' ἡ ἀνδρεία τῆς μάνδρας φρουρὰ  
Ὀρμῷ ἔξω πυκνή, τολμηρά,  
Μὲ τὰ ξίφ' εἰς τὰς χεῖρας.

Σιγαλή, τακτικὴ κ' ἐνωμένη  
Εἰς σωρείας πτωμάτων πατεῖ,  
Καὶ εἰς ἀπιστος τ' ὅπλον κροτεῖ,  
Καὶ βοᾷ παντὶ σθένει :

«Μουσουλμάνοι, βοᾷ τρομασμένος,  
Ο Γκιασούρ, δι Γκιασούρ μᾶς ἐπῆ...»  
Δὲν ἐποόθασε—ρὲ—νὰ εἰπῇ.  
Πίπτει κάτω σφαγμένος.

Θανατόνουν τὰ τέκνα τῆς νίκης  
Τρεῖς προφύλακας ἀλλους, κ' εὐθὺς  
Φθάνουν ὅπου ἐχθροὶ παμπληθεῖς.  
Ἐξυπνοῦν μετὰ φρίκης.

Ἐξυπνοῦν, δὲν ἔγείρονται ὅμως·  
Ἐξυπνοῦν, ἀλλὰ τρέμουν πρηνεῖς.  
Οἱ δειλοὶ θεαταὶ τῆς σκηνῆς  
Ποὺ ἀνοίγει δι τρόμος.

Οὔτω πίπτουν πρηνεῖς σὶ κλεισμένοι,  
Στρατιῶται φρουρίου ἐντός,  
Οταν βόύβα ἐν μέσῳ νυκτὸς  
Φλεγερὰ καταβαίνει.

Ως δέ, ὅταν βαρύκροτος σπάσῃ  
Ρίπτει κύκλῳ θανάτου πυρά,  
Οὔτως ἔκαστος "Ελλην περὶ<sup>χ</sup>  
Σφάζων ὅπου περάσῃ.

Διαβαίνων καὶ σφάζων λαμβάνει  
 Ὁ Σεφέρης βαρεῖαν πληγήν,  
 Καὶ ὀπλόδου πος πίπτ' εἰς τὴν γῆν,  
 Ἀλλὰ πρὸν ἀπεθάνῃ.

Εἰς τὸ στῆθος μὲν σφαῖραν εὑρίσκει  
 Τὸν φονέα—Θεὶς τῶν πιστῶν,  
 Εἰς τοὺς κόλπους σου δέχου αὐτόν,  
 Υπὲρ σοῦ ἀποθνήσκει.  
 Z'.

Τί σημαίνει ὁ χρότος πεῦ βράζει  
 Καὶ βαρύς καὶ τυφλὸς ἀντηχεῖ;  
 Κονισάλου δὲ νέφος παχὺ<sup>2</sup>  
 Διατὶ πλησιάζει;

Πολυκρόταλον ἦχον κυμβάλων  
 Καὶ σπαθίων ἀκούων κλαγγήν.  
 Κατασείουν ρίζόθεν τὴν γῆν  
 Βαρεῖς δοῦποι πετάλων.

Ἄνατέλλων ὁ ἥλιος λάμπει  
 Εἰς οπέων σπαθία γυμνά,  
 Ἀπὸ μέταλλος ἀστράπτουν στιλπνὰ  
 Οἱ οπόκροτοι κάμποι.

Φθάν· ίδεν μεθ' ὅρμης ἀκρατήτου,  
 Στρατιὰ ἡ μεγάλη αὐτῆ.  
 Ὁ πασᾶς ὠργισμένος ζῆτει  
 Τεῦς ἔχθροὺς τεῦ προφήτου.

Τῷ δεικνύσυν τεῦ ὄρους τὸ πλάγι  
 Τῷ δεικνύσυν σφαγὴν τὴν σίκτεάν,  
 Κ' εἴτα λέγουν· Ἀπῆλθον μακρὰν  
 Οἱ ἔχθροι τουρκοφάγοι.

Ως ποιμὴν ποῦ ξυπνᾷ τρεμασμένα,  
 Καὶ τοὺς λύκους ἀντὶ νὰ εύρῃ,  
 Ἰχνη αἴματος μαύρου θωρεῖ,  
 Καὶ ἀρνία σχισμένα.

Ο πασᾶς θεωρεῖ ἐμπροσθά του  
 Τὴν σκληρὰν τῶν σίκείων σφαγὴν,

Καὶ τραβᾷ μὲ ἀγρίαν ὄργην  
Τὰ πυκνὰ γένειά του.

H'.

Εἰς τὰ οὖτα τοῦ δρους ἐπάνου,  
Τῆς Γρανιᾶς σταματεῦν ἀντικρύ,  
Τῶν Ἑλλήνων οἱ παιᾶνες λαμπροί  
Νικηταὶ τοῦ τυράννου.

Οἱ ἄρρενες εἰς τὸ πρόσφατον αἷμα  
Μὲ κονίσαλον ῥέει πηκτόν·  
Μαῦρα εἰναι τὰ μέτωπα αὐτῶν  
Καὶ ἀστράπτον τὸ βλέμμα.

—Εἰς γραμμήν παλληκάρια, σταθῆτε.  
Οὐδεὶς τοῦ Ἀνδρούτσου μετρῷ·  
Εἰς τὰ μάτια του λάμπει γαρά,  
Παλληκάρια, χαρῆτε! 1

Ἐκατὸν δεκακτὼ εἶτε ὅλοι,  
Κ' ἐδαμάσατε τόσους ἔχθρους,  
Δύο μόνον δ' ἀφῆκε νεκρούς  
Τῶν ἀπίστων τὸ βόλι.

### Γεώργιος Χ. Ζαδοκώστας.

### ΤΑ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΙΩΝ

Ἐνόσῳ ἐμένομεν ἐν Χίῳ, ἐν μέσῳ τῶν περισπασμῶν, ἐντὸς τῶν ὑποίων ἐκυλινδούμεθα, δὲν ἔγνωρίζαμεν τὰ καθέκαστα τοῦ γενικοῦ μαρτυρολογίου. "Ἐκαστος τότε ἐφόροντίζε περὶ τῆς ιδίας σωτηρίας καὶ δὲν εἶχε τὸν καιρὸν οὔτε περὶ ἀλλων νὰ ἐρωτᾷ, οὔτε περὶ ἐαυτοῦ νὰ λαλῇ. 'Αλλ' δὲ ἐστηρίζαμεν εἰς τὴν χεῖρα τὴν κεφαλὴν ἀνευ φόρου ἕρμφαις σεισμένης ἀνωθέν της, δὲ ἐκαθίσαμεν ὑπὸ τὴν σκέπην ξένης θύρας, τὴν ὑποίων δὲν ἦτο φόρος νὰ μαυρίσῃ Τούρκου σκιά, καὶ δὲν εἶδεν ἐκαστος ἡμῶν τὴν λύπην του ζωγραφισμένην εἰς τοῦ γείτονός του τὴν παρουσίαν, τότε ἤρχισε νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ μαυρίζανη δειπνούς του ἀλλου τὰ πάθη καὶ νὰ ἐρευνᾷ περὶ συγγενῶν καὶ φίλων ἀπόντων. Ποσάκι; ἀπογένθυνον ἐρωτήσεις κ' ἐγώ ματαίας, ποσάκις ἀναπολῶν τὴν τελευταίαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον συνάθροισίν

μας ἐπροσπάθησα ν' ἀνιγνεύσω τὴν τύχην τῶν ἀποτελούντων τὸν κύκλον ἐκείνον προσώπων!... Ἀλλ' οὐδὲν ἔμάθανον ἐρωτῶν.

Πόσα δῆμως ἄλλα ἡκυսα σπαραξικάρδια ἐπεισόδια τῶν αἰματηρῶν ἐν Χίῳ σελίδων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, πόσας ἄλλας φοβεράς σκηνὰς τῆς ἀπεράντου ἐκείνης τραγωδίας! Ἐκάστη σίκογένεια εἶχεν Ἰλιάδα συμφορῶν<sup>1</sup>. Πολλοὶ εἶδον σφαζομένους πρὸ αὐτῶν τὸν πατέρα, τὸν υἱὸν καὶ τὸν σύζυγον. Πολλὰ τέκνα ὄρφανα περισυναγέθεντα ὑπὸ ἀγνώστων ἔκλαιον τὰς αἰχμαλωτισθείσας μητέρας των. Πολλαὶ μητέρες ἀνεζήτουν εἰς μάτην τὰ τέκνα των. Αἱ δὲ σκληραὶ τοῦ παρελθόντος ἀναμνήσεις, καὶ οἱ θρῆνοι ἐπὶ τῇ σφαγῇ ἢ τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὅντων προσφιλῶν, καὶ δὲ κατατρισμός, καὶ ἡ ἀθεβαίστης, καὶ ἡ σπάνις τοῦ ἐπισυσίου ἀρτου ἀπετέλουν φρικτὴν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς συμφορᾶς. Καὶ δῆμως τὴν διήλθομεν καρτερικῶς εἰ πλείσται, καὶ ἐπαλαίσαμεν κατὰ τῆς κακῆς τύχης, καὶ ἔξηλθομεν νικηταὶ τῆς πάλης.

"Οταν δι νεώτεροι, εἰ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες ἐν ἡμέραις ἀγαθαῖς, βλεπωσι τοὺς γέροντας ἡμᾶς ἀκραίους εἰσέτι καὶ εὐθύμους, διστάζουσιν ἵσως νὰ πιστεύσωσιν ἀκούοντες τῆς νεότητός μας τὰ παθήματα. Μετ' ὅλιγα δὲ ἔτη, διπόταν ἔκλειψη ἡ γενεὰ τοῦ Ἀγῶνος, καὶ διακοπὴ τῶν προφορικῶν παραδόσεων ἡ μνημόνευσις, δισκόλως οἱ ἔγγονοι ἡμῶν θὰ φαντάζωνται διὰ πόσων θυσιῶν καὶ βασάνων ἐπληρώθη ἡ ἴδική τῶν εὐημερία καὶ τοῦ ἔθνους ἡ ἀναγέννησις. Διὰ τοῦτο εὔχομαι, ὅστε πολλοὶ τῶν ἐπιζώντων γερόντων νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμά μου γράφοντες τὰ ἀπομνημονεύματά των. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἀτόμων ἀποτελεῖται ἡ τοῦ ἔθνους, τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς παλιγγενεσίας δὲν συγκροτοῦσι τὰ κατορθώματα μόνον τῶν ἐπὶ γῆς καὶ θαλάσσης προμάχων τῆς, ἀλλὰ καὶ εἰ διωγμοὶ καὶ αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἀτιμώσεις τῶν ἀόπλων καὶ ἀσθενῶν, καὶ ἡ ἐγκαρπτέρησις αὐτῶν ἐν τῇ δυστυχίᾳ, καὶ ἡ εἰς τὸν Θεὸν πεποιθησις, ἥτις ἐνίσχυσε καὶ ἐν τέλει ἐπραγματοποίησεν, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τὰς περὶ καλλιτέρου μέλιτοντος ἐλπίδας των. Ἄς εὐλογῶμεν ἐπὶ τούτῳ τὸν Θεὸν καὶ αἱ ἀποθάνωμεν οἱ γέροντες ἡμεῖς μὲ τὴν ἐλπίδα, θτὶ θὰ ἐκπληρωθῶσιν εἰς τὸ μέλλον δλόκληροι αἱ ἔθνικαι ἡμῶν εὐχαὶ. Ἀλλ' εἴθε νὰ μὴ ἐπιφυλάσσωνται εἰς τὰς νεωτέρας τῶν Ἑλλήνων γενεᾶς κι δοκιμασίαι, τὰς διποίας ἡμεῖς ὑπέστημεν. Εἴθε τὰ ἴδια μαρτύ-

<sup>1</sup>) Ἰλιάδα συμφορῶν = πληθὺν δυστυχημάτων μεταφορικῶς ἐκ τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ομήρου, ἐν ἡ ιστοροῦνται ἐν γλωσσῃ ποιητικῇ (ἐπικῇ) τὰ ἀπειρά δεινὰ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Οὕτως ὁνομάζονται ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ μεταφορικῶς ἡ "Οδύσσεια", αἱ πλάναι καὶ αἱ περιπέτειαι παντὸς ἀνθρώπου, εκ τῆς Ὁδού σε εἰς τοῦ Ομήρου, τοῦ ἄλλου δηλαχθῆ ποιήματος αὐτοῦ, ἐν ᾧ ιστοροῦνται ὁ νέστος (=επιστροφὴ) καὶ αἱ πλάναι τοῦ πολυπλάγκτου ἥρωος Ὁδυσσέως.

ρια νὰ θεωρηθῶσιν ἀρκοῦσα καὶ διὸ τὸ μέλλον πληρωμὴ εἰς τῆς εἰρηπ-  
μένης τὸ βιβλίον !

Ἐνῷ γράφω ταῦτα ἐπισωρεύωνται πυκναὶ εἰς τὴν ψυχήν μου αἱ  
ἀναμνήσεις καὶ διέρχονται ἀλεπάλληλοι διὰ τῆς φαντασίας μου αἱ  
περιπέτειαι τῆς καταστροφῆς. Κλείω τοὺς ὄφθαλμούς μου καὶ βλέπω  
ἐνώπιόν μου τοὺς δυστυχεῖς τῆς ἔξορίας συντρόφους, καὶ ἀκούω τὰς  
διηγήσεις των, καὶ ἀντηχοῦσιν εἰς τὰ ὕπαρχα μου οἱ στεναγμοί των,  
καὶ ἔρουσι τὰ δάκρυά των, καὶ συσφίγγονται ἀπηλπισμέναι αἱ χεῖρές  
των.

Πεντήκοντα ἔτη παρῆλθον ἔκτοτε, τοὺς δὲ πλείστους αὐτῶν ἐκά-  
λυψε τὸ χῶμα. Μένουσιν ὅμως εἰσέτι ικανοὶ ὥπως συνδέσωσι τὸ πα-  
ρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος. Ἡδυνάμην ἐνταῦθα νὰ τοὺς ὄνομάσω.  
Ἡδυνάμην νὰ ὑπάρξῃ τὴν γοργίαν ἔκεινην ἀρχόντισσαν, ητις κρύ-  
πτουσα ὑπὸ ῥάκη τὸ κάλλος της περιῆλθε τότε ώς ἐπαῖτις τὰ ἐνδό-  
τερα τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τέκνου της· καὶ ὁ Θεὸς τὴν  
ἔλυπήθη καὶ ἐπέστρεψε μὲ τὸ τέκνον της εἰς τὴν ἀγκάλην. Ἡ δὲ ἄλλη  
γραῦα, μήτηρ ἡδὸν ἐντίμων τῆς Ἑλλάδος πολιτῶν, ἡρπάγη τότε εἰς  
τῆς νεότητος τὰ πρόθυρα καὶ διῆλθε δύο ἔτη ἐντὸς τευρκικοῦ χα-  
ρεμίου, μόλις ἔξαγορασθεῖσα πρὸ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου ἐπιστροφῆς  
τοῦ Τούρκου συλητοῦ της. Ἄλλα τις ἐκ τῶν γερόντων συμπολιτῶν  
μου δὲν ἔχει νὰ διηγηθῇ περιπετείας ὑπερβανιούσας συχγάκις κατὰ  
τὴν δραματικότητα ὅ,τι ἡ γόνιμος μυθιγράφου φαντασία δύναται  
νὰ συλλάβῃ; Προχθὲς ἔτι εἰς ἔκ αὐτῶν ἔλεγεν ἐνώπιόν μου πῶς δε-  
καετῆ τότε τὸν εἰχεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν σίκιαν του Χειος Τούρκος,  
τὴν δὲ ἡμέραν τῆς ἀπαγγονίσεως τῶν ὅμηρων τὸν ἔφερον ἐκ τῆς  
χειρὸς εἰς τὸν δρόμον ὥπως ἡδὸν διαβαίνονταν τὴν πομπὴν τῶν μαρ-  
τύρων ἔκεινων· μεταξύ δὲ τῶν ἀγομένων εἰς τὸ μαρτύριον ἦτο ὁ  
πατήρ του· καὶ τὸν εἶδε τὸν πατέρα του, καὶ ἀποσπασθεὶς ἐκ τῶν  
χειρῶν τοῦ Τούρκου ἔχυθη εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας· ὃ δὲ πατήρ  
ἡρπασε τὸν οὔον, τὸν ἔχιτιψεν ἐπὶ τοῦ στήθους, τοῦ ἔδωκεν ἔνα ἀσπα-  
σμόν, ἔνα μόνον, καὶ ἀποθέσας αὐτὸν κατὰ γῆς τὸν ἔσπρωξε μαχράν-  
του, ὡσεὶ φοβούμενος μὴ συμπειριηγθῆ τὸ τέκνον εἰς τοῦ πατρὸς τὴν  
καταδίκην. Ἐξηγοράσθη κατόπιν τὸ ὄρφανὸν τέκνον, ἀλλ' ὁ τελευ-  
ταῖος ἔκεινος τοῦ πατρὸς ἀσπασμὸς οὐδέποτε παρ' αὐτοῦ ἐλησμονήθη.  
Καὶ ἡσαν ὑγροί τοῦ γέροντος οἱ ὄφθαλμοί, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ἐνῷ  
διηγεῖτο ταῦτα.

'Αλλ' ἡ πρόθεσίς μου δὲν εἶναι ν' ἀφηγηθῶ τῶν ἄλλων τὴν ἴστο-  
ρίαν. Δέν ἡδυνάμην ὅμως γράφων τὰ κατ' ἔμε τὸν διηγηθῆται τῆς  
γενεικῆς τότε περὶ ἡμᾶς συμφορᾶς. "Ολοὶ ὅμοι συνεπάσχομεν, ὃ δὲ  
σύνδεσμος τῆς δυστυχίας καὶ ὁ ἀγὼν τῆς αὐτοσυντηρήσεως ὑπε-

στήριζαν τὴν ἀμοιβαίαν καρτερίαν καὶ ὄλιγον κατ' ὄλιγον μᾶς ἐνεψύχωσαν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἦμεθα ὡς ζαλισμένοι, καὶ οὐδὲς ἐσκέπτετο περὶ τῆς αὔριον. Αἱ συγκινήσεις τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας ἦσαν πρόσφατοι εἰσέτι, ἢ δὲ πρόθυμος τῶν Μυκονίων φιλοξενία καὶ τὰ ὄλιγα περισσότερα χρήματα ἔζηρκουν πρὸς συντήρησίν μας. Ἀλλὰ τὰ χρήματα ταχέως ἔζητηλήθησαν, οἱ δὲ πτωχοὶ νησιώται δὲν ἤδυναντο βεβαίως νὰ μᾶς διατρέψωσιν. Ἡτο γενικὴ ἡ πενία τότε καὶ μεγάλη ἡ ἀχρηματία. Ἐνθυμοῦμαι, ἀφοῦ ἐδαπανήθη καὶ τὸ τελευταῖον φλωρίον μας, τὰς ματαίας προσπαθείας μου πρὸς πώλησιν ἐνὸς δακτυλίδιον τῆς μητρός μου. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἤδυνήθην εἰς Σπέτσας βραδύτερον νὰ εῦρω ἀγοραστὴν ἵνα τῶν εὐπορωτέρων ἔκει προκρίτων. Καὶ ὁ ἀνθρωπὸς βεβαίως τὸ ἡγόρασε διὰ νὰ μᾶς συγδράμῃ εἰς ὥρας θρήνων καὶ ὀδυρμῶν. Ὁ ἔχων τότε χρήματα δὲν ἡγόραζε κοσμήματα σύτε πρὸς χρῆσίν του σύτε κερδόσκοπίας χάριν. Θαῦμα μοῦ φαίνεται εἰσέτι πῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνεχείας ἔκεινης κατωρθώσαμεν βαθυτῷδὸν νὰ ἔξεύρωμεν πόρους καὶ νὰ δημιουργήσωμεν ἐμπόριον. "Οσοι προσέφυγον εἰς Ρωσίαν ἡ Ἰταλίαν, ἡ ἀλλαχοῦ, ἐντὸς κοινωνιῶν εὐπορουσῶν, δὲν εἶχον ν' ἀντιπαλαίσσωσι πρὸς δύσιας δυσκολίας, ὅπως διὰ τοῦ ἴδρωτος των κερδίζωσι τὸν ἐπιεύσιον δρότον. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα, δησίαν ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ κόπος ἀξίαν, δτε πάντες ἦσαν πένητες καὶ πειναλέοι; Καὶ ὅμως ἔζησαμεν. Ἀλλὰ πῶς ἔζησαμεν; Πρὸ δύο ἑβδομάδων συνώδευσα εἰς τὸν τάφον τὸν νεκρὸν γέροντος φίλου μου· τὸν βαθύπλουτον τοῦτον ἐμπόρον, δεστις ἀφῆκεν ἐκατομμύρια εἰς τοὺς κληρονόμους του, τὸν ἐνθυμοῦμαι πωλοῦντα πλακούντια εἰς τὰς ἀμόρφους ἔτι δόσους τῆς Σύρου, τὰ δὲ πλακούντια τὰ κατεσκεύαζεν ἡ ὥραία σύζυγός του, κόρη μιᾶς τῶν ἐπισημωτέρων τῆς Χίου οἰκογενειῶν. Καὶ μή ἦσαν εἰς θέσιν καλλιτέραν οἱ ἀγοράζοντες τὰ πλακούντιά των;

### Απομήτριος Βικέλας.

### ΠΟΙΗΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΣΔΟΣ

Εἰς τὸν ὡραῖον Βόσπορον, εἰς τῆς τρυφῆς τὰ στήθη,

Ἡ ποίησις τῆς νέας μας Ἑλλάδος ἀγεννήθη.

Ἐκεῖ ὁ Ἀθανάσιος<sup>1</sup>, δ νέος Ἀνακρέων,

<sup>1)</sup> Ἐννοεῖ τὸν γνωστότατον ἐρωτικὸν καὶ βικχυκὸν ποιητὴν Ἀθενάσιον Χριστόπουλον, ποιήσαντα καὶ ὑμνον εἰς τὸν ἔρωτα καὶ τραγῳδίαν, τὸν «Ἀχιλλέα».

Ωραῖα πρῶτος ἔψαλλε τὰ κάλλη τῶν ὥραιών.  
 Οἱ στίχοι του εἰς ἀνθηρούς λειωῶνται ἐμπνευσμένοι,  
 Κ' εἰς τῶν ῥυάκων τὸν τερπνὸν ψιθυρισμὸν γραμμένοι,  
 Τῶν ρόδων καὶ τῶν μυρσινῶν τὴν εὐωδίαν ἔχουν,  
 Καὶ φυσικοὶ ως ρεύματα γλυκῶν ναμάτων τρέχουν,  
 Στοῦ οἶνου τὴν ὄμεροιμνον ζωὴν παραδομένος,  
 Καὶ Βάκχος εἰς τὴν τράπεζαν κισσοστεφανωμένος,  
 Τῆς μέθης ὅταν τὴν χαρὰν ἐντέχνως ζωγραφίζῃ,  
 Τὰς ιδικὰς του ἡδονὰς εἰς ἐπη καλλωπίζει.  
 Μ' ἀρχαῖαν γεννηθεὶς ψυχήν, μ' ἀρχαῖον χαρακτῆρα,  
 Τὴν λύραν ὅταν ἔλαβεν δὲ Ρίζος<sup>1</sup> εἰς τὴν χεῖρα,  
 Σ τὰς ἀκάστας μας ἕχησε γενναῖα μελωδία,  
 Κ' ἐστρέψαμεν τὰ ὄμματα 'σ τ' ἀρχαῖα μας μνημεῖα.  
 Εἰν' ἀπόρον πῶς, γεννηθεὶς εἰς δουλικὰς ἡμέρας,  
 Πρὸ χρόνων τόσων ἔγραψεν ίδεας ἐλευθέρας.  
 Ο Ρήγας μάρτυς πρόδρομος τῆς ιερᾶς μας πάλης,  
 Μνημόσυνα μας ἀφησεν ἐμπνεύσεως μεγάλης.  
 Σκοπὸν λαμπρότερον ποτὲ δὲν ἔλαβον αἱ Μουσαὶ,  
 Παρ' ὅταν τοῦ Τυρταίου μας ἡ σάλπιγξ ἀντηχοῦσε.  
 Τὰ θεύριά του φίσματα μας πυρπολοῦν ἀκόμα,  
 Καὶ βρέχομεν μὲν δάκρυα τοῦ τάφου του το χῶμα.  
 Τοῦ Ἀπουλήου μιμητὴς πιστὸς δὲ Περδικάρης<sup>2</sup>,  
 Αστεῖος εἰν' ἐνίστε, ἀλλὰ τοῦ λείπ<sup>3</sup> ἡ χάρις.  
 Κ' εἰς τὸν Ἐρυμύλον του συγχά τοῦ Ἀριστάρχου<sup>4</sup> τὸ ὄμμα.  
 Εύρισκει τὸν ἀδάμαντα κρυμμένον εἰς τὸ χῶμα.  
 Ο Κάλβος καὶ δὲ Σολωμός<sup>5</sup> ψόσποιοι μεγάλοι,  
 Κ' οἱ δύο παρημέλησαν τῆς γλώσσης μας τὰ κάλλη.  
 Ιδέαι δέ μως πλεύσει πτωχά ἐγδεδυμέναι  
 Δέν εἴναι δὲι αἰώνιον ζωὴν πρωρισμέναι.  
 Η ποίησίς μας ἔλαβε καὶ νεῦρα καὶ εὐγλωττίαν,  
 Σ τοῦ Ὄδοιπόρου<sup>6</sup> τὴν λαμπρὰν καὶ τραγικὴν μανίαν.

<sup>1)</sup> Εγνοει Ρίζον τὸν Νερουλόν.

<sup>2)</sup> Ο Μιχαὴλ Περδικάρης ἐγεννήθη ἐν Κοζάνη τῆς Μακεδονίας. Κατ' ἀρχὰς ἦν διάσκαλος ἐν Βουκουρεστίῳ, εἶτα δὲ ἐσπούδασε τὴν ιατρικήν ἐν Ἰταλίᾳ. Ασκῶν ἐν τῇ πατρίδι του τὸ ἐπάγγελμα του ἐθεράπευε συνάμα καὶ τὰς μούσας, καταλιπών πολλὰς ποιήσεις ἡμιτελεῖς.

<sup>3)</sup> Ο Αρισταρχος ἦτο διάσημος γραμματίκος καὶ κριτίκος ἐκ Σαμοθράκης, διδάσκαλος τῶν παιῶν Πτολεμαίου σ' τοῦ Φιλομήτορος.

<sup>4)</sup> Ο Σολωμός, ως γνωστόν, γεννηθεὶς ἐν Ζαχύνθῳ, ἡκολούθησεν εἰς τὰς ποιήσεις του τοὺς κανόνας τῆς ἰταλικῆς στιχουργίας.

<sup>5)</sup> Οὕτω καλεῖται δραματικὸν τι ποίημα τοῦ Παναγιώτου Σεύτου.

‘Ο ‘Οδοιπόρος, Θησαυρὸς ποικίλων νοημάτων,  
 Καὶ νέος κόσμος ἴδεων, εἰκόνων καὶ αἰσθημάτων.  
 Μὲ δυνατὴν καὶ ἡχηρὰν ὀργάνων ἀρμονέαν,  
 Ἐκφράζει τοῦ Δημιουργοῦ τὴν παντοδύναμίαν.  
 Κ’ ἡμεῖς τὰς ἀδυνάτους μας καὶ πρωτοπείρους χεῖρας,  
 Κ’ ἡμεῖς ἐδόκιμάσαμεν τὸ τόξον τῆς σατύρας,  
 Καὶ ψύγους δὲν ἐλάθομεν τῆς τόλμης μας μεγάλους  
 Εὐχόμεθα εἰς ποιητὰς δοκιμωτέρους ἄλλους  
 Τὸν δρόμον ποῦ ἀνοίξαμεν νὰ τρέξωσιν αἰσιώς.  
 Γλυκύτατος καὶ κάρπιμος θὲ νὰ φανῆ ὁ βίος,  
 Ἐάν περὶ τὴν δύσιν μου ἵδω πολλοὺς ἀστέρας,  
 Νὰ λάμπουν εἰς τοῦ Παρνασσοῦ τοὺς φωτεινοὺς αἰθέρας.  
 Εἰς δάση προτοκαλλεῶν, τὸν μοσχοβόλον Χίον  
 Υψώνεται ἔξαίσιον ἐπιστημῶν Σχολεῖον.  
 Ἐκεῖ ὁ γέρων Σελεπῆς<sup>1</sup> τὸν νοῦν τῆς νεολαίας  
 Ἐτρόχιζε μὲν ψήλας ἀλγεθρικὰς ἴδεας.  
 Κι ὁ Βαρδαλάχος<sup>2</sup> ἔγγων τοὺς λόγους τῶν Πλατώνων,  
 Τοὺς νέους μας εἰς μίμησιν ἐκάλει τῶν προγόνων.  
 Καὶ τοῦ Θενάρδου μαθητής, ὁ Βάζμους<sup>3</sup> τὴν χημείαν  
 Ἐδίδασκε μὲν μέθοδον, μὲν τάξιν καὶ εὐγλωττίαν.  
 Ὁ Λέσβιος Βενιαμίν<sup>4</sup> τὸν Βάμβαν ἀμιλλᾶτο.  
 Στοὺς δύο Οίκονόμους<sup>5</sup> τῆς ἡ Σμύρνη ἐκαυχᾶτο.

1) ‘Ο Ιωάννης Σελεπῆς ἐδίδασκεν ἐν Χίῳ ἀπὸ τοῦ 1799—1821, ἐφονεύθη δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

2) ‘Ο Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος, γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ γονέων Χίων καὶ σπουδάσας ἐν Ἰταλίᾳ, εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἐπιστημοτέρων τοῦ γένους διδασκάλων. Ἐδίδασκεν ἐν Βουκουρεστίῳ, ἔνθα διωρίσθη διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας καὶ εἴτα διευθυντὴς τοῦ αὐτοῦ Συμναστοῦ, καὶ ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χίου. Η διδασκαλία τοῦ τὰ μέγιστα ὠφέλησε τὴν ἐλληνικὴν νεολαίαν συρρέουσαν πανταχόθεν τῆς Ἐλλάδος πόρος ἀκρόσατίν του. ‘Ο Βαρδαλάχος ἐξέδωκε διάφορα διδακτικὰ βιβλία.

3) ‘Ο Νεόφυτος Βάμβας ἡσκολήθη ἐν Παρισίοις εἰς τὴν Χημείαν, ταύτην δὲ, τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἑρτορικὴν ἐδίδαξεν εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Χίου ἀπὸ τὸ 1816—1821, ὅτε, ἐκφαγείστης τῆς ἐπαναστάσεως προσεκολλήθη εἰς τὸν Δημήτριον ‘Ψυχλάντην, ὃν συνώδευε καθ’ ὅλας του τὰς λαμπρὰς ἐκστρατείας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1821. ‘Απογωρήσας τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἐδίδαξεν εἴτα ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ Κερκύρᾳ.

4) ‘Ο Βενιαμίν, σπουδάσας ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐδίδαξεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν διδάσκαληρον ἐν τῷ Λυκείῳ τῶν Κυδωνίων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐν Βουκουρεστίῳ, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἡγεμόνος Ιωάννου Καρατζᾶ. ‘Ελαύε μέρος εἰς τὸν ὑπέρ ἐλευθερίας ἔθνος ἀγῶνα καὶ ἀπέθανε τῷ 1824.

5) Ο εἰς εἶναι δι Κωνσταντῖνος, μέγας ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ καὶ διδάσκαλος  
 (ΤΟΜΟΣ Α')

Εἰς παρεύσσεις ὑψηλάς, ἀπὸ σοφίαν πλήρεις,  
 Τοὺς Κυδωνιεῖς ἐφώτιζεν ὁ θαυμαστὸς Καΐρης.<sup>1</sup>  
 Εἴξεδιδον τὸν Λόγιον Ἐρμῆν<sup>2</sup> οἱ Κοκκινάκαι.  
 Οἱ Κοῦμαι, οἱ Θεόκλητοι καὶ εἱ Καπετανάκαι,<sup>3</sup>  
 Συνέθετον συγγράμματα σοφὰ καὶ στοιχειώδη.  
 Γυναικεῖς μὲν φρονήματα Ἐλληνικά κι ἀνδρώδη,  
 Καὶ πρώτη μεταξὺ αὐτῶν ἡ νέα Εὐχυθία<sup>4</sup>  
 Μετέφραζον ωφέλιμα διδακτικὰ βιβλία.  
 Εἰς τὴν σκηνὴν ἐπαιζόντο οἱ Βροῦτοι τοῦ Βολταίρου<sup>5</sup>  
 Ὁ Φίλιππος καὶ ἡ σκηνὴ Ἡλέκτρα τοῦ Ἀλφιέρου<sup>6</sup>.  
 Πολυζωτῖαι, Πίκνοιοι, Γεννάδιοι, Σχινάδες,  
 Καὶ Βογορίδαι, λόγιοι τοῦ γένους μας λογάδες  
 Εἰς τὰς Σχολὰς συγέρρεον τῆς Γέτιγκας<sup>7</sup>, τῆς Πίζας,  
 Κ' εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Σένας<sup>8</sup> ἢ Ταμίζας.

### •Αλέξανδρος Σούτσος•

ἐν Σμύρνῃ, ὁ δ' ἔτερος, Στέφανος καλούμενος, ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ιατρικὴν ἐν Βιέννῃ.

1) Ο Θεόφιλος Καΐρης, ἐξ Ἀνδρου, ὁ γνωστὸς φιλόσοφος, ἐδιδάξεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ σχολῇ τῆς Σμύρνης καὶ ἐν Κυδωνίᾳ.

2) Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον ἐν Βιέννῃ πρὸ τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως. Ο Κοκκινάκης ἥτο Χῖος, πεπαιδευμένος ἀνήρ. ἐκδίδων μετὰ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου τὸ ἀνωτέρω περιοδικόν.

3) Οἱ ἀδελφοὶ οὓτοι, καταγόμενοι ἐκ Θεσσαλίας, εἰσὶν ἐκδόται ἐν Βιέννῃ διαφόρων συγγραμμάτων, οἵον γεωγραφιῶν, φυσικῶν ἱστοριῶν κτλ. ἀφορώντων τὴν ᾳστειαν καὶ τὴν θήικήν τοῦ δούλου ἔθνους ἀνάπλασιν.

4) Η Εὐχυθία αὕτη, ἀδελφὴ τοῦ Θεούλιου Καΐρου οὓσα, διακρίνεται μεταξὺ τῶν εὐαριθμῶν πεπαιδευμένων ἐλληνίδων. Κατεγίνετο εἰς τὰς Μούσας καὶ κατέλιπε μετάφρασιν τοῦ γαλλικοῦ συγγράμματος τοῦ Βουιλίου «Συμβουλαὶ πρὸς τὴν θυγατέρα μου» καὶ τραγῳδίαν ἐν πεζῷ λόγῳ, φέρουσαν τὸν τίτλον «Νικήρατος», ἐν ἡ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ζωγραφίζεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Μεσολογγίου.

5) Γ' ἄλλου ποιητοῦ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

6) Ἀλφιέρης, ὁ μέγας τραγικὸς τῆς Ἰταλίας, ἀχμάσας κατὰ τὸν ΙΗ'. αἰῶνα καὶ συγγράψας διάφορα ποιήματα.

7) Η Γοτίγη, μικρὰ πόλις τῆς Γερμανίας, διάσημος διὰ τὸ ἀρχαιότατον Πανεπιστήμιον αὐτῆς (1737).

8) Σένας = Σηκουάνας, ποταμὸς τῆς Γαλλίας Ταμίζας = Τάμεσις, ποταμὸς τῆς Ἀγγλίας· ὁ μὲν διαβρέχει τοὺς Παρισίους, ὁ δὲ τὸ Λονδίνον· ὁ ποιητὴς ἐν νοεῖ ἐνταῦθα τὰς δύο ταύτας μεγάλας πρωτευούσας.

## ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Α'

"Υπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν

Λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου.

Χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,

Καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο δυακίου.

Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὥραίας

Μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,

Καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,

Αἴτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

"Αρωμά τι χρηστότερος καὶ θελκτικῆς γαλήνης

Μυρίνει τὴν μικρὰν ὁδὸν, δροσίζοντα τὰ στήθη.

Τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης:

Τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.

Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·

Μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.

Πλὴν διαφέρει τῶν δύον τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,

Καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐζοχῆς ναίσκος·

Καὶ ἐνῷ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,

Μακρὰν εὑρίσκεσαι αὐτῶν· δὲν εἰν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.

Εἰς τὰς ὥραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγγρόνως

Βλέπεις παραπετάσματα λέυκες ἔσφραχα χιόνος. +

"Αν ἦναι θέρος θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παράθυρων

Γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ὅ, ὅγι καμελίας!

Δὲν ὁρίτεις βλέμμα ὁ λαὸς εἰς τὸν θόροις γωρίς μύρον,

Καὶ ὅμοιοράτης ἀγαπᾶ φυτὰ ὑπόκρατίας.

"Οπου Βασιλικός, ἐκεῖ κ' ἐργάτις κόρη μένει·

Τὴν ἐργασίαν της μ' ὁσμὴν βασιλικοῦ μυρίνει,

Κ' ἐργάζεται καλλίτερον ἐγγύς του καθημένη ...

Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρά της πτερόνει.

Νὰ μένῃς ἀεργος ἐκεῖ καλεῖται ὀμαρτία,

Καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.

Εἰν' ὁ δρομίσκος οἱρὰ κυψέλη ἀνθρωπίνη,

Καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ καταισχύνη.

Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται

Κ' εἰς τὰ πτωχά της χρονικὰ πολλάκις ίστορεῖται,

"Αν πλανήθειν τι δύγημα ἐν μέσῳ της περάση·

Μόλις ή ἄμαξα φυνή καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ,  
Ξανθὸς παρθένους θὰ ιδῆς εὐθύμως νὺν προκύπτουν,

Προσμειδῶσαι βλέψυματα περίεργα νὰ ὁπτούν.

Καὶ τῆς ἀμάξης ὅπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον

Ζητωκραυγὰς θ' ἀκροσαθῆς περιχαρῶν παιδίων !

## B'.

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ή μικρὰ ὀδός ἐκείνη ὅτι

Δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ώραίας της ἡμέρας·

Κ' ἐκεῖ ἐνίστε ἡγεούν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.

Ἐὰν τὸ Σάββάτον ἐκεῖ διέλθης τὸ ἑσπέρας,

Φαιδροὺς ἐργάτας θὰ ιδῆς καὶ δυιλον παιδίων

Περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·

Παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων.

Μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς γεῖράς του σταυρόνει.

Καὶ ἀν ἐκεῖ παραμονὴν περάστης Χριστούγεννων

Ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς.

Θὰ ιδῆς πᾶν παράθυρον φαιδρὸν ἡγεμόνην.

Ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς,

Καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσάν του οἰκίαν.

Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,

Φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ἄσματα, ἐνίστε καὶ λύραν,

Καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ιδῆς παιδας μικροὺς εἰς θύραν

Ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα γὰρ ψάλουν ἐπιμόνως.

Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐντὸς σεπτῆς εἰκόνος

Ν' ἀνάπτη μετὰ ζεσεως τὴν ιερὰν λυγνίαν.

Ἐγγύες, παρθένον ἔφησον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν,

Ἐως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,

Νὰ σκέπη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της

Τὴν κνήμην γυμνωμένην,

Καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.

Θὰ ιδῆς οἰκοδέσποιναν ἐν πατέων κυκλούμενην

Ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιθάνου

Κ' εἰσέτι τὴν Χριστόπτεταν θερμὴν καὶ μαρωμένην.

Ἡχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,

Κ' ἐνίστε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροσαθῆς καρδίαν,

Τὸν κώδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν...

Ἐκεῖ, ἀστές της ἀγαθούς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει,

Παρέκει κάρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἑτοιμάζει

Ἡν αὔριον πρώτην φορὰν εἰς τὸν γαδὸν θὰ φέρῃ.

Καὶ παιδῶν ὅμιλος, ἐκεῖ, ἀγαλλιμένων κράζει.  
Παντοῦ χαράν, φυιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσῃ,  
Καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσῃς!

?  
ΦΙΛΙΚΕΔΗΣ ΕΠΙΑΡΧΟΣ.

## ΟΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΤΥΡΑΝΝΟΙ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Λυσανδρὸς παρέδωκε τὴν πόλιν ταύτην εἰς τὴν διάκονιν τριάκοντα ἄνδρῶν. Οἱ τριάκοντα ἰδρύθησαν κυρίως ἐπὶ τῇ προφάσει νὰ συντάξωσι νέους νόμους καὶ νέον πολίτευμα· ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἀνέλαβον τὴν αὐτόγνωμονα κυβέρνησιν τοῦ Κράτους, διορίσαντες δσας καὶ οίκς ἡθελον ἀρχὰς καὶ προσέτι βουλὴν, ἥτις ὅμως συγκειμένη ἀπὸ τῶν ἐπανελθόντων φυγάδων καὶ ἐν γένει ἀπὸ τῶν ἐμπαθεστέρων ὀλιγαρχικῶν ἀπέβη τυφλὸν ὅργανον τῶν νέων κυβερνητῶν· ἐγνοεῖται ὅτι πᾶν ἔχονς ἐπικλητικὰς τοῦ δῆμου καὶ ἡλιαστικῶν<sup>1</sup> δικαστηρίων ἔξελιπεν. Οἱ τριάκοντα γενόμενοι οὕτω κύριοι τῆς πόλεως, ἔξετραρχηλίσθησαν εἰς τυραννίαν φοβεράν, ἥτις δύναται νὰ δῶσῃ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ τί συνέβαινε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἡττον εἰς ὅλας τὰς πόλεις, δσων τὰ πράγματα παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Λυσανδροῦ εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Προεβήσαν δὲ εἰς τὴν τυραννίαν μετὰ περιέργου τινὸς βαθμολογίας, ἣν κατὰ δυστυχίαν ἀπαντῶμεν εἰς ὅλας τὰς στάσεις τῶν πολιτειῶν. Κατ' ἀρχὰς οἱ τριάκοντα ἐπεγείρησαν τὴν τιμωρίαν τῶν ἀγθρώπων ἐκείνων οἴτινες, διὰ τὴν ἐπὶ τῆς προηγουμένης ἀγημοκρατίας αἰσχρὸν αὐτῶν διαγωγήν, ἥσαν τωόντι ἄξιοι καταδίκης· «πρῶτον μέν, λέγει ὁ Εὔενοφῶν, οὓς πάνταν ἔδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας καὶ τοῖς καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς βαρεῖς δοτας, συλλαμβάνοντες ὑπῆργον θυνάτου». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπεφάσισαν νὰ θανατώσωσιν ἀπαντας τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τῆς δημοκρατικῆς μερίδος· καὶ ἐπειδὴ προέβλεπον ὅτι τοῦτο δύναται νὰ προκαλέσῃ δεινὴν ἐν τῇ πόλει ἀντίστασιν, ἔστειλαν εἰς Σπάρτην καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Λυσανδροῦ φρουράν, ὑπὸ ἀρμοστὴν<sup>2</sup> Λακεδαιμόνιον,

1) Τὰ δικαστήρια ταῦτα ἔχουσιντο οὕτω, διότι συνεδρίαζον ἐν εὐρυτάτῳ δημοσίῳ κτηρίῳ τῶν Ἀθηνῶν, τῇ 'Βλιαίφ' ἔκαλεῖτο δὲ οὕτω καὶ τὸ κτίριον, διὰ τὸ ἐν ὑπαίθρῳ εἶναι τόπῳ καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου βάλλεσθαι, ἢ πιθανώτερον, παρὰ τὸ ἀλιέσθαι=συναθροίζεσθαι, ἀλλα=συναθροίσις, ἐκκλησία. Τὰ δικαστήρια ταῦτα συνέκειντο ἐκ 600 ἢ 1000 ἢ 1500 δικαστῶν, ἐδιεκάζοντο δὲ ἐν αὐτοῖς τὰ δημόσια τῶν πραγμάτων καὶ αἱ κακουργίαι.

2) Ἄρμοστης ἡς ὁ ὠνομάζετο ἔξαριτες παρὰ Λακεδαιμονίοις ὁ ἄρχων εἰς διεπιστεύοντο τὴν διοίκησιν καὶ κυβέρνησιν τῶν πόλεων, τὰς ὅποιας ἐκυρίευον.

ύποσχόμενοι νὰ ἀναλάβωσιν αὐτοὶ τὴν συντήρησιν τῆς ἐπικουρίας ταύτης. Ἐλθόντος δὲ τοῦ ἀρμοστοῦ Καλλιθίου μετὰ τῆς φρουρᾶς καὶ καταλαβόντος τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπεγείρησαν ἡδη σφαγὴν τῶν δημοκρατικῶν ἀνηλεῖ, δημεύοντες τὴν περιουσίαν ὅλων ὅσοι διὰ τῆς φυγῆς ἐπετύγχανον νὰ σώσωσι τὴν ζωήν, ὅπως ἐπραξεν ὁ Θρασύβουλος καὶ ἄλλοι· πρὸς τούτοις καταδικάζοντες τοὺς τοιούτους εἰς ἔξορίαν, ὅτε καὶ κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐξέδωκαν ἔξορίας ψήφισμα. Οὐδὲ ἡρέσθησαν εἰς μόνους τοὺς ἐπιφανεστέρους δημοκρατικούς, ἀλλὰ ἐπέβαλον ἡδη χεῖρα εἰς πάντας τοὺς ἐπὶ φρονήματι καὶ πλούτῳ καὶ ἀξιώματι διακεκριμένους ἄνδρας πάσης πολιτικῆς μερίδος, μὴ ἔξαιρουμένων μηδὲ πολλῶν ὀλιγαρχικῶν· διότι κατήντησαν νὰ θανατώσωσι καὶ αὐτὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νικίου Εὔκρατην, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Νικίου Νικήρατον, ὅστις οὐ μόνον τὴν μεγάλην τοῦ πατρὸς περιουσίαν εἶχε κληρονομήσει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐγνωσμένην πρὸς τὴν δημοκρατικὴν πολιτείαν δυσμένειαν.

Ἐν τούτοις, ως πρὸς τοὺς πολλοὺς τούτους φύνους δὲν ἦσαν σύμφωνοι ὅλοι οἱ τριάκοντα. Ὁ Θηραμένης, εἰς ὧν τῶν τριάκοντα, ἐνόμιζεν ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἥρκει ἡ καταδίκη τῶν πονηροτέρων δημοκρατικῶν, ὅτι δι’ αὐτῆς ἐξησφαλίσθη ἡ ὀλιγαρχικὴ κυρέρνησις καὶ ὅτι πλειστέρα αἷματος κύσις ἐπέβαινε μᾶλλον ἐπικίνδυνος, καθὸ ταράττουσα τὰ πνεύματα, αὔξάνουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν πολεμίων, καὶ ἀποξενοῦσα φίλους καὶ οὐδετέρους. Ταῦτα δὲ ἐπρέσθευν καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν τριάκοντα καὶ τῶν νέων βουλευτῶν οἱ μετριοπαθέστεροι. Ἄλλοι διώκοντο τοῦ Θράσους αὐτοῦ, τοὺς δειλοτέρους τῶν νέων κυθερητῶν. Ὁ Κριτίας ἀνήκειν εἰς τὰ πρῶτα τῆς πόλεως γένη, ἦτο πλουσιώτατος, καὶ εἶχεν ἔξαιρετον παιδείαν καὶ εὐφύιαν· ἀλλ’ οἰστρηγλατούμενος ὑπὸ ἀγαλινώτου φιλαργίας, περιῆλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ φόνος καὶ ληστεία καὶ πᾶν ἄλλο ἀνοσιούργυμα εἶναι θεμιτὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου ὅργανα. Ὁτε δὲ Θηραμένης, βλέπων πολλοὺς θανατουμένους ὅχι διότι ἐκακοποίησαν κατά τι τοὺς καλοὺς καγαθούς, ἀλλὰ μόνον διότι ἐτιμήθησάν ποτε ὑπὸ τοῦ δῆμου, παρετήρει πρὸς τὸν Κριτίαν, ὅτι τὸ τοιοῦτο δὲν ἔτοι εὐλογον, «ἐπειὶ καὶ ἐγὼ» προσθέτων «καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῇ πόλει καὶ εἴπομεν καὶ ἐπράξαμεν», ὁ Κριτίας ἀντέλεγε μετὰ τῆς ἀναιδοῦς εἰλικρινείας ἣν ἔχει πολλάκις ἡ φιλαργία, ὅτι ὁ θέλων νὰ ἀρέῃ ὅφειλει νὰ ποιήσῃ ἐκποδῶν πάντα ὅστις εἶναι ἴκανος νὰ διακωλύσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ποθουμένου· ὁ δὲ φρονῶν ὅτι ἐπειδὴ εἴμεθα τριάκοντα καὶ ὅχι εἰς, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐπιμελώμεθα τῆς ἀρχῆς ἥμινων ὡς τυραννίδος, εἶναι εὐήθυνης. Καὶ ἐξηρολούθησε λοιπὸν ἡ σφαγὴ

καὶ ἡ δῆμευσις. Τότε ὁ Θηραμένης, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φοβούμενος τὴν αὔξουσαν ἀγανάκτησιν τοῦ κοινοῦ προέτεινε νὰ κληθῶσι μέτοχοι τῆς ἀρχῆς πάντες οἱ ἔξι ἴδιων δυνάμεινοι νὰ ὑπηρετήσωσι στρατιωτικῶς τὴν πολιτείαν. Ὁ δὲ Κριτίας τοῦτο μὲν δὲν ἐδέχθη, συνήνεσε δὲ ἀπλῶς νὰ συνταχθῇ κατάλογος 3000 ἀνδρῶν καὶ νὰ ἐπιτραπῶσιν εἰς τούτους τὰ πολιτικὰ δίκαια· φροντίσας δύμως συγχρόνως νὰ μὴ περιλάβῃ εἰς αὐτὸν εἰμὴ τοὺς περισσοτέρους αὐτοῦ ὄπαδους καὶ εἰς ἐκείνους πάλιν νὰ ἐώσῃ, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἓν μόνον δικαίωμα, τοῦτο, δὲν δὲν ἡδύναντο νὰ θανατωθῶσιν. εἰμὴ διὰ τῆς ψῆφου τῆς βουλῆς, ἐνῷ ὅλων τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἡ ζωὴ ἐξηρτάτο ἀπὸ μόνης τῆς θελήσεως τῶν τριάκοντα. Ἐν τῷ πολιτικῷ ἐκείνῳ παροξύσμῳ, καθ' ὃν δὲν προέκειτο εἰμὴ περὶ ζωῆς ἢ θανάτου, μόνον πολύτιμον δικαίωμα ἐθεωρεῖτο, ὡς φαίνεται, πῶς νὰ σώσῃ τις τὴν ζωὴν πύτον ἡ τούλαχιστον πῶς νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅσον ἔνεστι πλειότερον τὸν θάνατον.

Συγκροτηθέντος τοῦ σώματος τῶν τρισχιλίων, ὁ Κριτίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀφώπλισαν πρὸ πάντων, διὰ τῶν ὄπαδῶν ἐκείνων καὶ τῶν Δακεδαιμονίων φρουρῶν ἀπαντας τοὺς ἄλλους Ἀθηναίους ὄπλίτας· καὶ ἔπειτα θεωρήσαντες δὲι τὴν ἡδη δύνανται νὰ πράξωσιν ὅ, τι θέλωσι, «πολλοὺς μὲν ἔχθρας ἔνεκυ ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ χρημάτων. Ἔδοξε δὲι αὐτοῖς ὅπως ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα διδόναι, καὶ τῶν μετοίκων ἔνα ἔκαστον λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀποκτεῖναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι». Ἐπὶ πᾶσι δὲι ὁ Κριτίας, βλέπων δὲι ὁ Θηραμένης δὲν ἔπαιεν ἀντιλέγων εἰς τὰ γινόμενα, ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ τούτου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Θηραμένης, εἰς ὃν τῶν τρισχιλίων, δὲν ἡδύνατο νὰ καταδικασθῇ εἰμὴ ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἡ δὲ βουλὴ, ἀκούσασα αὐτὸν ἀπολογούμενον, ἐφάνη εύμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένη, δ Κριτίας ἐξῆλειψεν αὐτὸν αὐτογνωμόνως ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν 3000 καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον διὰ τῶν τριάκοντα. Ὁ Θηραμένης ἀπέθανε γενναίως, καὶ λέγουσιν, διτι, ἀφοῦ ἔπει τὸ κύνειον, ἔχυσε κατὰ γῆς τὰς τελευταίας αὐτοῦ σταγόνας εἰπών, «Κριτίᾳ τούτῳ ἔστω τῷ καλῷ». ὑποδεικνύων οὕτω τὴν τύχην τῆς ήτο ἀξιος ὁ βίαιος αὐτοῦ ἀντίπαλος. Ἄλλῃ δὲν ἦττον ἀξιοκατάκοιτος ὑπῆρξεν ἡ δῆλη τοῦ ἀνδρὸς παλιμβουλος καὶ ίδιοτελής πολιτεία· ὅθεν καὶ ἐπεκαλεῖτο «κόθιορνος», διότι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ὑπεδήματος, φορούμενον ὑπὸ γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν, καὶ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πόδας ἀδιακρίτως ἀρμόζον, ἐθεωρεῖτο δὲι ἐξεικονίζει ἀποχρώντως τὸν ἄστατον καὶ κατὰ τὰς πνοὰς τοῦ ἀνέμου ἐκάστοτε στρεφόμενον ἄνθρωπον.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τυραννία τῶν τριάκοντα ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 404, καὶ ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἔπεισον ἐν Ἀθήναις, ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς μεταγενεστέρους ἡγέτορας, θύματα αὐτῆς

περὶ τὰ 1500. Ἀλλ' ἡδη ἡρχισαν νὰ ἐπισωρεύωνται εἰς τὸν ὁρίζοντα νέφη τινά, τὰ δόποια ἐκραγέντα μετ' οὐ πολὺ ἔμελλον νὰ ἀπαλλάξωσι τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐσχάτης ταύτης συμφορᾶς. Εἴδομεν δὲ πολλοὶ ἐπισημαῖοι Ἀθηναῖοι εἶχον διασώσει τὴν Κωνὸν αὐτῶν διὰ τῆς φυγῆς. Οἱ φυγάδες οὗτοι ὡν ἐπισημότατος ἦτο ὁ πολλάκις ἡδη παρ' ἡμῶν μνημονευθεῖς Θρασύβουλος, εὔρον ἀσύλον καὶ εἰς Θήβας καὶ εἰς Μέγαρα· διότι αἱ πόλεις αὗται δυσαρεστηθεῖσαι διὰ τὴν ἀγέρωχον καὶ ἄδικον τυραννικὴν πολιτείαν τοῦ Λυσάνδρου καὶ τῆς Σπάρτης, παρήκουσαν εἰς τὸ ψήφισμα, κατὰ τὸ ὅποῖν οἱ φυγάδες ἐπρεπε νὰ παραδίδωνται ὀμέσων εἰς τοὺς τριάκοντα, ὃ δὲ κωλύσας ἐτιμωρεῖτο διὰ χρηματικῆς ποινῆς πέντε ταλάντων<sup>1</sup>. Ο Θρασύβουλος λοιπὸν καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ὠφελούμενοι ἀπὸ τῆς προστασίας ἡς ἔτυχον εἰς τὰς γείτονας ἐκείνας πόλεις καὶ μάλιστα ἐν Θήβαις, καταλαμβάνουσιν αἰφνῆς τὴν Φυλῆν<sup>2</sup>. Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον δὲν ἦσαν κατ' ἀρχὰς εἰμὶ ἔδομήκοντα, οἱ τύραννοι, ὀλιγαρχίσαντες τὸ πρῶτον, δὲν ἔσπευσαν νὰ ἀποκρούσωσιν αὐτοὺς δραστηρίως. Οθεν ὁ Θρασύβουλος ἐνισχύεται, τρέπει τὸν ὑστερὸν σταλέντα στρατὸν καὶ γίνεται μετ' οὐ πολὺ κύριος τοῦ Πειραιῶς. Τότε συγκροτηθεῖσης μάχης μεταξὺ τῶν δύο μερῶν πίπτει ὁ Κριτίας, καὶ οἱ τριάκοντα ἀποβάλλουσιν ἡδη ἀπαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Τῇ ὑστεραίᾳ ἥλθον ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι, εἰς τὸ συγέδριον, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσφ καὶ οἱ τρισχίλιοι ἦσαν διηρημένοι πρὸς ἀλλήλους. Πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν, μὴ μετασχόντες τῶν γενομένων ἀδικημάτων, ἐπεθύμουν τὴν ἔξωσιν τῶν τυράννων καὶ τὴν τῶν φυγάδων κάθισδον, καὶ ἐπὶ τέλους, περὶ μέσου τινὸς ὅρου συμφωνήσαντες, ἐπαυσαν μὲν τοὺς τριάκοντα, ἀπελθόντας εἰς Ἐλευσῖνα, διώρισαν δὲν ἀντ' αὐτῶν δέκα ἀλλούς, ἔνα ἀφ' ἑκάστης φυλῆς. Ταῦτα ἐγένοντο ἐν ἔαρι τοῦ 403. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δέκα ἑξηκολούθησαν αἱ πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεῖ ἐχθροπορεξίαι· δὲν ἔπαυσαν δὲ οὐδὲ οἱ ἐν Ἐλευσίνῃ τριάκοντα ἐλπίζοντες τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχῆς. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Θρασύβουλος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνισχύετο ἐν Πειραιεῖ, οἱ τε δέκα καὶ οἱ τριάκοντα ἐπεμψαν πρέσοντες εἰς Σπάρτην, ζητούντες βοήθειαν· οἱ δὲ Σπαρτιάται εδάνεισαν μὲν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὀλιγαρχικούς ἐκτὸν τάλαντα, ἀπεφάσισαν δὲ συγχρόνως νὰ πολιορκήσωσι τὸν Πειραιά κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ ἔστειλαν ἐπὶ τούτῳ τὸν μὲν Δύσανδρον ὡς ἀρμοστὴν τοῦ στρατοῦ, τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ Λίθυν, ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου. Ἐντεύθεν ἡ καταστροφὴ τῶν ἐν Πειραιεῖ

1) Τὸ Ἀττικὸν τάλαντον, ὅπερ ἦν τὸ κοινότατον χρηματικὸν μέτρον, ἀπετελεῖτο ἐκ μνῶν 60, ἤτοι 6,000 δραχμῶν περίπου. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπῆρχον κατὰ τόπους διαφόρους τιμῆς τάλαντα.

2) Ὁ γυρωτάτη κώμη τῆς Ἀττικῆς περὶ τὰ σύνορα τῆς Βοιωτίας.

ραιεῖ Ἀθηναίων ἐφαίνετο ἀναπόδραστος· τότε ὅμως ἀγεφάνη ἀριδήλως ἡ ἀνεπιτηδεύτης τῆς Σπάρτης περὶ τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἡγεμονίας. Οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Κορίνθιοι εἶχον ἀποποιηθῆν 'ἀκολουθήσωσι τὸν Λύσανδρον ἀπερχόμενον μετὰ τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατ' οὐδὲν παρεβίσασι τὰς συνθήκας'. Ἀλλὰ μετ' ὅλιγον ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτη παρήχθη διχόνιοι· ἡ ὀλιγαρχία τῆς πόλεως ταύτης, φιλομένη πρὸ καιροῦ τὴν ὁσημέραι προσγεμένην δύναμιν τοῦ Λυσανδροῦ καὶ μὴ θέλουσσα νὰ προσλάθῃ οὗτος νέαν τιμὴν καὶ δόξαν διὰ δευτέρας τῶν Ἀθηνῶν κατακτήσεως, ἔπειψε κατόπιν αὐτοῦ καὶ ἔνα τῶν βασιλέων, τὸν Παυσανίαν, μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀττικήν. Ὁ δέ, ἔσπευσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς μερίδος, ἦν ὑπεστηρίζεν ὁ Λύσανδρος, καὶ ἐπήγαγε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 403. Ἐγχωρισάντων δὲ ἔπειτα τῶν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς, ἡγωρθόθη ὑπὸ τοῦ Θρασυδούλου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ ἀρχαῖον δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἀνεκτήθη ἡ Ἐλευσίς καὶ ἐψηφίσθη ἀμνηστία, τῆς ὥπλας δὲν ἔξηρέθησαν εἰμὴ οἱ τριάκοντα ἄνδρες καὶ δοσοὶ ἐγένοντο τυφλὰ αὐτῶν ὅργανα.

## Η. Ηπαπαρρηγόποντα.

### ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο ΚΥΝΙΚΟΣ<sup>1</sup>

Οἱ Ἀντισθένης<sup>2</sup> ὑπῆρξεν ὁ ἴδρυτης τῆς κυνικῆς λεγομένης σχολῆς· ὅπαδὸς τῆς πρακτικῆς τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας, οὔτινος διετέλεσε καὶ μαθητής, παρεμόρφωσε τὴν ἀγαθὴν διδασκαλίαν, καὶ ἐξηυτέλισε τὴν λιτὴν ἐκείνου δίαιταν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἤρξατο διδάσκων εἰς τὸ γυμνάσιον τὸ καλούμενον Κυνόσαργες, εἰς ὁ ἐφοίτων νόθοι, ἐν οἷς φαίνεται ὅτι κατελέγετο καὶ ὁ Ἀντισθένης. Εἴτε δὲ ἐκ τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐδίδασκεν, εἴτε ἐκ τῆς λιτῆς μέχρι κατηνωδίας διαιτῆς, οἱ ὅπαδοι τῆς σχολῆς ταύτης ἐκλήθησαν κυνικοί, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντισθένης ἐκάλη ἑαυτὸν Ἀπλοκύνα. Τούτου μαθητής ὑπῆρξε Διογένης ὁ Σινωπεύς, υἱὸς Ἰκεσίου τοῦ τραπεζίτου. Τίς ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τοῦ κυνικοῦ τούτου φιλοσόφου, ὃν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι σχεδὸν ἀπεθέωσαν; Καὶ

1) Περίφημος κυνικὸς φιλόσοφος ἐκ Σινώπης πόλεως τοῦ Πόντου, γεννηθεὶς τῷ 413 καὶ ἀποθνάνων ἐν Κορίνθῳ τῷ 324 π. Χ. Τὰ ἀποφθέγματα αὐτοῦ, τὰ δόποια σώζονται παρὰ τῷ διηγημάτῳ τοῦ Διογένει τῷ Λαεστίῳ φαίνονται πλήρη ἀγχιονίας καὶ ειρωνικῆς χάριτος, περιέχοντα πολλὰς φιλοσοφικὰς ἀληθείας.

2) Ἐγενήθη ἐν Ἀθηναῖς περὶ τὸ 424 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἡλικίᾳ 72 ἔτῶν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐσώθησαν μόνον δύο λόγοι ἐπιγραφόμενοι Διᾶς καὶ θεοῦ οὐδυσσεύς.

ὅμως ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας δυσκόλως θέλομεν ἀπαντήσει ἄνδρα ἀπεγθέστερον καὶ μᾶλλον ἀσχήμονα, ἀλιθῶς κύνα λυσσητῆρα<sup>1</sup>, ὡς κομπορρημονῶν ἀπεκάλει ἑαυτόν.

Ο παιδικὸς αὐτοῦ βίος οὐδὲ εὐτυχὴς ὑπῆρξεν οὐδὲ ἀμεμπτος. Ο πατήρ αὐτοῦ εἶχε δημοσίαν τράπεζαν· μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὸν πλοῦτον διὰ τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου ἀπέκτα, ἀπεφάσισε νὰ γείνη πλουσιώτερος δι' ἀσφαλεστέρου τινὸς τρόπου, παραχαράττων τὰ νομίσματα· πολλοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰκεσίου τὴν πρᾶξιν ἀλλὰ τὸ πιθανότερον εἶναι ὅτι ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς ἔξετέλεσαν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἔγκλημα τῆς παραχαράξεως. Ἀνακαλυφθείσης τῆς πράξεως ὁ μὲν πατήρ ἔθανατο, ὁ δὲ μέλλων ἔνδοξος φιλόσοφος ἐσώθη τραπεζίς εἰς φυγήν, περιεπλανήθη εἰς διαφόρους πόλεις, ἐπεσκέψθη τοὺς Δελφούς, κακουργήσας δὲ καὶ ἐκεῖ ἀπῆλθεν εἰς Ἀθήνας, συνεπιφέρων μεθ' ἑαυτοῦ πενίαν ἄκραν καὶ φιλοδοξίαν ἄκραν, ἀλλὰ καὶ ἥρθυμοί τον πολλὴν καὶ ἀμάθειαν.

Ἐν Ἀθήναις ἐπεσκέψθη τοὺς διαφόρους διδασκάλους, ἀλλ' ὑπὲρ πάντας ἐπροτίμησε τὸν Ἀντισθένη· οὐγὶ βεβαίως διότι ἐπεισθη περὶ τοῦ ὑγιοῦς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι ταχέως ἤδηνατο νὰ γίνη κάτοχος τῆς ἀσφόρου ἐκείνης σοφίας, ἵνα τὸ θεμέλιον ἦν ὁ κτηνώδης βίος. Χρήματα δὲν εἶχε, παιδίαν δὲν εἶχεν, ἀναίδειαν ἀπέκτησε μεγίστην ἔνεκα τῶν διαφόρων αὐτοῦ κακουργημάτων, ἤδηνατο λοιπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ καταλληλότερον διδασκαλον τοῦ Ἀντισθένους; Ἄλλ, ἂν ὁ Ἀντισθένης διέστρεψε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους, δὲν ἔζητελισεν ὅμως αὐτὴν ἐπὶ τασσοῦτον ὅσον ὁ Διογένης. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ὁ μὲν Ἀντισθένης ὑπὸ μόνης τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐστὶ γνωστός, τοῦ δὲ Διογένους τὸ ὄνομα ἥτο καὶ εἶναι ὀημοτικώτατον. Ἡ ἀνθρωπότης ἀγαπᾷ τὸ παράδοξον καὶ θεοποιεῖ πολλάκις τὸ γελοῖον. Ο Διογένης παρέστη ποτὲ πλησίον ῥήτορος περὶ τῶν κοινῶν σπουδαίων ἀγορεύοντος· ἀλλ' ὁ ῥήτωρ οὐδένα πλὴν τοῦ Σινωπέως εἶχεν ἄλλον ἀκροστήν· πολλοὶ ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο χωρὶς νὰ προσέξωσι ποσῶς εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ. Ο Διογένης τότε ἐσυμβούλευσε τὸν ῥήτορα ν' ἀρχίσῃ νὰ τερετίζῃ· ἀμέσως πλήθος πολὺ συνήχθη περὶ τὸν τερετίζοντα καὶ οὐδέποτε ἴσως ἀκροστήριον ῥήτορος ὑπῆρξε πολυανθρωπότερον. Ο Διογένης ἔσκαψε μὲν τότε τοὺς ἀνοήτους ἐκείνους οἵτινες ἀσμενοὶ προσήρχοντο πρὸς τὸν ἀνοήτεύοντα, ὠλιγώρουν δὲ τὸν σπουδαιολογοῦντα· ἀλλ' ἡ τύχη αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὄμοια· διὰ τῆς ἀσχήμοσύνης αὐτοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν τε συγγράφων καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Ο Διογένης δὲν εἶχε σύστημα φιλοσοφικόν· οὐδὲ ἥτο ὅματὸν νὰ ἔχῃ ἀφοῦ ἀπεσκοράκιζε πᾶσαν θεωρίαν. Τὴν φήμην αὐτοῦ ἀπέκτησε

1) = λυσσαλέον.

διότι ἔζη ῥυπαρὸς καὶ ἀκάθαρτος, φέρων πήραν καὶ βακτηρίαν, κατοικῶν εἰς τὸν παρὰ τὸ Μητρῶον<sup>1</sup> πίθον καὶ κατασοβαρευόμενος τῶν ἄλλων<sup>2</sup>. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε τὴν συναίσθησιν τῆς ἴδιας ἀμαθείας δι’ ἣν πολλοὶ τῶν συγχρόνων ἔψευγον αὐτόν· διότι ὅτε ποτὲ τῷ εἰπον — πῶς οὐδὲν εἰδὼς φιλοσοφεῖν ἐστι; Λαλοῦ τοῦτο ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ μουσική, ἡ γεωμετρία, ἡ φυσικὴ καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσὶν ἄχρηστα καὶ οὐχὶ ἀναγκαῖα. Ἐὰν δὲ ἐκ τῶν τῆδε κακεῖσε διεσπαρμένων γνωμῶν καὶ ἀποφθεγμάτων αὐτοῦ θελήσωμεν νὰ κρίνωμεν τὶ ἐπὶ τέλους ἐπρέσβευεν ὁ παράδοξος αὐτὸς ἄνθρωπος, θέλομεν ἵδει ὅτι παρεδέχετο πᾶσαν πρὸ αὐτοῦ λεχθεῖσαν τερατολογίαν καὶ ἀνοησίαν, ἀποκρούων ἐν τούτοις πᾶν ἀληθῆς σοφὸν καὶ ὠφέλιμον.

Ἄλλον ἂν ἐν ταῖς διξασίαις αὐτοῦ ἦν ἀφύστατος, ἦν ὅμως εὐφυέστατος εἰς τὸ σκώπτειν καὶ τό ὄνειδίζειν. Οὕτω τὴν μὲν Εὔκλειδου σχολὴν ἔλεγε χολήν· τὴν δὲ Πλάτωνος διατριβὴν κατατριβὴν· τοὺς δὲ Διονυσιακοὺς μεγάλα θαύματα μωροῖς· τοὺς δημαγωγοὺς δῆλου διακόνους. Οὐδένα φιλόσοφον ἤνειχετο, πάντας ἔχλεύαζεν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸν Πλάτωνα. Καὶ αὐτὸν τὸν Σωκράτη ἔλεγε μαινόμενον. Ἀλλοῦ ἂν δὲ οὐ περὶ μὲν τοῦ παρορύττειν καὶ λακτίζειν ἀγωνίζονται οἱ ἄνθρωποι, περὶ δὲ καλοκαγαθίας οὐδεὶς· ἔθαψας τοὺς γραμματικούς, οἴτινες τὰ μὲν τοῦ Ὁδυσσέως κακὰ ἀνεξήτουν, ἡγνόουν δὲ τὰ ἴδια· καὶ τοὺς μουσικούς, οἴτινες ἀρμόστουσι μὲν τὰς ἐν τῇ λύρᾳ χορδάς, ἀνάρμοστα δὲ ἔχουσι τὰ ἥθη· καὶ τοὺς μαθηματικούς, οἴτινες ἀποβλέπουσι· μὲν πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, τὰ δὲ ἐν ποσὶ πράγματα παρορῶσι· καὶ τοὺς ῥήτορας, οἴτινες σπουδάζουσι μὲν τοὺς περὶ δικαιού λόγους, οὐδόλως δὲ ῥυθμίζουσι τὸν ἑαυτῶν βίον πρὸς τὸ δίκαιον· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔθαψαμε τοὺς οἱ ἄνθρωποι ἐπαινοῦσι μὲν τοὺς δικαίους ὅτι εἰσὶν ἀνώτεροι· τῶν γρηγμάτων, ζηλοῦσιν ὅμως τοὺς πολυχρημάτους.

Λέγουσιν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας εἶπε ποτε, ὅτι ἐὰν δὲν ἦτο Ἀλέξανδρος ηθειες νὰ ἔναι Διογένης· τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπίθανον· ψυχὴ γενννᾶται καὶ μεγαλύφρων, ἦτο ἀδύνατον νὰ ζηλεύῃ τὴν ποταπὴν διαιταν καὶ τὸν ἄμουσον καὶ ἀπειρόκαλον βίον τοῦ Διογένους· τίς εἶδε τίς ἐκ τῶν ὑπαδῶν τοῦ Διογένους ἐπλάσε τὸν μῆθον τοῦτον.

Ἐνίστε αἱ ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀγρεῖς καὶ ὄχλικαι, ὥστε εἶναι ἀπορούν τῇ ἀληθείᾳ πῶς ἤνειχετο αὐτάς ὁ τῶν Ἀθηνῶν

1) Μητρῶον, τόπος τις τοῦ Κεραμεικοῦ ἐν Ἀθήναις, Ἱερὸς τῆς μητρὸς τῶν Θεῶν Κυδέλης.

2) Κατασοβαρεύομαί τινος=φέρομαι πρός τινα σοθρῶς, ὑπερηφάνως.

λαός, ὁ εὐφυέστατος καὶ χαριέστατος καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ ἔτι ἐκείνη λαός. Προσεκλήθη ποτὲ εἰς οἶκον πολυτελέστατον, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἐκώλυεν αὐτὸν νὰ πτύσῃ, ἐπειδὴ δὲ ἐχρέμψατο, εἰς τὴν ὄψιν τοῦ οἰκοδεσπότου ἔπτυσεν, εἰπὼν ὅτι δὲν εύρισκει χείρονα τόπον. "Αλλοτε πάλιν ἤρχισε νὰ κράζῃ. — Ίώ, ἄνθρωπε! συνελθόντων δὲ καθίκετο τῇ βακτηρίᾳ εἰπὼν, — 'Ανθρώπους ἐκάλεσα καὶ οὐχὶ καθάρισατα. Καὶ δύως τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, δύτις τοσάκις ἔξυθρισε τοὺς Ἀθηναίους, οἱ Ἀθηναῖοι ἡγάπων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲ μειράκιον ἔθραυσε τὸν πίθον αὐτοῦ, τοῦτο μὲν ἔδειραν ἀνηλεῶς, εἰς δὲ τὸν Διογένην παρέσχον ἄλλον.

"Αλλ' ἴδιως διέπρεπεν ὁ Διογένης διὰ τὰ λογοπαίγνα αὐτοῦ, ὃν τινά εἰσι τιφόντι ἄριστα.

Πλέων ποτὲ εἰς Αἴγιναν συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν ὃν ἦρχε Σκίρπαλος, εἰς Κρήτην δὲ ἀπαχθεὶς ἐπωλεῖτο. Ὁ κῆρυξ ἡρώτησεν αὐτὸν τί γνωρίζει νὰ πράττῃ, ὁ δὲ Διογένης μετὰ θάρρους ἀπηντησε, — Νὰ ἄρχω ἀνθρώπων. Ὁ κῆρυξ τὸν ἔζεβαλεν ώς παράφρονα, ἐνῷ δὲ ἐπεκράτει σιγή, ἐφάνη ἐκεῖ πλησίον εὐπατορίης Κορίνθιος Εενιάδης καλούμενος, ἀπλοῦς καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, δύτις περιειργάζετο ἀπλήστως τὴν παράδοξον τοῦ κυνικοῦ ὄψιν. Τοῦτον ἴδιων ὁ Διογένης, εἶπε πρὸς τὸν κήρυκα, — Εἰς τοῦτον πώλει με, οὗτος ἔχει ἀνάγκην δεσπότου. Ὁ Εενιάδης γελάσας ἡγόρασε τὸν φιλόσοφον καὶ ἀπαγαγών εἰς Κόρινθον ἀνέθετο εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ οἴκου καὶ τῶν τέκνων. Φυίνεται δὲ ὅτι ὁ Εενιάδης δὲν ἦτο φίλος τῆς πολυτελείας, διότι ἐπὶ τοσοῦτον εὐχαριστήθη διὰ τὴν λιτήν διαιταν ἦν εἰς τὸν οἴκον ὁ Διογένης εἰσῆγαγε καὶ εἰς ἦν ἤσκει τοὺς παιδεῖς, ὥστε ἔλεγεν ὅτι ἀγαθὸς διάιμων εἰσῆγλθεν εἰς τὸν οἴκον αὐτοῦ. Ἐν τούτοις οἱ ἔξι Ἀθηνῶν γνωρίσιοι αὐτοῦ, μαθόντες τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀνδρός, ἡθέλησαν νὰ ἔξαγοράσωσιν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Διογένης ἀπεκάλεσεν αὐτοὺς εὐθύτεις, διότι, εἶπε, δὲν εἶναι οἱ λέοντες δοῦλοι τῶν τρεφόντων ἀλλ' οἱ τρέφοντες δοῦλοι τῶν λεόντων. "Αν θέλετε νὰ μάθητε πῶς ἀνέτρεψε τοὺς δυστυχεῖς παιδεῖς τοῦ Εενιάδου, ἀρκεῖ ἡ περικοπὴ αὐτῆς τοῦ Λαερτίου. «Ἐν χρῷ κουρίας<sup>1)</sup> τε καὶ ἀκαλλωπίστους εἰργάζετο καὶ ἀγίτωνται καὶ ἀνυποδήτους καὶ σιωπηλούς, καθ' αὐτοὺς βλέποντας ἐν ταῖς ὁδοῖς».

"Απέθανεν ὁ πας ἔζησεν· ἡθέλησε νὰ συμμερισθῇ πολύπουν μετὰ κυνῶν, οἵτινες ἔδηξαν τὸν τένοντα τοῦ ποδὸς αὐτοῦ, ἔξι οὖς ἐτελεύτησε ζήσας ἐνενήκοντα ἔτη. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων ἀτινα ἀριθμεῖ ὁ Λαερτίος οὐδὲν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκει εἰς αὐτόν. Διότι δὲν φαίνεται ἄνθρωπος δυνάμενος νὰ συγγράψῃ· ἄλλως δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι λέγουσιν

1) 'Er χρῷ κουρίας εἰργάζετο=ἔκειρε τὴν κόμην αὐτῶν σύρριζε.

ὅτι δὲν ἀνήκον εἰς τὸν Διογένη τάπεδιδόμενα εἰς αὐτὸν βιβλία. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ πάλη περὶ τὸ πετῶμα αὐτοῦ ἐγένετο τίνες θάψουσιν αὐτόν. Ἐτάφη ἐν Κορίνθῳ περὶ τὴν πύλην τὴν πρὸς τὸν Ἰσθμόν. Ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ κίονα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κύνα ἐκ Πειρίου μαρμάρου. Τοστερον καὶ σινηπολῖται αὐτοῦ ἐτίμησαν τὸν ἄνδρα διὰ χαλκῶν εἰκόνων.

Αλλ' αἱ μὲν γαλκαῖ ἐκεῖναι εἰκόνες καὶ τὸ ἄγαλμα δὲν ὑπάρχουσι πλέον, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ σώζεται ὅπως μαρτυρῇ ὅτι ἀπαντῶνται ἀνθρώποι, οἵτινες καίτοι ἀνάξιοι τῆς ὑστεροφημίας πλέπουσι τὴν ἀθανασίαν, ἐνῷ οὐδόλως ὡφέλησαν τὴν ἀνθρωπότητα. Αγνοοῦμεν οἱ πλειστοὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακαλύψαντος τὴν δυμαλίδα, δι' αὐτῆς ὑπὲρ πάντα ἄλλον εὑρεγετήσαντος τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀγνοεῖ Διογένην τὸν κύνα.

### Δ. Η απαρρηγόπουλος.

## ΤΟ ΛΑΛΗΜΑ ΤΟΥ ΚΟΥΚΟΥ

Ἐν περσικὸν μυθάριον ἀκούσατε! — Ήμέραν

Ἐχρινὴν καὶ εῦδιόν τινα, χειμάρρου πέραν,

Ἐν μέσῳ δάσους θιλεροῦ, καὶ λόγῳ περιπάτου,

Δύο πιστοί ΟΘωμανοὶ ἔξηλθον· λαλιστάτου

Ἐξαίφνης κούκον τῆχησε φωνή, καὶ ἀπαισία

Διότι ἐκλαμβάνεται ἐν πάσῃ τῇ Τουρκίᾳ.

— «Καῦμένε! πρὸς τὸν ἔτερον στραφεὶς ὁ πρῶτος λέγει,

»Αὐτὸς ὁ κούκος διὰ σὲ κάτι κακὸν προλέγει.»

— «Κ' ἔγώ σὲ βεβαιῶ θερμῶς, ὑπέλαθεν ὁ ἄλλος,

»Οτι τὸ λέγει διὰ σὲ καὶ ἔσφαλες μεγάλως».»

— «Ἐγὼ δὲν σφάλλω· διὰ σὲ λαλεῖν». — «Κ' ἔγώ νομίζω

»Οτι φωνάζει διὰ σέ, καὶ σὲ κακοτυχίζω.»

Ηγέρθη τότε μεταξὺ τῶν δύο πρώην φίλων

Μεγίστη ἕρις, κ' ἐκαστος ἐφρόντιζε μὲ ζῆλον

Σ τὴν ᾁχίν τοῦ συντρόφου του νὰ ᾄψῃ μὲ τὸ θάρρος

Τὸ κουκκικόν κελάσημα καὶ ὅλον του τὸ βάρος.

Αφ' οὗ δ' ἐφίλονείκησαν εἰς μάτην ἐπὶ ὥρας,

Νὰ τρέξουν ἀπεφάσισαν εἰς τὸν Καδὴν τῆς χώρας.

(Διότι πᾶς Καδὴς, καθὼς εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσι,

Δύναται μὲ τὰς γνώσεις του τὴν τρίχα νὰ διχάσῃ).

Πρὶν δύως νὰ ἐμφανισθοῦν ἐν ἀκροατηρίῳ,

· Ήλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Καδῆ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν δύο,  
Καὶ τάπητα πολύτιμον προσφέρων, διηγήθη

· Ο κοῦκος πῶς ἐλάλησε καὶ πῶς παρεῖηγήθη  
· Υπὸ τοῦ ἀντιπάλου του τὸ λάλημα ἔκεινο.

— «Πήγαινε, λέγει ὁ Καδῆς, κι' αὔριον ὅταν κρίνω,  
Τὸ δίκαιοι σου θὰ ιδῆς νὰ θριαμβεύσῃ». Μόλις

· Ο φίλος ἀνεχώρησε, κι' εἰσέφρεσε δι' ὄλης  
Τῆς μυστικότητος, κρατῶν βαλάντιον χρυπίου

· Ο δεύτερος ἀντιπάλος, μὲ σχήματα ἀξέιδου  
Κ' εὐφραδεστάτου δήτορος, εἰπὼν τὰ δίκαιά του.

Τὴν ψῆφον ἔξηγόρασε Καδῆ δικαιοτάτου

Μετρήσας πεντακόσια φρενοθελγῆ φλωρία.

— «Ω ! ἔχεις μέγα δίκαιον ! εἰπ' ὁ Καδῆς, κι' εὐθεῖα,  
»Καὶ ὑπὲρ σοῦ ἡ κρίσις μου, θὰ γίνη, φίλτατέ μου,

»Καὶ τὰ στιλπνὰ φλωρία σου δὲν πάγουν τοῦ ἀνέμου !»

Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Καδῆς ἐνῷ μὲ γαυρὸν ἦθος,  
Καθὼς ὁ μέγας Σολομών, ἐδίκαζε τὸ πλήθος,

Προσῆγλθον κι' οἱ διάδικοι οἱ φοβεροὶ ἔκεινοι  
Τοῦ κούκουκελαχήματος, δημος καὶ τούτους κρίνη.

Καθεὶς αὐτῶν ἔξειθεσε, λοιπόν, τὰ δίκαιά του  
Τὸν κοῦκον καταρώμενος καὶ τὸ κελάδημά του.

Πιστεύων ὅτι τοῦ Καδῆ ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ψῆφος.

Τοῖς ἀπεκρίθη δι' ὁ Καδῆς μὲ σοβαρὸν τι ὑφεσ.

— «Ο κοῦκος οὕτε διὰ σὲ ἐλάλησε, Χασάνη !

»Ἀλλ' οὕτε διὰ σέ, ὘σμάν ! Νὰ μάθετε σᾶς φθάνει

»Πῶς διὰ ταύτην τὴν φοράν, δημος μοὶ φέρῃ πόνον,

»Ἐλάλησεν ὁ παγκάκισρος διὰ ἐμὲ καὶ μόνον !»

Θεόδωρος Θραψανίδης.

## Η ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΖΕΥΣΙΔΟΣ

Ζεῦξις ὁ περίφημος ἔκεινος ζωγράφος ὅποι ὅσας εἰκόνας, τόσα θαύματα ἀφηκεν εἰς τὸν κόσμον, ἀνάμεσα εἰς ἄλλα, μὲ τόσην τέχνην καὶ ἐπιμέλειαν ἔζωγράφησε μίλαν φορὰν ἵνα σταύλι, ὅποι δροσερὸν καὶ ὄρμον, καὶ στάζον ἀπὸ κάθε μέρος τὸ μέλι, ἥθελες ὅμοσει νὰ τὸ ἔκοψε τὴν ὥραν ἔκεινην ἀπὸ πρατινόμορφον κλήμα. Τὸ εὐγαλεῖς ἀπέκεν εἰς τὸ φῶς, διὰ νὰ κοκκινίσῃ γικημένη ἀπὸ τὴν τέχνην ἡ φύσις, καὶ εὐθὺς

πλανεμένα ἀπὸ τὴν ἔξωθεν θεωρίαν τὰ ὄργανα, κύκλωθέν του πετοῦσι. Τὸ βλέπουν, τὸ μεταβιλέπουν· καὶ αὐξάνοντάς των περισσότερον ἡ ἐπιθυμία<sup>1</sup>, τὸ τρυγοῦσι μὲ τὰ ὅμματα, καὶ πρὶν τὸ ἐγγίζουν, τὸ καταπίνουσι μὲ τὴν ὅρεξιν. Λοιπὸν σιμώνουν τὰ ταλαιπωρα, διὰ νὰ ἀπολαύσουν τὴν ψευδῆ καὶ φαντασμένην<sup>2</sup> ἐκείνην γλυκύτητα. Κλινουσι τὴν κεφαλὴν ἔτοιμα νὰ τὸ κουρσεύσουν<sup>3</sup> ἀπὸ τὰ γλυκὰ πλούτη. Τὸ τοιμποῦσιν, ἀμή γελασμένα<sup>4</sup> χάνουν τὴν χαρὰν καὶ τὸ κελάδισμα. Φεύγουν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν, καὶ διὰ τὸ σοράλυκα, ὅπου ἔκαμαν, παιδεύονται μὲ τὴν νηστείαν. <sup>5</sup>Ω πόσας φορᾶς κάνει τὸ ἵδιον καὶ μετ' ἑμᾶς<sup>6</sup> τοὺς ἀνθρώπους ὁ κόσμος, ἀγκαλὰ καὶ νὰ εἴμεθα λογικόφυχοι καὶ ὅχι ἄγνωστοι<sup>7</sup> ως τὰ πετούμενα ἐκεῖνα ζῶα· πόσας φορᾶς μᾶς γελᾷ μὲ τὰ πρόσκαιρα ταῦτα καὶ ψευδῆ πράγματα ὅπου μᾶς βάνει ἐμπρὸς εἰς τὰ ὅμματα, μᾶς δείχνει ὀλίγον γρυπούν, καὶ εὐθὺς χωρὶς νὰ στοχασθῶμεν πῶς εἶναι πηλός, καὶ πῶς ἡ λάμψις ἐκείνη γλήγορος φεύγει καὶ σβύνεται. τρέχουμεν μὲ ὅλην τὴν ὅρεξιν καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν ὅλην τῆς καρδίας.

•Φ. Σκούφος Κρής.

## ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τι γελᾶς, διὰ φθωνερὲ τῆς Ἐλληνικῆς δόξης; Να! εἶναι ἀλήθεια, πῶς ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγῆται, οὗτος νὰ θαυμάζῃ τῆς Ἐλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα. Εἰπέ, ὃν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγῃ μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ήλιοι τῆς σορίας, μὲ τὰς ἀκτῖνας τῶν ὅποιων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ηθελαν εἰσθεὶ σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἄστραψαν<sup>8</sup> ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα τόσοι φιλόσοφοι, καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἄρι-

1) Ἐν τῇ καθαρευόσῃ γλώτσῃ θὰ ἔξεφέρετο οὕτως: αὐξανούσης περισσότερον τῆς ἐπιθυμίας των.

2)=φανταστική, ἀνύπαρκτον γλυκύτητα,

3) Ἡ λέξις εἶνε ξενική, παρεισαγγεῖσα, ως πλεῖσται ἄλλαι, εἰς τὴν δημιώδη γλώσσαν σημαίνει κυρίως νὰ ληστεύσωσι, μαθήσωσιν.

4) Ἄμη=ἄλλα, δέ. Μόριον ἐναντ. καὶ μεταβατικὸν τῆς δημιώδους γλώσσης.

5) Δημιώδης ἐκφραστις, συνηθέστερον: μὲ ἡμᾶς.

6) Ἅγνωστοι=ἄνευ λόγικου, χωρὶς γνῶσιν.

7) Ἄνευ αὐξήσεως=ῆστραψαν.

ετοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὄποιων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος<sup>1</sup>. . . οὗτοι λέγω καὶ ἀλλοι μύριοι δὲν εἰναι "Ελληνες; Ποιῶν γένος ὡσὰν τὸ Ἐλληνικὸν ἡμπορεῖ νὰ δειξῃ εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἔνα "Ομηρον, ὅπου τυφλὸς εἰς τὰ ὅμματα, ἥτο ἡ κόρη<sup>2</sup> καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; "Ἐνα Πίνδαρον ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους τόσα φόδα καὶ ἀνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλώσσαν αἱ μέλισσαι, διὸ νὰ πιπηλίσσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα; "Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἔνα Εὔρυπλέην, ἔνα Ησίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιῆτας, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὰς δάφνας δλας τοῦ Ἐλικῶνος<sup>3</sup>; "Ο Δημοσθένης ὄποις εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἰναι ὁ ἀρχηγός, καὶ ἡ στολὴ τῶν φητόρων; "Ο Εὐκλείδης ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἴδιας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὑψώσειν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσας πυραμίδας, ὅσα εὑρηκε τρίγυρα καὶ τετράγυρα σχήματα; "Ο Ἰπποκράτης, ὁ Γαληνός<sup>4</sup>, Θεοὶ τῆς ιατρικῆς τέχνης, ὄποις χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προκληθεύς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς γεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατήρα τῆς Ἐλένης τῶν ἐπέτιζαν τὴν ζωὴν; "Ο Ἀλέξανδρος, ὄποις διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάρη εἰς τοὺς πολέμους ἄλλος "Αρης, καὶ σφίγγων ὅχι μάχαιραν, ἀλλ' ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνεῖτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός<sup>5</sup>; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ίστορίας, ὁ Ενεοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὄποιον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθησεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀργήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν ὅχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἡρωας καὶ ἡμιθέους) σῦτοι ὅλοι δὲν εἰναι τῆς σοφῆς Ἐλλάδος γόνοι καὶ τέκνα; Ποῦ ἀνθησαν αἱ Ἀκαδημίαι τοῦ θείου Πλάτωνος; Ποῦ οἱ περίπατοι<sup>6</sup> τοῦ με-

1) Τὰ ἐκ τρίποδος<sup>7</sup> ἥ ἐν Δελφοῖς ίέρεια Πυθία ἐγρηγορισθότει: ἐπὶ τρίποδος καθημένη, διεν λέγεται παρομιακῶς ἡώς ἐκ τρίποδος ἀντὶ ὡς ἐκ τοῦ δελφικοῦ ἥ πυθικοῦ τρίποδος ἀμιλεῖν, ἥτοι ἀσφαλῶς καὶ ἀναμαρτήτως λέγειν. Οἱ ἀρχαῖοι τοὺς χρησμοὺς τῶν μαντείων ἐθεώρουν θεοπνεύστους.

2) Δηλ. τῶν ὄφθαλμῶν.

3) "Ορος ἐπίσημον τῆς Βοιωτίας, ἔνθα ἐπλάτετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν διτὶ εἰχον αἱ Μουσαι τὴν κατασκίαν των, διὸ καὶ Ἐλικωνιάδες υπ' αὐτῶν καλούνται. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὅρους τούτου, ὅπερ ἐνομίζετο ιερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν ὑπῆρχε νάρδος καὶ ἄλσος αὐτῶν.

4) Ο μὲν Ἰπποκράτης ζήσας ἐν Κῷ κατὰ τὸν διον αἰῶνα π. Χ. θεωρεῖται ὡς πατήρ, τῆς ιατρικῆς, ὁ δὲ Γαληνὸς Κλαύδιος, ἐκ Περγάμου τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀκμάσας δὲ κατὰ τὸν β. π. Χ. αἰῶνα, εἰναι ἐπίσημος ιατρὸς συγγράψας πλεῖστα συγγράμματα ιατρικά, φιλοτοπικά κτλ.

5) Τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀμμωνος ἐκάλεσε τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον υἱὸν τοῦ Διός.

6) Ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκεν ἐν τόποις περιπάτου, ὡν ὁ κυριώτερος

γάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ αἱ στοιχίαι τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι, ὅπου ἔως σήμερον κυβερνῶσι τὸν κόσμον, ωστάν νὰ μὴ ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ νὰ κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων; Διατί λοιπόν, ὅτεν ἔχης ὅμικατα νὰ ἰδῆς τόσον φῶς, ἔχεις γλωσσαν νὰ γαυγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρθερος<sup>1</sup>; Ἄλλ<sup>2</sup> ἀκούω τί λέγεις. "Γ-στερον ὅπου τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου ἐδίωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἐλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἐσθέσθη καὶ τῶν Ἑλληνῶν ἡ δόξα. Σφάλλεις, πονηρές, διότι δὲν ἀστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀκτῖνας τῆς πίστεως. Μάρτυς ὅλη ἡ χριστώνυμος πολιτεία, αὕτη ἡς εἰπῆ, πόσους ὁμιλούσκαλους τῆς ἐδώκεν ἢ Ἑλλάς, ὃποῦ μὲ τοὺς ἕδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἔξορισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χιλίας ἄλλας ταλαιπωρίας ὑπεριμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν πόσους ποιμένας, ὃποῦ μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χώρας, βασίλεια, καὶ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ὁρθῶν ἐδίωξαν μακράν τοὺς σχτανικοὺς λύκους· πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὃποῦ ἀνάμεσα εἰς τὰς τρικυμίας τῶν αἱρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὰς ἀστραπὰς τῶν ἥκονισμένων μαχαιρῶν, εἰς τὰς βροντὰς τῶν τυράννων, ὃποῦ ἐφοβέριζαν χιλίους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου<sup>3</sup>, διὰ νὰ μὴ μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας· πόσους γεωργούς<sup>4</sup>, ὃπου ξερρίζώνοντες ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀκάνθης τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὃποῦ εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις. Ἡ περφύρα, ὃποῦ στολίζει τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἔβαφη εἰς τὰς καρδίας τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὃποῦ ἐγέννησεν ἢ Ἑλλάς; Ὁ στέφανος ὃποῦ τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ ταῦτα τὰ ῥόδα, καὶ μὲ τοὺς κρίνους, ὃποῦ ἐβλάστησαν εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς κήπους; Τὸ σκῆπτρον, ὃποῦ ἔχει, σχὶς εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ<sup>5</sup> εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς ἀπέμικτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Β-

ἐκαλεῖτο Δύκειον, ὡνομάσθη Περίπατος καὶ τὸ σχολεῖον καὶ τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Ἀριστοτέλους, οὐτινος καὶ οἱ μαθηταὶ ἐντεῦθεν περιπατητικοὶ ἐκλήθησαν, ἢ δὲ σχολὴ Περιπατητική.

1) Τρικέφαλος κύων, υἱὸς τοῦ Τυφῶνος καὶ τῆς Ἐγιδνης, φύλαξ τῶν πυλῶν τοῦ ἄρδου.

2) Τεῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὅστις θεωρεῖται ιδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας.

3) Γεωργὸς θεωρεῖται τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ἀνδρας οἵτινες θείου πνεύματος ἐμφρούμενοι, ἡγωνίζομενοι μαρτυρικῶς ὅπως διαδώσωσι τὴν χριστιανικὴν πίστιν θῶν καὶ τριβόλων καρδίας τῶν ἀνθρώπων.

(ΤΟΜΟΣ Α')

σίλιοι, οἱ Χριστιανοὶ καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασιλεῖα, καὶ ὑποτάσσοντες ταῦτα εἰς τὸν γλυκὸν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ; Τοῦτο δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἔβεβασαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἔμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἔθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰώνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη δημολογεῖ καὶ κηρύττει; Όμηλησε καὶ Ἐσύ, ὡ Οὐρανέ· εἰπὲ καὶ Ἐσύ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἐλλαδὸς τὰς δόξας. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνῷσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν Ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαχῶσι τοὺς Θείκους ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὄπια δὲν ἥκουντο παρὰ αἱ ἄγραι φωναὶ τῶν θυρίων; Ποῦ εἶδες τὰ ὅρη πετρώδη καὶ ἀκαρπα νὰ βλαστάνωτι ἀνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέον θαυμαστῆς ἀγιότητος; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, σα Καινόθια, καὶ τόσους νέους Ἀδάμ χωρὶς ἀμαρτίαν καὶ πτωτισμα, δους μοναζοντας; Πόθεν ἔξερπίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ σολισης τοὺς ίδιους σου κήπους; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα δ Παραδείσους; πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσας δάχνας, διὰ νὰ ῥίντισης μὲ ταῦτας καὶ νὰ στεφανώσῃς μ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου βασιλέως τὸν θρόνον; Ποῖος παρὰ ἡ Ἐλλὰς σοῦ ἔχειρισε τὰ πλέον ὑπέρφωτα ἀστρα, ὅπου νὰ σου ἀστροπτώσιν εἰς τὸ στερέωμα; ποῖοι παρὰ οἱ Ἐλληνες θατάθησαν ἐκεῖνοι, ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὔλορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γχλα τῆς παρθενίας<sup>1</sup>, ὅπου σοῦ ἔζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἱριν μὲ τὸ αἷμα ὃπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὰς ἀρετάς, ὡς μὲ τιμίας πέτρας, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακχαρίχην καὶ ἀστραπηρόφορον σου πόλιν; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἀν δ Ἐωσφόρος σὲ ἔξεδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ Ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέον Οὐρανός, ἀλλὰ γωρὶς καμπίαν ὑπερβολήν, ὅλος φαίνεσαι μία Ἐλλάς.

Φ. Σκούφος.

## ΔΕΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΥΠΕΡ ΕΛΛΑΔΟΣ

Φθάνει, Κριτὰ δικαιότατε, φθάνει. "Ἔως πότε οἱ τρισάθλιοι Ἐλληνες ἔχουσι νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, καὶ μὲ ὑπε-

1) Διὰ τῆς ποιητικῆς ταύτης ἐκφράσεως ὑπαινίσσεται τὰς ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἀγιασθείσας παρθένους συνδυάζων τὴν ἔννοιαν ταύτην μετὰ τοῦ ἀρχαίου μύθου, καθ' ὃν ὁ Γαλαξίας ἐγένετο ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς "Πρα-

ρήγρανον πόδια για τοῖς πατῆ τὸν λαιμὸν δὲ βάρβαρος Θράκης; Ἔως πότε Γένος τόσον ἔνδοξον καὶ εὐγενικὸν ἔχει νὰ προσκυνᾷ ἐπάνω εἰς βασιλικὸν θρόνον ἔνα ἄθεον τουλουπάνι<sup>1)</sup>, καὶ αἱ χῶραι ἔκειναι εἰς τὰς ὅποιας ἀνατέλλει δὲ δρατός σύτος "Ηλίος, καὶ εἰς ἀνθρωπίνην μορφὴν ἀνέτειλας καὶ Σὺ δὲ ἀόρατος, ἀπὸ ἡμισου φεγγάρι<sup>2)</sup> νὰ βασιλεύωνται; "Α! ἐθυμήσου, σὲ παρακαλῶ, πῶς εἶσαι ὅχι μόνον Κριτής, ἀλλὰ καὶ πατήρ, καὶ πῶς παιδεύεις, ἀλλὰ δὲν θανατώνεις τὰ τέκνα σου. "Οθεν ἀνίσως αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἑλλήνων ἐπαρκίνησαν τὴν δικαίαν σου ὄργην, ἀνίσως καὶ εἰς τὴν κάμινον τῆς ιδίας των ἀνομίας σου ἔχαλκευσαν τὰ ἀστροπελέκια, διὰ νὰ τεὺς ἀφανίσῃς ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς οἰκουμένης, Ἐσύ, διοῦ εἶσαι ὅλος εὔσπλαγχνία, συγχώρησε καὶ σθύε ἔκεινα εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἀπειρού σου ἐλεημοσύνης. "Ἐνθυμήσου, Θεάνθρωπε Ἰησοῦ, πῶς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐστάθη τὸ πρῶτον, διοῦ ἀνοίξε τὰς ἀγκάλας, διὰ νὰ παραδεχθῇ τὸ θεῖόν Σου Εὐαγγέλιον, τὸ πρῶτον διοῦ ἔρριψε χαμαὶ τὰ εἴδωλα καὶ κρεμάμενον εἰς ἔνα ξύλον σὲ ἐπροσκύνησεν ὡς Θεόν. Τὸ πρῶτον, διοῦ ἀντεστάθη τῶν τυράννων, διοῦ μὲ τόσα καὶ τόσα βάσανα ἔγύρευαν νὰ ξεριζώσουν ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν πίστιν καὶ ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν τὸ θεῖόν Σου ὄνομα. Μὲ τοὺς ιδρῶτας τῶν Ἑλλήνων ηὗξανε, Χριστέ μου, εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ἡ Ἐκκλησία σου. Οἱ Ἑλληνες τὴν ἐπλούτησαν μὲ τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας, σύτοι καὶ μὲ τὴν γλώσσαν, καὶ μὲ τὸν καλλιμον, καὶ μὲ τὴν ιδίαν ζωὴν τὴν ἐνδιαφέντευσαν<sup>3)</sup>, τρέχοντες μὲ ἀπειρον μεγαλοψυχίαν καὶ εἰς τὰς φυλακάς, καὶ εἰς τὰς μάστιγας, καὶ εἰς τοὺς τροχούς, καὶ εἰς τὰς ἔξορίας, καὶ εἰς τὰς φλόγας, καὶ εἰς τὰς πίσσας, μόνον διὰ νὰ σθύουν τὴν πλάνην, διὰ νὰ ἔξαπλώσουν τὴν πίστιν, διὰ νὰ σὲ κηρύξουν Θεάνθρωπον, καὶ διὰ νὰ λάμψῃ διοῦ λάμπει δὲ "Ηλίος τοῦ Σταυροῦ, ἡ δόξα καὶ τὸ μυστήριον. "Οθεν ὡς εὔσπλαγχνος μὲ τὴν θεϊκήν σου παντοδυναμίαν κάμε νὰ φύγουν τὸν ζυγὸν τέτοιας βαρικῆς αἰχμαλωσίας, ὡς φιλόδωρος καὶ πλουσιοπάροχος ἀνταποδότης, ἀνοίγων τοὺς θησαυροὺς τῶν θείων σου χαρίτων, ὑψώσε πάλιν εἰς τὴν περοτέραν δόξαν τὸ Γένος, καὶ ἀπὸ τὴν κοπρίαν, εἰς τὴν δηποίκην καθετεῖται, δός του τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ βασίλειον. Ναι, Σὲ παρακαλῶ, μὰ τὸ Χαῖρε ἔκεινο, διοῦ ἔφερε τὴν χαράν εἰς τὸν κόσμον, μὰ τὴν θείαν σου Ἐγκάρκωσιν, εἰς τὴν διοίαν ὅν Θεὸς ἔγινηκες

1) Ἔγνοεῖ τὴν ἀπὸ τουλουπάνι, λεπτὸν ὕφασμα, τιάραν, τὸ σκείκιον τῶν Τούρκων.

2) Ἡ ἡμισέληνος εἶναι, ὡς γνωστὸν ἐθνικὸν σύμβολον τῶν Τούρκων.

3) =ύπερήσπισαν, ἐπροστάτευσαν.

άνθρωπος, διὰτὸν νὰ φανῆῃς μὲ τοὺς ἀνθρώπους φιλάνθρωπος. Μὰ τὸν Σταυρόν, ὅπου μᾶς ἔνοιξε τὸν Παραδεῖσον. Μὰ τὸν θάνατον<sup>1</sup> ὅπου μᾶς ἔδωκε τὴν ζωήν· καὶ μὰ τὴν ἔνδοξον ἔκεινην Ἐγερσιν, ὅπου μᾶς ἀνέβασεν εἰς τὰ οὐράνια. Καὶ ἀνίσως αἱ φωναὶ μου αὗται δὲν Σὲ παρακινοῦσιν εἰς σπλάγχνος, ἃς Σὲ παρακινήσουν τὰ δάκρυα, ὅπου μοῦ τρέχουν ἀπὸ τὰ ὅμματα, καὶ ἂν δὲν φθάνουν καὶ ταῦτα, αἱ παρακλήσεις τῶν Ἀγίων Σου, ὅπου εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς τρισαθλίας Ἐλλάδος φωνάζουσι. Φωνάζει ἀπὸ τὴν Κρήτην ἔνας Ἀνδρέας καὶ Σὲ παρακαλεῖ νὰ ἔξολοθρεύσῃς τοὺς Ἀγαρηνὸς<sup>2</sup> λύκους ἀπ' ἔκεινο τὸ βασιλείον, εἰς τὸ ὅποῖον ἐποίμανε τῆς Χριστωνύμου σου ποιμῆνης τὰ πρόβατα. Φωνάζει ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔνας Χρυσόστομος, καὶ Σὲ παρακαλεῖ νὰ μὴ κυριεύεται ἀπὸ τοὺς ἔχθρους τοῦ Υἱοῦ ἔκεινη ἡ χώρα, ὅπου μίαν φοράν ἀφιερώθη τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου. Φωνάζει ἡ Αἰκατερίνα, καὶ δεικνύουσά Σου τὸν τροχὸν εἰς τὸν ὅποιον ἐμφατύρησε, Σὲ παρακαλεῖ, δ τροχὸς πάλιν νὰ γυρίσῃ τῆς τύχης διὰ τὴν Ἀλεξανδρειαν. Φωναζουσιν οἱ Ἰγνάτιοι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, οἱ Πολύκαρποι ἀπὸ τὴν Σμύρνην, οἱ Διονύσιοι ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, οἱ Σπυρίδωνες ἀπὸ τὴν Κύπρον, καὶ δεικνύοντες τοὺς λέοντας ὅπου τοὺς ἔξεσχισαν, τὰς φλόγας, ὅπου τοὺς ἔκαυσαν, τὰ σιδηρά, ὅπου τοὺς ἔθερισαν, ἐλπίζουσιν ἀπὸ τὴν ἄκρην Σου εὐσπλαγχνίαν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ ὅλης τῆς Ἐλλάδος τὴν ἀπολύτρωσιν.

**Φ. Σκούφος.**

## ΕΥΡΥΚΛΗΣ ΗΓΕΜΩΝ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Θέλομεν ἴστορήσει ἐνταῦθα δι' ὄλεγων τὸν βίον τοῦ Σπαρτιάτου Εύρυκλέους τοῦ Λαχάρους, τὸν ὁποῖον δ Ἀὔγουστος<sup>3</sup> κατέστησεν ἡγεμόνα τῶν Λακεδαιμονίων. Ο Λαχάρης εἶχε καταδικασθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου εἰς θάνατον ἐνεκα ἐπιθρομῆς τινος εἰς τὰς περιοικίδας πόλεις, ἡτις ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἥθιελεν ἵσως ὄνομασθῆ Μεσσηνιακός τις ἢ δεῖτις ὅποτε ἀλλος τοιοῦτος πόλεμος, ὑπὸ δὲ τοῦ θετικοῦ ἔκεινου Ρωμαίου ἐχαρακτηρίσθη ἀπλῶς ὡς ληπτεία.

1) Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

2) =τοὺς Ὀθωμανούς.

3) Ο Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Λύγουστος.

'Επειλθόντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Αὔγουστου πολέμου καὶ συνταχθέντων τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου, δὲ Εύρυκλῆς ἡγωνίσθη περὶ τὸ Ἀκτιον<sup>4</sup> τοσούτῳ γενναιότερον ὅτῳ εἶχε νὰ ἐκδικηθῇ καὶ τὸν τοῦ πατρός του θάνατον. Ὅτε κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἥρχισε νὰ υποχωρῇ δὲ Ἀντώνιος καὶ ἐσταλήσαν πλοῖα εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ, ἐν μάλιστα διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμονὴν μὲ τὴν δοπίαν ἐπετίθετο, ἐπὶ δὲ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου τούτου ἵστατο ἀνὴρ ἀγέρωχος, σείων μὲν τὴν λόγχην διὰ τῆς χειρός, κρατῶν δὲ τοὺς ὄρθια λμούς ἐστηριγμένους ἐπὶ τῆς πολεμίας νηὸς ἵνα ὁρψη ἐπ' αὐτῆς τὸ ὄπλον ἤμια πλησιάσῃ. Τελευταίον δὲ Ἀντώνιος ἀγανακτήσας διὰ τὴν τόλμην ταύτην καὶ ἐπιστάξεις τὴν πρῷρων· «Τίς οὗτος, ἀγέρωχεν, δὲ οὐώκεν Ἀντώνιον;» δὲ δέ, «ἔγώ, ἀπεκρίθη, Εύρυκλῆς δὲ Λαχάρους, τῇ Καίσαρος τύχῃ τὸν τοῦ πατρὸς ἐκδικῶν θάνατον». Δὲν κατώρθωσεν ὅμως δὲ Εύρυκλῆς νὰ καταλάβῃ κὴν ναυαρχίδα ἐκείνην, ἀλλὰ ἐκυρίευσε τὴν δευτέραν τῶν ναυαρχίδων, διότι ἦσαν δύο, κτυπήσας, περιστρέψας καὶ πλαγιάσας αὐτήν, ἔλαβε δὲ καὶ ἀλλο ἐν πλεῖστον ἐντὸς τοῦ δοπίου εὑρίσκοντο πολυτελῆ σκεύη καὶ πράγματα.

Μετὰ τὴν νίκην δὲ Ὁκταύιος ἀντήμισψε τὸν Εύρυκλῆ, δοὺς μὲν αὐτῷ ὡς ἴδιον κτῆμα τὰ Κύθηρα, καταστήσας δὲ αὐτὸν ἡγεμόνα τῶν Λακεδαιμονίων. Ὄποιόν τι ἦτο κυρίως τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ ἡγεμόνος τῶν Λακεδαιμονίων δὲν γνωρίζουμεν. Ἡ Σπάρτη ἵσωζε τότε καθὼς καὶ πολὺ βραδύτερον τοὺς πλείστους τῶν ἀρχαίων θεσμῶν, ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, καὶ γερουσίαν, νομοφύλακας καὶ τὰ τοιαῦτα. Μόνον βασιλεῖς συνεχῶς δὲν ἀναφέρονται, ἀλλ᾽ ἀπλῶς ἐκ διαλειμμάτων, ὅπως εἴδομεν κατὰ τὴν περὶ Φάρσαλον μάχην<sup>5</sup>. «Οθεν ἐπιτρέπεται ἵσως νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Αὔγουστου εἰς τὸν Εύρυκλέα ἀξιωματικὸν ἔπειτα τὸν τόπον τῆς βασιλείας. Ἄλλ᾽ εἰς ἀνθρωπον ἔνεργὸν οἷος ἦτο δὲ Εύρυκλῆς, ὅποιον θέλγητρον ἦδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ ἀξιωματικόν ὅπως εἶχον τότε τὰ ἐν Σπάρτη πράγματα; Ἡ πόλις ἦτο πενιχρά· πόλεμον δὲν ἦδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τῶν γειτόνων πόλεων καὶ ἔτι ὀλιγώτερον κατὰ ἀποτέρων, δῆδε μετ' ὀλίγον δὲ Εύρυκλῆς ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τύχην ἀλλαχοῦ καὶ μετέβη ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Ιουδαίαν. Μὴ φανῇ δὲ παράδοξον ὅτι δὲ τῆς

1) Ἀκρωτήριον τῆς Ἀχαρναίας ἐπὶ τοῦ Ἀμφρακικοῦ κόλπου· ἐνταῦθα ἐγένετο ἡ περιβόητος ναυμαχία, καθ' ἦν δὲ Ἀντώνιος ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταύιου 31 π. X.

2) Ἡ περὶ Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας μάχη, ἐνθα δὲ Καίσαρ ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, συνεχοτήθη τῇ 6 Ιουνίου 48 π. X.

Σπάρτης ἡγεμών ἔκει μάλλον ἀπῆλθεν ἢ ἀλλοῦ που, διότι πρὸ καὶ ροῦ οἱ ἐγταῦθα "Ἐλληνες διετήρουν φιλικάς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους σχέσεις. Ἐν ἔτει 144 πρὸ Χριστοῦ λ. χ. οἱ Σπαρτιάται συτωμολόγησαν συνθήκην φιλίας μετ' αὐτῶν, ἐν ἔτει δὲ 136 ἐπεμψαν συγχρητηρίους ἐπιστολὰς πρὸς τὸν τότε ἀρχιερέα Σίμωνα. Ἐν ἔτει δὲ πάλιν 126, ἐπὶ ἀρχοντος Ἀθηναίων Ἀγαθοκλέους, ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας πρεσβεία τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐθνάρχου Ἰωάννου Τρκανοῦ, καὶ δὲ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἑξέδοτο ψήφισμα, εἰς τιμὴν τοῦ ἡγεμόνος ἔκεινου. Πλὴν τούτου, ἡ Ἰουδαία εύρισκετο ἐπὶ Εὐρυκλέους εἰς περιστάσεις ἀπὸ τῶν ὅποιων ἡδύνατο πολὺ νὰ ὡφεληθῇ ἀνὴρ πανούργος, εἰος δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἡγεμών. Ἐθασίλευε τότε αὐτῆς δὲ Ἡρώδης δοτὶς κατετρύχετο ὑπὸ πολλῶν σίκιακῶν συμφορῶν καὶ ιδίως ὑπὸ τῆς ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας δύο νιῶν τοὺς ὅποιους ἐκ δύο συζύγων ἀπέκτησεν. Ὁ Εὐρυκλῆς, φθέσας εἰς Ἱεροσόλυμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς σίκιακῆς ἔκεινης ῥᾳδιοιργίας, παρεμβαίνει εἰς αὐτὴν, ὡς φίλος καὶ σύμβουλος νῦν μὲν τούτου νῦν δὲ ἔκεινου, φορολογεῖ τὸν πατέρα, φορολογεῖ τοὺς δύο νιών, φορολογεῖ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Καππαδοκίας Ἀρχέλαον, πενθερὸν ὄντα τοῦ ἑνὸς τῶν δύο νέων, καὶ συλλέξας σύτῳ χρήματα πολλά, ἐπανέρχεται εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐνταῦθα ἔζησε καὶ ἀρχὰς πολυτελῶς καὶ ἔκτισε πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου κτίρια λαμπρά, ἔξι ὡν ὄνομαστότατα μάλιστα ἡσαν τὰ ἐν Κορίνθῳ λουτρά, τὰ ὅποια ἐλέγοντο μεγαλοπρεπέστερα τῶν λουτρῶν τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ βραδύτερον ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατασκευασθέντων. Ἄλλος δὲ θησαυροὶ τοὺς ὅποιους ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκόμισεν, ἀφειδῶς σύτῳ δαπανώμενοι καὶ μὴ ἀναπληρούμενοι, τελευταῖον ἔζηντλήθησαν. Τότε δὲ Εὐρυκλῆς ἐτράπη ἐπὶ τὴν καταπίσιν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν ἀλλών Πελοποννησίων· σύτοι ὅμως παρεπονέθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τὸν Αὔγουστον, καὶ δὲ Αὔγουστος, ἀφοῦ μάτην ἡγωνίσθη γὰρ συνετίσῃ τὸν ἀρχαῖον σύμμαχον, ἡναγκάσθη νὰ ἔξορισῃ αὐτὸν διὰ νὰ καταπάσῃ τὰς ταραχὰς τὰς ὅποιας ἢ πλεονεξία τοῦ ἀνδρὸς ἐπρόξενε καθ' ἀπασαν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Εὐρυκλῆς ἀπέθανεν ἔξοριστος, καταλιπὼν νίδιον Γάϊον Ἰούλιον δοτὶς εὗτε τὴν ἀρχαίαν τοῦ Αὐγούστου πρὸς τὸν πατέρα εὗνοιαν ἐκληρονόμησεν, εὗτε τὸ ἐν Σπάρτη τούτου ἀξιωμα· ἀλλὰ δὲν διέζησε καὶ δῆλως ἀκατονόμαστος, διότι ἐν Ταινάρῳ εύρεθη ἐπιγραφὴ λεγούσα· «τὸ κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακώνων Γάϊον Ἰούλιον Λάκωνα Εὐρυκλέους νίδιον, τὸν ἴδιον εὐεργέτην».

### III. Η απαραγγόπουλος.

## ΗΡΩΔΗΣ Ο ΑΤΤΙΚΟΣ

Ο Ήρώδης ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐπορίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὄφημι· ζέτο ώς ἀπόγονος τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Μιλτιάδου, τοῦ Θησέως καὶ τοῦ Κέχρωπος, τοῦ Αἰακοῦ καὶ τοῦ Διός. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν ἦτο μὲν ὅλως εὔτελής ὁ οῖκος οὗτος, διότι ὁ τοῦ Ἡρώδου πάππος εἶχε κατηγορηθῆ ἐπὶ βουλεύματι τυραννίδος<sup>1</sup>, ἀλλ' ἥθελε πιθανώτατα παρέλθει ἀκατονόμαστος ἐὰν ὁ πατὴρ Ἰούλιος Ἀττικός, δὲν εὑρισκει κατὰ τύχην θησαυρὸν ἀκαταμέτρητον ἐν τινι αὐτοῦ οἰκίᾳ παρὰ τὸ θέατρον. Κατὰ τὸν γόμον μέρος τοῦ πλούτου τούτου ἀνῆκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅθεν ὁ Ἀττικός ἔσπευσε νὰ ἀναγγείλῃ τὸ εὔρημα εἰς τὸν βασιλέα Νερούαν, τὸν διάδοχον τοῦ Δομιτιανοῦ, τοῦ δὲ Τραϊανοῦ προκάτοχον (μ. X. 95—98). «Θησαυρὸν ὡς βασιλεῦν, ἐπὶ τῆς ἐμαυτοῦ οἰκίας εὔρηκα, ἔγραψεν ὁ Ἀττικός πρὸς τὸν Νερούαν, τι οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις;» ὁ δὲ καλὸς κάγαθὸς Νερούας, μὴ θέλων νὰ στερήσῃ ἑνα τῶν ὑπηκόων δώρου δι᾽ αὐτὸν εὐηργέτησεν αὐτὸν ἡ τύχη «χρῶ οἵς εὔρεις<sup>2</sup>», ἀπεκρίθη. Ο Ἀθηναῖος δὲν ηγάριστηθη εἰς τὴν πρώτην ταύτην ἀπάντησιν καὶ παρέστησε τῷ βασιλεῖ ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶνε πολὺς δι᾽ αὐτόν. «Παραχρῶ τῷ ἐρμαῖῳ<sup>3</sup>,» ἀπεκρίθη πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ, «σὸν γὰρ ἔστιν». Πῶς εὐρέθη εἰς Ἀθήνας τοσοῦτον πλῆθος ἀργυρίου ἀσηλον, ἵσως ὁ εὐτυχὴς Ἀττικός συνέπεσε νὰ καταστῇ κυρίος τοῦ χώρου ὅπου περὸ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων ὁ Ἀθηνίων εἶχε πληρώσει φρέατα ὅλα χρημάτων προελθόντων ἐκ τοῦ παρ<sup>4</sup> αὐτοῦ γενομένων δημεύσεων. Όπωσδήποτε ὁ Ἰούλιος Ἀττικός ηγέτης εἶπειτα ἔτι μᾶλλον τὴν περιουσίαν διὰ τῆς μεγάλης προικὸς ἦν ἀπὸ τῆς συζύγου ἐλαθε, καὶ ἀφοῦ ζῶν πολυειδῶς εὐηργέτησε τῶν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἀποθνάνων κατέλιπε διὰ διαθήκης εἰς ἑνα ἔκαστον τῶν συμπολιτῶν ἐτήσιον κληροδότημα μιᾶς μνᾶς. Η μνᾶ, ώς γνωστόν, εἶχε δραχμὰς ἑκκιόν, ὥστε, διὰ ὑπολογίσωμεν κατὰ μέσον ὅρον τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς 6000, τὸ ἐτήσιον κινηδότημα, τὸ διότον κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ Ἰούλιου Ἀττικοῦ,

1) = ὅτι ἡσουλήθη νὰ γείνῃ τύφαννος.

2) — μεταχειρίσθητι δσα εὔρες.

3) = μεταχειρίσθητι κακῶς ἢ μᾶλλον ἐλευθερίως τὸ εὔρημά σου. "Ἐρμαιον εὔρημα, ἀνέλπιστον κέρδος, ἐπειδὴ διαν εὑρισκει τις εὔρημά τι κατὰ τύχην εἰς τὸν δρόμον, τὸ ἀπέδιδεν εἰς τὴν εὔνοιαν καὶ καλωσύνην τοῦ Ἐρμοῦ.

έμελλε εὰς πληρώνηται εἰς τοὺς συμπολίτας ἀνέθαινεν εἰς τὸ ὑπέρογκον ποσὸν τῶν 600,000 ἀττικῶν δραχμῶν. Ἐπεμεληθῇ δι' ίδιαζόντως τῆς ἀνατροφῆς τοῦ νεού Ἡρώδου καλέσας ἐπὶ τούτῳ, ἐπὶ ἀμοιβαῖς ἀδραῖς, τοὺς ἐνδοξοτάτους τῶν τότε σοφιστῶν. Καὶ δὲ μαθητὴς αὐτῶν ἀπέβη, ὡς εἶδομεν, εἰς τῶν δεινοτάτων ὥντόρων καὶ φιλοσόφων, ὅπως ἔννοεῖται τότε ἡ ῥήτορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία. Ἐτιμότητη πολυειδῶς καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῶν. Ἐτιμότητος τοῦ πατρός, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν εἴκοσι πέντε, δὲ Ἡρώδης εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἔφορος τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐλευθέρων πόλεων, καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ πόλις τῆς Τρωαδός ἐστερεῖτο ὕδατος, ἐξήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως ἔξακόσια τάλαντα πρὸς κατασκευὴν νέου ὑδραγωγείου. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἵνα συμπληρωθῇ ἀπήτησε δαπάνην ὑπερβαίνουσαν τὸν ἀρχικὸν ὑπολογισμὸν περὶ τὰ ἑκατὸν περίπου τάλαντα· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι διαικηταὶ τῆς Ἀσίας δὲν ἦθελον νὰ καταβάλωσι τὴν ὑπέρβασιν ταύτην, λέγοντες, διτὶ εἶναι ἀδικον νὰ δαδαπανῶνται τὰ εἰσοδήματα πεντακοσίων πόλεων εἰς τὰς κρήνας μιᾶς καὶ μόνης ἐξ αὐτῶν δὲ γενναῖος τοῦ Ἡρώδου πατήρ ἐχορήγησεν ἐξ ίδίων τὸ περιπλέον ἔκεινο τῆς δαπάνης. Μετῆλθε δὲ δὲν Ἡρώδης καὶ τὸ τοῦ ὑπέτου ἀξιωματικὸν ἐν Ρώμῃ τῷ 143 ἐτεῖ ἐπὶ Ἀντωνίου τοῦ Εύσεβοῦς, διότι καθὼς οἱ αὐτοκράτορες κατελάμβανον πολλάκις τὰ μέγιστα τῶν ἐν Ἀθήναις ἀξιωμάτων, σύτῳ συνέθαινε καὶ Ἐλληνές τινες ίδιως οἱ Ἀθηναῖοι, νὰ ἀναδεικνύωνται ὕπατοι τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς διήγαγεν δὲν Ἡρώδης ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὰς λαμπρὰς ἐπαύλεις ἃς εἶχεν εἰς τὰ περίχωρα τῆς πόλεως, μάλιστα ἐν Μαραθῶνι, φιλοσοφῶν ἀνταῦθα καὶ ῥήτορεύων ἐν μέσῳ ἀπειρῶν σοφιστῶν, οἵτινες εὐχερῶς ἐνεγνώριζον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλουσίου καὶ ἐλευθερίου ἔκείνου συναδέλφου. Οὐτοις δὲν μως κατέστησεν ἀθάνατον τὸ τοῦ Ἡρώδου ὄνομα εἶναι πολυάριθμα κατασκευάσματα, διτὶ ὧν ἐκδόσιμης τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἐλλάδα ἀπασταν καὶ εἰς τὰ ὅποια ἡγάλωσε ποσὰ τῇ ἀληθείᾳ μυθώδη. Ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι εἶπον ὅτι ἔδωκεν ἐτούτοις δεῖγματα ἀλλοκότου γλυπτορήτητος. Ἀποθανόντος λ. χ. τοῦ πατρός, ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς πληρωμῆς τοῦ ὁρισθέντος ὑπὸ ἔκείνου ἐτησίου ἀληροδοτήματος καὶ ἐπὶ τούτῳ συγεφύνησε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ δώσῃ εἰς ἑκαστον ἔραπαξ μυάς πέντε ἀλλα τοις ἐπειτα ἀντὶ νὰ δώσῃ μετρητὰ παρέδωκεν εἰς ἑκαστὸν τὰς δμολογίας τῶν διαφόρων χρεῶν ὅσα ὕφειλον πρὸς τὴν οἰκογένειάν του· ἐξ οὗ συνέθη τινὲς νὰ μὴ λάβωσιν ἰσολόγον, τινὲς δὲ νὰ πληρωθῶσιν ἐλάχιστον μόνον περίσσευμα. Ἐντεῦθεν ὅτε δὲν Ἡρώδης κατεσκεύασε τὸ λαμπρὸν ἐκ λίθου Πεντελησίου σταδίου, τοῦ ὅποιου σώζονται καὶ ἡδη ἐπέκεινα τοῦ Ἰλισσοῦ

τὰ ἔρειπια, καὶ τὸ δόκοιον, ἔχον μῆκος ἑξακοσίων ποδῶν καὶ δυνάμε-  
νον νὰ περιλάβῃ ἀπαντα τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἀπετελέσθη εἰς  
ἔτη τέσσαρα, οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἀπεθαύμασαν μὲν τὸ ἔργον, ἀλλὰ  
παρετήρησαν δὲ τὸ ὄρθιὸν τῷ στάδιον τοῦτο ἐπωνομάσθη Πα-  
ναθηναϊκόν, διότι κατεσκευάσθη «ἕξ ὧν ἀπεστεροῦντο οἱ Ἀθηναῖοι  
πάντες». Ἀλλ' ἵσως ὁ Ἡρώδης ἐθεώρει τὸ δαπανᾶν τὰ χρήματα  
αὐτοῦ εἰς κατασκευὴν ἔργων, τὰ δοπιαὶ ἅμα μὲν ἐκόσμουν τὰς πόλεις,  
ἅμα δὲ ἐτρεφον τοὺς ἔργαζομένους, λυσιτελέστερον τοῦ σιτίζειν τοὺς  
ἀργοὺς συμπολίτας. Τῶν ἔργων ἑκένων ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ εἶναι  
πρόσφορος μᾶλλον εἰς εἰδικὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρός. "Οθεν ἀρκούμεθα  
ἐνταῦθα εἰς βραχεῖαν τινὰ περὶ αὐτῶν σημείωσιν. 'Ο Ἡρώδης ἀφέ-  
ρωτεν εἰς τὴν μνήμην τῆς συζύγου αὐτοῦ Ῥηγίλλης θέατρον, τὸ  
δόκοιον ἐκτίσθη καθ' ὅλοκληράν ἐκ κέδρου λαμπρῶς ἑξειργασμένου  
καὶ γεγλυμένου καὶ τοῦ δοκού δύμοιον δυσκόλως ἡδύνατο νὰ εύρεθῇ  
καθ' ὅλην τὴν οίκουμένην. Πλὴν τούτου φασθεὶς Ὁδείον ἔτερον  
τοῦ προϋπάρχοντος, αὐτὸ δέκινο ὅπερ κείμενον εἰς τὰς νοτιοδυτικὰς  
ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως, διετέλεσεν ἐπὶ αἰῶνας πολλαῖς ὑπὸ χω-  
μάτων κεκαλυμένον μόλις δὲ πρὸ ὅλην ἐτῶν ἑξεχώσθη καὶ ἀπε-  
κάλυψεν ἡμῖν τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ σχῆμα, ἀν δὴ τὴν πάλαι λαμπρό-  
τητα καὶ καλλονήν. 'Αλλά τί ταῦτα; Τὸ θέατρον ὅπερ ἤγειρεν ἐν  
Κορίνθῳ, τὰ πλούσια ἀναθήματα καὶ κορμήματα ὃσα ἔχοργησεν εἰς  
τὸν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, τὰ λουτρά τὰ δοπιαὶ κατε-  
σκευάσεν ἐν Θερμοπύλαις, δὲν ἴσχυσαν νὰ ἑξαντλήσωσι τοὺς θησαυ-  
ροὺς καὶ τὴν ἐλευθερίατητα τοῦ ἀνδρός. 'Η Ἰταλία, ἡ Ἡπειρος, ἡ  
Θεσσαλία, ἡ Εὔβοια, ἡ Βοιωτία, ἡ Πελοπόννησος ἔλαθον ἀληθο-  
διαδόχως πολλὰς παρ' αὐτοῦ εὐρεγεσίας. Αἱ δὲ ἐνταῦθα τε καὶ ἐν  
Ἀσίᾳ ἑλληνίδες πόλεις διὰ πολυαρίθμων ἐπιγραφῶν ἐδήλωσαν τὴν  
πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην, ἀποκαλοῦσαι τὸν Ἡρώδην προστάτην αὐ-  
τῶν καὶ εὐεργέτην.

'Ο Ἡρώδης ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 76 ἑτῶν, εἰς Μαραθῶνα, κηδευ-  
θεὶς πανηγυρικῶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ κατασκευα-  
θέντι Παναθηναϊκῷ σταδίῳ.

## ΙΙ. Η απαρρηγόπουλος.

## ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΟΡΑΗ

"Ενας ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μου Χίους φίλους, μὲν ἔρωτοῦσε μίαν τῶν ἡμερῶν εὐρισκόμενος εἰς Παρισίους, ἐν ἐφρόντισα νὰ γράψω τὸν βίον μου. 'Η ἔρωτησις μὲν ἔφεν· παράξενος· πιθανὸν ὅτι παράξενον ἔκρινε καὶ ἔκεινος τὴν ἀπόκρισίν μου.

"Οστις ιστορεῖ τὸν ίδιον βίον, χρεωστεῖ νὰ σημειώσῃ καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ζωῆς του μὲ τόσην ἀκρίβειαν, ὥστε μήτε τὰ πρῶτα νὰ μεγαλύνῃ μήτε τὰ δεύτερα νὰ συμικρύνῃ, η νὰ σιωπῇ παντάπασι, πρᾶγμα δυσκολότατον, διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλους μας φιλαυτίκην. "Οστις ἀμφιθάλει περὶ τούτου, διὰ κάμη τὴν πεῖραν νὰ χαράξῃ δύο μόνον στίχους τῆς βιογραφίας του, καὶ θέλει καταλάβει τὴν δυσκολίαν.

Κατορθώματα τοῦ βίου ἄξια λόγου, δὲν ἔχω νὰ ἀπαριθμήσω· τὰ ἀμαρτήματά μου ηθελα μετὰ χαρᾶς δημοσιεύσει, ἐν ἔκρινα, ὅτι ἔμελλε νὰ διορθώσῃ κανένα· η δημοσιευτική Γράφω λοιπὸν ἀπλά τινας τῆς ζωῆς μου συμβάντα· καὶ τοῦτο ὅχι δι' ἄλλο (μαρτύρομαι τὴν ἴερὰν ἀλήθειαν), πλὴν διὰ νὰ ἐπανορθώσω τινὰ σφάλματα ἕκειναν, οἱ διποῖς καὶ ζῶντα ἀκόμη (δὲν ἡξένωρ διὰ ποίαν αἰτίαν) ἡθέλησαν νὰ μὲ βιογραφήσωσι.

'Έγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ 1748 ἔτους εἰς τὴν Σμύρνην ἀπὸ τὸν Ἱωάννην Κοραῆν, Χίον τὴν πατρίδα, καὶ τὴν Θωμαΐδα Ρυσίαν, Σμυρναίαν. 'Απὸ τὰ ὄκτω των τέκνων, ἔμεινα ἑγώ καὶ διὰ τρία ἔτη νεώτερός μου ἀδελφὸς Ἀνδρέας. 'Ο πατήρ μου δὲν εύτυχησε νὰ λάβῃ παιδεῖαν, διγι μόνον διότι ὅλον τὸ ἔθισος ἦτο τὸν καιρὸν ἔκεινον ἀπαιδεύτον (παρεκτὸς ὅλιγων στολισμένων μὲ ψευδοπαιδείαν πλέον παρὰ μὲ ἀληθινὴν παιδείαν), ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μείνει ὄρφανὸς εἰς παντάπαιτι τρυφερὰν ἡλικίαν. 'Η μάτηρ μου ἔλαβεν ἔλευθεριωτέραν ἀνατροφήν, διότι εύτυχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ρύσιον, τὸν σοφώτατον, ἔκεινου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἀγδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἐν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γεννήσεώς μου. Αὔτὸς ἔχρημά τισεν ἔτι νέος ὥν μιδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον, μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐνυμφεύθη χήρων τινὰ Ἀγκυριανήν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικόν, ἐπαρηγόρησε τὴν εύτυχίαν του, σπουδάσας νὰ ἀναθρέψῃ ὡς υἱός, τὰς τέσσαρας θυγατέρας του, Θωμαΐδας τὴν μητέρα μου καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφάς, Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εύδοκίαν. 'Η κατάστασις τοῦ γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὡς τε εἰς τὴν μεγαλόπολην Σμύρνην μόνον σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ρυ-

σίου ήξευραν ν' ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγγωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολὺν ὡρίγον ὅμως) καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα, σοφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ τὸ θανατικόν<sup>1)</sup>. Ἡ μήτηρ μου ἐκαταλάμβανεν ίκανῶς τοῦ παρακμάζοντος ἐλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα.

Τῆς μητρός μου ἡ παιδεία δὲν ἥθελ<sup>2)</sup> ἀρκέσῃ νὰ παιδεύσῃ ἐμὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ἀν δὲν ἐσύντρεχαν ἄλλαι περιστάσεις, αἱ ἔξτις:

Ο πατήρ μου, ἀν καὶ στερημένος παιδείας<sup>3)</sup> ἥτο στολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ νοῦν ὁξύτατον, καὶ ἄλλα τῆς φύσεως ὕωράματα πολλά· ὥστε ἐκατάλαβεν, ὅτι μόνη ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὰ ὕωρα τῆς φύσεως καὶ ἐπιρύθη μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ τὴν ἀποκτήσῃ σχολικῶς, ἀνεπλήρωτε τὴν ἐλλειψιν συχνάζων ὅπου εὑρίσκει κανένα λόγιον ἀγδρα, διὰ νὰ ποτίζῃ τὴν δίψαν του μὲ τὴν ἀκρόασιν τῆς παλκιάς ἐλληνικῆς σοφίας. Παρὰ τὴν φυσικὴν ὁξύνοιαν εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ ἕπειτα πολιτικὴ διαγωγὴ του εἰς τῶν κοινῶν τὴν διοίκησιν, ὃσην ἐσυγχώρουν εἰς τοὺς τυραννούμενους οἱ τύραννοι. "Ολη του ἡ ζωὴ ἐδαπανήθη εἰς τὴν φροντίδα τοῦ κοινοῦ μὲ ζημίαν τῆς ιδίας του οὐσίας. Οκτάκις ἡ δεκάκις ἐκλέχθη δημογέρων· δὲν ἐπέρασεν ἔτος, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἥτο ἡ δημογέρων ἐπίτροπος τῆς ἐκιλησίας, ἡ τοῦ νεσοκομείου, ἡ πρωτομαγίστρωρ τοῦ συστήματος τῶν Χίων ἐμπόρων. Παρὰ τὰς φροντίδας ταύτας, ὅστις εἶχον διχονοίας ἐμπορικάς, σίκιακάς ἡ ἄλλας ὅποιας ἡ ποτε διαφοράς, εἰς τὸν πατέρα μου κατέφευγαν ὡς μόνον ίκανὸν νὰ τὰς διαλύσῃ μὲ τὴν ἐμπειρίαν του, καὶ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τοὺς δικφερομένους μὲ τὴν ἐμφυτὸν ῥήτορείαν. Διὰ ταῦτά του τὰ προτερήματα τὸν εἶχεν ἐκλέξει γαμβρὸν δημητρικός μου πάππος, παραβλέψης πολὺ πλουσιωτέρους καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν ὑπόληψιν παρὰ τὸν πατέρα μου, ἐπιθυμητὰς τῆς συγγενείας μου γαμβρούς.

Ψυρωμένος ἀπὸ τόσον ἔρωτα παιδείας δι πατήρ μου, ἀκόλουθον ἥτο νὰ φροντίσῃ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων του. "Αν δι πάππος μου ἔζη ἀκόμη, εἰς ἐκεῖνον ἀδιστάκτως ἥθελεν ἐμπιστευθῆ τὴν φροντίδα· ἀλλ' δι θάνατος ἐκείνου τὸν ἡναγκασεις νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συσταθὲν ἐλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἄνδρα Χίων Παντολέοντα τὸν Σεβαστόπουλον, τὸ δησίον ἐσχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ μοναχόν τινα, Ἰθακήσιον τὴν πατρίδα. Ο διδασκαλος καὶ τὸ σχολεῖον ὡμοιαζάν ὅλους τοὺς ἄλλους διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλαδος, ἦγουν ἔδιδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν συνωδευ-

1) Τὴν πανώλην ἔννοει (κοινῶς πανούκλαν), ητις εἶναι λοιμώδης νόσος, ἐπιδημική καὶ θανατηφόρος.

μένην μὲ διαδισμὸν πλουσιοπάροχον. Τότον ἀφθονα ἔξυλοκοπούμεθα, ὥστε ὁ ἀδελφός μου μὴ ὑποφέρων πλέον, παραιτήθη τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν καὶ περὶ γνώμην τῶν γονέων μας.

Δύο μάλιστα αἰτίαι ἴσχυροποιήσαν τὴν ἴδικήν μου ὑπομονήν· ἕρως παιδείας καὶ ἕρως τιμῆς. Ὁ ἕρως τῆς παιδείας δὲν ἦτο ὅλιγώτερον βίαιος περὶ τὸν ἰδίας ὄνομαζόμενον ἕρωτα. Τῆς τιμῆς τὸν ἕρωτα ἔτρεψε καὶ ηὗξανε πρῶτον ἡ φήμη τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάππου μου Ἀδαμαντίου τοῦ Ρυσίου, ἐπειτα ἀλλού συγγενοῦς μικρὸν παλαιοτέρου. τοῦ ἱατροφίλοσόφου Ἀγτωνίου τοῦ Κοραῆ, καὶ τρίτον τοῦ ζῶντος ἀκόμη τότε καὶ διδόσκοντος τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν εἰς Χίον, ἵερομονάχου Κυρίλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατρός μου (πρὸς μητρός). Ἡθελα σιωπήσει καὶ ἀλλην τοῖς αἰτίαιν τῆς ὑπομονῆς μου τὴν πλεονεξίαν, ἀλλὰ δὲν ἔχρησίμευεν εἰς τιμὴν τοῦ μακαρίου πάππου μου καὶ εἰς παράδειγμα πῶς χρεωστοῦν νὰ θερρύνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους των εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν.

Εἶπα ὅτι ὁ πάππος μου, λυτερημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφοῦ τὰς ὑπάνδρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατεσκευασμένον ἐκ θεμελίων, ἐπρόσμενεν ἀνυπομόνως ἔξ αὐτῶν καρποὺς ἀρσενικούς, διὰ μόνην. τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς μὲ ἐλληνικὴν παιδείαν.

Βλέπων ὅμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὀποίου πρόδορομος ἔγεινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὄφθαλμῶν του, καὶ φεύγομενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ποθουμένου του, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἔρινε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τους ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους του, τόν, δόστις ἔμελλε πρῶτος ν' ἀφήσῃ τὸ ἐλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος ἀλλὰ ὅταν ηὗξερεν διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεργαζόμενοι μὲ ἐμὲ ἔξαδελφοι καὶ συσχολασταὶ μου δὲν ἔδειξαν ὅλιγατέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον, καὶ μὲ κατέστησε κληρονόμον τῆς παπικῆς βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία τοῦ πάππου μου δὲν ἦσαν πολλά· ἦσαν ὅμως ἀρχετὰ νὰ μὲ φέρωσιν εἰς αἰσθησιν, πόσον ἦτο εὐτελής· ἡ μὲ πολλοὺς διαδισμούς ἀποκτηθεῖσα παιδεία, καὶ πόσον ἦτο γελοῖος ὁ τύφος τῆς κεφαλῆς μου, γεννημένος ἀπὸ τὸν συνήθως καὶ κοινῶς τότε διδόμενον τίτλον λογιώτατος ἡ καὶ σοφολογιώτατος, εἰς ὅλους χωρὶς ἔξαρσειν τοὺς γνωρίζοντας τὰς κλίσεις τῶν ὄνομάτων καὶ τὰς συζυγίας τῶν ὅμημάτων. Ἐφριᾶξ ὅταν ἐκατάλαβε πόσα βοηθήματα μὲ ἐλειπαν ἀκόμη διὰ νὰ καταλαμβάνω μὲ πληροφορίαν τούς ἐλληνικοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἡγανάκτησα συλλογιζόμενος ὅσον ἔξωδευσα ματαίως καὶ ρόν εἰς ἀπόκτησιν

τόσον μικράς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ὀλίγων λέξεων. Μόνην παρηγορίαν εὔρισκα τὸ νέον ἀκόμη τῆς ἡλικίας, ἵτις μὲν ἐσυγχώρει νὰ ἀναικοδομήσω δπωσοῦν τὴν κακοκτισμένην σοφίαν μου. 'Αλλ' εἰς πόλιν, ἀν καὶ μεγαλόπολιν, δποίᾳ ἥτον ἡ Σμύρνη τότε, ἔλειπαν τὰ μέσα τῆς τοιαύτης ἀναικοδομῆς, καὶ τοῦτο ἐσφόδρυνε τὸ ἐκ γενετῆς τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχήν μου μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αἰτίων τῆς τοιαύτης ἐλλειψεως, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρνηθῶ τὴν πατρίδα μου, τὴν δποίαν ἐθλεπα πλέον ὡς μητριάν παρὰ ὡς μητέραν Ιου. 'Η τόση ἐπιθυμία ἐξήπειτο καθ' ἡμέραν καὶ μ' ἐφλόγιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν μάλιστα τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένεως, ἕως ἐβλαψα καὶ τὴν ὑγείαν μου. 'Απὸ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἥρχισα νὰ πτύω αἷμα, καὶ τὸ ἐπτυχ αὐδίαλεπτως μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ. 'Απὸ τότε δὲν ἐπαυσα νὰ τὸ πτύω, ἐκ μακρῶν διαστημάτων ὅμως, ἕως σχεδὸν τὸ ἔξηκοστον. Μόλιον τοῦτο οὗτ' ἡ νοσηρὰ κατάστασις, εὗτε 'δ φόβος μὴ τὴν αὐξήσω, δὲν μοῦ ἐμπόδισε τὴν ἐίψαν τῆς παιδείας.

Μόλις εῦρηκα ἀνθρωπὸν διὰ νὰ μὲ διδάξῃ τὴν ἴταλικὴν γλῶσσαν, καὶ πλειοτέραν δυσκολίαν ἀπήντησα νὰ εὑρῶ διδάσκαλον τῆς γαλλικῆς. 'Η ἴταλικὴ γλῶσσα ἥτο ἡ μόνη τότε διδασκομένη εἰς ὄλιγους τινὰς νέους, τὸ πλέον δι' ἐμπορικὰς χρείας παρὰ μὲ σκοπὸν νὰ αὐξήσωσι τὴν γνῶσιν των· καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπενόησα πρῶτος σχεδὸν ἐγὼ νὰ ζητήσω διδάσκαλον, βοηθούμενος ἀπὸ τοῦ πατρός μου τὴν πρόθυμον χορηγίαν. 'Αλλὰ καὶ δ τῆς ἴταλικῆς καὶ δ τῆς γαλλικῆς διδάσκαλος τοῦτο μόνον ἐδιάφεραν ἀπὸ τὸν δποίον εἰχα ἐλευθερωθῆται τῆς ἐλληνικῆς διδάσκαλον, δτε μ' ἐδίδασκαν χωρὶς ὁχθίσμων.

Καὶ τὰς δύο ταύτας γλώσσας ἐσπούδασα, ὅχι τόσον διὰ τὴν ἀπ' αὐτὰς ὠφέλειαν, ἐπειδὴ οὕτ' εἶχα, οὕτ' εὔκολον ἥτο νὰ δανεισθῶ εἰς ἀνάγνωσιν ἴταλικὰ ἡ γαλλικὰ βιβλία, δσον ὡς προειδοποίησιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτης τῆς γλώσσης ἀναψκαν εἰς τὴν ψυχήν μου αἱ λατινικαὶ σημειώσεις πολλῶν ἐλληνικῶν βιβλίων, καὶ ἐξαιρέτως αἱ σημειώσεις τοῦ Κασωθῶνος. Εὐρέθη κατὰ τύχην μεταξὺ τῶν βιβλίων τοῦ πάππου μου ἡ μετατυπωθεῖσα (1707) εἰς Ἀμστελόδαμον ἐκδοσίας τοῦ Στράβωνος ἀπὸ τὸν Κασωθῶνα. Λέγω κατὰ τύχην, διότι τοιαῦται ἐκδύτεις εἰς τὴν Σμύρνην τότε ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνήμουστα. Εἰς τὸ σχολεῖον, ὃπου ἐσπούδαζα, δὲν εύρισκετο καὶ πιθανὸν δτε οὐδὲ ἐγκωρίζετο ὅλως ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν μου ἡ καλὴ ἐκδοσία τοῦ Στράβωνος. 'Ο πάππος μου εἶχε τὴν ἀποκτήσει ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συγγραμμάτων καλὰς ἐκδόσεις, διότι ἐμπορεύετο ἐξαιρέτως μὲ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀμστελόδαμον, κατὰ κυριὸν καὶ ἐλληνικὰ βιβλία εἰς ιδίαν του χρῆσιν. 'Οσάκις ἤνοιγα τὸν Στράβωνα, ἐβκα-

νιζόμην ἀπὸ μόνην τὴν ὄψιν τῶν γαμακρῶν τοῦ Κασωθῶνος σημειώσεων ἐκ τῶν διοίων ἦλπιζα νὰ καταλάβω τὸ κείμενον, ἐπειδὴ δὲν εἶχα νὰ προσμένω ἀπὸ ὅσα ἔδιδάχθην εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον μεγάλην βοήθειαν.

Διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐπρεπε νὰ προσδράμω εἰς τοὺς εύρισκομένους εἰς τὴν Σμύρνην δυτικοὺς ἵερωμένους, καὶ ἔξαιρέτως τοὺς Ἰησουίτας.<sup>1</sup> πρᾶγμα δύσκολον, διὰ τὴν κατ' αὐτῶν πρόληψιν, τρεφομένην μάλιστα ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς μανίκιν τοῦ προσηλυτισμοῦ, μανίαν τόσον σφοδράν, ὡστε ἐνόμιζαν καὶ νομίζουν ἀκόμη σήμερον οἱ ἔχθροι τοῦ Ἰησοῦ. Ἰησουίται τὴν ἐπιστροφὴν ἐνὸς Γραικοῦ<sup>2</sup> εἰς τὴν ἑκκλησίαν τῶν πολὺ πλέον ἀξιόμισθον ἔργον, παρὰ νὰ κατηγήσωσι δέκα Τούρκους ἢ δέκα εἰδωλολάτρας. Τὸ πρᾶγμα ἥθελεν εἰσθαι πολὺ δυσκολῶτερον, ἀντὶ ἔζη διάποδος μου· πῶς ἥτο δυνατὸν νὰ μὲ παραδώῃ εἰς χεῖρας Ἰησουίτων δὲ Ἀδαμάντιος Πύσιος, διτις ἐσύνταξε ποίημα διάλογον διὰ στίχων ιαμβικῶν κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ παπισμοῦ, ἐπιγραφόμενον Λατίνων θρησκειας ἔλεγχος, εἰς 36 κεφάλαια, κ' ἐφρόντισε γὰρ τυπωθῆ εἰς τὸ Ἀμτελόδαμον διὰ νὰ τὸ μοιράζῃ ὀωρεάν εἰς τοὺς ὄμογενεῖς του, ὡς προσφυλακτικὸν κατὰ τῆς παπικῆς μανίας φάρμακον;

"Ο, τι περιερχόμενος ἔζητον μὲ τόσην ἐπιθυμίαν, μἰν τὸ ἐπρόσφερεν ἀνελπίστως ἡ τύχη. Καὶ τὸν χρόνον τοῦτον νομίζω κ' ἐνθυμοῦμαι μ. εὐγνωμοσύνην, ὡς τὸ εὔτυχέστερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εὑρηκα διδάσκαλον ίκνον ὃχι μόνον νὰ μὲ διδάξῃ τὴν λατινικὴν γλώσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ γαλινώσῃ τῆς ζεούσης μου νεότητος τὰς ἀτάκτους δρμάς.

Ἔιράτευε τότε εἰς τὸν ναΐσκον τοῦ προσένεου τῶν Ολλανδῶν ἀνήρ πορός, σεβάσμιος καὶ σεβαστός, δὲ Βερνάρδος Κεῦνος. Ἐπειδὴ ἥκουσα ὅτι ἔζητει Γραικὸν ἐπιστήμονα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν διπέιλην εἰχε γνῶσιν αὐτῆς, ἐπρόσφερα διὰ φίλου τινὸς τὴν διδασκαλίαν μου εἰς μαθητήν, διτις ἐγνώριζε τὴν γλώσσαν ἵσως ἐντελέστερον παρ' ἐμὲ καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ τὴν διδαχὴν τῆς σημερινῆς προφορᾶς. Νομίζων δὲ χρηστὸς Βερνάρδος ὅτι ἐπειθύμουν ἀργυρικὸν μισθὸν τῆς διδαχῆς μου, καὶ ἔτοιμος νὰ τὸν πληρωσῃ, ὅταν ἥκουσεν ὅτι δὲν ἔζητούσα ἀλλο, πλὴν νὰ μὲ ἀντιδιδάξῃ τὴν λατινικὴν γλώσσαν, τὸ ἔσεχθη μετὰ χαρᾶς, πλέον ἀπὸ φιλάνθρωπον ἐπιθυμίαν νὰ εὐεργετήσῃ νέον πρόσθυμον νὰ διδαχθῇ παρὰ ἀπὸ χρείαν, ητις ἔμελλε νὰ παύσῃ μετ' ὀλίγας ἔθοιμαδας. Ολίγικαι ἀληθῶς, ἔθοιμαδεις τὸν ἥρκεσαν νὰ προφέρῃ ως ἐπρόσφερε τὴν γλώσσαν καὶ τὸ ἔζης μὲ πρόφρασιν χρείας μ' ἐ-

1) Ἰησουίται:=ὅπαδοι τοῦ Ἰησοῦ· οὕτω καλεῖται τάγμα τι μοναχῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

2) Δηλ. Ἐλλήνος καὶ ὁθοδόξου τὴν θρησκείαν. Γραικοὶ ἐκκλησύντο συνήθως οἱ Ἐλλήνες ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

κράτησε πολὺν ἀκόμη καιρόν, δσεν ἀκόμη διέτριψα εἰς τὴν Σμύρνην πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἡ πρὸς ἐμὲ εὔνοιά του ηὔξησε τόσον, ώστε νὰ μὲ προσκαλῇ νὰ τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους, νὰ μὲ διδάσκῃ πάντοτε διὰ ζώσης φωνῆς δσα ἔγνωριζε χρήσιμα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μου καὶ νὰ μὲ δανείζῃ Δατίνους ἐνδόξους συγγραφεῖς, καὶ τέλος νὰ μ' ἀφίνη μόνον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, δσάκις ἡναγκάζετο νὰ διατρίβῃ ἔξω τῆς κατοικίας του.

Ἐλησμόνησα νὰ ιστορήσω, δτι πρὶν γωρίσω τὸν σεβάσμιον τοῦτον διδάσκαλον, ἐπόθησα τὴν γνῶσιν τῆς ἀραβικῆς γλώσσης. Παρατρέχω τὴν αἰτίαν τοῦ πόθου τούτου, φθούμενος μὴ φανῶ δτι γρέφω μυθιστορίαν. Ἀλλ' ἔπειπεν ἔξ ἀνάγκης νὰ λάβω διδάσκαλον Τοῦρκον· καὶ τοῦτο ἦτον ἀδύνατον εἰς ἐμέ, ἐπειδὴ καὶ τὸνομα Τοῦρκος μ' ἔπροξένει σπασμοὺς ἀλλοκότους. Ἐμαθα δτι τῶν ἀράβων ἡ γλῶσσα εἶχε συγγένειαν μὲ τὴν ἑβραϊκήν· δθεν ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω, κ' εύρηκα διδάσκαλον Ἐβραῖον. Ἀλλ' δποιὸν διδάσκαλον! Ἐπαθαν καὶ αὐτοὶ εὶς ταλαίπωροι δ, τι ἐπάθαμεν καὶ ἥμετε· καθώς, χάσαντες τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, ἐκαταντήσαμεν εἰς νομιζόμενα καὶ ὄνομαζόμενα ἀπό τινας. Καλὰ γραμματικὰ τῆς γλώσσης, παρόμοια καὶ αὐτοὶ ἐκαχώντο εἰς τὰ καλὰ ἑβραϊκὰ τῶν. Μολοντοῦτο ἐσπούδαζα τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ὡς προειδοποίητιν τῆς ἀραβικῆς, μ' ἐλπίδα νὰ εὕρω ποτὲ καὶ ταύτης διδάσκαλον δχι Τοῦρκον. Ἡ χρεία νὰ πληρώψω τὸν Ἐβραῖον διδάσκαλον μὲ ἡνάγκησε φυσικὰ νὰ προσδράμω εἰς τὸ πατέρα μου. Εἰς ἔκεινην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (1764) καὶ τοῦ γένους τὴν κατάστασίν μας, ἀλλος πατήρ ἀπὸ τους κατοίκους τῆς πόλεως, χωρὶς ἔξαίρεσιν, ἀκούων τὸν οὐέν του νὰ ζητῇ ἑβραϊκῆς γλώσσης διδάσκαλον, ήθελε καλέσει ίατρόν, νομίζων δτι παρεφρόνησεν δ οὗτος του. Ἀλλ' δ χρηστὸς καὶ φρόνιμος πατήρ μου ἥρκεσθη μόνον νὰ μ' ἔρωτήσῃ εἰς τὶ ὠφελεῖ ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὸν εἶπα δτι ἔχρησίμευεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, — Καλὰ! ἀρχισε λοιπόν, μ' ἀπεκρίθη. Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθην τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν, χωρὶς νὰ δακρύσω. Τόση ἦτο νὰ εἰς τὴν παιδείαν μου προθυμία του, τῆς δποίας ἀπόδειξις εἶναι καὶ τοῦτο· πολλάκις ἐπεθύμησα εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν νέων, ἑορτάσιμον ἔνδυμα νέον καὶ μὲ ἀνέβαλλεν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα οἷς τὸ Πάσχα, καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλιν εἰς τὰ Χριστούγεννα· οὔτε διδάσκαλον, οὔτε βιβλίον ὅμως ἢ ἀλλο τι ὅργανον παιδείας ζητοῦντα δὲν μὲ ἀπέβιλε ποτέ.

Ως τόσον ἡ ἀμάθεια τοῦ Ἐβραίου διδασκάλου μου ήθελε μὲ ἀποστάσει ἀπὸ τὴν μιλέτην τῆς γλώσσης, ἀν δὲν εὕρισκα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ καλοῦ μου ἀλλο φιλοστόργου διδασιάλυν καὶ τεχτός, τοῦ Βερνάρ-

δου, βοηθήματα και ταύτης, ως και τῆς λατινικῆς, και ἀκόμη τῆς ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἔξηψε τὸν ὄποιον ἔλαβα πρὸ καιροῦ ἔρωτα νὰ ἴστορήσω<sup>1</sup> τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ ἔβλεπα ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι μὴ ὄντες "Ελληνες μηδὲ Ρωμαῖοι, εἰχον βοηθήματα τῆς ἑλληνικῆς και ἡωματικῆς παιδείας, μὴ ὄντες Ἑρμαῖοι, εἰχαν και γραμματικάς και λεξικά τῆς ἑρματικῆς γλώσσης, ἀγνωστα εἰς τοὺς Ἑρμίους, φυσικὰ ἐπρεπε νὰ συμπεράνω, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην κατέφυγαν και τῆς Ἑλλάδος και τῆς Ρώμης ἀκόμη και τῆς Πελαστίνης τὰ φῶτα.

"Ο πατήρ μου ἐπώλει μεταξωτά, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεστένιον<sup>2</sup> τῆς Σμύρνης ὃπου ἦσαν και ἄλλοι Χῖοι, και ὅχι, ως λέγει ὁ βιογράφος μου, εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἀνεγώρησεν εἰς παιδικὴν ἡλικίας, χωρὶς πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐπειθύμει νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἐμπόριον του και διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, κατὰ μίμησην τοῦ πενθεροῦ του και πάππου μου. Ἄλλ' ἐπειθύμει νὰ ἔχῃ ἐκεῖ ἀνθρώπουν σίκετον, και ὅχι νὰ ἐμπορεύεται διὰ μέσου τῶν Ὀλλανδῶν, ως ἔκαμνεν ὁ πάππος μου. Μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς μητρός μου ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγω εἰς Ἀμστελόδαμον. Ἡ μήτηρ μου ἐλογίζετο τὸ διὰ θαλάσσης ταξίδιον ὀλίγον διάφορον ἀπὸ τὸν θάνατόν μου· ἔγω δὲ πάλιν ἀπεστρεφόμην τὸν ἐμπορικὸν βίον, ως μέγα ύμποδιον ν' ἀπολαύσω τὴν παθουμένην παιδείαν. Μ' ὅλον τοῦτο ἐκρινα τὸ ταξίδιον εὐτύχημα μέγα, διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου ἔμελλε ν' ἀφίνη καὶ καιρὸν ἵκανὸν νὰ θησαυρίσω διηγὴν ἢ τὸ δυνατόν, ἀν ὅχι διηγὴν ἔδιψούσα σοφίαν.

"Ἐμβῆκα λοιπὸν (1772) εἰς πλεῖστον Δανικόν, και μετὰ 26 ἡμερῶν θαλασσοπορίαν κατευσδώθην εἰς Λιθόρον, και μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκεῖθεν εἰς Ἀμστελόδαμον, συνοδεύμενος μὲ πολλὰς ἐπιστολὰς συστατικάς Μία μόνη ἀπ' αὐτὰς μὲ ωφέλησεν, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φίλου και διδοκαλού μου πρὸς ἄλλον μινίστρον<sup>3</sup> φίλον του, ὀνομαζόμενον Ἀδριανὸν Βύρτον, ἀνδρα μεταξὺ τῶν τότε εὐρωπόμενον ἐκεῖ μινίστρων σοφώτατον, σεβασμιώτατον και σεβαστότατον.

"Ο Σωκρατικὸς οὗτος διδάσκαλος μ' ἐδέχθη ως οἰόν του και ἀφοῦ ἐξήτασε τὰ μικρὰς μου γνώσεις, μ' ἐρώτησεν διὸ μ' ἐσυγγωροῦσαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι νὰ ὑπάγω διὶς τῆς ἑδομάδος εἰς αὐτὸν, νὰ διδάσκωμαι ὅσα ἐκρινεν ἀναγκαῖα εἰς τὸ καλῶς συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὸ δόποιον (ώς ἐλεγεν) ἐπρεπε ν' ἀρχίζῃ ἡ ὄρθη παιδεία. Ἐδέχθην, δὲν

1) Ἐνταῦθα σημαίνει νὰ ἔλθω και νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ πλησίου.

2) Δέξις τουρκικὴ δηλοῦσα ἀγορὰν ἀκεπασμένην και κλεισμένην ἐκατέρθεν διὰ δύο θυρῶν. Οὕτω καλεῖται και κῦν ἔτι ἡ μεγάλη ἀγορά τῆς Σμύρνης.  
3)=Ιερέα.

λέγω ψετὰ γαρᾶς, ἀλλὰ μὲν ἐνθουσιασμόν, τὴν ἀποσσόκυτον ταύτην πατρικήν πρόσκλησιν καὶ ἐδίδασκομην ἀπ' αὐτὸν τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου<sup>1</sup> καὶ τὴν λογικήν ἐπιστήμην. Ταύτην ἐσπούδασα εἰς βιβλίον Λογικῆς συντεταγμένον ἀπ' αὐτήν του τὴν σφήνην σύζυγον Καρολίναν, σύνταγμα<sup>2</sup> ὄλότελα διάφορον ἀπὸ τὴν ὄποιαν εἶχα διδαχθῆ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης Λογικήν.

'Ο σφόδρας οὗτος ἀγήρ καὶ ἡ σοφὴ του σύζυγος ἦσαν ἀτεκνοί· εὐδαιμονες ὅμως, διότι ἐσυνεργοῦσαν καὶ οἱ ὅμοι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ιδίων πολιτῶν. Παρὰ τὴν πλευσίαν βιβλιοθήκην εἶχαν καὶ ταμεῖον ουσικῆς ἴστορίας· καὶ αἱ ὅμοι τῆς ἑδομάδος ἡμέραι, αἱ ὀωρηθεῖσαι εἰς ἐμὲ τὸν ζένον, ἦσαν διωρισμέναι· καὶ εἰς πόλλων ἐπισήμων οὐσίων καὶ θυγατέρας. Αἱ θυγατέρες τῷχεντο νὰ ἀκούσωσι τὴν διδαχὴν τῆς Καρολίνας καὶ οἱ υἱοί ἐδιδάσκαντο ἀπὸ τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀδριανόν.

Εἰς τῶν δύο τούτων εὐδαιμονίων προσώπων καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίου Βεργάρδου τὴν ἀρετὴν χρεωστῶ, ὅχι τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ τὴν ὄπως ζήποτε γαλίνωσιν τῶν παθῶν μου. Ἡ γενέτης μου ἐσαλεύετο ἀπὸ τρικυμίας παθῶν· καὶ ἄλλο δὲν μ' ἔσωσεν ἀπὸ τὸ γανάγριον παρὰ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδός, καὶ ἡ φιλοτιμία ν' ἀξιωθῇ τῆς ἀγάπης των. Τοιαύτην κρινώ τῷρα καὶ τὴν γεότητα τοῦ πατούς μου· πιθανόν, ὅτι οὐδὲν ἐκεῖνος ηθελε σωθῆ, ὃν δὲν ἐφιλοτιμεύετο γὰρ ἀξιωθῆ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀδαμαντίου Ρυσίου. Μάθημα όνταγκον εἰς τοὺς γονεῖς, οὗσοι φροντίζουν τὴν σωτηρίαν τῶν ιδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιούτους διδασκάλους ὄποιων ὅχι μόνον νὰ θυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψώσι τὴν ἀγάπην καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν.

Εἰς τὸ Ἀμυστελθόδαμον διέτριψα ἔξ ἔτη, καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ καθ' ὅσον μ' ἐσυγγέρει ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν παιδείαν, ἐνοχλούμενος ἀσταλείπτως ἀπὸ σφρόδρων ὄρεξιν νὰ μὴ ἐπιστρέψω πλέον εἰς τὴν τυραννουμένην πατούδα μου. Τὸ παιδίόθεν τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχήν μου κατὰ τῶν Τούρκων μίσος ἐκτήνησεν, ἀφοῦ ἐγεύθην εὐνομουμένης πολιτείας ἐλευθερίαν, εἰς ἀποστροφὴν μανιαδηγή. Τούρκος καὶ θηρίζων ἄγριον ἦσαν εἰς τὸν λογισμόν μου λέξεις συνώνυμοι, καὶ τοιαῦται εἴναι ἀκόμη, ὃν καὶ εἰς τῶν μισογρίστων φίλων τοῦ τυράννου τὸ λεξικὸν σημαίνει διάφορα πράγματα.

1) Ὁ Εὐκλείδης ἦτο περιήρημος μαθηματικὸς ἔξ Ἀλεξανδρείας, η κατ' ἡλιούς ἐκ Γέλας τῆς Σικελίας, πατήρ τῆς Γεωμετρίας. | 2) Σύνταγμα=συγγραφὴ ἢ σύγγραμμα.

(ΤΟΜΟΣ Α')

Μ' ὅλον τοῦτο ἡγαγκάσθην νὰ ἐπιστρέψω καὶ ἐπέρασα διὰ Βιέννης (ὅθεν εἶχα περάσει καὶ πρότερον ὑπέγων εἰς Ἀμστελδαμον) διὰ νὰ τῶ καὶ δεύτερον τὸν θεῖόν μου (ἀδελφὸν τοῦ πατρός μου) Σωφρόνιον, ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου, ὃστις κατατρεχόμενος ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Πατσᾶν, εἶχε καταφύγει εἰς τὴν προστασίαν τῆς Μαρίας Τερέζης, αὐτοκρατορίσσης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τεσσαρκονήθημαρον διατριβὴν εἰς τὴν Βιέννην, ἐπέρασα εἰς Τεργέστην, κ' ἐκεῖθεν εἰς τὴν Βενετίαν, ὃπου διέτριψα ὅλον σχεδὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 1778 ἔτους, βεσκόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐπίδαινα λάζιο ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου τὴν ζητηθεῖσαν ἄσειαν νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ σπουδάσω τὴν ιατρικήν. Ο σκοπός μου δὲν ἦτο νὰ κατασταθῶ ιατρός εἰς δύο μόνον πράγματα ἀπέβλεπα, νὰ κερδάσιω τὸν καθρόν νὰ μὴ βλέπω Τούρκους, ἢ, ἀν ἀγαγκάσθω τελευταῖον νὰ τοὺς τῶ, νὰ τῷ μεταξὺ τῶν ὧς ιατρός, ἐπειδὴ τὸ θηριώδες ἔθνος τοῦτο εἰς μόνους τοὺς ιατροὺς ἀγαγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται: κάποιαν ἡμερότητα.

Εἰς τὴν Σμύρνην κατευδώθην ὀλίγχις ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊδίν, ἥτις ἀράνισε μέγις μέρος τῆς πόλεως τειμένης ἀκόμη καὶ ἀπὸ σεισμὸν. Αἱ κοιναὶ δυστυχίαι ἐνωμέναι μὲ τὰς ἴδιας (ἐπειδὴ ἐπυρπολήθη καὶ ὁ γονικός μου σίκος) μοῦ μετέβαλαν τὴν ἀποστροφὴν τῆς μὲ Τούρκους συγκατοικήσεως εἰς τόσην μελαγχολίαν, ὡστε ἐκιγδύνευσα νὰ πέσω εἰς ἀληθινὴν παραφροσύνην. Καὶ ἐδὸν τὸν μόνον παραφροσύνην δὲν εἶναι ἡ τοροίκη ὑπερβολὴ: σήμερον ἀκόμη ἐνθυμούμενος τὴν τότε ταρχὴν τῆς κεφαλῆς μου, βεβαιοῦμαι ὅτι ἡθελούχως παραφρονήσει, γωρίες τὰς καθημερινὰς παρήγορίας τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου μου Βερνάρδου. Μὲ σχεδὸν μόνον, αὐτὸν ἡ συγκοτέρα μοῦ συναναστροφὴ εἰς τεσσάρων ἑτῶν διάστημα, ὃσον διέτριψα ἀκόμη εἰς Σμύρνην, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ καιροῦ κατέρευγχ ὀλίγα στάδια μακρὸν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἔξοχὴν διὰ νὰ μὴ βλέπω Τούρκους. Οἱ γονεῖς μου ἔτερεφαν ἀκόμη τὴν ἐπίδαινα νὰ μὲ κρατήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα κ' ἐμεταγείροισθησαν παντοῖους τρόπους, ἔως καὶ αὐτὸν γάμου τὸ δέλεχρ, νὰ μεταβάλωσι τὴν γνώμην μου. Τὸ δέλεχρ τοῦτο ἡθελεν ἔξαπαντος μὲ συναρπάσσει, καὶ διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας μου, καὶ διὰ τὸ κάλλος ἔτι δὲ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς νῦν φης, ὀρφανῆς ἀπὸ πατέρα βαθύπλουτον, ἢν δὲρως τῆς ἐλευθερίας δὲν μ. ἔδιαζε νὰ καταφρονήσω πάσης λογῆς ἄλλους ἔρωτας. Οἱ γονεῖς μου βλέποντες ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἵσχυε νὰ μὲ μαλάζῃ καὶ τὸ μέγιαν κινδύνον τῆς φθειρομένης καθ' ἡμέραν ὑγείας μου, μ.' ἐσυγχώρησαν τελευταῖον νὰ περάσω εἰς Γαλλίαν.

Διὰ νὰ συντέμνω τὰ μεταξύ, ἐπέρασα πάλιν εἰς Διβρύνον, ἐπειτα-

εἰς Μασσαλίαν καὶ κατευωδόθην τελευταῖον εἰς Μοντσπελλιέρον, τὴν 9 Οκτωβρίου 1782 καὶ ὅχι τὸ 1787. Ἐκεῖ διέτρψα ἐξ ἔτη, καὶ ὅχι ὄκτω, σπουδάζων τὴν ιατρικήν, ὅσον μὲν ἐσυγχωροῦσε σῶμα ἀσθενημένον ἀπὸ τοὺς καθημερινούς κόπους τῆς σπουδῆς καὶ ἀπὸ τὸν σκύληκα λογισμὸν ὅτι ἔμελλα τελευταῖον νὰ ἐπιστρέψω εἰς τυραγγουμένην ἀπὸ τοὺς Τούρκους πατρίδα.

Εἰς τὸ Μοντσπελλιέρον ἔμαθα τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ πατήρ μου ἀπέθανε τὴν 21 Ιουλίου 1783, καὶ ἡ μήτηρ μου τὸν ἀκολούθησε μετὰ χρόνον ἔνα. Αἰώνια τῶν ἡ μνήμη! Τοιούτους γονεῖς εὔχομαι εἰς ὅλους τοὺς γένους.

Ἐδῶ ἀναγκάζομαι πάλιν νὰ διορθώσω ἄλλο λάθος τοῦ βιογράφου μου. Λέγει, ὅτι ἡ εἰς Μοντσπελλιέρον διατριβὴ καὶ σπουδὴ μου ἔγινε μὲν χορηγίαν ἑπήσιον φράγκων 2,000 τοῦ Βερνάρδου. Ο καλός μου οὗτος φίλος καὶ διδάσκαλος ἤθελε μετὰ χαρᾶς δράμει εἰς βοήθειάν μου, ἂν ἡ χρηματική του κατάστασις τὸν ἐσυγχώρει τοιαύτας χορηγίας. Δέν ἔλειψεν ὅμως οὕτ' αὐτὸς οὕτε οἱ συγγενεῖς μου νὰ παχύγωσι μὲν προσωρινὰς διωρεάς τὴν ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου, ἐνόσῳ ἔξουσιαν καὶ, μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν, ἀπὸ τὴν πώλησιν τῆς ἀνακτισθείστης γονικῆς μου οἰκίας, καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους μου κόπους χορηγούμενην βοήθειάν. Ἐκ τῶν κόπων τούτων ἦτο καὶ ἡ ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν εἰς τὸ Γαλλικὸν μετάφρασις τῆς κατηχήσεως τοῦ Πρώτου Πλάτωνος, τῆς Κλινικῆς ιατρικῆς τοῦ Σέχ, τὴν ὅποιαν ἔξεδωκα κατὰ τὸ 1787 ἔτος εἰς Μοντσπελλιέρον εύρισκόμενος, καὶ ἄλλα τινὰ ιατρικὰ συγγράμματα μεταφρασμένα ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Γαλλικήν, καὶ ἐκδεδομένα ἐπειτα εἰς τοὺς Παρισίους.

Αφ' οὐ ἐτελείωσα τὰ μαθήματά μου, ἐπειδύμησα νὰ ἴστορήσω καὶ τὰς νέας Ἀθήνας, τοὺς Παρισίους, διὰ νὰ ἀποφύγω κἄν τὸ ὄνειδος τῶν ὅσοι δὲν ἔγνωριζον ἄλλοτε τὰς παλαιάς. Ἡλθε λοιπὸν εἰς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, συνωδευμένος μὲν συστατικὰς ἐπιστολὰς τῶν Προφεσσόρων μου<sup>1</sup>, τῶν ὅποιών ἡ εἰς ἐμὲ εὔνοια καὶ ἔξαιρέτως τοῦ Βρουσσογέτου, τοῦ Γριμῶ καὶ τοῦ Σαψάλ ἐχρημάτισεν ἔν ἀπὸ τὰ εὐτυχήματα τῆς ζωῆς μου.

Ἄλλη ἥλθα εἰς καιρόν, ὅτε ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ γεννηθῇ ἡ ἀπὸ τὰ μέσα καύτης τῆς ἐκατονταετηρίδος κυριορούμενη παράδοξος, καὶ πρώτη εἰς τὴν ἴστορίαν πολιτικὴ μεταβολὴ ἔθνους, ἀπὸ τὸ ὄποιον δὲν ἥλπιζετο τοιαύτη μεταβολή. Οἱ Γάλλοι ἔως τότε δμοιοὶ τῶν Ἀθηναίων τὴν σοφίαν, τὴν ἡμερότητα, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν

1) Λέξις Κλινική = καθηγητῶν.

έρασμού στην πόλη, έκρινδό το και έλαφος ο ως ο 'Αθηγανίος και ο ζεις ο θεων  
έγραψε κατά της έλαφοις έκεινων δι κωμικός 'Αριστοφάνης. Ή με-  
ταβολή έδειξεν ότι εἰς τὸ φαινόμενον ἔλαφούν ἔθνος ήσυτο ἐκρύπτετο  
μέγας ἀριθμός φιλοσόφων ἀνθρώπων, τοὺς ὅποιους ἀπεκάλυψεν ἀπροσδο-  
κήτως η κατάγρησις τῆς τότε ἀπολύτου μοναρχίας καὶ κατέστησε γένες  
πολιτείας νομοθέτας.

Τὰς μέρις τούτου ἀπορίας μου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστρο-  
φῆς, τὰς δόποις εἶγε μετρίασει. Ο θάνατος τῶν γονέων μου, ἐλύτε  
πλέον ὀλότελα ἡ ποιητικὴ μετάβολὴ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπεφάσισα  
ἀμεταβέτως γὰρ μὴ συζήσω εἰς τὸ ἔπειρος μὲ τυράννους. Τοῦτο ηγένεσε  
καὶ τὴν ὄποιαν ἔτρεφο ἐπιθυμίαν πρὸ πολλοῦ γὰρ συνεργήσω τὸ κατὰ  
δύναμιν εἰς τὴν παιδείαν τῶν ὄμορφων μου, καὶ μάλιστα ἀφοῦ  
ἐπιλήροφορήθην, ὅτι ἡ αὔξησις καὶ ἡ ἔξαπλωσις τῆς παιδείας εἰς τὸ  
γαλλικὸν ἔθνος ἐγέννησε τὸν ἕρωτα τῆς ἐλευθερίας. Μόνον μέσον τοι-  
αύτης ἐνέργειας εὑρίσκα τὰς ἐκδόσεις τῶν ἐλληνικῶν συγγραφέων  
μὲ ραφέα προσλεγόμενα εἰς τὴν κοινὴν γλώσσαν, ὃστε γὰρ ἀναγινό-  
σουνται ὅγι μόνον ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς τῆς παλλαῖας γλώσσης,  
ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιωτας. Εἰς τοιαύτην ἐπιγείσησιν ὅμως ἐχρείά-  
ζετο πλειστέρᾳ γῆγεις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν τὴν κοιτικὴν ἐκ-  
δοσιν τοῦ κείμενου τῶν συγγραφέων. Εἰς ταύτης λοιπὸν τὴν ἀπόκτη-  
σιν ἔδωκα διηγή τὴν προσοχήν, θρήνων καὶ τὴν ἐπαγγείλαν τῆς ια-  
τρικῆς καὶ πάσσαν ἀλληγορίαν.

Αἱ συμβάσαι ταραχῇ ἀπὸ τοὺς ἔπειτα δημαγωγές τῆς Γαλλίας,  
ἀνοιρούσις ὀλότελα τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταβολῆς, ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγ-  
κης γεννήσασι δημαρχούν δεινότερον, διὰ γὰρ καταπάνηση τὰς  
ταραχάς καὶ τὸν ἐγέννησαν. Οὕτος ἦτο ὁ περιβότος Ναπολέων.  
Στολισμένος μὲ κυδερνητικάς καὶ στρατηγικάς μοετάς, ὑπέροχες  
ὅσιοι μὲς παρέποικεν ἡ ἴστορία, καὶ δημιουργημένος ἀπὸ τὴν φύσιν  
γὰρ ἐμπνεγεὶ φόβον εἰς τοὺς ταραχοποιούσες, καὶ σεβας εἰς τοὺς ἐπιθυ-  
μητας τῆς ἡσυχίας, εἰς τοῦτο μόνον ἐπλανήθη, ὅτι δέν ἐνόργεσεν  
όποιοις καρδιοῖς ἐπορθημένοις οἱ ἀνθρώποις ἀπὸ τὸ πόσον τοῦ προτερή-  
ματα. Ἀντὶ γὰρ ἐλευθερώσῃ τοὺς καταπονούμενούς τῆς Εὐρώπης  
λαοὺς ἀπὸ τοὺς δεσπότας των, ἐπρόκρινε γὰρ ἔντη καύτος δεσπότων  
δεσπότης. Ἀντὶ γὰρ σπείρη τὴν εὐδαιμονίαν εἰς διηγὴ τὴν Εὐρώπην,  
καὶ γὰρ καταστῇ Θεός ἐπὶ τῆς γῆς, μακριζόμενος ἀπὸ ἀθανάτους  
ζητούσι τῆς παρούσης καὶ τῆς ἐπερχομένης ἀπείρου γενεᾶς ἀνθρώπων,  
ἐποιεῖται τὸ βραχιόνιον τῶν βρεφεῶν καλάκων θυμητάτων. Επλα-  
νήθη ὁ ταλαιπωρός!

Ο μεγαλουργός, ἀλλ' ὅγι μέγας οὗτος ἀνήρ, ὑπαπεύων (ὑπατείλων  
γῆται εἰπεῖται) ἡ ἀρχνήση καὶ αὐτὸν καὶ τὸ ἐξ θεοῦ ἐλπιζόμενα

πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ) ἐπεθύμησε τὴν μετάφρασιν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Στράβωνος. Ο ποτέ μου εἰς Μοντπελλιέρον διδάσκαλος τῆς γηγείνες Σαυσάλ, τότε δὲ λειτουργὸς τῆς ὑπατείας, ἐποόθαλε μεταφράστας τοῦ κειμένου τὸν Λαπόρτ-δε-Τάιλ καὶ ἐμέ, καὶ τρίτον τὸν γεωγράφων Γουσελίνον διὰ τὰς γεωγραφικὰς παρατηρήσεις, διορίσας εἰς καθένα ἐξ ἡμῶν ἐτήσιον μισθὸν τοῦ ἔργου φρ. 3,000, καὶ ὅχ. σύγχρονον, ἕτερον ἔμελλε νὰ διορίσθῃ μετέπειτα.

Κατὰ τὸ 1805 ἐπροσφέραμεν εἰς τὸν Ναπολέοντα (ὅγε πλέγν υπατον, ἀλλα' Αὐτοκράτορα) τὸν πρώτον τόμον τῆς μεταρρύσεως τριῶν Στράβωνος τυπωμένον. Πρὸ τῆς προσφορᾶς τοῦ δευτέρου, παρὰ τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φρ. 3,000 μᾶς ἐφιλοδωρησεν ἀκόμη καθένα 2,000 φράγκων σύνταξιν ἐπὶ ζωῆς. "Οταν μᾶς ἤλθεν ἡ ἀπορεύσκηταις ἀγγεῖτον λία τῆς συντάξεως ὑποπτευμένος, (δὲν ἡζεύρω διὰ τί), τὰς μεγαλοδυρίας τοῦ Ναπολέοντος, καὶ φοβούμενος μὴ μὲ ἀναγκάσωσι, προτεῖ νὰ φανῶ εὐγνώμων ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἐπεθύμησα νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὴν ἔργασίαν. Μή δυγάμενος ὅμως νὰ τὸ πράξω μόνος, ἐπείθαλη εἰς τοὺς συνεργάτας μου, διτὶ ἐπειδὴ ἡ μετάφρασις τοῦ Στράβωνος ἔμελλε νὰ εἴναι μακρά, μᾶς ἐσύμφερε νὰ ἀποβάλωμεν ἢ τὸν μισθὸν ἢ τὴν σύνταξιν, καὶ τὸ ἐδέχθησαν οἱ συνεργάται μου χωρὶς ἐναντίωσιν. Ἐγράψαμεν λοιπὸν κοινῶς οἱ τρεῖς πρὸς τὸν τότε λειτουργὸν παρατούμενοι τὸν ἐτήσιον μισθὸν τῶν φράγκων 3,000 καὶ δροκούμενοι εἰς τὴν ἐπὶ ζωῆς σύνταξιν τῶν φρ. 2,000. Η ἀπόκρισις τοῦ λειτουργοῦ ἦτον ἐγκώμιον τῆς αριλοκερδείας μας ὡς τὴν ὄντος καταστάσεαν, καὶ παύσις τοῦ ἐτήσιου μισθοῦ. "Αν ἐπρόβλεπα ὅτα κακὰ ἔμελλε νὰ προσέενηση εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ συγκροτηθεῖσα μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, καὶ ἀσεβῶς ἐπονομασθεῖσα Ἀγία Συμμαχία, ἥθελα βεβίωνα προσκρίνει νὰ κυβερνᾶται σήμερον ἡ πατοίς μου μὲ τὸ σκηπτρὸν ἐνὸς Ναπολέοντος διώκτου τῶν τούρκων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, παρὰ μὲν τὴν σιδηρᾶν ὁρόδον πολλῶν ἀπολύτων δεσποτῶν, ἐκ τῶν ὅποιων κανεὶς δὲν ἔξιται τὸν Ναπολέοντα.

Τούτου τοῦ διαστυχοῦς Ναπολέοντος Βασιλεύοντος, ἔνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπρόβλεψεν εἰς τὸν μακαρίτην Κλαιύέρον καὶ ἐμὲ νὰ μᾶς ἀναδείξῃ μὲ δαψιλῆ ἀμοιβὴν ἐτήσιον βιβλιοκρίτας, αὐτὸν μὲν διὰ τὰ Λατινιστί, ἐμὲ δὲ διὰ τὰ Ἑλληνιστί, ἡ Γραικιστὶ ἐκδιδόνενα βιβλία. Μὲ φρίκην ἀπέβαλεν ὁ φίλος μου τὸ πρόβλημα, καὶ γὰρ φρίξω ὅχι διληγότερον μὲ ἐκίνησε συλλογιζόμενος, διτὶ ὅστις ἥλπιζεν ἀπὸ ἡμᾶς τοιούτων ἔργον, πιθανὸν διτὶ μᾶς ἔκρινεν ἴκανούς νὰ ἐκτελέσωμεν μὲ μισθὸν καὶ ἄλλα ἀτιμάτερα.

'Αλλ' ἀφίνω τὸν ἥρωα τοῦτον (διστυχέστερον διότι ἐγώρισε τὰ ἵδια του ἀπὸ τὰ κοινὰ συμφέροντα, παρὰ διότι κατεστράφη ἀπὸ ἀσυγκρί-

τως οποδεεστέρους του δεσπότας) καὶ ἀκολουθῶ τὴν ἴστορίαν τοῦ ἔζησι βίου μου.

Ἐδῶ χρεωστῶ νὰ ἴστορήσω μίαν ἀπὸ τὰς τύχας τοῦ βίου μου, τὴν ὁποίαν ἥθελα σιωπήσει ἀν δὲν μ' ἐκατέκριναν οἱ φίλοι μου ὡς ὑπερήφανον, οἱ μὴ φίλοι ἵσως ὡς ἀνάξιον. Τὴν ὑπερηφάνιαν βδελύσσομαι· ἀνάξιος πάλιν ὄλότελα νὰ κριθῶ τὸ ἀποστρέφομαι. Ἀπόρησάν τινες διὰ τὶ δὲν ἔζητησα ποτὲ νὰ ψηφισθῶ μέλος τοῦ Πανεπιστημίου. Ἰδοὺ πῶς ἡκολούθησε τὸ πρᾶγμα. "Οστις ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκλεχθῇ μέλος τοῦ Πανεπιστημίου χρεωστεῖ πρῶτον νὰ ζητήσῃ δι' ἐπιστολῆς ἀπὸ τὸν πρόεδρον νὰ τὸν καταγράψῃ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑποψήφιων· χρεωστεῖ δεύτερον πρὸ τῆς ψηφοφορίας νὰ ἐπισκεφθῇ προσωπικῶς ἔνα καθένα ἀπὸ τοὺς ψηφοφόρους, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ταπεινῶς, νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ψήφον του. Τὸ πρῶτον μόνον ἔγγρῳζα, καὶ τὸ πρῶτον ἐπλήρωσα, ἀν σχειώδης ὡς χρέος ἀναγκαῖον, ὡς κἀν ἔθιμον ἄψογον, καὶ κατεγράψθην ὡς ὑποψήφιος.

Τὸ αὐτὸν ἔτος (1805) τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Γαλλικοῦ Στράβωνος ἔξεδωκα διὰ δαπάνης τῶν Ζωσιμάδων τὸν πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, μὲ προλεγόμενα διεξοδικώτατα, εἰς ὄνομα Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν. Ἡ διασπορά των εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ γεννηθεῖσα ἐξ αὐτῶν εὔνοια τοῦ γένους εἰς ἐμὲ μὲν ἐδιδάξει, ὅτι τὸ γένος ἡρχισε νὰ αἰσθάνεται τὴν χρείαν τῆς παιδείας, καὶ τὴν ηγεμονίαν τὰς ὁποίας πρὸ πέντε ἑτῶν εἶχα φανερώσει ἐλπίδας τῆς πλησιαζούσης ἐλευθερίας του. Εἰς τοῦτο μόνον ἡπατήθην, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ τυράννου ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν ἔθετεν ὁ λογισμός μου περὶ τὰ μέσα τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος, συνέθη τριάκοντα χρόνους ἀργήτερα. "Οτι δὲ συνέθη παρὰ καιρόν, ἐφάνη ἀπὸ τὴν θραυστήτη τῶν ἀργηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως (εἴτε αὐτομάτως, εἴτε καὶ ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν κινηθέντων) καὶ ἀπὸ τὴν ἔπειτα μέχρι τῆς σήμερον ἀφρούνεστάτην διαγωγὴν πολλῶν πολιτευομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα· διαγωγήν, ἥτις ἔδωκεν ἀφοριμὴν εἰς τότην αἴματος ἀθώου γένουν καὶ παρ' οὐλίγον ἥθελ· ἀσανίσει καὶ αὐτὸν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἀν οἱ στρατεύομενοι κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ πεζοὶ καὶ θαλάσσιοι δὲν ἔπραττον ἀληθῶς ἄξια τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος κατορθώματα. "Αν τὸ γένος εἶχε καὶ κυθερήτας στολισμένους μὲ παιδείαν (καὶ ἥθελε τοὺς ἔχει ἔξαπαντος, ἀν ἡ ἐπανάστασις συνέβαινε τριάκοντα χρόνους ἀργήτερα) ἐμελλε καὶ τὴν ἐπανάστασιν νὰ κάμη μὲ πλειστέραν πρόνοιαν, καὶ εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς νὰ ἐμπνεύσῃ τόσον σέβας, ὥστε ν' ἀποφύγῃ ὅσα ἔπαθε κακὰ ἀπὸ τὴν ἀντίχοιστον Ἀγίαν Συμμαχίαν.

Αἱ ἐκδόσεις μου δὲν ἔλειψαν ὅμως νὰ μοῦ γεννήσωσι καὶ ἐχθροὺς

όλιγους τινάς σχολαστικούς, ένωμένους μὲς ὅχι πολλούς τοῦ θεραπευτοῦ τάγματος, οἱ δόποιοι μὲ κατεπολέμησαν ἀγρίως ὡς καινοτόμον ὅχι μόνον εἰς τὰ περὶ παιδεῖας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτήν μου τὴν θρησκείαν. Μετανοῶ τώρα, δινὶ τοὺς ἀντεπολέμησα κ' ἐγώ· φρονιμώτερα ἥθελα πράξει, ἢν ἀκολουθοῦσα τὸ σοφὸν παράγγελμα τοῦ Ἐπικτήτου «Ἐδοξεῖν αὐτῷ». Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τις νὰ συμβουλεύῃ διόρθωσιν ἔργων στρατιῶν, πρέπει νὰ προβλέπῃ καὶ τὸν μέλλοντα ἀπαραιτήτως πόλεμον ἀπὸ τοὺς δόσων ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐτυχία κορέμαται καὶ τρέφετ' ἀπ' τὰ στρατά· καὶ ἀντὶ νὰ ἐλπίζῃ πρᾶγμα, ἀδύνατον, εἰρήνην, ἀπὸ αὐτούς, γρεωστεῖ ν' ἀκολουθῇ τὸ ἔργον του ἀτάραχα, ἀρκούμενος εἰς τὴν εὐνοίαν τῶν ὀφελουμένων ἀπ' αὐτό.

Ποιεὶς ἀρχίσω τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην, ἐξέδωκα (1799) τοὺς *Χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράστου Ἑλληνιστὶ καὶ Γαλλιστὶ* μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις γαλλικάς· δύοις τὸ περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων (1800) τοῦ Ἰπποκράτους, τὸ Σάλπισμα πολεμιστήριον (1801), τὴν πρώτην ἐκδοσιν (1802) τῆς μεταφράσεως τοῦ Βεκκαρίου, τὸ Γαλλιστὶ γεγραμμένον *Τύπομνημα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος* (1803), ἀφοῦ πρῶτον τὸ ἀνέγγιστα εἰς τὴν τότε ἐταιρίαν τῶν ἀνθρωποτηρητῶν, καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου τὰ Αιθιοπικά, μὲ σημειώσεις ἐλληνικάς καὶ προλεγόμενα εἰς τὴν σημερινὴν τῶν Γραικῶν γλῶσσαν (1804). Μετὰ τὸν Ἡλιοδώρον ἥρχισα (κατὰ τὸ 1805 ἔτος) τὴν ἀνωτέρω ὄνομασθεῖσαν *Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην*. Ταύτην ἥκαλούθησα ἀδιακόπως μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τῶν Ἑλλήνων, μὲ τόσην εὐχαρίστησιν τῶν ἀναγνωστῶν, ὡστ' ἕκοιναν ὡφέλιμην τινες τῶν δόμογενῶν μου νὰ συναθροίσωσι καὶ νὰ ἐκδώσωσιν εἰς τέμπον χωρίστον τὰ εἰς καθένα συγγραφέα Προλεγόμενα ἡ *Αὐτοσχεδίους στοχασμούς*.

Τὸ πλέον παράκαιρον παρὸν ἀπροσδόκητον τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς τῶν Ἑλλήνων ἔγινε τόσον φίδιον εἰς τὴν ψυχήν μου ὡστ' ἐν ᾧτο δυνατὸν εἰς τὴν ψύσιν αὐτὴν τοῦ πράγματος καὶ εἰς τὴν χρηματικήν μου κατάστασιν, ἥθελα δημοσιεύσει ἐνταυτῷ ὅλους τοὺς ἥθικους καὶ πολιτικοὺς συγγραφεῖς, διὰ νὰ μετριάσω, ἢν ᾧτο δυνατὸν τὰ προσδοκώμενα ἀπὸ τὴν μεταβολὴν κακά.

Ἄλλοι μὲν ἥδελφοι Ζωσιμάδαι (διὰ περιστάσεις τινὰς ἀπροσδοκήτους) εἶχαν παύσει πρὸ πολλοῦ τὴν συγεισφορὰν τῆς δαπάνης τοῦ τύπου· ἡ δὲ χρηματικὴ μου κατάστασις δὲν ἔξαρκοῦσε νὰ πληρόνω βογθίους ἡ διορθωτὰς τοῦ τύπου τόσους, δῶσων ἦτο χρεῖα εἰς πολλῶν ἀντάκια τέμπων ἔκδοσιν.

Ἔρχισα λοιπὸν (1821) ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτελοῦς. Πρὸ ἑνὸς ἔτους (1820) εἴχα μεταφράσει καὶ ἐκδώσει ἀνω-

νύμως τὴν παράδοξον Συμβουλὴν τριῶν Ἐπισκόπων πρὸς τὸν Πάπα καὶ Ιούλιον τὸν τρίτον. Σκοπὸν εἶχεν ἡ φανέρωσις τοιούτου συγγράμματος τὴν διόρθωσιν καὶ δικαίωσιν ἐνταυτῷ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μακρὰ δουλεία, ἀφανίσασα τὴν παιδείαν τοῦ γένους, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ φθείρῃ τὸν κλῆρον, μηδὲ νὰ συγχύσῃ τὸ θρησκευτικά μας φρονήματα· ὅποια ὄμως καὶ ὄπόσα ἔν την ἦναι τὰ ἀμαρτηματα τῶν ἀνατολικῶν χριστιανῶν παραβαλλόμενά μὲ τὰς φοιτᾶς τῆς παπικῆς αὐλῆς καταχρήσεις, εἰς τὴν στάθμην τῆς δικαιοσύνης, πρέπει νὰ λογίζωνται ὀλίγοι τινὲς πρὸς ὀλεῖς οὐδετέρους σταλαγμοῖ· καὶ συνήγοροι τῆς παπικῆς αὐλῆς, κατηγοροῦντες πικρῶς δι' οὗτα τοὺς Γραικούς, κατηγοροῦν ἀνθρώπους ἐνοχλούμενους ἀπὸ κάρφος, τυφλωμένους ἀπὸ τὴν παχυτάτην δοκούν αὐτοῖς. Νὰ κατακρίνῃ τις ὅλους τοὺς ιερωμένους ἀνατολικούς, διὰ τὴν τρυφὴν ὀλίγων σαρδαναπάλων ἀργούς ερέων τρυφώντων εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶναι τὲ αὐτό καὶ νὰ παραβλήῃ ὅλους τοὺς κοσμικούς μὲ τοὺς Φαναριώτας τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν Παρισίοις, 23 Δεκεμβρίου 1826.

### Ἄδαμάντειος Κοραζῆς.

### ΕΝΤΠΝΙΟΝ ΚΟΡΑΗ<sup>1)</sup>

Πολλάκις εἰς τὰς ἀνιαράς μου ἀγρυπνίας ἀναλίσκω τὸν καιρὸν συλλογιζόμενος τὰ πάθη μου. Ἄφοῦ τὰ ἀπαριθμήσω ὅλα ἐν πρὸς ἓν, ἀρχόμενος ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, ὅποια ἦσαν αἱ πατρικαὶ παιδεύσεις διὰ τὰς ἐν σίκῳ ἀταξίαις μου, οἱ ἕρεμοι τοῦ φροντιστηρίου διὰ τὰ γραμματικά, καὶ διαβαλγῶν ἔπειτα εἰς τὰ πλέον ἀνιαρά, ἀφ' εὑλεγώ τὰ ἀπαριθμήσω ὅλα, η, καὶ ὅσα ἐνθυμεύματι, μοι ὀφίνεται νὰ ἀκούω μίαν φωνὴν ἀπόρατως: «Ἀγάριστε, ἂν ἡ Πρόνοια σὲ ἐπαλίσεις πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, σὲ ἔκαμψεν ὄμως μεγάλας εὐεργεσίας». Καὶ τότε ἀρχομαι ἐκ τοῦ ἐναντίου νὰ ἀπαριθμῶ τὰ τῆς πονούσιας δωρήματα, καὶ σὲ βεβαιώνω φίλε μου, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν ὑπολογισμὸν εὑρηκα πάντα τὰ τῶν ἀριθμῶν τῶν καλῶν ἀνώτερον ἀπὸ τὰ κακά. Οὕτω παρηγοροῦμενος μὲ τοιούτους λογισμούς, ἀπεκοιμήθην μίαν νύκτα πρὸς τὸ ἔχημέρωμα· καὶ εἶδον

1) Τὸ ἐνύπνιον τοῦτο ἀπεσπάσθη ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κοραζῆ πρὸς τὸν ἐν Σμύρνῃ φίλτατον αὐτοῦ πρώτον Φάλτην Δημήτριον Λᾶτον.

καθ' ὑπνους θέαμα περίεργον, και ὅξιον νὰ παρηγορήσῃ ὅχι μόνον ἐμέ, ἀλλὰ πάντας τοὺς κακῶν πάστοχοντας. "Αγγελος ἔξιούρανοῦ καταβαίνων παρεστάθη εἰς τὴν αἰλινην μὲν, κολοσσαῖος τὸ μέγεθος, ἐκράτει δὲ τρυπάνην εἰς χειράς του, ως ἐκείνην μὲ τὴν ὄποιαν ζυγίζουσι καμμίαν φοράν τὰ ἕδυκα ἔμπροσθεν εἰς τὸ Κουμέρουν<sup>1)</sup>. «Παραπονεῖσαι, μὲ λέγει, ως ἡδικημένος ὑπὸ τῆς προνοίας. 'Αλλ' ἴδοι τὴν δικαιοσύνης ἡ τουτάνη! Βάλε εἰς τὸ ἐν μερος ὅσα κακὰ ἐδοκίμασας ἐν τῷ βίῳ, καὶ πρόσεχε μὴ λησμονήσῃς τίποτε». Ἐγὼ τρέμων ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ως βλάσφημος, καὶ ἐπιθυμῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ δικαιολογηθῶ, ἀρχισα μὲ μεγάλην προθυμίαν νὰ ἐπιφρετίζω τὴν μίαν πλάστιγγα τὴν τρυπάγης μὲ ὅσα κακὰ ἡδυτήθην νὰ συλληφτοῦν, καὶ φοβούμενος μὴ νικηθῶ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, συνεφόρουν ἀκόμη καὶ πολλὰ ἄλλα εὔτελη καὶ ἀνάξια λόγους ὄποια, παραδείγματος γάριν, ἥσαν νὰ ὑπάγω καμμίαν φοράν εἰς τὸν Κουγλούτζαν περιπατῶν νὰ κρημνισθῶ μίαν ἡμέραν ἀπὸ τὴν αἱματικὰ τοῦ ὁσπητίου, τοεῖς μόνον ἢ τέσσαρας βαθμούς (ἀν ἐνθυμοῦμαι καλῶς), χωρίς ἄλλην βλάβην, παρὰ τὴν συντριβὴν ἐνὸς ποτηρίου, τὸ ὄποιον ἐκράτουν εἰς χειράς. Εἰς ὅλην λόγια ἐφόρτωσα τὴν πλάστιγγα ὅσον ἦτον δυνατόν, καὶ ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ ἀπὸ τὰ δοκοῦντα κακά. Τὸ θαυμαστὸν ἦτο, ὅτι ὁ "Αγγελος δὲν ἔλεγε τίποτε πρὸς αὐτά· ἀλλ' ἐπρεσποιεῖτο νὰ μὴ καταλαμβάνῃ τὴν ἀπάτην. 'Αφ' οὖ ἐπελειώσα τὴν συγκομιδὴν ὅλων μου τῶν κακῶν, «Ἐχεις ἄλλο τι περισσότερον;» μὲ λέγει ὁ "Αγγελος. «Οχι», ἀπεκρίθην ἔντρομος. «Σὺ μέν, λέγει, ἐπεφόρτισας τὴν πλάστιγγα μὲ ὅσα ἥθελες καὶ δὲν σὲ ἐκώλυσα κατ' οὐδέν. Ἐγὼ θέλω βάλει εἰς τὴν ἑτέραν πλάστιγγα τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν συγκατάθεσίν σου. σὲ δίδω ἀδείαν νὰ μοι ἐναντιωθῆς εἰς ὅ, τι οκοίνεις ἢ κατὰ πολλὰ βαρύ, ἢ ἀγοίκειον νὰ συγκαταριθμηθῇ μετὰ τῶν καλῶν». Ήρχισε λοιπὸν νὰ στιβάζῃ καὶ αὐτὸς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρήματα. Καὶ ποῖα δωρήματα; ὄποια ποτὲ δὲν συλλαγίζομεθα, τόσον ἐτυπωλθημένην ἀπὸ τὴν φιλαυτίαν! "Ερριψεν εἰς τὴν πλάστιγγα τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑπαρξίαν, καὶ τὸ νὰ ὑπὸ ἀπεθάνω μέχρι τοῦ νῦν, μολονότι πολλὰ νοσήσας, ως δώρημα τοῦ Θεοῦ. Εἰς αὐτὸν βλέπων μὲ ἀποροῦντα, «Δὲν ἀνέγνως ποτέ, μὲ λέγει τὴν Γραφήν;» «Ναι, τὸν ἀπεκρίθην, ἐπειδὴ μετέφρασα μίαν Κατήγησιν, εἰς τὴν ὄποιαν συνήθοισα τὰ δωριαύτερα ῥητὰ τῆς Γραφῆς». Μεταξὺ αὐτῶν, μὲ λέγει, πρέπει νὰ εὑρηκας καὶ τὸ «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν». 'Αλλὰ τὶ κακόν μου καιρὸν ἥθελα, πρωτοψάλτα, νὰ ἐνθυμίσω τὴν Κατήγησιν; 'Αρπάζει ἐν αὐτίτυ-

1) Τὸ Τελωνεῖον.

πόνι (δὲν ήξεύρω ποῦ τὸ εὔρεν εὐθὺς) καὶ τὸ δίπτει εἰς τὴν πλάστιγ-  
γα, ὡς δώρημα Θεοῦ καὶ αὐτό. Ἔζήτησα νὰ ἐναντιωθῶ, προφασιζό-  
μενος τοὺς μόχθους τῆς μεταφράσεως καὶ σπουδάζων νὰ δείξω ἀλη-  
θῶς ὅτι εἶναι πόνημα ἴδιον μου, καὶ ὅχι δώρημα ἄλλου· καὶ αὐτὸς  
μὲ ἀπεστόμωσε μὲ τὸ «Χωρὶς αὐτοῦ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδὲν» καὶ μὲ  
τὸ «Πᾶν σώρημα τέλειον ἀναθεν ἐστὶ καταβαῖνον» καὶ μὲ τὸ «Τὸ  
θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν», καὶ μὲ ἄλλους μυρίους τό-  
πους τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Ἐθαύμασα, φίλε μου, πόσον  
ἡτο δυνατός ἐν ταῖς Γραφαῖς ὁ Ἀγγελος, καὶ ποῦ ἀνέγνωσε τὴν Γρα-  
φήν, μὴ ὄντων (καθὼς ἡξεύρεις) ἐν οὐρανοῖς μήτε βιβλίων μήτε τυ-  
πογράφων. Ἀνέθασεν ἔπειτα εἰς τὴν πλάστιγγα τοὺς μακαρίτας γο-  
νεῖς μου, μὲ πᾶσαν αὐτῶν τὴν πρεθυμίαν νὰ μὲ προξενήσωσιν ὅλα τὰ  
μέσα τῆς σπουδῆς· ἀνέθασε τοὺς καλοὺς μου συγγενεῖς καὶ τοὺς εὐερ-  
γέτας μου, ὡς τοσαῦτα τοῦ Θεοῦ διωρήματα· ἡ πλάστιγγή ἥρχισε νὰ  
κινηθῇται· ἐγὼ ἔτρεμον ὅλος ἐνθυμούμενος τὸ «Οὐ δικαιωθήσεται ἐνώ-  
πιόν σου πᾶς ζῶν». ἀναβιβάζει τέλος τὸν Δάρινον Κεῦνον. Εἰς αὐτὰ  
ὅλα δὲν εἴχον τί νὰ ἐναντιωθῶ. Ἐπειτα βλέπω τὴν Δογιστητά σου  
πλησίον τοῦ ἀγρέλου, ἔτοιμον νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν πλάστιγγα.

Τότε ἀληθινὰ ἥρχισα νὰ φοβοῦμαι, ὅτι ἔχω νὰ μείνω ἀναπολόγη-  
τος, μάλιστα βλέπων, ὅτι διὰ τὸ ψύχος (ἐπειδὴ ἦτο χειμῶν) ἥσουν  
ἐνδεδυμένος, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν καταπεφορτισμένος μὲ ὅνο βαρυτάτας  
γούνας, καὶ εἰχεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου καλουπάκιον. Οὐαί, ἔλεγον,  
εἰς ἐμέ! "Αν ἀναβῇ ὁ πρωτοψάλτης μὲ τοιαύτην σκευήν, ἡ πλάστιγγή  
ἔχει νὰ κλινῃ ἐξ ἀπαντος. Μή ἔχων τί νὰ ποιήσω, εἰπον τὸν" Ἀγγε-  
λον, ὅτι δὲν στέργομαι νὰ σὲ ἀνέβασθε σύτως ἔχοντα ἐπὶ τῆς πλά-  
στιγγος· καὶ αὐτὸς χωρὶς νὰ λάβῃ καιρόν, ἥρχισε νὰ σὲ ἐκδύνῃ ἐν πρὸς  
ἐν τῶν ἐνδυμάτων σου, ἀργόμενος ἀπὸ τοῦ μπινισίου καὶ καταντῶν εἰς  
τὸν γιτῶνα, εἰς τρόπον ὥστε σὲ ἀφῆσε γυμνόν, παντάγυμνον, ὡς ἔξηλ-  
θες ἐκ ποιλίας μητρός σου, καὶ ὡς ἀπελεύσῃ εἰς τὴν κοινήν ἡμῶν μη-  
τέρα τὴν γῆν. Μὲ ὅλην τὴν ἀποίλαν εἰς τὴν ὄποιαν εύρισκόμην, μὲ  
ἥτον ἀδύνατον νὰ κοστήσω τὸν γέλωτα· ὅχι μόνον διὰ τὴν γυμνότητα  
εἰς τὴν ὄποιαν σὲ ἔβλεπον, ἀλλὰ προσέτι καὶ διὰ τὴν ἀγανάκτησιν,  
τὴν ὄποιαν εἴχει, καὶ τὰς ἀρὰς τὰς ὄποιας ἔξεχεες κατ' ἐμοῦ ἐξ  
αἰτίας τοῦ ψύχους. Τέλος πάντων σὲ ἀνεβίβασεν εἰς τὴν πλάστιγγα  
κατὰ τὴν θέλησιν μου· ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Μόλον τοῦτο ἡ πρωτάνη ἔκλι-  
νε πρὸς τὸ ἔδαφος. Καὶ ὁ Ἀγγελος, θέλων νὰ μὲ καταισχύνῃ περισσό-  
τερον, «Αὐτά, μὲ λέγει, δύσι συνεργόρησα εἰς τὴν πλάστιγγα δὲν εἶναι  
· μήτε τὸ ἑκατοστηγμέριον ἐκ πάντων, δύσι σὲ εὐεργέτησεν ἡ Πρόνοια·  
οκαὶ ὅμως ὑπερβαίνουσιν δύσι κακὰ ἐδοκίμασας, ἡ φυντάζεσαι νὰ ἔδο-  
κιμασας. Γενοῦ λοιπόν εὐγνωμονέστερος καὶ ἐνθυμοῦ πάντοτε τὸ «Τί

ολάνταποδόσω τῷ Κυρὶῷ πάντων, ὃν ἔδωκέ μοι; » Καὶ ταῦτα τὰ λόγια ἦσαν τοῦ ἐνυπνίου τὸ ἐπιμέθιον.

### Αδαμ. Κοραής.

## Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ<sup>1</sup>

### ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΟΥΛΑΓΑΡΗ<sup>2</sup>

Ἡ ἔξαφνος συμφορὰ εἶναι μία ἀπαρηγόρητος θλίψις· ὅταν ἡ δυστυχία ἢ πόλει ὀλίγον κατ’ ὄλιγον ἔρχεται ἐπάνω εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἢ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐτοιμάζεται καὶ εἶναι σχεδὸν συντήθισμένη εἰς τὴν λύπην· ἡ συμφορὰ δὲν τῆς φαίνεται πρᾶγμα τόσον πικρόν, δὲν δοκιμάζει δι’ αὐτὴν τόσην μεγάλην θλίψιν· μὰ δὲν ἡ συμφορὰ ὅλη ἀντάμα σωρεύεται ἐπάνω εἰς τὸν ἀνθρώπον, τότε εἶναι μία πληγή, ὅπου βότανα δὲν δέχεται, εἶναι ἔνα πάθος ὅποιο δὲν ἔχει καμμίαν ιατρείαν. Μεγάλη συμφορὰ μᾶς εὑρηκεν ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους, διὸ μὴν ἡτο καὶ ἔξαφνος, μὲν ὅλον τοῦτο, πολλὴν αἰσθησιν ἤθελε μᾶς κάμη· μὰ αὐτὴν ἐστάθη τόσον ἀπροσδόκητος, ὅποιο καὶ τὴν ἀναπνοὴν μᾶς ἐπῆρε. Θάνατε πικρέ, τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μᾶς νὰ πάρῃς ἀποράσισες· διὸ εἶναι ποῖος ἔχει δύναμιν νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ θέλημά σου; Μὰ διατί μὲ τόσην ταχύτητα, καὶ μὲ τόσην ἔξαφνον βίαν; Ο Σπυρίδων ν’ ἀποδάνη ἐπρεπεν, ὅλοι τὸ ἡζεύραμεν· διατί ποῖος ἔζησε, καὶ δὲν ἀπέθανε «τίς ἔστιν ἀνθρώπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὁψεται θάνατον?» μὰ διατί μὲ δρέπανον τόσον ἔξαφνον ἐθέρισας τὴν ζωὴν του; διατί δὲν μᾶς ἔδωκες καιρὸν νὰ τὸν ἐπισκεψθῶμεν εἰς τὴν ἀσθένειάν του, νὰ τὸν παρασταθῶμεν εἰς τὸν ἀγῶνά του, νὰ ἀκούσωμεν ταῖς ὑστεραῖς του διδάσκαλίαις; Πρῶτον νὰ πληρωθῇ ἡ καρδία μας, πῶς θέλεις νὰ τὸν ἀκούσης καὶ ἔπειτα νὰ τὸν ὑστερηθῶμεν. Τὴν ψὲς ἥτον ὑγιῆς, ἐδῶ ἥλθεν εἰς τοὺς ἐσπερινούς ὄμηνος, στήμερον τὸ πρωῒ ὀβολός, μὲ εὐλάβειαν καὶ κατάνυξιν ἀνέγνωσε τὴν ἴερατικὴν προσευχὴν του, μὲ πόθον ἔπειτα καὶ μὲ προθυμίαν ἐτοιμάσθη

1) Τὸ τεμάχιον τοῦτο ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα, ὑπάρχοντα ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ τέμου τούτου, παραλείπεται. Ο δὲ διδάσκαλος ἦν ὁ μαθητὴς εὐχόλως δύναται ν’ ἀνεύρῃ αὐτὸν μεταχειρίζεμενος τὸν ἐν τέλει πίνακα τῶν περιεχομέγνων.

2) Προοίμιον ἐκ τοῦ ἐπιταφίου λόγου εἰς τὸν πρωτοπαπᾶν Κερκύρας Σπυρίδωνα Βούλγαρην.

νά ἀκολουθήσῃ τὴν λιτανεῖαν· ἐσύ δέν τὸν ἄφησες νὰ ἔλθῃ, ἐγώρισες τὴν ψυχὴν του, ήθέλησες νὰ τὸν φέρουν ἐδῶ νεκρὸν καὶ ἀποθαμψένον.  
 Ἀδελφοί, ὁ νεκρὸς ὅπου ἔμπροσθέν σας κείτεται, εἶναι ὑπόθεσις λόγου μεγάλη· αὐτὸς εἶναι ἔνας ὡιλόσοφος ἀπὸ τὸν κόσμον ἐγνωρισμένος· εἶναι ἔνας ἡγήτωρ ἐστεμμένος μὲ στέμματα, ὅπου αἱ ἀκαδημίαι στέφουσι τὴν κεφαλὴν τῶν σօρων καὶ ἐπιστημονικῶν ἀνθρώπων· εὐγένειαν καὶ λαμπρότητα ἔχει τὸ γένος, ἀπὸ τὸ ἀπόριον κατάγεται· ἐπειδὴ εὐγενεῖς καὶ ἔνδοξοι· ἦτον οἱ πρόσωποι τῶν παλαιῶν οἱ Βούλγαροι, εὐγενεῖς καὶ ἔντιμοι· ἦτον οἱ πολλοὶ προγεννήτορές του Κερκυραῖοι· ὁ βίος του εἶναι πολλὰ ἐνάρετος, τὰ κατορθώματα τῆς ζωῆς του πολλὰ ἀξιόπαινα· αὐτὸς εἶναι ἐκείνος ὃ σօρθες ὀιδάσκαλος ὅπου καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ σεμνοπρεποῦς Βίου του, καὶ μὲ τὴν καθημερινὴν ὀιδασκαλίαν τῶν λόγων του· ἐφύτιζε κάθε ημέραν τοῦ καθ' ὕστην τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν· τὰ πολλὰ προτερήματα τῆς ψυχῆς του καὶ τὰ μεγάλα προνόμια τῆς ἔξιτερηνής του καταστάσεως κάθε ἐναν δασκαλεύοντας λόγους· ἐπιταρίους νὰ τοῦ ἐκφωνήσῃ· Ἄς ἔπειρνε καὶ διορίαν πολλὴν ἐκεῖνος ὅπου ἥθελε νὰ τὸν ἐπαινέσῃ, ἀμὴ εἰς ὄλιγαις ὥραις καὶ στιγματίς εἰμπορεῖ ἔνας νοῦς ἀδύνατος νὰ νοήσῃ; Ἐπροστέθη εἰς τὴν ἀδυναμίαν μου καὶ ἀλλη μεγαλητέρᾳ δυσκολίᾳ· ἡ ἀγάπη, ὅπου αὐτὸς μοῦ ἐπρόσφερε, καὶ μὲ τὴν ὅποιαν ἐγώ τὸν ἡγάπων. Τὰ σπλαγχνα μου ἐπλήγωσε καὶ ἀπάρηγόρητα μὲ ἔκαμε νὰ κλαιῶ ἐγὼ ἔπρεπε διὰ νὰ συνάξω τὸν νοῦν μου, νὰ μὴ ἐνθυμοῦμαι ὀλότελα τὸν ἔξαρνον θάνατόν του· καὶ ἐγὼ θέλοντας μικρὸν ἔπαινον νὰ τοῦ εἰπῶ, νεκρὸν ἔμπροσθέν μου ἔπρεπε νὰ τὸν βλέπω· τὸ γρέος τοῦ λόγου ἀπαραίτητον, τὸ ζητοῦν οἱ νόμοι, τὸ προστάζει ἡ πατρίς· ἡ ὑπόθεσις τοῦ λόγου μεγάλη· διέτι πολλὴ εἶναι ἡ ἀρετή του· ὁ καιρὸς πολλά σύντομος, δὲν ἦτο παρὰ ὄλιγαις ὥραις· ἡ λύπη τῆς ψυχῆς μου πολλή, διατί ἡ καρδία μου πληγωμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπην· εὐρέθηκε εἰς περιστάσεις στενάς, σᾶς λέγω τὴν ἀλήθειαν· κάθε νόημα ὅποις μοῦ ἤργετο ἦτο μὲ τοὺς ἀναστεναγμούς συντροφιασμένους, κάθε στοχασμόν μου τὸν συνάδευεν ἔνα ποτάμι· δάκρυα· μὰ ἡ ἀνάγκη πολλὰ δύναται· ἂν δὲν τελειώσῃ πολλὰ πράγματα, κατορθώνει βέβαια ὄλιγα. Ἐδίστη δοσὸν ἡ μπόρεσα τὸν ἐκυτόν μου, εἰδα τὸν βίον του, καὶ εὐθὺς μοῦ φάνεται πῶς ἐκατόλιχα, ποῖος εἰμπορεῖ νὰ ἥγαινε ὁ ἔπαινός του· ὠφέλεια κοινὴ ἦτον ὁ Σπυρίδων ὅλης τῆς πατρίδος του· αὐτὸς ἡμπορεῖ νὰ μᾶς κάμηρ νὰ καταλάβωμεν, ποῖος ἦτον εἰς τὴν ἀρετήν, καὶ πόσων καλῶν μᾶς ἐστέργησεν ὁ θάνατός του . . .

### Νικηφόρος Θεοτόκης.

νατούσια ἡ τέλος πονηρίτεσσι μάτισσι νότοι,  
νοσηραῖς σφύταις πεζοῖς καὶ θεραπεύσεσσιν.

## ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΧΟΡΜΟΒΟΥ

Πρόσωπα τοῦ διαλόγου

**ΝΑΣΩ, ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ**

κοντὰ ἐπειδή Τεπελέν, χώραν τουρκικήν,  
τὸ Χόρμοσθον, γιαρίον γριστιανικόν.  
Τὸ Τεπελένι ήτο η κίμβασφῆς  
ένδος Θηρίου φωλεά, που λέγεται  
τὴν σήμερον Βεζίρης, ἀλλὰ πρὸ ἐτῶν  
εικοσιπέντε ἵσως καὶ ἐπέκεινα  
Βεληγ-Ζαδες 'Αλη μπένης ἐλέγετο.  
Εἰς τὴν ἴδιαν ἥσαν φωλεάν μ' αὐτὸν  
καὶ δύο τίγρεις, Χάμκων ή μητέρα του,  
κ' ἡ ἀδελφή του Χαϊνίτσα.

**ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ**

Μάλιστα.

"Ω, τίς δὲν τὰς γήνωρίζει; Τίς δὲν γήκαυτε  
Τὰ δύο φολερὰ αὐτὰ ὄνόματα;

**ΝΑΣΩ**

Κ' αἱ δύο λυσσασμέναι γιὰ τὸ Χόρμοσθον  
καὶ γιὰ τοὺς Χόρμοσθετας. Τέλος ὁ 'Αλης,

1) Διηγεῖται τῇ Εὐφροσύνῃ τὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Χορμού. Εἶναι δὲ τὸ Τεπελένι καὶ Χόρμοσθον κῶμαι τῆς Ἡπείρου. Ἐκ τοῦ Τεπελενίου κατήγετο ὁ διαβῆτης τῶν Ιωαννίνων 'Αλη πασᾶς, ἡ καὶ Τεπελενλῆς καλούμενος.

τὴν λύσσαν ποτισμένος καὶ τὸ μῖσός των,  
μὲ δυὸ χιλιάδες ῥίχνεται ἐπὶ Χόρμοθον.  
"Ω καὶ νὰ ἔσουν τότ' ἐκεῖ καὶ γάρ ὅλεπες  
νὰ τρέγουν αἱ γυναῖκες μὲ τοὺς ἄνδρας των  
νὰ τοὺς ξεπροβοῦτζουν εἰς τὸν πόλεμον,  
ἄλλαις ἐκεῖ νὰ κλαῖουν καὶ νὰ δέρνωνται,  
ἄλλαις νὰ ζεριζώνουν ταῖς πλεξίδες των,  
κιν' ἄλλαις νὰ καταρῶνται καὶ νὰ βλασφημοῦν  
τὸν ἀπιστὸν Ἀλῆγον καὶ τὴν μητέρα του.  
"Ημούν ἐκεῖ τοῦ ἐγὼ μὲ τὴν μητέρα μου  
καὶ μὲ τὰς ἀδελφάς μου. Κείναις ἔκλαιαν,  
ἐγὼ — μικρὴ ἀκόμα — ἔμεν ἀρωνη,  
καὶ ἐκρατοῦσα μόνον τὴν μητέρα μου  
ἀπὸ τὸ φόρεμά της. Ἐνικήθησαν  
οἱ ἀσεβεῖς, καὶ πρῶτος εἰς φυγὴν τραπεῖς,  
κατηγρυψάνος ὁ Ἀλῆγος ὑπέστρεψε  
τὸ Τεπέλενον. Ως τὸν εἰδεν, ὠρμησεν  
ἡ Χάμκω μαγιώδης κατ' ἐπάνω του,  
καὶ πτύουσά τον κατὰ πρόσωπον, «Δειλέ,  
κρημνίσου ἀπ' ἐμπρός μου!» τοῦ ἐφώναξε,  
«Ἄγε νὰ κλώθῃς τὸ χαρέμι νήματα.  
Τὰ ὄπλα δὲν ἀριθζουν εἰς τὰς χειράς σου,  
ἡ ἡλικάτη μόνον».

### ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ

"Οχι" ἀλγθινά.  
Τὰ ἔκουσ' ἀπὸ τέσσους ἀπαράλλακτα.  
Τοιαύτη μήτηρ ἦτο δυνατόν  
υίδην τοιούτον νὰ γεννήσῃ.

### ΝΑΣΩ

παρῆλθον ἔτη, καὶ ὁ πρὶν ἐχθρὸς Ἀλῆγος  
ὁ ἀκρος ἦτο φίλος τῶν Χόρμοθῶν.

Νεόνυμφη ἀκόμα, ἐναντούριζα  
 μίαν ἡμέραν ἡσυχῇ τὸν Χρῆστό μου,  
 δέκα μηνῶν ἀγόρι. Ἔξαφνα πυκνοὺς  
 τουφεκισμοὺς ἀκούω ’ς τὸ παράθυρο  
 προβάλλω, πλὴν δὲν βλέπω τὸ παραμήρον.  
 Καθίζω, καὶ ’ς ὀλίγον ὁ τουφεκισμός  
 ἀργίζει πάλιν. Πάλιν ἐσηκώθηκα.  
 Οἱ γείτονές μου ψιθυρίζουν. Ἐλειπεν  
 ὁ ἄνδρας μου καὶ ὁ φόρος μ’ ἐκυρίευσε.  
 Κάνω νὰ τρέξω ’ς τοῦ πατρός μου, μὴ ἔκει,  
 μάθω τί τρέχει: ἀλλὰ μόλις ἤνοιξα  
 τὴν θύραν κ’ εἶδα μαῦρα σύννεφα καπνοῦ  
 τὴν χώραν νὰ σκεπάζουν, καὶ ὑπόκωφος  
 Βοή νὰ τὴν σαλεύῃ. Γέροντες, παιδία,  
 γυναικεῖς, ὅλοι ἔρριψαν τερψιθήτη,  
 ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἤκουε τί ἔλεγαν.  
 Μακρόθεν μετ’ ὀλίγον γερά κραυγή  
 ἀλλ’ ὀξυτάτη ἡχούσθη: «Φωτιὰ καὶ σπαθί<sup>1</sup>  
 ’ς τὸ Χόρμοβον! Σωθήτε!» Ήτον ὁ Ἀλῆτη  
 μὲ τοὺς Τουρκαλβανούς του, ὅπου ἔξαφνα  
 ἐπιδραμόντες ἔβαζαν φωτιὰ παντοῦ  
 καὶ ἔσφαζαν τὸν κόσμον εἰς τὸ Χόρμοβον.  
 Ἄπο τὸν φόρον ἔτρεμα ὀλάκερη.  
 «Εκαρκ μιὰ νὰ τρέξω, ἀλλ’ ἀδύνατον.  
 Θεὸς καὶ τὸ παιδί μου ἐνθυμήθηκα.  
 Ἀνέβηκα, τὸ πήρα, κ’ ἔζω ἔτρεζα  
 νὰ πάγω ’ς τοῦ πατρός μου. Πλὴν πυκνότατον  
 τὸ πλήθος εἰς τὸν δρόμον μ’ ἔσπρωξεν ἀλλού,  
 ἀπ’ ὅπου μόλις εἰς τὸν οίκον τοῦ πατρὸς  
 μπόρεσα νὰ γυρίσω καὶ νὰ τὸν ὅω, ἄχ!  
 ζωσμένον ἀπό φλόγες. «Βοηθήσατε!»  
 ἐφώναξα καὶ τρέχω. Ἄπο τὰ μαλλιά  
 ἔνας Τουρκαλβανίτης μὲ σπαθί γυμνὸ<sup>2</sup>  
 μ’ ἀρπάζει καὶ μὲ σέρνει!]

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ (περιαλγῶς ψελλιζούσα)

Παντοδύναμε!

ΝΑΣΩ

"Εξαφανίσθαι τότε" ἔνα πελέκι ἀστραψε,  
καὶ ὁ Τουρκαρβαντής ἐκυλίσθης  
Ἐς τὰ γόμφατα μαζὶ μου. Π' Απ' τὰ γέρια του  
μ' ἀδράγηε τότε γερι δύγκωτέρο  
καὶ μὲ σηκώνει. Ήτανε δὲ ἄνδρας μου!  
Αρπάγηε τὸ παιδί μου— "Ἄγ, Φρεσύνη μου !  
Ἐς τὴν ἀγκαλιά μου τὸ καῦμένο ήτανε  
συμμαζεμένο. σὰν νὰ ἔννοιαθε, χωρίς  
νὰ θράγαλῃ ἄγνα— τὸ φιλεῖ, Ἐς τὸν κόρφο μου  
τὸ βάνει πάλιν, μὲ φιλεῖ, καὶ δείχνοντας  
τὸν ὅρμο ποῦ τὸ πλήθος πήρε φεύγοντας  
— «Τοέζε ἔκει, μὲ λέγει, τρέζε γρήγορα,  
μαζὶ μὲ ἔκεινους !» «Τάσσο μου, εὐθύναξα  
ἐγώ, ποῦ μὲ ἀσίνεις ;» — «Κάμε γρήγορα,  
ὅτι σὲ λέγων εἶπε μὲ περστακτικὴν  
φρονὴν ἔκεινος. Διὰ τοὺς γονεῖς ἐγώ  
καὶ συγγενεῖς μας θὰ φροντίσω γρήγορα,  
καὶ τρέχουμεν κατόπιν καὶ σᾶς φθάνομεν  
πήγαινε, τρέζε». — Επεξέκα καὶ ἔφθισε  
τὸ πλήθος ὅπου έφευγεν.

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ Καὶ μέστερα;  
ΝΑΣΩ

Μακρὰν τῆς γέρας φεύγοντες ἐσώθηρεν.  
Καὶ ἄλλοι μέν, καθὼς κατόπιν ἡρουσα,  
Ἐς ταῖς Κυδωνιαῖς ἐφύγαν τῆς Ἀνατολῆς,  
ἄλλοι Ἐς τὴν Βουλγαρίαν ἐσκορπίσθησαν,

καὶ ἄλλοι πῆγαν εἰς τὸ Βουθρωτόν. Ἐγὼ  
εἰς τοῦ Ἀργυροκάστρου τὰ βουνὰ καθὼς  
έθφάσαμεν, ὅπισσα ἔμειν' ἀπ' αὐτούς,  
προσμένουσα εἰς μάτην, φεῦ, τὸν ἄνδρα μου  
καὶ τοὺς γονεῖς νὰ ἴδω καὶ οἰκείους μου.

Ἄπειλπισθεῖσα τέλος πρὸς τὸ Χόρμοβον  
τὸ βῆμα στρέψω, καὶ εἰς βράχον ύψηλόν  
ἀνέβηκα νὰ ἴδω τὴν πατρίδα μου.

Ζητῶ νὰ τὴν ἀνεύρω μὲ τὸ βλέμμα, ἀλλὰ  
δὲν βλέπω παρ' ἐρείπια καπνίζοντα  
ἐκεῖ ποῦ ἦτον ὡς προχθές τὸ Χόρμοβον.

Ω, τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν ἔθάσταξα·  
ἔκλαυσα τότε, ᔍκλαυσα καὶ ἔθρήνησα.

Ἄπο ἐκεῖ 'ς τὴν χώραν ἐκατέβηκα,  
ἄλλῃ ὥς τε δρόμον οὕτε συνοικίαν καὶ  
ἀναγνωρίζω. Προχωρῶ ἐπάνω εἰς  
Ζεστὴν ἀσβόληην καὶ διασκελίζουσα  
κορμιὰ νεκρῶν καὶ μέλη τὴν ἡμέτερα  
ἢ ἀπανθρακωμένα καὶ κλείμαυρα,  
ὑπάγω πρὸς τό μέρος, ὅπου ἐκειτο  
ἢ πατρικὴ οἰκία ὡς ὑπέθετα.

Ἐκεῖ κυντάζω ἐν πρὸς ἐν τὰ πτώματα,  
ἄλλὰ εἰς μάτην· ἥσαν ὅλ' ἀγνώριστα.  
Φωνάζω τότε καὶ ἔξ ὀνόματος καλῶ  
τὸν σύζυγόν μου, τοὺς γονεῖς, τοὺς συγγενεῖς.  
Κανεὶς δὲν ἀποκρίνεται ἀπὸ πουθενά.

Πλὴν μετ' ὀλίγον ἀσθενῆ ψιθυρισμὸν  
ἀκούω καπόου. Τρέχω πρὸς αὐτὸν εὐθύς,  
καὶ βλέπω Τουρκογύφτους ποῦ ἐσκάλιζαν  
εἰς τὴν ἀσβόληην. Ἔσφιξα τὸ τέκνον μου  
'ς τὴν ἀγκαλιά μου καὶ ὡπισθοδρόμησα  
ἀπὸ τὸν τρόμον καὶ τὴν φρίκην ἄφωνος  
καὶ παγωμένη. Ἔτρεξα καὶ ἔφυγα.

Τὸν δρόμον τότε ἐπῆρα πρὸς τὰ Γιάννινα,

(ΤΟΜΟΣ Α')

10

ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὸ φῦχος τρέμουσα,  
 ὡς καὶ ἀπὸ τὴν πεῖναν—νῆστις πρὸ τριῶν  
 ἡμερογύντων ἥμην, μὲ φορέματα  
 σχισμένα εἰς τοὺς λόγγους ὅπου ἔτρεχα,  
 καὶ ἀπὸ τὴν ἀσθόλην μαυρα. Ἐτρεχα  
 ὅσον μποροῦσα. Ἔξαφν' ἄκουσα φωνὰς  
 καὶ τρέχω. Ήσαν πλήθος γυναικόπαιδα  
 δεμένα, καὶ σὲ μιὰ βρύσι κάθουνταν,  
 μὲ τοὺς Τουρκαρβανίταις ποῦ τὰ ἔσερναν  
 εἰς τὴν σκλαβιάν· τοὺς φθάνω καὶ ἡμιθανῆς  
 ἔπεισα χάμου. «"Ω, δι! ὄνομα Θεοῦ,  
 λίγο ψωμί, φωνάζω, λυπηθῆτε με!"»  
 Εἰς τὸ σχοινὶ τῶν ἄλλων οἱ Τουρκαλθανοὶ  
 μέ ἔδεσαν κ' ἐμένα, καὶ ψωμὶ ἔηρὸν  
 ἔνα κομμάτι μ' ἔρριζαν. Ἐγνώρισα  
 ταῖς σκλαβωμέναις· ήσαν Χορμοθίτισσαις,  
 κυθώς κ' ἐκέλνας παρευθεὺς μ' ἐγνώρισαν.  
 Ταῖς ἐρωτῶ, τι ἔγεινεν ὁ ἄνδρας μου;  
 Μὲ λέγουν ἐσκοτώθη. Ο πατέρας μου;  
 Κ' ἐκεῖνος. Ἡ μητέρα, τὰ ἀδελφια μου,  
 οἱ συγγενεῖς μου; Ἄλλοι κατεσφάγησαν,  
 ἀλλ' εἰς τὰς φλόγας ζῶντες κατεκάησαν.  
 Πρὶν φθάσω τὸ κομμάτι τὸ ἔηρὸν ψωμὶ  
 νὰ τὸ τελειώσω, ἔπεισ' ἀπ' τὰ χέρια μου.  
 Δὲν ἐκρατούμην· τῶν διακρύων ἔσπασεν  
 ὁ χείμαρρος, καὶ τότε ἥρχισαν μ' ἐμὲ  
 τοὺς θρήνους καὶ αἱ ἄλλαι, καὶ μετ' οὐ πολὺ  
 ὅλος ὁ ἐκεῖ ὁ λόγγος ἀπὸ τοὺς κλαυθμοὺς  
 τῶν γυναικῶν ἀντήγει καὶ τῶν Ἀλθανῶν  
 τὰς βλασφημίας κ' ὕθρεις. Ἀπ' τὰ Γιάννινα  
 ἥλθων κατόπιν πλούσιοι Χριστιανοὶ  
 'ς τοὺς Ἀρβανίτας καὶ μᾶς ἐξηγόρασαν.  
 Ἐμένα μ' ἐξηγόρασ' ο πατέρας σου,  
 γιατὶ ταν φίλος τοῦ πατρός μου, καὶ ἀπ' ἐκεῖ

ζεκίνησα μαζί του γιά τὰ Γιάννινα.

Στὸν δρόμον-δοκιμάζω Εύφροσύνη μου,

΄ε τὸν δρόμον νὰ βυζάζω τὸ παιδί μου, καὶ

—πῶς νὰ τὸ εἶπω, ὡς Θεέ μου, τοῦτο πῶς; —

ήτο νεκρόν. Ακούεις, κόρη μου; νεκρόν

τὸ δρόφανό μου, τὸ βασανισμένον μου

τὸ δυστεχές μου τέκνον.

[Συνέχει δι’ ὑπερτάτης βίας τοὺς λυγμούς της]

—Τό φέρα νεκρὸν

ἔδω εἰς τὰ Ιωάννινα καὶ τὸ θαύμα.

### ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ (ἔνδακρυς)

Ω δυστυχεστάτη πάσης γυναικός,

ταλαιπωρή μου Νάσω, ὡς γλυκεῖά μου

καὶ ἀκριβὴ μητέρα!

(Ἐκ τῆς 6' πράξεως τῆς Εύφροσύνης).

Δημήτρειος Ν. Βερναρδάκης.

## ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΠΟΓΟΡΙΤΣΑΣ

Ἐορτάσαντες οἱ Σουλιῶται τριήμερον τὸ ἄγιον Πάσχα, τὴν τε-  
τάρτην ἡμέραν συμβούλιον πολεμικὸν ἐποίησαν, ὅπου ἀπεφάσισαν νὰ  
ἐκστρατεύσωσιν κατὰ τὸν εἰς Μπογορίτζαν, Τόσκεσι, Δερβίζαν καὶ  
Λέλασα ὀχυρισθέντων Τούρκων. Κοινῇ γνώμῃ ἐνεκρίθη νὰ δοκιμάσωσι  
τὴν τύχην τῆς μάχης ἐν πρώτοις μὲ τοὺς εἰς Μπογορίτζαν. Η θέσις  
αὕτη οὐ μόνον πλησιεστέρα ἦν τοῦ Σουλίου, δηλαδὴ οὐ πλέον τῶν  
πέντε ὥρῶν κατ’ ἀνατολάς, ἀλλὰ καὶ ὀχυρωτέρων τόσον διὰ τὴν λο-  
φώδη θέσιν τῆς, ὃσον καὶ διὰ τὴν τρίτοιχον καὶ κυκλοειδῆ κατασκευῆν  
της. Οθεν ᾧς πλησιεστέρα τοῦ Σουλίου καὶ ὑποκειμένη πλέον τῶν  
ἄλλων εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ἐφυλάττετο ἀπὸ πεντακοσί-  
ους ἀνδρείους Τουρκομακεδόνας, λεγομένους Γκέκιδες. Φθάσαντες λοι-

πόν κατά τὴν τετάρτην ὥραν τῆς ἡμέρας εἰς τὰς ὅχθας τοῦ ποταμοῦ Θυεμεω<sup>1</sup>, οὗτις ἀπεῖχεν ἐν μιλλιον μακράν τοῦ ὄχυρώματος, ἐκάθισαν ν' ἀναλάβωσι τὰς δυνάμεις των ἀπὸ τῶν κόπτων τῆς δδοτορίας. Μετὰ δὲ τοῦτο ἔγαλεν ἔκαστος ἀπὸ τὸ σακκούλιόν του ἀρτον, κρέας, τυρόν, καὶ ώδα κόκκινα, τὰ διπέπα ἐπιθέντες εἰς τὰ εὐώδη ἀνθη καὶ πρασινάδας, καὶ ποιήσαντες τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ τὴν σύγχρονον ἐκφύνησιν τοῦ Χριστὸς Ἀρέστη καὶ τοῦ Φάκε Μπάρδα<sup>2</sup> ὥρχισαν νὰ γεύωνται ἀγαλλόμενοι ὡς εἰς πανήγυριν, πίνοντες καὶ ὅδωροι κοίλαις χερσὶ καὶ προύμυτα ἀπὸ τὰ ἡτυχα βεύματα τοῦ ποταμοῦ. Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν ἀνεπαύθησαν. Καὶ περὶ τὴν ὄγδοην ὥραν ἐγερθέντες καὶ λαβόντες τὰ ὄπλα εἰς τὰς χειράς ἡτοιμάζοντο κατὰ τοῦ ἔχθροῦ· πρὶν ὅμως διαβῶσι τὸν ποταμόν, συνέβη τις ἔρις μεταξὺ Γεωργίου Δράκου καὶ Μάρκου Μπότσαρη περὶ ἀτομικῶν ἀνδραγαθῶν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων· ὁ Δράκος, διὰ νὰ μὴ χρονοτριβῇ εἰς τοιαύτας φιλονικειαίς (καὶ μάλιστα ἡσαν ἐν τῷ κινεῖσθαι) εἶπε πρὸς τὸν Μπότσαρην τὰ ἔξης: «Φίλε, τὰ τιμημένα παλληκάρια δὲν καυχῶνται, ίδους ἡ Ῥόδος, ίδους καὶ τὸ πήδημα.» Μετὰ τοὺς λόγους τούτους διέβησαν τὸν ποταμὸν ὅντες ὄκτακόσιοι τεσσαράκοντα. Οἱ ἔχθροι, ἐνῷ οἱ Σουλιώται ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰς ὅχθας τοῦ ποταμοῦ, ἐνόμιζον ὅτι ἡσαν διαβάται, διὸ καὶ ἐκάθηντο ἔξω τοῦ ὄχυρώματος θεωροῦντες τὰ κινήματά των· ἔσθε· ὅτε δὲ πυρσοβολοῦντες μακρόθεν κατὰ τὴν συνήθειάν των. Ἰδόντες δὲ ἀπροσδικήτως ὅτι διειθύνονται ἀφόβως κατ' αὐτῶν ὥρχισαν νὰ τοὺς πυρσοβολῶσι διὰ νὰ μὴ πλησιάσουν εἰς τὸ ὄχυρωμα. Ἐκεῖνοι ὅμως χωρὶς ν' ἀντιπυρσοβολήσωσιν, ἀραιώσαντες παρευθὺς τοὺς στρατιώτας διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν. Τότε φεύγησαν οἱ Τούρκοι διὰ τὴν ἀνέλπιστον δρμήν, ἔτρεχαν ὀρομαῖς καὶ ἀλλεπάλληλοι εἰς τὸ ὄχυρωμά των, ἀλλὰ πρὶν εἰσέλθωσι καὶ καταλάβωσι· τὰς θέσεις των, ἐπλησίασαν οἱ Σουλιώται εἰς τὸν περίβολον, ὅπου ὥρχισεν ἡ μάχη νὰ γίνηται τρομακτική καὶ μανιώδης, καὶ ὁ πυρσοβολισμὸς ἀδιάκοπος καὶ ἀδιάκριτος· ἀλλοι ἐκρήμνιζον τὸν τοῖχον, καὶ ἀλλοι ἐπυρσόβολουν· μέρος ὁμάχετο μὲ τὰς πιστόλας, καὶ ἀλλοι μὲ τὰ ἔιρη καὶ μαχαίρας· οἱ δὲ Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ πυρσοβολῶσι μὲ τὸ νὰ ἀπέλκει-

1) Ο Θύεμις ποταμὸς ἔχει σήμερον δύο κοινὰ ὄνόματα, δηλαδὴ ποτάμι τοῦ Ἰλυκού καὶ ποτάμι τοῦ Φαναρίου· ἡ ιστορία πολλάκις τὸν ἀναφέρει μὲ αὐτὸν τὰ ὄνόματα.

2) Δέξις ἀλβανική, ητις δηλοῖ ἀσπροπρόσωποι, μεταφορικῶς δὲ τικηται. Εἴται δὲ ἡ λέξις ἀλβανική εὐχή, δι' ἣς συνοδεύουσιν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἡπείρου καὶ οἱ Τούρκοι τοὺς μέλλοντας νὰ πράξωσι τι ἐπικεφδέες, κυρίως δὲ τοὺς κατὰ τῶν πολεμίων ἐπερχομένους.

σαν οι Σουλιώται τάς πελεμίστρας τοῦ τοίχου, ἔρριπτον σωρηδὸν πέτρας χειροπληθεῖς εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν. Τοιαύτη μανιώδης μάχη διήρκεσεν ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, καὶ μὲ ἵκανὴν ζημίαν τῶν Σουλιώτῶν· καὶ ἥθελαν ἵσως ὑποφέρει καὶ πλειοτέραν, ἢν ἀπροσδοκήτως δὲν ἐπιπτεῖ μία ῥγδοία βροχὴ συνεδύσμενη μὲ τρομεροὺς κεραυνούς, ἀδιακόπους ἀστραπάς, καταπληκτικὴν χάλαζαν καὶ σφεδρὸν ἄνεμον, ὡστε τὰ μὲν πυροβόλα ὅπλα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἀποκατέστησαν ἔχρηστα, τοὺς δὲ ἐπιδρομητὰς ἔβιασε νὰ ὀπισθορμήσωσιν ἀτάκτως ἀλλὰ χωρὶς βλαβῆν· ἐπειδὴ τὰ τρομερὰ συμπτώματα τῆς βροχῆς ἔβιαζαν καθένα νὰ εὕρῃ δόσον τάχος ἀτομικὸν ἀσυλον.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ εἰς Μπογορίτζαν μάχη, ἥτις διήρκεσεν ἥξες δύο καὶ ἡμίσειαν, δηλαδὴ ἀπὸ τὰς δέκα τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς ἡμισείας τῆς νυκτὸς, ὅπου ἐσκοτώθησαν, διὰ μὲν τῶν πυροβόλων ὅπλων ἔνδεκα καὶ εἰκοσιεπτὸν ἐπληγώθησαν, ἕξ δὲν ἀπέθανον πέντε· διὰ δὲ τῶν πετρῶν ἐπληγώθησαν ἑκατὸν τριάκοντα δύο, ἀπὸ τοὺς δούσιους ἀπέθανον μόνον τέσσαρες. Τόσον οἱ Σουλιώται, ὅσον καὶ οἱ ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Σουλίου χωρίων ἔδειχθησαν, χωρὶς ἐξαιρεσιν, ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροί· ἵσως γρεωστεῖται ἔνας ξεχωριστὸς ἔπαινος εἰς τὸν Γεώργιον Δράκον, δὸκοῖς μὲ τὸ νὰ ἐκρήμνισε πρῶτος τὸν τοίχον, καὶ μολονότι ἐπληγώθη κατά τε τὸν μηρὸν καὶ τὴν χειρὰ ἀπὸ χειροπληθεῖς λίθους, καὶ διέκειτο ἐκτάδην ὁδυνόμενος, οὐ μόνον δὲν ἀφῆπε νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν ἐκεῖθεν, ἀλλ᾽ ἐφώναξε πρὸς τοὺς συντρόφους του τό: «Μέσα μέσα, ζωτανούς, ζωτανούς!»

Ἐπανῆλθον πάλιν οἱ Σουλιώται εἰς τὴν πρώτην τῶν θέσιν, τὴν δύσιαν πρὸ τοιῶν ὥρῶν εἶχον ἀφῆσει, φέροντες ἐπ' ὅμιλον ὅλα τὰ πτώματα καὶ τοὺς πληγωμένους, καὶ ἀναψυχὴν πολλᾶς καὶ μεγάλας φωτίας διὰ γὰ θερμανθῶσι, καὶ ζηράγνωσι τὰ φορέματά των· ὅλην δὲ τὴν νύκτα ἐκάθηγντο ἀύπονοι ὑποπτεύοντες μὴ διὰ νυκτὸς ἐλθωσι καὶ ἄλλοι Τοῦρκοι καὶ δρμήσωσι κατ' αὐτῶν, καὶ τότε πιθανὸν νὰ ἔβιαζον τοῦ ἀφήσωσι τὰ πτώματα καὶ τοὺς βαρέως πληγωθέντας εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἔχθροῦ. Μολονότι ἐδοκίμασαν τόσην ζημίαν, πάλιν ἡ ἀπόφασίς των ἦτο ἀμετάβλητος, ὥστε τὴν αὔγὴν ἡ τοιειμάζοντο νὰ δρμήσουν ἐκ νέου μὲ περισσότερον θυμόν. Ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἐφώναξαν τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διέταξαν νὰ θάψωσι τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀποθανόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Δίπας· ὅμως τοὺς παρήγγειλαν νὰ τοὺς βάλωσιν εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ βλεπωσι καὶ τὴν δευτέραν μάχην τῆς Μπογορίτσας, δότι ἐλπίζουν νὰ ἐδοκιμήσωσι τὸ αἷμά των. Καὶ τοὺς μὲν πληγωμένους ἐπεμψύνεις τὸ Σεύλιον· αὗτοὶ δὲ λαβόντες ςρτόν καὶ προσφράγιον ἐφαγον, καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν ἐνέχριναν νὰ κοιμηθῶσιν ὅλιγον διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἐκείνης τῆς νυκτὸς, καὶ ἐπειτα νὰ κινηθῶσι κατὰ

τοῦ ἔχθροῦ. Ἐνῷ δὲ ἐκοιμῶντο, οἱ σκοποὶ ἐκύτταζον συχνὰ εἰς τὸ ὄχύρωμα τῆς Μπογορίτζας, ἀλλὰ δὲν ἐβλεπάν τινα Τούρκον, οὔτε σκοπὸν νὰ περιφέρεται ἢ φυλάττη κατὰ τὸ σύνηθες· ἐγνωστοποίησαν εἰς τοὺς συναγωνιστὰς τὴν παρατήρησίν των, οἵτινες ἐγερθέντες, καὶ τὰ ὅπλα δράξαντες παρετάττοτο εἰς μάχην, ὑποπτεύμενοι τοῦτο ὡς στρατήγημα τῶν Τούρκων, διὰτὰ τοὺς ἀπατήσωσι νὰ πλησιάσουν εἰς τὸ ὄχύρωμα, καὶ τότε ἔξαιρφνης νὰ τοὺς κτυπήσουν· ἢ πιθανὸν νὰ εἰσῆλθεν ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ ἀλληλούχοις ἀπὸ τὸ πλησίον Τόσκεσι, δῆσαν δύο χιλιάδες Τούρκοι. Οἱ Σουλιώται διὰ τὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν, παρευθὺς διέβησαν τὸν ποταμόν, καὶ καθίσαντες ὡς πυροβόλου βολὴν μαχράν, ἐπεμψαν τρεῖς στρατιώτας νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸ ὄχύρωμα μὲ προσοχὴν, καὶ νὰ παρατηρήσωσιν, ἀντὶ ὑπάρχωσι Τούρκοι μέσα. Οἱ δὲ ἡκολούθησαν προθύμως τὴν διαταγὴν καὶ μὴ ἴδοντες τινὰ εἰσῆλθον ἐλευθέρως, ἐπομένως προσεκάλεσαν καὶ τοὺς ἀλλους, οἵτινες εἰσελθόντες δὲν εὔρον, παρὰ τριάκοντα δύο πτώματα, μερικὰ φορέματα καὶ δύο θανατηφόρως πληγωμένους, οἱ δρόσιοι ἐρωτηθέντες ὡμολόγησαν, ὅτι μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν τῆς ὀπιούσορμήσεως τῶν Σουλιώτων, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπαυσε καὶ ἡ ῥαγδαῖα βροχὴ ἀνεγώρησαν καὶ οἱ Γκέκιδες ἔντρομοι καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν Θεόν, ὅτι ἐσωσε τὴν ζωὴν των μὲ τὸ θαῦμα τῆς ῥαγδαῖας βροχῆς, ἀλλέως ἐμειλλον νὰ γαθῶσιν ὅλοι. Εἰς ταύτην τὴν μάχην δὲν ἦσαν οἱ σύμμαχοι Τουρκαλβαγοί. Γέγονε δὲ κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὄκτακοσιοστὸν εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος, Ἀπριλίου δεκάτῃ ὁγδόη.

**Χριστόφορος Περραϊβός.**

## ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ<sup>1</sup>

Τὴν 12 Μαΐου 1821 ἀνήγγειλαν αἱ ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἐλληνικαὶ σκοπιαὶ διὰ σημείων, ὅτι οἱ ἔχθροὶ ἐκινοῦντο πρὸς τὸ Βαλτέτσι. Οὔτε τόσον πλῆθος ἔχθρων συνεξεστράτευσεν ἐν Πελοποννήσῳ ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος μέχρι τοῦδε, οὔτε τοιοῦτο πολεμικὸν σχέδιον ἐσχεδιάσθη. Οἱ Κεχαγιᾶς εἰήρεσε τὸν στρατὸν του εἰς τέσσαρα χιλίους ἐστειλεν εἰς τὸ Καλογεροβούνι, ἵνα ἐμποδίσῃ δι' αὐτῶν τὸ στρατόπεδον τῶν Βερβένων

1) Βαλτέτσιον, χωρίον ἐν Μαντινείᾳ, παρὰ τὸ δρόσιον συνεκροτήθη ἢ ἐνταῦθα περιγραφομένη μάχη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων.

τοῦ γὰρ βοηθήσῃ τὸ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης ἔξακοσίους ἔστειλεν ὅπισθεν τοῦ Βαλτετσίου εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ ὅλεθρον τῶν Ἑλλήνων φυγόντων, βέβαιος δὲ ἐκ τῶν προηγουμένων περὶ τῆς φυγῆς των, φχνέντος τοῦ ἔχθροῦ· ἔστειλε καὶ τὸν γνωστὸν ἐπ' ἐνδρείᾳ καὶ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ Ρουμπῆν Μπαρδουνιώτην μετὰ τρισχιλίων πεντακοσίων ἐπὶ τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ· αὐτὸς δὲ ἔχων χιλίους πεντακοσίους ἵππεις προσεφέρευεν. Ὁ Ρουμπῆς ὥρμησεν ὡς μανόμενος ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας τὴν 2 ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, οἱ δὲ σημαιοφόροι ἔχύθησαν πρῶτοι, ἀλλὰ 14 ἔπεισαν διὰ μιᾶς. Οἱ Ἑλληνες παρὰ τὴν συνήθειάν των καὶ τὴν προσδοκίαν τῶν ἔχθρων, ὅχι μόνον δὲν ἔλιπον τάκτησαν, ἀλλὰ καὶ γενναιώς ἀντέστησαν ἀποκρούοντες εὔτυχως τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τῶν ἔχθρων καὶ συνενισχύμενοι. Μετὰ μίαν ἥμισυ ὥραν ἔφθασαν ἐπίκειοι δὲ Κολοκοτρώνης, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ διπλαπούτας, ἔχοντες ἀμφότεροι 1200, καὶ ἐτοκοθετήθησαν ὅπισθεν τῶν ἔχθρων κόψαντες τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν. Ὁ Κεχαγιᾶς βλέπων τὴν ἀπροσδόκητον ἀντίστασιν τῶν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐπικουρίαν, ἐπλησίασεν ὅπου ἡ μάχη, ἔλκων δύο κανόνια, καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ, ἀλλὰ δὲ κανονοβολισμὸς ἔξ αἰτίας τῆς θέσεως τῶν κανονιών καὶ τῆς ἀπειρίας τῶν κανονοβολούντων δὲν ἔθλαπτε τοὺς Ἑλληνας. Ἡλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅλον τὸ εἰς αἰχμαλωσίαν ἢ ὅλεθρον τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης φυγῆς των σταλέν ἔχθρικὸν σῶμα· ἥλθε καὶ τὸ σῶμα τὸ προκαταλαβὸν τὸ Καλογεροβούνι, καὶ δὲ πόλεμος διήρκει σφοδρὸς ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτός, εἰσῆλθαν εἰς τὸ χωρίον δὲ Κολοκοτρώνης καὶ διπλαπούτας εἰς ἐμψύχωσιν τῶν μαχομένων, ἀλλ' ἐπανῆλθον ὅπου καὶ πρότερον· καὶ οἱ μὲν Ἑλληνες ἥλπιζαν ὅτι καὶ οἱ Τούρκοι ἀποτυχόντες θ' ἀνέψωρουν, οἱ δὲ Τούρκοι ὅτι οἱ Ἑλληνες μὴ ἔχοντες ἀλλον τρόπον σωτηρίας θὰ ἔφευγαν· ἀλλὰ διετίθησαν ἀμφότεροι τὰς θέσεις των πολεμοῦντες καὶ τὴν νύκτα ὡς ἐποίησαν τὴν ἡμέραν. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπειοήθησαν τοὺς Ἑλληνας περίπου ἑξακόσιοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βερβένων ὑπὸ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Πέτρον Μπαρμπιτσιώτην καὶ τὸν Σακελλάριον Καλογωνιώτην καὶ ἐφόβισαν τοὺς ἔχθρούς τους τουφεκίζοντες ἀπροσδοκήτως ὅπισθεν· δὲ δὲ Μπαρμπιτσιώτης, ἀναλογιζόμενος ὅτι οἱ ἐν τῷ Βαλτετσίῳ συγάδελφοί του ἦσαν ἀπηνόδημένοι πολεμοῦντες ἀκαταπαύστως 16 ὥρας, ηὔρε 17 στρατιώτας ἀνδρέος ὡς αὐτὸν, διέσχισε ξιφήρης τοὺς μεταξὺ σωροὺς τῶν ἔχθρων, εἰτῆλθεν ἀβλαβῆς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ ἐνδιέμεινε μαχόμενος. Περὶ δὲ τὰ χαράγματα ἥλθεν ἀλλη ἐπικουρία ἐν Βερβένων ὑπὸ τὸν Γιατράκον, καὶ ἡ μάχη ἐξήρθη ἐτι μᾶλλον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωτεν δὲ Κεχαγιᾶς παρετήρησεν,

ὅτι ὁ Ρουμπῆς ἤτο πανταχόθεν κατεστενοχωρημένος, καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἐλπίδα νίκης εἶχε· διὰ τοῦτο ἐσήμανε περὶ τὴν 1 ὥραν τῆς ἡμέρας τὴν ἀνάκλησιν, καὶ ὁ Ρουμπῆς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὄρμησαν νὰ φύγωσι διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο βλέποντες οἱ ἔγκλειστοι ἐρρίφθησαν ὅλοι ἔξω τῶν προμαχώνων ἐπὶ τοὺς φεύγοντας κτυποῦντες αὐτοὺς ὅπισθεν, ἐν φυραντοῖς ἀλλοιοῖς ἐμπροσθεν. Οἱ ἔχθροι ἐπιπταν σωρηδόν· καὶ ἐπ' ἐλπίδην νὰ μὴ καταδιώκωνται φεύγοντες ἐρριπτον ἐμπροσθεν τῶν Ἑλλήνων τὰ χρυσά καὶ ἀργυρά τῶν ὅπλων εἰς ἀρπαγήν. Τὸ τέχνασμα τοῦτο εὐδοκίμησεν ἐν μέρει, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπιθανοῦσι φεύγοντες ὅσην φθορὰν ἀλλως θὰ ἐπάθσιναν. 'Αφ' οὖ δὲ οἱ ἔχθροι κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα, ἐφάνησαν ἐργάμενοι πρὸς τὸ πεδίον τῆς μάχης οἱ ἐπὶ μετακομίσει τοῦ μολύβδου προκαταβάντες εἰς Ἀργος Ἑλληνες, οἵτινες φθάσαντες τὴν προτοραίαν περὶ τὴν ὑσιν τοῦ ἥλιου εἰς Δολιανά, ἔμαθαν καὶ ἡκουσαν τὴν ἐν Βαλτετσίῳ μάχην καὶ μηδόλως ἀναπικυθέντες ἐτρεξαν ἐκεὶ νυκτοποροῦντες, ἀλλ' ὑστέρησαν. Ἡ μάχη ὑπέρκεσεν 23 ὥρας· ἔξακόσιοι ὑπελογίσθησαν οἱ σκοτωθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι, τέσσαρες δὲ σκοτωθέντες καὶ δεκαεπτά οἱ πληγωθέντες Ἑλληνες· ἐπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν καὶ πέντε σημιτῆς. Καθ' ἦν δὲ ἡμέραν ἐφυγαν οἱ Τούρκοι, ἐφθασαν εἰς τὴν Πιάναν ὁ Ζαχήμης, ὁ Κανακάρης, ὁ Χαραλάμπης καὶ οἱ Πετρεζάδες μετὰ χιλίων ἐκ Λεβιδίου, ὅπου ἐστρατοπέδευαν εἰς φύλαξιν τῆς θέσεως ἑκείνης· καὶ ἀν δὲν ἀνεχώρουν οἱ ἔχθροι, ὁ παντελής ἀφανισμός των ἤτο ἀφευκτος. Περατωθείσης τῆς μάχης, ἐδημηγόρησεν διοικητής Κολοκοτρώνης καὶ παράγγειλε νὰ νηστεύσωσιν ὅλην τὴν ἡμέραν ἑκείνην, Παρασκευήν, διεξολογοῦντες καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν δοτῆρα τῆς νίκης Θεόν.

Εἶδαμεν τοὺς Ἑλληνας ὡς χθὲς διασκορπιζόμενους καὶ φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τῶν ἔχθρων ὅσάκις καὶ ὅπου τοὺς συνήντων· ἐπὶ δὲ τῆς περὶ ἡς ὁ λόγος μάχης βλέπομεν αὐτοὺς τούτους νικῶντας διὰ τῆς ἐπιμονῆς των καὶ γενναιότητος καὶ τὸ παραδοξότερον, τοὺς βλέπομεν νικῶντας ἀφ' οὐ τρισχίλιοι ἐκλεκτοὶ Ἀλεξανδροὶ ἐπεδύναμωσαν τοὺς ἔχθρους, καὶ ἐν φυραντην φοράν ἐγένετο πόλεμος ὑπὸ τὴν γεννικὴν ὁδηγίαν ἀρχηγοῦ ἐμπείρου καὶ δυναμένου ὡς ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεως του νὰ βραχεύσῃ τοὺς νικητάς. Ἡ παράδοξος αὕτη μεταβολὴ δὲν προῆλθεν ἐξ ἀλείψεως τῶν Τούρκων, ὡν καὶ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἦτο ὄρθιον, καὶ ἡ γενναιότης μεγάλη ἀλλ' ὀρείλεται ὅλη εἰς τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ ὀλίγων Ἑλλήνων νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν, εἰς τὴν θερμὴν συνδρομὴν τῶν ἔξωθεν ἐπιβοηθησάντων, καὶ εἰς τὸ ἐκ τῆς συχνῆς συναντήσεως τῶν ἔχθρων γεννώμενον κατ' ὄλιγον θάρρος. Ἡ νίκη αὕτη ἐνίσχυσε τὸν κλονιζόμενον ἀγῶνα.

### Σπυρέδων Τρικαΐης.

# Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

1822

Ο Κολοκοτρώνης μὴ δυνάμενος νὰ βλάψῃ τους ἔχθρους πολεμῶν, ἐσοφίζετο πῶς νὰ τους φοβίσῃ· παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ ὑπώντευσε τὴν φυγὴν των ἐπειδὴ δὲ ἥθελε νὰ τους ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσᾶν, διέσπειρε τὴν νύκτα τῆς 23 πολλοὺς στρατιώτας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἔκεινην ὄρέων καὶ τους διέταξε ν' ἀνάψῃ ἔκαστος καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τρία πολυλαμπῆ πυρά. Ἐγεινε τὸ διαταχθὲν καὶ ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἔξῆς νύκτα, ὡστε οἱ Τοῦρκοι ὑπέλαθον ὅτι συνέρρευσαν πρὸς ἔκεινο τὸ μέρος πλήθη Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν καὶ δὲν ἔξηλθον τοῦ Ἀργους, ὡς ἐσυνειθίζον. Ο δὲ Κολοκοτρώνης ἀγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικός, ἐσυμπέραγεν ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγωσι, καὶ εἶπε τοῖς συναδέλφοις του ὅτι ἔθεώρει ἀναγκαῖον οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τῶν Μύλων, εἰς ἐμπόδιον τῶν ἔχθρων ἢν ἐδοκίμαζον ν' ἀναβῶσιν ἔκειθεν εἰς Τριπολιτσᾶν, καὶ ὅτι ὅλιγοι ἦσαν ικανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἀργους καὶ Κορίνθου στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου των ἦσαν δὲ κατ' ἔκεινας τὰς ἡμέρας ὡς ὁκτακισχίλιοι διπλοφόροι Ἑλλήνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλειστοὶ ἔμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεββατᾶν· δὲ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθε μετ' ὅλιγον εἰς τὸν Ἀγιον Γεώργιον. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ κατέβη εἰς Μύλους δὲ γραμματεὺς τοῦ Δράμαλην προσβάλλων τοῖς ἔκει ἀφεσιν ὀμαρτιῶν, ἢν ἐπροσκύνουν. Ἀπορριφθείσης δὲ τῆς προτάσεως του, τοῖς εἶπεν ὡς ὑπὸ ἐμπιστοσύνην καὶ ὡς Χριστιανός, νὰ δυναμώσωσι τὰς θέσεις ἔκεινας, διότι οἱ πασάδες εἶχον ἀπόφασιν, ἢν ἀπερρίπτετο ἡ πρότασίς των, νὰ ἐφορμήσωσι πάνστρατιῃ καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἀγουσταν εἰς Τριπολιτσᾶν ὅδον. Ἄλλ' ἡ μυστηγορία τοῦ Χριστιανοῦ γραμματέως, δι' ἐκράτησαν οἱ Ἑλληνες ἵνα μὴ ἀνακαλύψῃ τοῖς ἔχθροῖς ὅτι εἶδεν, ἵτο δολίχως ὡς ἐδείχθη μετὰ ταῦτα, σκοπὸν ἔχουσα νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαῖον οἱ Ἑλληνες τὴν μεταγωγὴν τῶν στρατευμάτων εἰς Μύλους ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Κόρινθον ὅδον καὶ οὕτω ν' ἀφεθῇ ἀγοικήτῃ ἣν ἐπειδεύσωσιν οἱ ἔχθροι νὰ δέεύσωσι.

Τῷ ὄντι τῇ 20 Ιουλίου ἐκινήθη ὅλον τὸ ἔχθρικὸν στρατόπεδον πρὸς τὴν ὅδον τῶν Δερβενακίων. Ἡ ὅδος αὗτη ἔχει δύο μονοπάτια, τὸ μὲ-

ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος παρὰ τὴν κοίτην χειμάρρου, τὸ δὲ ἔρπον πρὸς τὴν δεξιόθεν ὄφρὺν τοῦ ὅρους ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀἰσώστη, διὰ τὴν ἐπ' ὄνόματι τοῦ ἀγίου Σωζόντος ἔκει ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνες κατεῖχαν τὴν ἐπὶ τοῦ βάθους τοῦ αὐλῶνος θέσιν καὶ ἡσαν καλῶς ὠχυρωμένοι, ἵστραφησαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς τὰ δεξιὰ θέλοντες νὰ καταλάβωσι τινὰ λόφον πρὸς τὸ ἄλλο μονοπάτιον καὶ γὰρ διέλθωσι διὰ τοῦ Ἀἰσώστη· ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης προκατέλαβε τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἥρχισεν ἡ μάχη. Οἱ Κολοκοτρώνης ἐφύλαττε τότε τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Δερβενακίων καὶ τέταρτον ὥρας αὐτῶν ἀπέχουσαν θέσιν τοῦ ἀγίου Γεωργίου, ὑποπτεύων μὴ διέλθωσιν οἱ Τοῦρκοι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὡς διαλωτέρου. Ἰδὼν δὲ τὴν πορείαν αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιβοήθειαν 800 στρατιώτας· ἐπειδὴ δὲ κατέστη ἀδύνατος ἡ θέσις ἦν κατεῖχεν, ἀφ' οὗ 800 ἀπειμακρύνθησαν, ἐστησεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ πολλὰς σημαίας φαινομένας μακρόθεν, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ καταφανοῦς μέρους ὅσα ζῷα καὶ ἐπενδύτας εἶχαν οἱ στρατιώται του ἵνα ὑπολάβωσιν οἱ κάτωθεν ἔχθροι ὅτι κατεῖχαν τὴν ἀδύνατον ἐκείνην θέσιν πολλοί· Ἐλληνες καὶ μὴ δοκιμάσσωσι νὰ διαβῶσιν ἐκεῖθεν. Οἱ ἔχθροι ἐν τοσούτῳ πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι ὅπισθεν καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, καὶ φονευόμενοι, ἐπροχώρουν πρὸς τὸν Ἀἰσώστην, ὅπου δὲν ἦτο ἐλληνικὴ φυλακή.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχον ὅδεύοντες πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Ἀινορίου δύο ὥρας ἀπέχοντος τῶν Δερβενακίων πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ Ψυλλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετὰ 500 στρατιώτων ἵνα τοποθετηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων Γερβενίων εἰς ἀντίκρους τινὰς ἐπαπειλουμένης νέας εἰσβολῆς τῶν ἔχθρων. Οὔτοι, ἀκούσαντες πολὺν τουφεκισμὸν ἀνωθεν τῆς θέσεως ὅπου ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὑποπτεύοντες συμπλοκήν· ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησαν, διότι ἀπαγτήσαντες βοσκὸν ἔμαθαν, ὅτι ὄλγοι Τοῦρκοι ἦλθαν πρὸς τὰ Δερβενάκια, καὶ ὅτι ἀκροβολισθέντες μετὰ τῶν φυλαττόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἐλλήνων ἐπανηλθον εἰς Ἀργος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ βοή τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἐπαυεν ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ κατέλαβον τὸ ἔμπροσθεν τοῦ ἔχθρου. Ἐξαιτιγίλοις Τοῦρκοι εἶχαν ἥδη διαβῆ καὶ πέσει εἰς Κουρτέσαν κακῶς ἔχοντες· ἀλλ' οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐρχόμενοι ἤδη τὴν ἐξοδον προκατηλειμμένην ὑπὸ τῶν ῥηθέντων τριῶν γενναίων ἀρχηγῶν τῆς Ἐλλάδος. Οἱ Τοῦρκοι πολεμούμενοι ἔμπροσθεν, ὅπισθεν, δεξιά καὶ ἀριστερά, συνωθούμενοι καὶ συναγωνιζόμενοι νὰ περάσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς Κορτέσαν συνεσωρεύθησαν ἐπίτει βάραθρον ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀἰσώστη καὶ ἐκεῖ ἥρανίσθησαν· σωρθῆσαν ἐπιπτον ἐντὸς τοῦ βαραθροῦ· πολλοὶ ὑπερφεύγοντες τὸν κίνδυνον ἐδοκίμαζον ν' ἀναβῶσιν ἐφίπποι τὰ ὅρη· ἀλλοι ὠδήγουν δι' ἐκείνου τοῦ μέρους φορτωμένους ἕπεισους καὶ καμήλους· ἀλλ'

οι ἕποι καὶ αἱ κάμηλοι ὄλισθαίνοντες ἐκρημνίζοντο· ὥστε ζῶα, ἀνθρώ-  
ποι, φορτία καὶ λίθοι ἔπιπταν ἐπὶ ζῷων, ἀνθρώπων φορτίων καὶ λίθων.  
Οὐ ὅλιγος ὅμως ἀριθμὸς τῶν ἔμπροσθεν Ἑλλήνων δὲν ἦτοι ἵκανος νὰ  
ἔμποδίσῃ ὅλοτελῶς τὴν διάβασιν τόσων ἐχθρῶν, διὰ τοῦτο πολλοὶ  
αὐτῶν διεσώθησαν ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς Κορτέσαν. Ὑπερτρισχί-  
λιοι ὁλογισθησαν οἱ ἀπολεσθέντες ἐχθροί· ἔπεισαν δὲ τὴν ἡμέραν ἑκίνην  
εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων μέγας ἀριθμὸς ζῷων καὶ ἀπειρα καὶ πολύτιμα  
ἄλλα λάφυρα. Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς Κουρτέσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ  
δευτέρας διαβάσεως ἐποιῆθιν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἔξο-  
δου εἰς βοήθειαν τῶν ὅπισθεν ἀπομεινάντων συναδέλφων των· ἀλλ'  
ἰδόντες τοὺς "Ἐλληνας ἑτοίμους νὰ τοὺς ἀποκρούσωσι δὲν ἐπροχώρη-  
σαν. Ἔστειλε συγχρόνως καὶ διὰ φρούρων τῆς Κορίνθου τρία ἐλαφρὰ  
κανόνια πρὸς ἑκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν.  
Οἱ δὲ ὅπισθεν ἐρχόμενοι Τούρκοι ἐν οἷς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν πασαδῶν  
καὶ αὐτὸς ὁ Δράμαλης, ιδόντες ὅσα ἔπαθον οἱ προπορευθέντες, δὲν  
εἰσῆλθαν τὴν τεθλιμμένην δόδον τῶν Δερβενακίων, ἀλλ' ἐμειναν ἐπὶ τῆς  
ἀπέναντι πεδίαδος καὶ ἔστειλάν τινας πρὸς τοὺς πλησιεστέρους "Ἐλλη-  
νας ίνα μάθωσι τίς δ ἀρχηγός των. Μαθόντες δὲ παρὰ τοῦ ἑκεῖ φυ-  
λάττοντος παπᾶ Δημήτρη Χρυσοβούσιού του δὲν ἦτον διοδον· ἀλλ' ιδόντες ἐν  
τῷ ἐπρότειναν νὰ ἔξαγοράσωσιν ἐλευθέρων τὴν διοδον· ἀλλ' ιδόντες ἐν  
τῷ μεταξὺ τούτῳ ἱππεῖς τινας "Ἐλληνας καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς τοῦ Κο-  
λοκοτρώνη, Σπηλιωτόπουλον καὶ Φωτάκον, ἐρχομένους πρὸς ἑκεῖνο τὸ  
μέρος, καὶ ὑπολαβόντες αὐτοὺς ἐρχομένους εἰς κατασκοπήν, μὴ θέλον-  
τες δὲ καὶ νὰ διενυκτερεύσωσιν ἐπὶ τῆς πεδίαδος, ὀπανῆθιαν εἰς Γλυ-  
κιάν πλησίον τοῦ Ναυπλίου· ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἔχοντες μεσότοιχον τὰ  
φονικὰ Δερβενάκια, διηρέθησαν ἀκουσίως οἱ μὲν κατὰ τὴν Κουρτέσαν,  
οἱ δὲ κατὰ τὴν Γλυκιάν, διόπου τοῖς συνέβη τὴν αὐτὴν νύκτα ἄλλο δυσ-  
τύχημα ἐκληφθὲν ὡς κάκιστος οἰωνός· ἀνεψεν αἴφνης καὶ ἐκάη ἡ  
πυρῆταις.

"Ἐπειδὴ δὲν ἐμεινε πλέον ἀμφιβολία, δὲν οἱ Τούρκοι θὰ ἐπεχείριζαν  
νὰ διεισθῶσιν εἰς Κόρινθον, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀνάγκη ἦτο νὰ  
προκατατάξωσιν οἱ "Ἐλληνες τὰς διόδους.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, ἦτοι τὴν 27, ἦλθαν εἰς τὸν  
τόπον τῆς καταστροφῆς δ Πλαπούτας, δ Δημήτριος Δηλητηγιάνης, δ  
Γιατράκος, δ Τσόκρης καὶ ἄλλοι διπλαρχηγοὶ πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν  
ἐπὶ τῆς προτεραίας. Συσκέψεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ πρακτέου ἀπε-  
φασίσθη, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ποίαν τῶν  
ἀγουσῶν εἰς Κόρινθον δόδον ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διέλθωσιν, δ μὲν  
Γιατράκος καὶ δ Τσόκρης νὰ παραλάβωσιν ἀμέσως τὰ ἐν "Αργει στρα-  
τεύματά των καὶ νὰ καταλάβωσι τὰς Μυκήνας, δ δὲ "Ψυλάντης,

διάκονος<sup>1</sup> καὶ διάκονος, διὰ τὰς κατὰ τὴν 26 ἀνδραγαθίας του ἐπωνυμασθείς Τουρκοφάγος, νὰ μείνωσι κατὰ τὸ Μπερπάτι καὶ Ἀϊνόρι, ὅπου μετέβησαν μετὰ τὴν μάχην, δὲ Πλαπούτας, δὲ Δηληγιάννης, καὶ δὲ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης νὰ διαφυλάξωσι τὰ Δερβενάκια· ὅλοι δὲ νὰ τρέξωσιν ὅπου φανῇ δὲχθρός. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν δὲ τουρκικὸς στρατὸς ἔξεστράτευσε πρὸς τὴν δόδον Ἀϊνορίου ὅλος. Φθάσας δὲ εἰς Μπερπάτι ἐκτυπήθη ὑπὸ τῶν ἔκει Ἐλλήνων. Ο Κολοκοτρώνης νομίζων ὅτι οἱ περὶ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκρην κατέλαβαν τὰς Μυκήνας καὶ θὺ ἐπιπταν ὅπισθεν τοῦ ἔχθρου, ὡς προεσχιεδιάσθη, διέταξεν ἀμίσως τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ν' ἀφῆσωσι τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ τρέξωσιν ἀπέμπροσθέν του πρὸς τὴν Κλένιαν, κώμην τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου. 'Αλλ' οὔτε οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἔφθασαν ἐν καιρῷ ὅπου διετάχθησαν, οὔτε δὲ Γιατράκος καὶ δὲ Τσόκρης κατέλαβαν τὴν θέσιν τῶν Μυκηνῶν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡπειθησαν οἱ στρατιῶται των· τοιευτοτρόπως ἀπέτυχε τὸ σχέδιον, καὶ οἱ ἔχθροι παθόντες πολλά, ἀλλ' ὀλίγα ως πρὸς δοα ἔπαθαν οἱ συνάδελφοί των τὴν 26, διέβησαν τὰ στενὰ καὶ διεσώθησαν εἰς Κόρινθον ὅπου μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν ἐκ Πατρῶν πέντε πλοῖα φέροντα τροφὰς εἰς χρῆσιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀκροκόρινθῳ ὡν ὑπὸ τὰς ὄψεις δὲ Μ. Τομπάζης, εἰσπλεύσας τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πρὸ τινῶν ἡμερῶν καὶ ἀπεβιβάσας εἰς Κεγχρεᾶς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του ἥρπασεν ὅλας τὰς ἐναποτεθειμένας τροφὰς καὶ ὅρησε τὴν ἀπρονόητον ἐκείνην φρουράν σχεδὸν πεινῶσαν.

Τοιωῦτον ἀπέθη τὸ τέλος τῆς εἰς Ἀργολίδην ἐκστρατείας τοῦ πολυπληθοῦς τούτου ἔχθρικοῦ στρατοῦ, παθόντας τὰ πάνδεινα ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἐπιστροφῆς, διότι δὲ ἀρχηγός του, ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ δυνάμει του, δὲν ἐφρόντισεν ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Ἀργος ἀναβάσεως νὰ δικτυρήσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο πόλεων στενά. Τόσος δὲ τρόμος κατέλαβε τὸν Δράμαλην, ώστε ἐγκατέλειψεν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Γλυκειὰν ὑποχωρήσεως του καὶ τὸ μόνον παρ' αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰς Ἀργολίδα εἰσβολῆς του κανόνι.

### Σπυρίδων Τρεικούπης.

1) Κοινῶς καλούμενος Παπαφλέσας.

## Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὀφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα τὰ δηοῖα, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τινας νὰ τὰ παρατηρήσῃ ίδιας. Οἱ παλαιοὶ "Ελληνες ἔλεγον ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἐπαίνον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἔλεγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διός καὶ τῆς Ἀλκυμήνης δύναται νὰ ῥηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς δηοῖας καὶ ἐκεῖνος δηῶς τιμῶν ἔξοχως καὶ θεραπεύων εἰς ἕγκωμιον λόγον ἔλαθε τὸ νὰ ὄνομάζεται ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτὸς μουσηγέτης. "Αν ἦναι τις ἀκίνητος εἰς τὰ θέλγητρα καὶ εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εὔτερπης, τῆς Ἐρατοῦς καὶ τῆς Τερψιχόρης, βέβαια δ τοιοῦτος πρέπει νὰ ἦναι κωφός· ἢ ἂν δὲν ἦναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα κτήνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ιστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ δηοῖα ἐφίλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἡθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἡ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσουν τὰς τόσον ἀπίστους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς διδοξολογίας. Ο Θρᾷξ Ὁρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν του ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς· ἔσυρεν ὅπιστα του ὄχι μόνον τὰ θηρία καὶ τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰς πέτρας· καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελῳδίας ἐφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀιδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θατού εἰς τὴν ζωὴν Εύρυδίκην τὴν φιλτάτην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος καὶ Ἀμφίων μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου των κατεκύλουν καὶ κατεκύλουν ἀπὸ τὰ ὅρη τὰ μάρμαρα καὶ τεύς λίθους, καὶ διὶ αὐτῶν, εὑρύθμως τε καὶ ἀρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηθῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ δημιούργοις τῶν Αρίων πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συγεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσευργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοῦς φιλαὐθρώπους δελφῖνας, καὶ ὑπὸ αὐτῶν ἀναβισταζόμενος καὶ διανηγόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὔρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν. Τοῦτο τὸ ἐσχατον δὲν ἔλειψε τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματώδη καὶ ἀληθινὴν ιστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸ κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα· ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι

εἰκονιζούσι τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἡ ἀλήθεια ὅπου ὑποκρύπτεται· ὑπὸ τὰς εἰρημένας μυθολογίας εἶναι, ὅτι ἡ μουσικὴ τόσην ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκίνητους διὰ δραμάτων τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ τοὺς ἀτέγκους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

### Εὐγένειος Βαύλγαρες.

## Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ

Ο Θεὸς τὸν Θάνατον λυτρωτὴν τῶν πόνων ἐπεμψεν εἰς ἄρρωστον ἀνδρα γεωπόνον·  
νὰ τῷ δώσῃ ἀνεσιν τῶν δειγῶν καὶ κόπων,  
καὶ εἰς ἀναπαύσεως γὰ τὸν φέρη τόπον.  
Ἐφθασεν δὲ Θάνατος, καὶ ἐπὶ τῆς καλύβης  
τοῦ πτωχοῦ ἐκάθισεν ὡς ἡ ὄρνις Ἰβίς<sup>1</sup>.  
Στεναγμοὶ ἤκούοντο, οἷμωγαὶ καὶ θρῆνοι,  
ὅλη κατεσείτο στέγη ἡ καλαμίνη.  
Πέντε ἔξι ἀνήλικα καὶ ἀπὸ μητέρα  
ὅρφανά, τὸν θνήσκοντα ἐκλαιον πατέρα·  
«Θνήσκεις πάτερ;» ἐκραζόν κύκλωθεν τῆς κλίνης·  
«καὶ ἡμᾶς τὰ ἔρημα, ἄχ! ποῦ μᾶς ἀφίνεις?»  
«Ηκουσεν δὲ Θάνατος καὶ τὰ ἐλυπήθη,  
οἰκτιρμὸν ἡσθάνθησαν τὸν στήθη.  
Απρακτος ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κύριον του  
καὶ ἐν ναύτῳ φοβούμενος τὸν φρικτὸν θυμόν του,  
ἀφρωνος εἰς τὸν οὐρανοῦ ἵστατο τὰς θύρας.  
—«Διατί, ὁ Θάνατε, μὲ κενὰς τὰς χεῖρας;»

1) Ἰβίς=ὑδρόβιον πτηνὸν σαρκοθόρον, τιμώμενον ὡς ιερὸν ἐν Αἴγυπτῳ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

— «Διὸς τὰ παντέρημα τίς προνοήσῃ,  
δόταν καὶ ὁ μόνος των βοηθεῶν τ' ἀφῆσῃ ;»  
«Τρέξε ! εἰπ' ὁ Ἀγαρχος· τρέξε ν' ἀποσπάσῃς  
»λίθον ἀπὸ τ' ἀμετρα βάθη τῆς θαλάσσης».   
Εἶπε· κ' εἰς τὴν θάλασσαν, δίχως νὰ βραδύνῃ,  
ώς βολίς ὁ Θάνατος πίπτει μολυβδίνη·  
καὶ εἰς τὰ σύρανια μετὰ τάχους ἵσου  
φέρει τὸν ζητούμενον λίθον τῆς ἀβύσσου.  
— «Θραῦσέ τον !» εἰς δάκτυλα δύο τὸν λαμβάνει,  
τὸν συντρίβει, κ' ἔγδον σκώληκ ζῶν ἐφάνη.  
Τότε δ Πανάγιος ἔκραξεν ὄργιλως,  
καὶ ὁ θόλος ἐτρεμε τ' σύρανοῦ ὁ κοῖλος·  
— «Τίς εἰς τὰ ἀγήλια βάθη, ἀποκρίσου !  
»συντηρεῖ τὸν σκώληκα τοῦτον τῆς ἀβύσσου ;  
»Τίς δύμοῦ δι' ἀπαντα προνοεῖ τὰ ὅντα ;  
»Τίς γιγώσκει μέλλοντα, πρότερα, περόντα ;  
»Τίς ἔμοῦ, ω κάθηρμα ! κάλλιον γνωρίζει  
»ἢ ζωὴν ἢ θάνατον πότε νὰ χαρίζῃ ;»  
Κ' ἐν ταύτῳ τὸ σκῆπτρόν του αἴρ' ἢ δεξιά του,  
διδό· εἰς τὸ μετάφρενον μίαν τοῦ Θανάτου.  
«Ηστραψε· κ' ἐβρόντησε τὸν κατακωφαίνει,  
καὶ κωφὸς ὁ Θάνατος ἀπὸ τότε μένει.  
Μάταια τὰ ὕπα του δ κλαυθμός μας κρούει.  
Δὲν ἡκούει δέησιν θρήνους δὲν ἀκούει.

## II. Καρασοῦτσας.

### Ο ΒΑΛΜΑΣ

(Δημώδης παράδοσις)

'Ο Βαλμας εἶναι πιτηγὸν νυκτερόβιον, σπάνιον μὲν ἀλλὰ γνωστὸν  
εἰς πάντας καὶ ἐπίφοβον, διότι ἡ ἔμφαγισις αὐτοῦ προαγγέλλει προσ-  
εχὲς πένθος καὶ ἀφευκτὸν συμφοράν. 'Η πρόληψις αὕτη ἐκτείνεται ὡς'

ὅλων τῶν διοίων του, εἴτε διότι ἐν τῇ ἡρεμίᾳ καὶ τῷ σκότει τῆς νύκτος ἡ μονότονος καὶ θλιβερὰ φωνὴ τῶν ὄργέων τούτων πλήττει τὴν φαντασίαν, εἴτε διότι ἐπεκράτησε παρὸς τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἡ ἴδαι ὅτι ἀμαρτωλαὶ ψυχαί, σκηνώσασαι ἐν αὐτοῖς, κατεδικάσθησαν γὰρ πλανῶνται μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ζώντων καὶ πρὸς ἀπότισιν στυγεροῦ τινος κακουργήματος.

'Αλλ' ὁ Βαλμᾶς ὑσάκις ἀκούεται θρησκείῶν ἐν ὥρᾳ νυκτερινῆς τρικυμίας περισσότερον παντὸς ἀλλοῦ ἐμπνεύει ἀπελπισμὸν καὶ προκαλεῖ ἔξορκισμούς καὶ σταυροκοπήματα, διότι αἱ κοιναὶ ἴδαι περὶ πονηροῦ πνεύματος ἐμφωλεύοντος ἐν αὐτῷ κραταιοῦνται καὶ ἐκ τῶν ἀλλοκότων φθόγγων δι' ὧν ἀγγέλλεται ἡ παρουσία του, καὶ οἵτινες ὡς ἔναρθροι ἀνθρώπιναι φωναὶ διεγέρουν βαθεῖαν ταραχὴν καὶ συγκίνησιν ἀπερίγραπτον.

"Ισως ὁ ποιητικώτατος ἑλληνικὸς λαὸς ἐν ταῖς ἀγγρίαις κραυγαῖς τοῦ Βαλμᾶ εὔρει διὰ τῆς φαντασίας ὃ, τι εἰς τὴν ἀκοὴν παρίσταται ἀσαφὲς καὶ συγκεχυμένον, ἀλλ' εἴνει βέβαιον ὅτι κατὰ τὴν δυολογίαν πάντων τὸ ἀπαίσιον πτηνὸν διηγεῖται στενάζον τὴν φρικτὴν ἴστορίαν του, καὶ ὅτι ἐν τῇ παραδόξῳ λαλιᾳ του σαρῶς διακρίνονται οἱ ἐπόμενοι στίχοι :

Γηῶργο ! Γηῶργο ! Γηῶργο !  
τωῦρες, τωῦρες τ' ἄλογο,  
Χά, χά, χά, χά !

· · · · ·

Μιὰ φορὰ κ' ἔναν καιρὸν ἦσαν δύο ἀδελφοὶ πλούσιοι βαλμάδες (ἰπποτρόφοι ἀλεγοθεοσοί) ἐξ ὧν ὁ πρεσβύτερος Μῆτρος, φύσει αὐθαίρετος καὶ τραχύς, ἀπόλυτον μετήρχετο ἔξουσίαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ νεωτέρου Γηῶργη<sup>1</sup>, ἀγοργύστως ἀποδεχομένου τους ἐπὶ οὐτιδιναῖς προφέσεσιν ἀκαταπαύστους προπηλακισμούς του καὶ ἐπιτετραμμένου τὴν ἀμεσον ἐπιτήρησιν τῶν πολλῶν ἵππων των.

Παρουσιασθείσης δὲ εὐκαιρίας νὰ πωληθῶσιν ὄκτὼ ἐκ τῶν ἵππων (ἀδηλον διατί τόσοι), ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς ἐμήνυσεν εἰς τὸν νεώτερον ν' ἀποσπάσῃ εὐθὺς ὃς τῆς ἀγέλης τὰ πωληθέντα κτήνη καὶ νὰ τὰ συνδεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. 'Ο δὲ Γηῶργος, γνωρί-

1) Μῆτρος—Γηῶργος (=Δημήτριος, Γεώργιος) εἶναι βαλμάδων ὄνόματα συνηθέστατα, ἵσως διότι οἱ ὁμώνυμοι μεγαλομάρτυρες προστάται των ἀπεικονίζονται ἔφιπποι.

ζων ἐκ συληροῦς πείρας τῇ ἐσήμαινον τάιαῦται διαταγαὶ ἢν πρὸς στιγμὴν ἀνεβάλλετο ἡ ἐκτέλεσίς των, χωρὶς νὰ προσμένῃ τὴν χαραγήν τῆς ἡμέρας, πηγήσας ἀπὸ τῶν νότων ἐνὸς ἤγαγε τοὺς ἵππους πρὸς τὸν ἀδελφόν του.

Ἡ νῦν ἥτο ζωφερά, ὁ δὲ Μῆτρος ἀριθμῶν τὰ ζῷα εὑρισκει πάντοτε ὅτι ἔλειπεν ἐν καὶ ὅτι ἀντὶ τῶν παραγγελθέντων ὄκτὼ ὁ Γηῶργος δὲν εἶχε παραδώσει παρὰ μόνον ἑπτά. Ὡποπτεύσας δὲ μὴ καθ' ὃδὸν εἴχε ἀποπλανηθῆ ὁ ἀνάζητούμενος ἵππος, διέταξε τὸν Γηῶργον νὰ σπεύσῃ εἰς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ. Ἄν τὴν θελει νὰ μὴ ἐκτεθῇ εἰς τὰ φυνιὰ ἀποτελέσματα τῆς δυσμενείας του.

Ἐντρομός ὁ δυστυχῆς ἔφυγεν ἀπὸ ῥυτῆρος ἐλαύνων τὸν ἵππον διὰ δασῶν καὶ κοιλάδων. . .

Δρόμος πέρνει ὁρόμος ἀφίνει ... Ἀλλ' ἐπινῆλθεν ἀπρωκτος. Ἐνῷ δὲ ἐπιλησίασεν εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον καὶ πρὶν ἀκόμη δώσῃ λόγον περὶ τῆς ματαίας ἐκδρομῆς του, ὁ Μῆτρος ἀκούσας μακρόθεν ἐνὸς μόνου ἵππευ τὸ κάλπασμα προσηρθάνθη τὴν ἀποτυχίαν καὶ τυφλωθεῖς ἐκ τῆς ὄργης ἐπέπεσε φρενήρης κατὰ τοῦ Γηῶργου καὶ τὸν ἔφόνευσε πλήρων δ' αὐτὸν ἀνηλεῖν διὰ τῆς μαχαίρας ἐκάγχυζεν. οἱ ἀλιτηρίοις καὶ τὸν ἥξωτα :

Γηῶργο ! Γηῶργο ! Γηῶργο !  
τωῦρες, τωῦρες, τ' ἄλιγο,  
Χά, χά, χά, χά, χά !

Ο Γηῶργος ἔκειτο χαμαὶ νεκρός, ὁ δὲ ἵππος του ἀποπτύσας τὸν χαληρὸν, ὀρμησεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πατρικοῦ εἶκε καὶ ἀνεμίχθη μετὰ τῶν συντρόφων του.

Εὔθυς μετ' ὁλίγον αἷμοσταγῆς, ἀποτρόπαιος, ἔξαλλος ἐκ τῶν καπνῶν τοῦ αἵματος εἰσέρχεται καὶ δὲ ἀδελφοκτόνος. Συναντήθεις δὲ μετὰ τῶν πωληθέντων ἵππων ἥρξατο καταμετρῶν αὐτοὺς ἐκ νέου, ώς δὲν ἥλπιζε διὰ μιᾶς τελευταῖς ἐπιθεσιαίδεσσις τοῦ ἀμυρτήματος του Γηῶργου νὰ κατευνάσῃ τὸν ἡδη ἐγειρόμενον φρερὸν ἐν τῇ συνειδήσει του σάλον, ἀλλ' ὡς τοῦ θαύματος ! Ἀντὶ ἑπτὰ πάντοτε, τώρα τοὺς εῦρισκεν ὄκτὼ, καὶ ἐνόησεν ὃ τάλας ὅτι κατὰ τὴν πρωτηνὴν ἀριθμησιν δὲν εἶχε συμπεριλάβει τὸν ἵππον, ἐφ' οὗ ὁ Γηῶργος ἐκάθητο καθασηγῶν τοὺς ἄλλους. Διεσκεδάσθη τότε ἡ πυκνὴ ὄμιχλη ἥτις εἴχεν ἐπισκιάσει τὴν δρασὶ του, ἔμεινεν ἐμβρύτητος, ἐκλινὼ γόνυν ἐνώπιον τοῦ ἀδίκως φρουεθέντος ἀδελφοῦ του καὶ κλαίων καὶ

(ΤΟΜΟΣ Α')

δύναμις παρεκάλεσε τὸν Θεόν νὰ τὸν μεταμορφώσῃ εἰς πτηνὸν νυκτερόβοιον ἔχον φωνὴν ἀνθρωπίνην, ἵνα περιπλανώμενος αἰωνίως κολάζηται ἐπαναλαμβάνων τοὺς σαρκασμοὺς σὺς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἀθῶν Γηῶργον πρὶν ἡ τὸν θανατώσῃ.

Γηῶργο ! Γηῶργο ! Γηῶργο !  
Τωῦρες, τωῦρες τ' ἄλογο,  
Χά, χά, χά, χά, χά !

· · · · ·

Ο Θεὸς τὸν εἰσήκουσε, καὶ ἵσσον διατί τὸ μὲν ἀπαίσιον πτηνὸν καλεῖται Βαλμᾶς, ὁ δὲ δεισιδαιμὼν λαὸς θεωρεῖ τὸν Βαλμᾶν ἄγγελον προσεχῶν δυστυχημάτων.

Καθ' ὅλον τὸν μακρὸν ἀγροτικὸν μου βίον μόνον ἀπαξ ἔτυχε ν' ἀκούσω τοῦ Βαλμᾶ τὰς νυκτερινὰς οἰμωγάς. Όμολογῶ δὲ ὅτι ἡ παράδοξος λαλιά του ἐνεποιησε καὶ εἰς ἐμὲ τὴν αὐτὴν ἐκπληξειν τὴν ὄποιαν προξενεῖ εἰς πάντας, διότι καὶ ἐγώ ἐν τοῖς θρήνοις τοῦ απηραμένου πτηνοῦ σαφῶς διέκρινα τό :

Γηῶργο ! Γηῶργο ! Γηῶργο ;  
Τωῦρες, τωῦρες τ' ἄλογο,  
Χά, χά, χά, χά, χά !

· · · · ·

Δὲν εἶναι ἄρα γε περίεργοι αἱ περὶ μετεμψυχῶσεως ὄγημάδεις αὖτε δοξασίαι, καὶ δὲν εἶναι παράδοξον πῶς οὕτε αἱ σκληραὶ τοῦ "Εθνους" ἡμῶν περιπέτειαι, οὕτε ὁ χριστιανισμός, μ.' ὅλην τὴν ἥθικὴν παντοδυναμίαν του καὶ τὰς περὶ κοίσεως καὶ ἀνταποδόσεως θεωρίας του, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔξχλειφωσιν ὅλοσχερῶς τὰ ἔγκη τῆς "Ἐλληνικῆς μυθολογίας, καὶ πῶς ἀπέμεινεν εἰς ἡμᾶς τοὺς πολλαχῶς ἐπιβουλευομένους νεωτέρους "Ἐλληνας, ζωντανὴ καὶ αὕτη ἡ ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος τῆς καταγγῆλης καὶ τῶν γενεθλίων ;

**Ἀριστοτέλης Ν. Βαλαωρέτης**

ΖΟΥΦΚΑ ΠΟΕΡΙΣΤΕΡΑ ΛΥΡΩΝ

---

Ποῦ μ' ἀπλωμένα τὰ πτερά  
πετᾶς, λευκὴ περιστερά,  
ὅτ' ἐφ' ἡμῶν  
βαρὺς χειμῶν  
τοὺς πάγους φέρει τοῦ βορρᾶ;

— «Οπου νή ἄνοιξις γελῷ,  
κ' αἱ αὔραι πνέουν ἀπαλά,  
ἐκεῖ πετῶ,  
τὸ φῶς ζητῶ,  
ζητῶ τὰ ἄνθη τὰ καλά».

— «Πτηνόν, μή φεύγῃς δειλιῶν  
πᾶς μᾶς κατέλαθε χιών.

Θερμόν, θερμὸν  
ἐντὸς ἡμῶν  
θάλπει τὸ πῦρ τῶν καρδιῶν».

— «Θερμὴ καρδία φιλικὴ  
πάλλει παντοῦ δέν μοι ἀρκεῖ»,  
μᾶς ἀπαντᾷ,  
γοργὴ πετᾶ,  
κ' εἰς ξένας στέγας κατοικεῖ.

'Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς

---

## ΧΩΡΑ ΑΛΟΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΧΘΡΩΝ

’Ακόμη δὲν είχεν εισέθη εἰς τὴν πόλιν τὸ νικηφόρον καὶ ὑπερήφανον στράτευμα, καὶ ἀλλαχθῇ εὐθὺς τῶν πραγμάτων ἡ ὄψις καὶ τῆς γέρας ὅλης τὸ πρόσωπον· διότι καὶ πρὶν νὰ φθάσῃ ὁ ἔχθρος καὶ ρίπτοντας μέσα φωτιὰν νὰ τὴν καύσῃ μὲ ταῖς φλόγαις, ἐκάπνιζεν ἡ ταλαιπωρη μὲ τοὺς στεναγμούς· καὶ πρὶν νὰ τῆς θανατώσῃ τὸν λαόν, καὶ τὴν πνίξῃ μέσα εἰς τὰ αἷματα, ἦτο εἰς τὰ νερὰ τῶν ἰδίων τῆς δακρύων βαθὺν βυθισμένη. Ἐκλαίεν ἡ κόρη τὴν ἰδίαν τῆς παρθενίαν διατὶ ἔθλεπε, πῶς ἥθελε νὰ τὴν ἀρπάσῃ βάρβαρος στρατιώτης, καὶ πῶς ἥθελε γενῆ τοῦ ἔχθρου, δὲν λέγω βραχεῖον, ἀμὴ καὶ παιγνιον.

’Ανεστέναζεν ὁ νέος τὴν ἐδίκην του νεύτητα, διότι ἐστοχάζετο, πῶς δὲν ἥτον ἀκόμη τέλεια ἔφυτρωμένον τὸ ἄνθος τῆς τρυφερᾶς του ἡλικίας, καὶ ἔμελλε νὰ ἴδῃ τὸ δρέπανον ἐν ταῖς ῥίζαις. Ἔσφιγγεν ἡ μητέρα τὰ ἴδιά τῆς τέκνα, καὶ ἐβύζανε, ὅχι τόσον μὲ γάλα, ὅσον μὲ δάκρυα, διατὶ ἥξευρε πῶς ὁ Ἀθλιος ἐκεῖνος καρπός, ἀγκαλὰ καὶ ὅχι ὕριμος, εἴχε νὰ τῆς πέσῃ ἐμπρός εἰς τοὺς πόδας ἀπὸ σκληρὸν θερισμένος. Ἐκπατέκαζαν καὶ οἱ γέροντες μὲ συγχονούς στεναγμούς τὴν ἀπάνθρωπον τύχην, ὡσὰν ὅπου τῶν ἐμάκρυνε τὴν ἡλικίαν διὰ νὰ τοὺς κάμη ἀπέκει νὰ δοκιμάσουν τὴν σφραγὴν τῶν παιδίων καὶ τῶν συγγενῶν πολυπλάσιον τὸν θάνατον. Ἄμη νά, ὅποῦ ἀντιλακοῦσι τὰ τύμπανα. Νά, ὅποῦ μὲ χαρμόσυνον κτύπον παιζούν ἡ σάλπιγγες. Νά, ὅποῦ ἀκούεται ὁ θύρυσος τοῦ φουσάτου, καὶ ὁ χρεμετισμός τῶν ἀλόγων τὰ ὄποια μὲ τοὺς ἀφρούς προμηγνύσει τοῦ ἰδίου φουσάτου τὸν θυμὸν καὶ τὴν λύσσαν. Νά, ὁ ἔχθρος ἐν ταῖς θύραις ἐστεφανωμένος μὲ δάκρυνη καὶ μὲ τὸν ἔχθρὸν καβαλάρις ὁ Χάρος, γωρὶς σπλάγχνα, καὶ γωρὶς καρδιαν, διὰ νὰ μὴ ἔχῃ εἰς κανένα ἀγάπην καὶ σπλάγχνος, καὶ μόνον ἀρματωμένος μὲ ἡκουνισμένην δουμαίαν, διὰ νὰ θερίζῃ μὲ μίαν πληγὴν πολλῶν καὶ πολλῶν ταῖς ζωαῖς. Ἐμβαίνει ὑπερήφανος εἰς τὴν γέραν διὰ νὰ δύσῃ ἀκόμη τοῦ λαοῦ φέρον καὶ τρόμον, ἀναγκάζει εὐθὺς καὶ τὰ ἀνακωφουτὰ σίσηρα νὰ ἀστράψουν μὲ φλόγα, καὶ νὰ βροντήσουν μὲ κτύπον, ὥστε ὅπου ἥθελες ἴσει μαυρισμένον μὲ τοὺς καπνοὺς τὸν ἀέρα, σκεπασμένον μὲ τὰ νέφη ἐκεῖνα τὸν ἡλίον, καὶ ἀνάμεσα εἰς τὰ τόσα σκότη νὰ μὴ φέγγη ἀπέκει ἄλλο φῶς, παρὰ βραβαρικῆς μαχαίρας ἡ ἀστραπαῖς καὶ ἡ λάμψει. Ἡθέλεις ἴδῃ τὸν ἔνα ( ὁ ἐλεεινὸν θέαμα ! ) νὰ κλαίῃ τὰς γεῖρας ὅπου τοῦ ἔκοψεν ὁ ἔχθρος· τὸν ἄλλον τοὺς πόδας, τῆρους τὰ στερεὰ τοῦ κορμοῦ του θεμέλια· τοῦ-

τον ν' ἀναζητᾷ τὰ δύματα, ὅπου ἔχειν: ἔκεινον γὰρ ἀναστενάζῃ εἰς ταῖς πληγαῖς, ὅπου ἐλάμβανε· κεφαλαῖς κομμέναις εἰς κάθε στράταν, σπλάγχνα κυμένα εἰς κάθε πάτημα, αἷματα νὰ τρέχουσιν ὡς ποτάμια, καὶ τὴν χώραν ὅλην σπαρμένην ἀπὸ νεκρούς, καὶ νεκρῶν μέλη. Χορτασμένον μὲ τόσους φόνους τὸ σίδηρον, χάσκουν οἱ βάροβαροι νὰ χορτάσουν καὶ τὴν ἀχέρταγόν των φιλαργυρίαν. "Οθεν γλυκύροι ἀναβάλινουσιν εἰς τὰ σπίτια, πηδοῦσιν εἰς τὰ παλάτια καὶ γάμοντες καὶ τὰ τείχη, θησαυρίζουσι πλούτη, συμμαχώγουσι θησαυρούς, ἀπὸ τὰ παλάτια πετοῦσιν, εἰς ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐδῶ ὑβρίζοντες ταῖς εἰκόνας, πάσχει κεθένας νὰ νικήσῃ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἀσέβειαν. Πίπτουσι χαμαὶ τὰ θυσιαστήριά, τσακίζουσι τοὺς σταυρούς, ἀρπάζουσι μὲ ἀνίερον χεῖρα τὰ ιερὰ σκεύη καὶ μεταμορφώνουσιν εἰς σπῆλαια ληστῶν τοὺς ναούς τῶν ἀγίων. Ἐθγαίνουσι τέλος εἰς ταῖς στράταις, καὶ πατώντες ἐπάνω εἰς τὰ νεκρὰ σώματα, εἰς χεῖρας, πόδας, καὶ κεφαλαῖς ἀνακατωμέναις, λυσσούσι καὶ ἐναντίον εἰς τὰ μάρμαρα. "Οθεν ὅπου ἄγγαλα μηνημόσυνον ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας, τοῦ χωρίζουν τὰ ἀναισθῆτα μέλη, καὶ τὰ δίπτον χαμαὶ, διὰ νὰ μὴ ἀπομείνῃ εἰς τὴν χώραν οὐδὲ ἄψυχος εἰκὼν ἀνθρώπου. "Οποῦ στῦλος, στολὴ τῆς πόλεως, ὅποῦ πυρομίδα τῆς Αἰγυπτίας μαθήσεως λείψανον, ὅποῦ θέατρον, ἢ καὶ τρέπτιον, ὅλο δοκιμάζουσι τὸ σίδηρον, καὶ χειρότερον ἀπὸ κάθε σίδηρον ἐχθροῦ τὴν σκληροκαρδίαν καὶ λύσσαν. "Ο όποιος διὰ γὰρ τὴν σθύσην καὶ ἀπὸ τὸν κόσμον δλότελα, καὶ διὰ νὰ μὴ φανῇ πλέον οὐδὲ ὁ τόπος, εἰς τὸν ὄποιον ἥτο κτισμένη, ἀνάπτει φωτιαῖς εἰς κάθε τόπιν, σπέρνει φλόγας τριγύρου, καὶ εἰς κάθε μέρος, καὶ εἰς δλίγην ὥραν τὴν μεταλλάσσει, εἰς ἄλλην Τροίαν καπνίζουσαν καὶ καιομένην. "Αφίνω ἐδῶ ταῖς φωναῖς τῶι μισεπεθαμένων ἀνθρώπων, τοὺς θρήνους τῶν γυναικῶν, τὰ δάκρυα τῶν γερόντων, ἀπὸ ταῖς πληγαῖς τῶν ὄποιων ἀκόμη δὲν εἴχε φύγη ἀπὸ τὸν τρόμον τὸ πνεῦμα, ἀφίνω ταῖς βοσιῖς τῶν βιρβίων, καὶ τόσης φλογὸς τὴν ἀνεκδιήγητον ταραχήν, ὅπου δίπτοντες σπίτια, παλάτια, πύργους, καίοντες ζύλα καὶ ὅ, τι ἄλλο, τόσον ἔτριζε καὶ μὲ ταῖς σπιθαῖς τόσον ἔκατακτύπα, ὅπου ἥθελες εἰπῆ νὰ εὔρισκεσαι κάτω ἔκει, εἰς τὰ πολυτάραχα τοῦ Νείλου κατάδουπα. Τοῦτο μόνον σμίγω, πῶς δὲν ἀπέμεινε οὐδὲ μια καὶ μόνη πέτρα, διὰ νὰ γράψῃ τινάς τὸ "Ωδὲ κεῖται, ἀμὴν χώρα ὅλη ἐτάφη εἰς τὴν ίδιαν της στάκτην, καὶ ὅπου ἔτρέφοντο λαοί, τώρα βόσκονται ζῷα.

## Φ. Σκούφος

## ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΤΩΝ ΑΝΘΕΩΝ

Εἰς τὰ ζωγραφικὰ περιθόλια, τὰ καταστολίζοντα τὰ παλάτια τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν μεγάλων ἐν Κωνσταντινουπόλει, εὐρίσκομεν καλλιεργούμενα ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀνθέων ὅσα συγκροτοῦσι τὸν Στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὰ δενδρότα, τοὺς ναρκίσσους, τοὺς ὄντας ὄντας, τὰ λάσμινα, τὰ εὐανθῆ βατράχια, κτλ. Ἀλλὰ μετὰ τὸ ὁρόν καὶ τὸ γαρύφαλλον, οἱ Ὁθωμανοὶ προτιμῶσι τὸ γλαφυρώτατον Περσικὸν λείριον (λαλέ), τοῦ ὅποιου ἡ τοῦ χρωματισμοῦ ἀρμονία καὶ ἡ ἀβρότης ἀναπληροῦσι τὴν εὐώδιας τὴν ἔλλειψιν. Τὸν εὐώδη δὲ χορόν, τοῦ ὅποιου προεξάρχει τὸ ιόν, κλείουσι τὸν Σεπτέμβριον τὰ μεγαλοπετῆ καὶ εὔσομα κρίνα, καὶ αἱ ποθεινόταται διὰ τὰς πολιτιδας γαζίαι. Υπάρχει δὲ καὶ ἀξιωματικός ἐπὶ τῷ ἀρθέω (συκόνφετή-μπασης ἢ τσινσεκτή-μπασης), διορισθεὶς πρώτην φορὰν ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέδ τοῦ Γ". Τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου, τοῦ ὅποιου καθῆκον είναι νὰ ἔχῃ δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἕτοιμα ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ἄνθη, μήπως ὀρεχθῆ κατὰ τύχην τινὸς αὐτῶν, ἐν καιρῷ χειμῶνος, κυοφοροῦσα καμψία τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτάνου, είναι περιεργότατον, καὶ διὰ τοῦτο μεταφρασιν αὐτοῦ εὐχαρίστως θέλουσιν ίδει ἐλπίζομεν, εἰς ἀναγνῶσται ἡμῶν ἐνταῦθα, ὡς δεῖγμα τῆς μεταφορικῆς τῶν ἀσιανῶν γλώσσης. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο καλλωπισμένον ὀλόγυρα μὲς ὁρόν καὶ ἄλλα ἄνθη περίγρυσα, ἐτελείωνε μὲς τὰς ἔξης ἀνθηρὰς αὐτόχρημα φράσεις: «Διατάττομεν δὲ ὅστε πάντες οἱ φυτοκόδμοι καὶ ἀνθοκόδμοι νὰ γνωρίζουσιν ὡς πρῶτον καὶ ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν ἐπιφέροντα τὸν παρόντα ὄρισμόν, καὶ νὰ ἔριαν ἐνώπιον αὐτοῦ ὅλοι ὀφθαλμοὶ ὡς δέ Νάρκισσος: ὅλοι ὥτια καθὼς τὸ ὁρόν· νὰ μὴ ἔχωσι δέκα γλώσσας ὡς τὸ κρίνον, νὴ μὴ μεταβάλλωσι τὴν ἀκολήτη τῆς γλώσσης αὐτῶν ὡς ἄκανθαν ὁρίσεις, ἐμβαπτομένην εἰς τῶν ἀπρεπῶν λόγων τὸ αἷμα· ἀλλὰς νὰ ἔριαν συνεσταλμένοι· καὶ νὰ κρατῶσι κλεισμένον τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς ὁ κάλυξ τοῦ ὁρόν· καὶ ὅχι νὰ τὸ ἀνοίγωσι (πρὸς διμίλιαν) παρὰ καιρὸν ὡς κυανοῦς ὄντας ὄστις σκορπίζει τὴν εὐώδιαν αὐτοῦ πρὶν τὴν ἐπιθυμήσωσι, νὰ κλίνωσι, τέλος πάντων, τὴν κεφαλήν, ὡς τὸ ιόν, καὶ ὅχι νὰ ἀντικρεύσωσιν ἀπαθῶς, κτλ.».

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ · Σ. Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ

## ΜΑΧΗ ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΠΑΤΡΑΣ

Ο Μεγχιλέτ πασσᾶς, ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσμῃ καὶ εἶδεν εἰσελθόντας τοὺς ἔχθροὺς εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, ἐταπείνωσε τὴν ὄφρύν του, συνεννοήθη μετὰ τοῦ ἐν Ρίψι καθηγηένου Ἰσούφη, ὃν ὡλιγώρει ἔως τότε, καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἑκεῖ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀντιρρίῳ. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει ταῦτη συνήθησαν εἰδὲ Πάτρας ἔως 8,000, καὶ τὴν 9 Μαρτίου 1822 ἔξεστράτευσαν ὅλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύο πασσάδων καὶ πεσόντες ἐν πρώτοις εἰς τοῦ Κυνῆγοῦ ἔτρεψαν τοὺς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας κατέχοντας τὴν θέσιν ἑκείνην Πατρεῖς, ἐσκότωσαν τὸν στρατιοφόρον καὶ ἐπῆραν τὴν σημαῖαν τῶν. Πολλοὶ Ἐλληνες τῶν ἐν τῷ Γηροκομείῳ καὶ τῷ λινῷ τοῦ Σακταγα ἐξῆλθον εἰς βοήθειαν τῶν καταδιωκομένων, ὅλλα καὶ οὗτοι ἐτράπυρσαν, καὶ μηδὲ νὰ ἐπανέλθωσιν, οὓς θέσεις των ἡδυνήθησαν. Ο δὲ Κολοκοτρώνης ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον, τὸν Δηλιγιάννην, τὸν Τσανέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Πετρεζᾶν σώματα· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἔτρεψαν καὶ ταῦτα καὶ ἐπολιόρκησαν καὶ τὸ Γηροκομείον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Γενναῖος εἰσῆλθε μετ' ὄλγων εἰς τὸ λινὸν τοῦ Σακταγα ὃπου γῆρε πολλὰ ὄλγους Τριπολιτσιώτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν Σέκερην, διότι οἱ πλοῖστοι τῶν ἀπομεινάντων ἔφυγαν ἰδόντες τὰ γενέμενα. Ἐν ἐνι λόγῳ οἱ Τούρκοι ἔτρεψαν ὅλους τοὺς Ἐλληνας καὶ τοὺς ἡγάκασαν καταδιώκοντές τους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς τῶν ἐν Γηροκομείῳ καὶ τῷ λινῷ, οὓς ἀπέκλεισαν καὶ ἐπολέμουσαν, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Πλαπούταν ἐν τῇ πεδιάδι ὀχυρωθέντων. Ἐπὶ τῆς φυγῆς δὲ ταῦτης ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Ζαήμης. Εὔρεθεις αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἔχθρῶν ἐν Ομπλῷ ἐκίνησε μετὰ τινων στρατιωτῶν πρὸς τὸ Γηροκομείον ὃπου ἦσαν οἱ πλεῦστοι τῶν Καλαβρυτινῶν, καὶ πεσὼν καθ' ὅδὸν ἐπὶ τῆς τροπῆς τῶν Ἐλλήνων εἰς τὸ μέσον τῶν ἔχθρων καὶ καταδιωχθεὶς ἔφυππος εἰς τὸ χειλὸς ὥστας τινος, ὃπου ἀγριασάντος τοῦ ἵππου ἐπέζευσε καὶ διαπεραιώθεις πεζὸς ἀπέφυγε τὰς χειρας τῶν ἔχθρων μεινάντων ἐντεῦθεν τοῦ ὥστος.

Ἐπὶ τῆς τροπῆς ταῦτης ὁ Κολοκοτρώνης, διστις διέμενε κατὰ τὸ Σαρχάλι, ἐκινήθη μόνος κατὰ τὸν Παλαιόπυργον μηδὲ ἀυτὸς ἡζεύρων πρὸς τὴν ἐκινεῖτο. Καθ' ὅδὸν ἀπήντησε τὸν Λεγχωρίτην στελλόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ζαήμη ἀγγελιαφόρον, καὶ τὸν συμπαράσηλον πλησιάσας δὲ πρὸς τὸν Παλαιόπυργον εἶδεν ἐπάνωθέν του

μικράν ἐλληνικήν σημαίαν καὶ 15 "Ἐλληνας καθημένους καὶ θεωροῦντας τὰ γινόμενα. «Ποῖον ἔχετε ἀργηγόν ;» τοὺς ἡρώτησε. «Τὸν Βαγγέλη Κουμανιώτη» ἀπεκρίθησαν. «Ἐμένα μὲ γνωρίζετε ;» τοὺς ἡρώτησε πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης. «"Οχι", ἀπεκρίθη ὁ Κουμανιώτης. «Ἐγώ, ἐπανέλαβεν, εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης, ἀκόλουθήσατέ με καὶ ἔγειναν δόλοι 17· προχωροῦντες ἔγειναν 50 καὶ συμπαρέλασαν αὐτῷ ὅδον καὶ τὸν Παρασκευῆν Πλαπούταν. «Στήσε ἐδῶ Βαγγέλη», εἶπε τότε ὁ Κολοκοτρώτης, τὴν σημαίαν σου καὶ τύ, Παρασκευᾶ, σύρε καὶ πιάσε τὸ ἐμπρός τῆς σημαίας τοῦ Βαγγέλη ἀσθεστοκάμινο». «Εἶναι ἀνοιχτός ὁ τόπος καὶ γάνονμεθα», ἀπεκρίθησαν οἱ περὶ τὸν Παρασκευῆν. «Μὴ φοβᾶσθε», ἐπανέλαβεν ὁ Κολοκοτρώνης, «ἔγω δὲν σᾶς ἀφίνω νὰ γαθῆτε σᾶς στέλλω βοήθειαν». Τὸ δόνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο πύργος δυνάμεως· ἔγεινεν ώς εἶπε καὶ κατελείφθη ἡ κάμινος. "Ἐμπροσθεν αὐτῆς ἦσαν 60 Τούρκοι ἔφιπποι καὶ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἐλληνας· ἀλλ' οἱ Ἐλληνες ἀντέστησαν καὶ διετήρησαν τὰς θέσεις τῶν. Οἱ δὲ Κολοκοτρώνης παρετήρησεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἔχθροῦ ἦτο δυνατὸν καὶ ἀδύνατοι αἱ πτέρυγες του, διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἐθέρησεν τὸ κατά τὴν κάμινον μικρὸν σῶμα, μετέβη μετὰ τοῦ σηματισθόρου του Καρχιδίου καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Φωτάκου πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ ιρατούμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων μέγρι τῆς μάνας τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκραυγάσεν ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν βούνων Ἐλληνας· «Κάτω, Ἐλληνες, κάτω, ἐδῶ εἰνέ ὁ Κολοκοτρώνης». Ακούσαντες οἱ ἐκεῖ τὴν βροντήδη φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ δόνομά του, ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι πρὸς τὸ μέρος ὃπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ νὰ μάχωνται· πολλοὶ δὲ ἐπῆγαν ὃπου ἦσαν ὁ Βαγγέλης καὶ ὁ Παρασκευᾶς λεόντες ὅτι ἦσαν καὶ ἐκεῖ Ἐλληνες, καὶ οὕτω ἐξήρθη ἡ μάχη. Ἐν τοσούτῳ ἐπολέμουν δύοικαρπως καὶ οἱ ἐν τῷ Γηροκομείῳ καὶ οἱ ἐν τῷ λινῷ καὶ ἀντεῖχον γενναίως, ἀν καὶ ἐκανονισθούσητο ὑπὸ τῶν ἔξω ἐπίσης διεκρίνοντο καὶ οἱ ἐν τῷ πεδιάδι μαχόμενοι υπὸ τὸν Πλαπούταν. Οἱ δὲ Κολοκοτρώνης μετεγειρίσθη εύτυχῶς τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα. 'Ανεβησες πίνα ὑψηλὴν θέσιν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκάτεταξε μετὰ του σηκεσκοπίου του τοὺς πολεμοῦντας ἐκατέρωθεν, ἐκρότησε τὰς γειρας καὶ ἐκραύγασεν· «Ἐτσάκισαν οἱ Τούρκοι, ἐτσάκισαν· πάρτε τους, Ἐλληνες πάρτε τους». Οἱ Τούρκοι δὲν ἐτσάκισαν, ἀλλ' οἱ πολεμοῦντες πρὸς τὸ ἐν μέρος δὲν ἔθλεπαν τὴν ἐγίνετο πρὸς τὸ ἄλλο· διὸ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ Τούρκοι καὶ Ἐλληνες τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν· Οἱ Τούρκοι ἐτσάκισαν, νομίζοντες οἱ τοῦ ἐνδέ μέρους ὅτι τῷ δόντι ἐτσάκισαν οἱ τοῦ ἄλλου· δόστε ἐπαλήθευσαν μετ' ὀλίγον δόσα μὴ ἀληθῶς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχής. Καὶ πανταχόθεν μὲν ἐφώρησαν οἱ Ἐλληνες.

πανταχόθεν δὲ ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καταδιωκόμενοι μέχρι τῆς πόλεως. Δεκακοπτά ἔξι αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κεχαγιᾶς τοῦ Μεγαλέπασα, μὴ δυνηθέντες νὰ καταφύγωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείσθησαν ἐν τινὶ περιτειχίσματι, ὅπου εἰσπηδήσαντες ὁ Πλαπούτας καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐφύρευσαν. Διακόσιοι ὑπελογίσθησαν ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς μάχης ταῦτης φονευθέντες Τοῦρκοι, ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν καὶ εἴκοσι. Ἐλληνες, Γοιουτοτρόπως μετέβαλεν ὁ Κολοκοτρώνης τὴν κατὰ τὴν 9 Μαρτίου ἡτταν τῶν Ἐλλήνων εἰς νίκην.

### Οὐρανὸν κότον μαρτυρίῳ τὸν αὐτὸν τοῦ Σπυρίδων Τρικούπης

### ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΝΑΥΑΡΧΙΔΟΣ ΕΝ ΧΙΩ

Τὴν 1 Μαΐου 1822 κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς Ψαρά καὶ ἔμαθεν ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐπανέπλευσε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς Χίον, ὅπου ὁ Καπητάμπασας, γαυριῶν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι του, ἐτρύφα περιμένων ἄλλα πλοῖα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 10 ἥρχιζε τὸ ἔμαζάνι. Ἐπειδὴ διαρκοῦντος αὐτοῦ, οἱ Τοῦρκοι συνήθως ἡσυχάζουν, ἀπεφύσισεν ὁ Καπητάμπασας νὰ μὴ ἐπιλεύσῃ μέχρι τοῦ μπαΐραμπου· ἀλλ᾽ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἐλληνικοῦ στόλου, θειώροις ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις ἔνδει μηνὸς ἔβλαπτε, διέτη ἔξηγντλοῦντο οἱ ὀδηγοὶ πόροι του, ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσουν ὅσον τάχιον ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου τὸν ἔχθρικὸν στόλον. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀνήγκη ὁ Ἐλληνικὸς τὴν 8, ἀλλὰ δὲν εἰσέπλευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν περθμόν· τὴν δὲ 14 ἐπλησίασάν τινα τῶν πλοίων πρὸς τὰ βόρεια στόμια τοῦ πορθμοῦ, ἡκροσθολίσθησαν μετά τινων φρεγατῶν καὶ κορβετῶν, καὶ δύσαντος τοῦ ἡλίου ἐπανέπλευσαν ὅπου ἦσαν τὰ λοιπά. Τὴν δὲ ἐσπέραν τὴν 19 δεκαπέντε πλοῖα πολεμικὰ καὶ τρία πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην εἰσέπλευσαν τὸν περθμόν διὰ τοῦ πρὸς ἄρκτον εἰσπλού, τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξι ἀποτελοῦντα γραμμῆν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἀκρας τῆς Χίου καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν περιστῶν τῆς Ἀσίας· τοῦτο ἰδοῦσα ἐν καιρῷ ἡ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ ἔχθρικὴ προσφύλακτις ἔδωκεν εἰδῆσιν κανονοβολήσασα, καὶ ἀμέσως ἀνήγκη ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλ᾽ ἐν τόσῃ ταραχῇ καὶ βίᾳ ὥστε πολλὰ πλοῖα ἀφῆσαν τὰς ἀγκύρας· ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασαν οἱ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου, τέσσαρα Ἐλληνικὰ πλοῖα, τὰ τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Σκούρτη καὶ τοῦ Τσαμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον τὴν ἔχθρικὴν ναυαρχίδα καὶ

τὴν ἐποιέμουν· ἐπερρίφθη καὶ ἔν πορπολικόν· ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐξέπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τὰ τουρκικὰ ὑιώκοντα τὰ ἑλληνικὰ καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κανονοσθολοῦντα. ἀλλὰ ἐπὶ ματαύρῳ οἱ στόλει ἀντεκανονοθελήθησαν καὶ τὴν ύστεραίαν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ ἀδλαβῶς ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ ἐπανήλθαν εἰς Ψαρά, τὰ δὲ τουρκικὰ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἐν τοσούτῳ ἥλθε νέα ναυτικὴ δύναμις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Καπητάμπασαν καὶ ἀνεμένετο καὶ ἄλλῃ ἐξ Αἰγύπτου.

Οἱ Ἑλληνες διελογίζοντο πάντοτε πῶς νὰ βλάψωσι τὸν ἐχθρὸν πρὶν δυναμωθῆ ἔτι μᾶλλον, καὶ ἀλλον τρόπον δὲν εἶχαν παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας τοῦ μπαΐραμίου, δι' ἐστὶ τὴν 6 Ἰουνίου, συγχρήθη ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος πολλοὶ τῶν πλοιάρχων τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς συνεργάτασιν σκοτεινῇ ἥτον ἡ νῦν ἐκείνη οὖσα ἡ τελευταῖα τῆς σελήνης, καὶ τὰ πλοῖα τοῦ στόλου ἐξ αἰτίας τοῦ ἔτι ἐπικρατοῦντος δρυμάζαντος ἦσαν ὀλόφωτα· διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ ὅλων τὰ δύο δίκροτα, ἢτοι ἡ ναυαρχίς καὶ ἡ ὑποναυαρχίς, διὰ τὴν πλουσίαν φωτοχυσίαν τῶν. Ήρὸς τριῶν ἡμερῶν δύο ἑλληνικὰ πυρπολικά, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Πιπίνον Υδραῖον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κωνσταντίνον Κανάρην Ψαριανόν, ἀπέπλευσαν διὰ νυκτὸς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Χίου, ἀλλ' ἔπεισαν εἰς τριήμερον γαλήνην. Συναπέπλευσαν καὶ τέσσαρα πολεμικά, δύο πρὸς τὸ νότιον καὶ δύο πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ σκοπῷ νὰ παραχάθωσι τὰ πληρώματα τῶν πυρπολικῶν μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν αὐτῶν. Τὴν 6 ἥρχισε νὰ πνέῃ ἀρκτικὸς ἄνεμος, καὶ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου τὰ δύο πυρπολικά παρέπλεαν ὑπὸ ἔσηνην σημαλαν τὸ Καρχηδονιοῦ κρυπτόμενα ὑπὸ τὴν ἔηράν· ἀρ' οὖ δὲ ἐνύκτιοι εἰσῆλθαν ἡσυχῶς καὶ ἀνυπόπτως εἰς τὸν πορθμόν, διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἑορτῆς τοῦ μπαΐραμίου ἡγρυποσθόλησε καὶ ἡ προσφυλακή, καὶ ἔπεισαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· τόσον δὲ ἐπληγίσασαν πρός τινα τῶν πλοίων, ὥστε ἡγαγάκασθησαν ἐπὶ κραυγῇ τῶν σκοπῶν ν' ἀπομακρυνθῆσι· καὶ νὰ μὴ φαίνωνται. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἐπανήλθαν πληρίστια ἐν μέσῳ τοῦ στόλου, καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῆς πνεούσης ἀπογείου αὔρας ἔπεισαν αἴρην τὸ μὲν Ψαριανόν εἰς τὴν πρῷραν τῆς ναυαρχίδος καὶ περιπλεγμένην μετέδωκεν ἀμέσως τὰς φλόγας του, τὸ δὲ Υδραικόν εἰς τὴν πρῷραν τῆς ὑποναυαρχίδος, ὅπου ἐκόλλησε προτοῦ μεταδώσῃ τὰς φλόγας του, καὶ καιόμενον ἐκυμαίνετο τῆδε κυκεῖσε ἐν μέσῳ τοῦ στόλου ἐνσπειρόν φόδον καὶ ταραχήν. Οἱ δὲ γενναῖοι πλοιάρχοι καὶ ναῦται τῶν δύο τερπιληικῶν, διοι 43, ἀρ' οὖ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον, ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκια, ἐξῆλθον τοῦ πορθμοῦ, διὰ τοῦ

νοτίου στομίου, ἐν μέσῳ τῶν ἔχθρῶν ἀδιλαθεῖς ὅλοι, οἱ εἰσάθηκαν εἰς τὰ εἰς σωτηρίαν τῶν παραπλέοντα πλοῖα, καὶ καταπλεύσαντες εἰς Φαρὰ ἔτρεξαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐφημοῦτος λαοῦ καὶ ἐδοξελάγγησαν τὸν Θεὸν τὸν εὐλογήσαντα τὸ κατὰ τῶν ἔχθρῶν τόλμημα· εἶχαν δὲ ἀπόφασιν νὰ καῶσιν ὅλοι ἀνὴρεπαν ὅτι δεῖν ἡδύναντο νὰ ἀποφύγωσι τὰς χεῖρας τῶν ἔχθρῶν, καὶ ὅταν σκοπὸν τούτον ἔφεραν ἐντὸς τῶν δύο ἐφολκίων πυρίτια. Ἐκτὸς δὲ τῆς φλογὸς θείσης ναυαρχίδος ἥσαν ὅγι μόνον τοῦρκοι πολλοὶ καὶ σγυμαντικοί, ἀλλὰ καὶ γριστιανοὶ αἰχμαλώτοι· ὅλοι δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἔχαθησαν, οἱότι ἀνάψυχα τὰ κανίνατα ἐμπόδισαν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνηνον τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πληγιασθοῦσι. Δύο λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ἔβυθισθησαν αὔτανδροι διὰ τὸ μέγα πλήθος τῶν ἐν αὐταῖς συσταρευθέντων. Ἐμβάντος δὲ καὶ τοῦ Καπητάμπασα εἰς τὴν ἴδιαιτέραν λέμβον του, ἐπέπεσεν ἐνῷ ἀπειμαρύνετο ἐν τῶν κατορτίων τῆς καιομένης ναυαρχίδος, καὶ τὴν μὲν λέμβον ἔβυθισεν, αὐτοῦ δὲ τὴν ὀσφύν ἔθλασεν· ἀλλὰ πεσόντες καλυμμῆται εἰς τὴν θάλασσαν τὸν διέσωσαν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ τὸν ἀπεκομισαν ἡμιθυνὴ ἐπὶ τῆς ἔγρας ὃπου μετ' ὀλίγον ἔξεψυχησε. Βόσκον δὲ τὸ πῦρ ἐν τῇ ναυαρχίδι διεδίθη μετὰ μίζην σχεδὸν ὥραν εἰς τὴν πυριτίκην· τότε ὑψάθη οὐρανομήκης πύλιος στῦλος φωτίζων ἐν μέσῳ τῆς σκατεινῆς ἐκείνης νυκτὸς πλατύν καὶ μακρόν ὁρίζοντα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔθαψαν πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐν τῷ φρουρίῳ τὸν Καπητάμπασαν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς κηδείας ἔξειλησαν ἐκ νέου οἱ ἐπὶ τῆς Χίου αἰμοχαρεῖς Τοῦρκοι καὶ ἡ θάλη ἐνὸς Καπητάμπασα γενομένου θῦμα τοῦ πυρὸς τῶν Ἐλλήνων τοῖς ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ κινήσωσιν ἕως ὀσκακισγίλιοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς κηδείας πρὸς τὰ Μαστιχοχώρια τὰ μῆτρας ἔως τότε παθόντα, ἐπὶ προφάσει νὰ παιδεύσωσιν ὅχι τοὺς ἔγχωρούς ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἄλλων χωρίων ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὸ Θολό Πιστάμι καταφυγόντας, ἀν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπτην τῆς ἀμνηστείας. Ἐφορούρει τὰ χωρία ταῦτα ὁ καλοκάγαθος Ἐλεύθερος, οὗτοι ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ προσφυλάξῃ παρέδωκε θέλων καὶ μῆτρας εἰς αὐτὰ καταφυγόντας κατοίκους τῶν ἀλλων χωρίων· ἀλλὰ ἐν ἡδύνηθη, ὡς ἡλπίζε, διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλίγων νὰ προσφυλάξῃ τοὺς πολλούς, ἀφ' οὗ δὲ οἱ αἰμοχαρεῖς παρέλαθον ὅσους ἔζητησαν καὶ τοὺς ἔσφραξαν αὐθωρεῖ, ἐπάτησαν αὐθημερὸν καὶ αὐτὰ τὰ χωρία ζιφήρεις σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ καταστρέφοντες· ἡ καταστροφὴ δὲ αὕτη ἀπετελείωσε τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς νήσου.

## Σπυρέδων Τρικαύπης

# ΑΛΟΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΗΔΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

1822

Ἐν τῷ Ναυπλίῳ ἐπεκράτει πρό τινος καιροῦ δικίρετις, τῶν μὲν θελόντων, τῶν δὲ μὴ θελόντων νὰ παραδῶθωτιν. Οἱ δυστυχεῖς ἔγκλειστοι ἐκτὸς τῆς πείνης κατεβλίθοντο καὶ ὑπὸ λοιμικῆς ὅσου δὲ ἐπερίτσευχτὰ κκεκά τῶν, τόσον ὑπερίσχυε καὶ τὸ εἰς πιχράδοσιν κλίνον κόμμα. Ήστενχωροῦντο δὲ πρὸ τινῶν ἡμερῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἔξω τοῦ Ναυπλίου ἐλληνικῶν στρατευμάτων, ών τὴν ἀρχηγίαν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολάου Στραματελοπούλου δὲ Σταϊκός Σταϊκόπουλος. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, βοηθούμενα ὑπὸ τῶν ἀπομειναρίων τοῦ τακτικοῦ, ἀτίνα μεταβάντα μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα<sup>1</sup> ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατήντησαν τὸν Ὀκτώβριον πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐκτύπησαν πολλάκις τοὺς Ναυπλιεῖς ἐξερχομένους καὶ τοὺς ἐβίασαν νὰ μὴ προχωρῶσιν ἐκεῖθεν τοῦ προχωματος. Τὰ αἰτία ταῦτα ἡνάγκασαν τοὺς Τούρκους καὶ πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῶν εἰς ἀντίληψίν των στρατευτάντων ἐκ Κορίνθου νὰ ἔλθωσι σπουδαίοτερον μὲ λόγους συμβιβλητῷ μετὰ τοῦ Σταϊκού καὶ εἰς νέαν δι' αὐτοῦ διαπραγμάτευσιν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Οἱ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι τοῖς ἐχριζετοῖς ζωῇ καὶ τοῖς ἐδίδοντο καὶ πλεῖς πρὸς διαβίβασιν ὅλων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· εἰ δὲ καὶ δὲν ἔστεργαν, θά τοὺς ἔτρωγεν ὅλους ἐντὸς ὄλιγου ἡ ἐλληνικὴ μάχαιρα. Τὸ γράμμα τοῦτο λαβὼν, δὲ Σταϊκός ἀκέπτειλε τὴν ἔσπεραν τῆς 29 Νοεμβρίου εἰς τὸ φρούριον. Οἱ Τούρκοι θέλοντες νὰ λαβῶσιν αὐτοῦ γνῶσιν ὅλων καὶ συναποφεύσωσι, συνηλθαν εἰς γενικὸν συμβούλιον· κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ ἐν Πελασμηδῷ ἀρήσαντες ὄλιγοις φύλακας ὡς μηδὲν ὑποπτεύοντες. Ἄλλον ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ δύο Ἀλβενοὶ ἐκ τῶν ἀπομεινάντων φυλάκων τῆθε κάκιστες ἀπροσέκτως διεσπαρμένωι, ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ ἐλπίζοντες τοσὶς πλουσίας ἀμοιβάς, κατέβησαν διὰ σχοινίου ἀπὸ τοῦ τείχους, ὑπῆγχν πρὸς τὸν κατὰ τὴν Ἀριανὸν Σταϊκόν, τῷ εἶπαν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Πελασμηδοῦ κατέβη εἰς τὴν πόλιν καὶ ὅτι ἀν ἐπήγαιναν εὐθύς, θά ἐκυρίευε τὸ Πελασμῆδον ἀναίμωτί. Ο γενναῖος Σταϊκός, χωρὶς νὰ ὑποτεύῃ δολιότητα πιχρέλαβε 200 συντρόφους, 60 Κρανιδιώτας, καὶ ἐν λόχον τοῦ τακτικοῦ καὶ ἦλθεν ὑπὸ τὰ τείχη

1) Ἡ ἐν Πέτρᾳ χωρίῳ τῆς Ἡπείρου, ὄλεθρια ἀποθάντα τοῖς Ἑλλησι μάχην ἐγένετο τῇ 1 Ἰουλίου 1822.

μετὰ τὸ μεσονύκτιον; Ἀσέληνος καὶ βροχερὰ ἦτο ἡ νύξ ἐκείνη· ἀνέθηραν τὰ τεῖχη κατ' ἀρχὰς ὄλιγοι, οἳνοιζαν πυλίδα τινὰ καὶ εἰσῆξαν δι' αὐτῆς καὶ τοὺς λοιπούς. Ἡθέλησάν τινες τῶν φυλάκων ν' ἀντιστοθῶσιν, ἀλλ᾽ ἔρριψαν μετ' ὅλιγον τὰ ὅπλα καὶ οἱ Ἑλληνες ἐκυρίευσαν τοιουτοτρόπως ἀναιμωτὴ τὸ ἀπέρθητον φρούριον πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας, καθ' ἥν ἡ Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνημην τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἄφ' οὖ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐτουφένισαν ὅλοι ἐιὰ μᾶς βλέποντες εἰς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες «καλῶς σᾶς ηὔραμεν, ἀγάθες». Οἱ δυστυχεῖς ἀγάθες, ἀγνοοῦντες τίνι τρόπῳ ἐκυρίευσαν οἱ Ἑλληνες τὸ φρούριον καὶ βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ τὰς γυναικας καὶ τὰς τεκνα τῶν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν περιέτρεχαν τὰς ἀγυπάτης πόλεως ὡς παράφρονες. Ἡμέρας δὲ γενομένης, οἱ νέοι κύριοι τοῦ Παλαιμῆδοι οὐ πάρασταντες τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐκάγονοσθλήσαν φωνάζοντες «Καὶ τοῦ χρόνου, ἀγάθες, τοῦ Ἀγίου Ἀρδρέου». Ἐν τοσούτῳ δὲ ἐν Δερβενακοίς Κολοκοτρώνης, ἀκούσας τὸν κανονισθολισμὸν, ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς Ναυπλίον· καθ' ὅδον ἀπήντηθε πεζὸν φέροντα τὴν ἑίδησιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τὸν ιρότον τῶν κανονίων καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ ἔστρεψαν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἀκροναυπλίαν πολλὰ κανόνια, ἔστειλε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους διαταγῆν ἀπειλητικὴν νὰ παραδόσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἀκροναυπλίαν ἐντὸς τριῶν ὥρων, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τρεῖς ὥρας δὲν ἔλαβον ἀπόκρισιν, προγινε νὰ κανονισθολῆσθαι· ἀλλ᾽ ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Τούρκων καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν διαμενόντων ἐν Ναυπλίῳ μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς ἔστερξε νὰ συμβιβασθῇ· καὶ οὕτω παύσαντος τοῦ κανονισθολισμοῦ, ἀνέβησαν εἰς τὸ Παλαιμῆδοι οἱ ἐντόπιοι μπένθες καὶ ὁ ἀργυρῆς τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου Ἀλθανῶν ἐπὶ συμβιβασμῷ. Σᾶς χαρίζομεν, τοῖς εἰπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν ζωὴν καὶ σᾶς ἀφίνομεν καὶ ἀπὸ δύο ἐνδυμασίας· σᾶς δίδομεν καὶ ἐλληνικὰ πλοῖα εἰς μετακόμισιν σας καὶ σᾶς τρέσομεν ἔως οὐ κατευσθοθῆτε ὅπου θέλετε. «Ἡμεῖς», ἀπεκρίθη ὁ ἀργυρῆς Ἀλθανός, «δὲν δίδομεν τὸ ἄρματα· θὰ πολέμησαμεν ὅσῳ νὰ βγῆ ἡ ψυχὴ μας, θὰ κατέσωμεν τὴν χώραν καὶ δὲν θ' ἀφῆσαμεν πέτραν σὲ πέτραν». «Καύσατε τὴν», ἐπανέκλεψεν ἀποτέλειας ὁ Κολοκοτρώνης, «ἀλλὰ νὰ ἔξευρετε διτι· θὰ καήτε καὶ σεῖς». Ἀλλ' οἱ μπένθες ἐπικυρών τὴν ἀναρρυεῖσαν λογοτριβήν, συγκατετέθησαν πρὸς τὰς προστάσεις τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς χάριν, ὡς εἴπαν, τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων, κατέθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπέργραψαν δῆλοι τὴν σύμβασιν· ἀφ' οὗ δὲ συνυπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλληνῶν, ἔστειλαν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτοὺς τὰς κλεῖς τῶν φρουρῶν. Οἱ Ἑλληνες παρέλαβον τὰ κάτω φρούρια καὶ διώρισάν τινας εἰς σύναξιν καὶ απίθεσιν ἐν δύο ζαμίοις, ἐπὶ καταγραφῆ τῶν πραγμάτων τῶν Τούρκων. Φίδες μέγας ἐπεκράτει μὴ ἐπά-

θαιναν σι Ναυπλιεῖς, ὅσα ἐπακθον σι συγάδειλφοί των ἐν Νεοκάστρῳ,  
ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις. Ὁ Κολοκοτρώνης μὴ θέλων ἡσά συμβῆ  
τοιοῦτὸν τι μηδὲ νὰ διαρπαγῇ ἢ περιουσία, ἔκλεισεν ἔξω τῆς πύλης  
τοῦ φρουρίου τού; συρρεύσαντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ στρατιώτας ἀλλ'  
εὗται ἡτείλησαν νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς βίας, νὰ σφάξωσι τοὺς Τούρ-  
κους καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ὑπάρχοντά των ὅις ὁ πᾶσα ἀναβολὴ ἀπό-  
πλου ἦτο ἐπικινδυνός. Καλὴ τύχη κατέπλευσε τὴν 12 Δεκεμβρίου εἰ;  
τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ὁ Χαμιλτὼν<sup>1</sup> ἐπὶ τῆς Καμβρίας καὶ παρέ-  
λαβε συνταίνεσι τῶν Ἑλλήνων 400, παρέλαβεν καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ  
ἔλληνικὰ πλοῖα ύπὸ τὴν διηγίαν τοῦ Μιαούλη ἐπὶ μισθῷ ἐκάτον δικα  
χιλιάδων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λαφύρων, καὶ οὐς ἀπειθίσαν  
τοὺς αἰγαλώτους ὃ μὲν Χαμιλτὼν εἰς Σμύρνην, ὃ δὲ Μιαούλης εἰς  
Κουσάντασι, ἀλλ' ὅλους τόσω κακῶς ἔχοντας διὰ τὴν ἐπὶ τῆς πο-  
λιορκίας πεῖναν, τὴν λοιμωχὴν καὶ τὴν κακοπάθειαν, ὥστε 67 ἀπέ-  
θαναν ἐπὶ μόνης τῆς Καμβρίας κατὰ τὸν διάπλου παραταθέντα ἐξ  
αιτίας ἐπισυμβέβησης τρικυμίας· ἀπειθαναν δέ τινες αὐτῶν φυγόντες διὰ  
μιάς κατὰ κόρον· ἐμοιλύνθη καὶ τὸ πλήρωμα τῆς φρεγάτας. Μόνοι ως  
αἰγαλώτοι ἔκρατηθησαν ἐν Ναυπλίῳ ὁ πρώην φρεγάρχος Σελήνη  
πασσάς καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἄλης, ως μὴ θελήσαντες νὰ ὑπογράψωσι  
τὴν συνθήκην· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν ἤνωχλήθησαν οὐδὲ αὐτοὶ οὐδὲ σι-  
περὶ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ εἰς σύρον ἐπειρποτείθησαν προφοδοτούμενοι  
πλουσιοπαρόγως καὶ ζῶντες ἐν ἀνέσει μέχρις οὐ πειλύθησαν.

## ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΥΨΗΛΑΝΤΟΥ

'Ἄφ' ὅτου ἐπέζητος τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν ἐπει-  
σεν ἀντιποιούμενος τὴν ὑπερτάτην Ἀρχήν, πεποιθώς ὅτι ἡ Ἀρχὴ  
ἐπερεπεν εἰς τὸν οἰκόν του, διότι ὁ ἀδελφός του ἀπέργησαμένος ἐξ-  
τούν, ἐκίνησε πρῶτος τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι θὰ κατεπάτει τὰ  
δικαιώματα αὐτοῦ, ἀν παρεδέχετο οὐ; Ἐθεσε τὸ ἔθνος θεσμούς· ἀλλὰ  
φιλαργῶν οὐδέποτε ἐρρεφόισούργησεν οὐδὲ ἐπὶ τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους χει-  
ραρχησεν. Ἀκριτρής; ἐλκυψε πάντοτε ὁ πατριωτισμός του· πρω-  
τίστη φροντίς καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοι καὶ ἐν τοῖς ἔργοις του ἦτον ἡ-

(1) Ὁ Ἀγγλος ναύαρχος, ὁ διοικῶν τότε τὴν ἐν Μεσογείῳ Ἀγγλικὴν μοῖραν.

εύόδωσις τοῦ ἀγῶνος. Οὐδέποτε ὁφείσθη τῆς ζωῆς του εἰς ἐνίσχυσιν, αὐτοῦ, καὶ η̄ μεγάλη του καρδία ἐζωγόνει ἐν κινδύνοις τὸ δισθενὲς καὶ κάτισχνον σῶμά του. Πολλάκις ἔνοχος μελετώμενος ἢ πεπραγμένων κακῶν ὑπελήφθη, ἀλλ' ἀμέτοχος παντὸς κακοῦ πάντοτε ἀνεφάνη, καὶ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν ὅμφυλίων πολέμων ἀποχήν καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα διεκρίθη· θερμῶς ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ τοὺς προσλαμβάνῃ ὑποκινουμένους, ἢ νὰ τοὺς παύῃ ἀναφεινομένους· ὀξυτέραν εἶχε τὴν μάχαιραν ἢ τὴν διάνειαν καὶ διέπρεπε μᾶλλον ἐν τοῖς στρατοπέδοις· ἢ ἐν τοῖς πολιτικοῖς συμβουλίοις· ἀπεδοκίμαζεν ὅ, τι ἔτεινεν εἰς ζένην προστασίαν ἢ σὶς ξένην ἡγεμονίαν· ἔτι δὲ τὸ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἔγγραφον εὔτε τὸ πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας ὑπέγραψε· καταταραγθεὶς δὲ ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν αἰτήσει τῆς μεσιτείας τῆς Ἀγγλίας, διεμαρτυρήθη. Γενναῖα τὰ ἐν τῇ διαμαρτυρήσει φρονήματά του ἀλλ' οὐδαμῶς πρόσφορος τῷ καιρῷ ἐκεῖ ω· ἐξελήφθησαν δὲ καὶ ὡς ὑπεμφείνοντα ἢ, ἐτρεφεν ἐλπίδα νὰ ἡγεμονεύσῃ, ἐπὶ τέλους. Μακροθύμως καὶ ἀταράχως ὑπέστη τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιπληγθείσης παρ' αὐτοῦ συνέλευσεως ἐπιβληθεῖσαν πολιτικὴν ποιήην, καὶ ἐν τῷ ἀπράγμανοι του βίῳ οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀκρότατιν τοῖς ἐρεθίζουσιν αὐτὸν κατὰ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ὡς μὴ φιλικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένων· πελλάχις ὥλιγωρήθη ἀλλ' οὐδέποτε ἔγόγγυσεν· ἀκλόνητος ἐφάνη ἐν πειρασμοῖς καὶ καρτερικὸς ἐν ἀτυχίσις καὶ κακούχιαις, ἐλκύσας δὲ τελευταῖον τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἔγθρου ἐπὶ Καποδιστρίου, δὲν τὸ ἔβαλεν εἰς τὴν θήκην, εἰ μὴ ἀφοῦ ἐπαυσεν αὐτοῦ· στραταρχοῦντος, δὲ πόλεμος.

### Σπυρίδων Τρικούπης.

## Ο ΙΕΝΝΑΔΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΕΡΑΝΟΙ

1826

Εἶχε πέσει τὸ Μεσολόγγιον, εὐγενῆς ἀπεργὴ τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰς ἡρωϊκοὶ αὐτοῦ πρόμαχοι, δοσὶ ἐφύγον τὰς φλόγας καὶ τοὺς ἔγθρους, οἰκτρὰ θύματα τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς ταλαιπωρίας, εἴχον συρρεύσει εἰς χιλιάδας εἰς Ναύπλιον, καὶ ὀζήτουν παρὰ τῆς κιβερνήσεω, ὡς μόνην ἀμειβὴν τῆς ἐνδόξου θυσίας των, ἔηρὸν ἥρτον διὰ νὰ τραφῶσι καὶ πυρῖτιν διὰ νὰ πολεμήσωσιν. Ἀλλ' ἡ κιβερνητοῖς ἦν ἐν ἀπορίᾳ

έσχατη, τὸ ταμεῖον κενόν, καὶ δεινὴ τῶν πραγμάτων ἡ θέσις. Τὸ Μεσολόγγιον πύρποληθέν, ἐφάνη λαμψκν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπικη-  
δεῖα ἐξ τοῦ ἀγῶνος της, ἡ Στερεὰ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ προμαχῶ-  
νος τούτου ἡτθάθη τὰς δυνάμεις της παραλυθείσας ἐνώπιον τοῦ  
φρονηματισθέντος ἔχθροῦ, ἡ Πελοπόννησος ἐδήσουτο, ἀνευ σχεδὸν ἀντι-  
στάσεως, ὑπὸ τοῦ Διγυπτίου, καὶ δικίνδυνος ἦν περὶ τῶν ὅλων. Γε-  
νικὴ καταστροφὴ καὶ διάλυσις ἐπέκειτο, ἀν δὲν ἔζεπέμπετο στρατὸς  
ἀναχαιτίσων τοὺς πολεμίους καὶ ἐμψυχώσων τοὺς προμάχους τῆς ἐλευ-  
θερίας. Κατηγῆς ξαὶ περίτρομος συνέρρευσεν δι λαὸς τῆς Ναυπλίας εἰς  
τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, καὶ συνῆσθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ σὶ πεινα-  
λέοι στρατιῶται ἀπειλητικοὶ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλ-  
μα, οὐδὲὶς εἰζεύρε τί γὰ προτείνῃ. Τότε δι Γεννάδιος προκύψει τοῦ  
διχλου, ἀνεπήδησεν εἰς τὴν ῥίζαν τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πλατείας  
ὑψώμενης πλατάνου, καὶ ἐκεῖθεν φλογερὸν τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸ πλῆθος  
πλανῶν, μετὰ φωνῆς στεντορείου, καὶ μετ' εὐγλωττίας παντούνά-  
μου, διότι ἡτο τῆς καρδίας εὐγλωττία: — Ἡ πατρίς, ἀνέκραξε,  
καταστρέφεται, δι ἄγω ματαίοιςται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται  
βοήθεια σύντονος· πρέπει σὶ ἀνδρεῖοι αὐτοὶ, στίνες ἔφργον πυρίτιν  
καὶ ἀνέπνευσκη φλόγας, καὶ ἡδη ἀργοὶ καὶ λιμώττοντες μᾶς περιστο-  
χίζουσι, νὰ σπεύσωσιν, ὅπου νέος κίνδυνος τοὺς καλεῖ. Πρὸς τοῦτο  
ἀπαιτοῦνται πόροι, καὶ πόροι ἐλλείπουσιν. Ἀλλ' ἀν θέλωμεν γὰ  
ἔχωμεν πατρίδα, ζητεῖται σῖσιοι νὰ ζῶμεν ἐλεύθεροι, πόρους εύρ-  
ικομεν. "Ας θώσῃ ἔκαστος δι, τι ἔχει καὶ δύναται. Ιδοὺ ή πενιχρὰ  
εἰσφορά μου. "Ας μικηθῇ δόστις θελει! "

Καὶ ἐπικροτοῦντος τοῦ πλήθους ἐκένωσε κατὰ γῆς τὸ ισχὺν δι  
δικαλικόν του βαλάντιον. . . . "Αλλ' οἶτι, ἐπανέλαθε μετ' ὄ-  
λιγον· ἡ συνεισφορά αὕτη εἰναι οὐτιδανή! Οθολὸν ἄλλον δὲν ἔχω  
νὰ δώσω· ἀλλ' ἔχω ἐμχυτόν, καὶ ίδει τὸν πωλῶ! Τις θέλει διδά-  
σκαλον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διὰ τὰ παιδία του; "Ας καταβάλῃ ἐνταῦθα  
τὸ τίμημα". Αἱ γενναῖαι αὐται λεξεις ἐξῆψκν ἀκαθέκτον ἐνθουσιασμόν,  
καὶ πάντες μετὰ δικρύων ἐσπευδον προσφέροντες σὶ μὲν χρήματα,  
σὶ δέ, οὐδὲ αὐτῶν ἐξιτρουμένων τῶν ὑπὸ πενίας καὶ πείνης κατα-  
τρυχομένων στρατιωτῶν, δι, τι ἔκαστος ἢ ὅπλον ἢ κόσμημα εἴχε τί-  
μιον· ὥστε ἐν μικρῷ χρόνῳ συνελέγη ποσότη; ἐπαρκὴς πρὸς θερ-  
πείαν τῶν πιώτων καὶ μάλλον ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν. Ἀπεράσισθη δὲ  
νὰ συνέλθωσι καὶ τῇ ἐπαύριον εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὅπου προσελθοῦσαι  
καὶ αἱ κυρίαι νὰ προσφέρωσι τὸ κατὰ προσιρεσιν καὶ αὐται.

"Ἀπὸ βαθέος ὅρμου δι Γεννάδιος περιέμενεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ  
Ἄγιου Γεωργίου, ἀλλ' ἡ λειτουργία ἀπέλυσε καὶ αἱ κυρίαι, ἵσως  
πτοηθεῖσαι τὴν συρρήνη τῶν δένων στρατιωτῶν, δὲν ἐφάνησαν ἡ

όλιγοι μόνον υπήκουσαν εἰς τὴν αληθείαν. Τότε τὸ αἷμά του αἰσθάνθεις ὑπὸ γενναῖας ἀγανακτήσεως ἀναβρέζον, καὶ ἀναβλέψας πρὸς τοὺς ἐκεῖ παρισταμένους μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων: — Δυστυχῆ παιδία, ἀνέκραξεν μὲ φωνὴν αἰλονήσασαν τοὺς θόλους τῆς ἐκκλησίας· δυστυχῆ παιδία, σᾶς ἔγκαταλιτον αἱ μητέρες σας! Ἡξεύρουν ὅτι δὲ Ὁθωμανὸς σφάζει καὶ ἀνδραποδίζει, ὅτι αὔριον θὰ ἔλθῃ νὰ σύρῃ καὶ σᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀλλ᾽ ἀδιαφοροῦσι, φειδωλευόμεναι ὄλιγον χρυσίου. Ἀλλος προστάτης δὲν σᾶς μένει ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τὸν προστάτην ἐκεῖ ἐπάνω. Πέσατε εἰς τὰ γόνατα νὰ τὸν παρακαλέσητε!» Καὶ τὰ παιδία, μὴ τολμήσαντα νὰ παρακούσωσι τὴν ἐκτακτικὴν ἐκείνην φωνὴν, ἔγκαταλιπησαν ὅλα. Ἀποκαλύψας δὲ-κείνος τὴν κεφαλήν του καὶ τοὺς ὄφθαλμους ὑψώσας πρὸς τὸν οὐρανόν· — "Ψύστε Θεέ, ἀνεφώνησε. Σὺ δὲ προστάτης τῶν ἀθλίων καὶ τῶν μὴ ἔχοντων καταφυγήν, μὴ ἔγκαταλιπησαν ὅλα. Αποκαλύψας δὲ-κείνος τὴν κεφαλήν του καὶ τοὺς ἀιχμαλωσίας δεσμά. Οἱ ἀνθρώποι τὰ παρήγησαν ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτά, ἐπίβλεψον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, καθοὓ ἡς πάντες ἐξανέστησαν, ἦν παρορῶσιν, ἦν προδίδουσιν αὐτά της τὰ τέκνα. Δός, παρὰ τὰς βουλὰς τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπιλάμψῃ ἐπ' αὐτῆς; πάσης δὲ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, καὶ νὰ τελειωθῇ ἡ Σὴ δύναμις, τὰ δὲ παιδία ταῦτα, πολίται ἐλεύθεροι. νὰ τὴν υπηρετήσωσι ποτε ἐν πίστει καὶ εἰλικρινείᾳ, πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν σου αἰωνίαν! "Η ἀν δ πάνσοφος, Σὺ, γινώσκης ὅτι πέπρωται, εἰς ἀγε-η τραφέντα αἰσθήματα, εἰς ἴδιοτέλειαν αὐξηθέντα καὶ φιλαρχίαν, νὰ γείνωσι ποτε αὐτὰ δεινῶν τῇ πατρίδι παραίτια, παράδος τὰ μᾶλλον εἰς τῆς μαχαίρας τὸ στόμα, καὶ πράδος καὶ ὅμε εἰς αὐτό, πρὶν ἰδῶ ἐκ νέου τῆς Ἑλλάδος τὴν δουλικὴν ἡμέραν καὶ ταπείνωσιν!»

Καὶ ταῦτα εὑξάμενος, ἐρρίφθη ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἀφεὶς τὸν λαὸν καταπεληγμένον καὶ δακρυρροῦντα, καὶ αἱ συνεισφοραὶ ἐπανελήφθησαν ἁγιδαιότεραι ἢ τῆς χθές καὶ αἱ κυρίαι ἐπεμπον μετὰ πάσης προθυμίας οὐ μόνον χορημάτων ποσότητας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς νυμφίους δικτυλίους, καὶ αὐτοὺς τοὺς κόσμους τῶν κεφαλῶν των. Τοιοῦτο ἦν τὸ αἰσθήμα τοῦ πατριώτησμοῦ, ἔξ οὖτε ἐβλάστησεν ἢ τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησία. ἀλλὰ καὶ τοιαύτη ἢ τοῦ εὐγενοῦς τούτου πατριώτου ἐπιρροὴ εἰς τὸ ἔξαπτειν καὶ ἀναπτύσσειν αὗτὸν εἰς ἕργα ἀφοσιώσεως, ὥστε δι’ αὐτῆς οὐ μόνον τῆς ἔδραν τῇ, κυβερνήσεω, καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτὴν ἔσωσε, πόρους ἀνευρών πρὸς περίθαλψιν χιλιάδων στρατιωτῶν, οὓς αἱ περὶ κακουχίαι καὶ αἱ παραχρῆμα στερήσεις ἤδυναντο νὰ περιαγάγωσιν εἰς τι ἀπογνώσεως τόλμημα, ἀλλὰ δυνάμεθα θαρρούντως καὶ τὸν ἀγώτατον ἔταινον τοῦ σωτῆρος τῆς ὅλης

(ΤΟΜΟΣ Α')

12

πατρίδος εἰς τὴν περίστασιν ταῦτην ωὐ τῷ ἀπονείματεν, διέτει διὰ τῶν αὐτῶν πεδρῶν ἐξωπλισθή καὶ ἐξεπέμψθη ὑπὸ τὸν Ἰνδόνον Καραϊ-  
σκάην επρατὸς ἐπανορθώσας τὸν σχεδὸν ἥδη ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα,  
καὶ ἐπαναγαγὼν τὴν νίκην ὑπὸ τὰς τεταπειγωμένας τῶν Ἑλλήνων  
σημαῖας. "Οπως δομως ἡ πλήρης ἡ ἐκστρατεία, ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγ-  
κη μορφώσεως καὶ ἵππικου τάγματος, καὶ τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ νέου  
δημοτικοῦ θριάμβου τοῦ Γενναδίου.

"Τπὸ κτρύχων συγκληθεὶς συνῆλθεν αὐθις δὲ λαὸς ὑπὸ τὴν πλάτα-  
νον, ἀνυπόμονος ν' ἀκούσῃ τὸν ἀγαπητὸν ἥτορά του, γενναιόν τι  
καὶ ὠφέλιμον συμβουλεύοντα. Οὔτος δέ, ἀφ' οὐκέτηκε τῶν κοινῶν  
πραγμάτων τὸν κίνδυνον καὶ τὴν θέσιν, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς μορ-  
φώσεως ἵππικου: — 'Ἄλλα ποὺ θέλομεν εὕρει τοὺς ἵππους; 'Εδῶ  
βλέπω πολλοὺς καὶ προσύχοντας καὶ ὀπλαρχηγοὺς τρέφοντας ἀνὰ δύο  
καὶ τρεῖς ἵππους, καὶ κομπάζοντας ἐπὶ τούτῳ ἐν ταῖς δόδοις. "Οστις  
ἔχει ἵππον διὰ τροφὴν καὶ ἐπίδειξιν, καὶ δὲν τὸν προσφέρει εἰς τῆς  
πατρίδος του τὴν ἀνάγκην, εἶνε ἀνάξιος νὰ λέγιται αὐτῆς προῦ-  
χων, ἢ νὰ φέρῃ τὸ ξίφος του ἀρχηγοῦ. Διὰ τῶν ἵππων τούτων δυ-  
νάμεθα νὰ μορφώσωμεν ἵππικόν τοὺς λαμβάνομεν; «—Τοὺς λαμβά-  
νομεν,» ἀνέκρεψε μιχτὸ φυνῆ δὲ λαός. — «Καὶ δὲν δὲν μᾶς τοὺς δώσωσι,  
τοὺς λαμβάνομεν διὰ τῆς βίας;» — «Τοὺς λαμβάνομεν διὰ τῆς  
βίας,» ἀπεκρίθησαν χιλιάδες στομάτων. — «Ἀγετε λοιπόν,» διέτα-  
ξεν δὲν κινῶν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὡς ἡ λαῖλαψ κινεῖ τὰ κύματα. 'Αλλὰ  
πρὶν ἡ προφίλαση νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ δεινὴ ἐντολή, τριακόσιοι πεντή-  
κοντα ἵπποι εἶχον κομισθῆ εἰς τὴν πλατεῖαν ἐκ συνεισφορῆς ἑκου-  
σίου. Τότε καλέσας ἐκ τοῦ πλήθους ὄνομαστὶ τὸν Χατζῆ Μιχάλην,  
«Σύ, τῷ εἶπεν δὲν Γεννάδιος, εἶσαι ἀξιος νὰ δευθύνῃς τὸ ἵππικόν.  
Δάβε τοὺς ἵππους τούτους, ὄργανίσου αὐτούς, καὶ ἀναχώρησον δύον  
τάχος.»

Οὔτως ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῶν ἰσχάτων κινδύνων, οἵτις εἰς  
ἀναδεικνύουσι τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀρετὴν, δὲν Γεννάδιος  
διὰ τῆς ἀτρομήτου περηφορᾶς ἡ τῷ ἐνέπνευεν ἡ συναίσθησις τοῦ  
καθήκοντος, καὶ διὰ τῆς λαβῆρου του εὐγλωττίας, ἡτις ἐξεχεῖτο ἐκ  
καθαρῆς πηγῆς, τῆς ἐνθουσιώδους καὶ ἐισαρέτου καρδίας του, κατέ-  
στη δύναμις, ἡτις στρατηγούς ἐνεκαθίστα, τὸν λαὸν δὲ ἐνὸς λόγου  
ῆγε καὶ ἔφερε, τῷ στρατῷ ἐπειδάλλετο, ἀντετάττετο κατὰ μέτωπον  
τοῖς ὀπλαρχηγοῖς καὶ τοῖς προσύζοι, καὶ ὑψοῦτο ὑπὲρ αὐτὴν τὴν τότε  
ἀνίσχυρον καὶ κλονιζομένην κυβερνησιν.

• Αλέξανδρος Ρ. Ραγκαβής.

ΑΡΑΧΩΒΑ<sup>8</sup>

Α'.

Ἐσπέραν τινά, κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου, πῦρ ζωηρὸν ἔκπλειν εἰς τὴν γωνίαν (πυρεστίαν) οίκιας, ητίς καὶ ἀπ' ἀρχῆς τῆς κατασκευῆς αὐτῆς δὲν ἐδειχνεν οὔτε ἀφθονίαν καταστάσεως οὔτε ἀρχιτεκτονικὴν ικανότητα τοῦ κυρίου της· ἔλαβε δ' ἀκολούθως καὶ οὐσιώδεις ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀλλοιώσεις, ἔνεκα τοῦ ὑπάρχοντος μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων πολέμου.<sup>9</sup> Η οἰκία αὕτη εἶχεν ἔξι ἀρχῆς πάτωμα, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ δὲν ἔμενεν οὐδὲ μία σανίς πλέον, ἐκ δὲ τῆς στέγης διετηρήθη μόνον ὅσον μέρος ἐπέκεπαζε τὸν περὶ τὴν γωνίαν τόπον, διότι οἱ ἀλληλοδιαδόχως διαβαίνοντες Τούρκοι καὶ "Ἑλληνες, διανυκτερεύοντες ἐν αὐτῇ ἔκπλειν ὅσην ἐκ τῆς ξυλικῆς αὐτῆς ἥτο δυνατὸν ν' ἀνισπάσωσι, διατηροῦντες μόνον ἐκ τῆς στέγης αὐτῆς τὸ κείμενον ἐπὶ τῆς γωνίας μέρος, διότι ἐπροφύλαττε τοὺς περὶ αὐτὴν καθημένους ἐν ὅρφῳ χαιμῶνος ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς βροχῆς. Μικρὸς λύχνος ἐκ λευκοσιδήρου (τενεκὲ) ἐκρέματο ἀπό τινος πασσάλου ἐμπηγμένου εἰς τὸν τοῖχον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς οἰκοδεμῆς αὐτοῦ, καὶ διέδιδεν ἀμυδρὸν φῶς εἰς τὰ ἕιδον τῆς οἰκίας, ὅταν δὲ ἔξωθεν ἐρχόμενος ἀδύνατον ἥτο νὰ διακρίνῃ εὐχρινῶς τὰ περόσωπα τῶν ἐν αὐτῇ εὑρίσκομένων. Ἐπεκράτει ὅμως μεγίστη σιωπή, διότι εἰς τῶν ἐν αὐτῇ ἔκπλειτο πλησίον τῆς γωνίας ἔξαπλωμένος ἐπὶ μικροῦ τάπητος ἔχων ὑπ' αὐτὸν κλώνους ἐλάτης ὑπεστρώμένους.

"Ολας ἀντίθετος ἦτον ἡ σκηνή, ητίς ἐλάμβανε χώραν εἰς τὸ προαύλιον. Τοπήρεχεν ὑπαταῦθα πυρά ἐπιμήκητς, καὶ εἰς τὰς δύο πλευρὰς αὐτῆς ἐσυγυρίζοντο δύω σφακτὰ σουβλισμένα καὶ περιζωσμένα εἰς τὴν μέσην των ἔκαστον μὲ τὸ ἔξι αὐτοῦ κατασκευασθὲν σπληγάτερον<sup>10</sup> πλησίον τῶν σφακτῶν καὶ χαμηλότερον, ἐπὶ ἐλαφρῆς ἀνθρακιάς, ἔγυρίζοντο δύο μικρότεραι σοῦβλαι ἔχουσαι περιτυλιγμένον πανταχόθεν περὶ ἐκατὰς τὸ κουκουρέσιον. Τὰς ἐργασίας ταύτας ἔκαμψον νέοι στρατιῶται "Ἑλληνες καθήμενοι πλησίον τῆς πυρᾶς, περιρρεόμενοι ἀπὸ ἴδρωτα, καὶ στρέφοντες τὸ πρόσωπον συνεχῶς πέρδε τὰς

1) Ἡ Ἀράχωβα εἶνε χωρίον ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Παρνασσοῦ, ἐπίσημον διὰ τὴν παρ' αὐτῷ νίκην τοῦ Καραϊσκάκη κατὰ τῶν Τούρκων τῇ 24 Νοεμβρίου 1826.

δημιαθεν διάτα νόμοφεύγωσι τὴν μεγάλην θερμότηταν τῆς πυρᾶς. Πλήθειον τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας ἡσαν ἔξαπλωμένοι ὅπλα τῶν χόρτων (διότι ἡ αὐλὴ ἐκείνη ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τῶν κατοίκων, ἵνα καταπράσινος ἀπὸ διάφορα χόρτα) δέκα ἑως δώδεκα στρατιῶται "Ελληνες, οἵτινες δὲν καὶ ἔξαπλωμένοι κατὰ γῆς ἔφερον εἰς τὴν ζώνην τῶν τὰ πιστόλια καὶ τὸ γιαταγάνι τῶν καὶ τὰς παλάσκας τῶν, ἀκουμβῶντες τὰς κεφαλάς τῶν ἐπὶ ὅυστη τριῶν κεραμίδων, τεθειμένων ἐπὶ γῆς ἀντιστρόφως, καὶ ἐπεχουσῶν τόπου προσκεφαλαῖσι. Νέος δέ τις ὥραῖς καὶ ὑψηλοῦ ἀναστήματος ἐκάθιτο ἐπάνω εἰς τὸν ἡμικρημνισμένον τοῖχον τῆς αὐλῆς καὶ ἐπαίζε τὸ λιογκάριον τραγουδῶν συγχρόνως καὶ διάφορα ἥρωϊκὰ καὶ ἐφωτικὰ ἐπιτόπια ἄσματα. Ἡ σκηνὴ αὕτη διήρκει εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἑως οὗ ἐψήθησαν τὰ σφακτά, καὶ τὰ ἔστησαν ὅρθια ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας, τὸ δὲ κουκουρέτσιον ὡς καὶ τὸ σπληνάντερον, ἀφ' οὗ μετρηθέντα μὲ ἀρχιτεκτονικὴν ἀκρίβειαν διὰ ξυλίνου μέτρου, ἐκόπησαν εἰς τόσα ἴσα κομμάτια, ὅσα ἡσαν καὶ τὰ ἄτομα, ἐμοιράσθησαν εἰς τοὺς παρευρισκομένους, περιερχομένου τοῦ ψήσαντος αὐτὰ μὲ τὴν σοῦβλαν εἰς τὴν χεῖρα καὶ παρουσιάζοντος αὐτὴν κατὰ σειρὰν εἰς ἀπαντάς, ἐκαστος τῶν δύοιων πιέζων μὲ τὴν χεῖρα τὸ κομμάτιον τὸ ἔσυρεν ἀπὸ τὴν σοῦβλαν. "Ολοι ἔτρωγον συγχρόνως, εἰς δὲ τῶν ψυχογιῶν περιέφερε κατὰ σειρὰν ἐν παγούριον μὲ ρακήν, ἀπὸ τὸ διποίον ἔτραβον ἐκαστος μὲ συριγμὸν δυνατὸν τὸ ρακίον, ἀφοῦ προηγουμένως ηὔχετο τὴν ύγειαν εἰς τοὺς συνεταίρους του.

Μετὰ τὴν διεκνομὴν τοῦ κουκουρετοίου ἐπεχείρησαν τὸ λιάνισμα τῶν σφακτῶν, καὶ ἐγένετο ἑτοιμασία τοῦ δείπνου. Ὁ ἔξαπλωμένος παρὰ τὴν γωνίαν ἐστηκώθη ὅπαν προσεφέρθη αὐτῷ τὸ κουκουρέτσιον, ἐμπροσθέν του δὲ ἔστρωσαν μίαν ζυμώστραγ<sup>1</sup> καὶ ἐπέθεσαν ὅπ' αὐτῆς κομμάτια κουλούρας λευψῆς ἐξ ἀλεύρου κριθῆς ἀκοσκινίστου, τὴν πλάτην ἐνὸς τῶν καλλιτέρων σφακτῶν, μέρος ἀπὸ τὰ κονιοπλεύρια, καὶ τεμάχια τεινα ἐκ τῶν λαγαρῶν τοῦ παχυτέρου σφακτοῦ.

"Αλλ' ἐφ' ἔθεσαν πλησίον αὐτοῦ τὴν τράπεζαν ταύτην, καὶ ἥρχισε νὰ τρώγῃ μηχανικῶς καὶ χωρὶς νὰ ἐμιλῇ, ὡς νὰ μὴ ἥθελε νὰ δικασθῇ τὴν σειρὰν τῶν σκέψιων, ἀπὸ τὰς δύοις κατείχετο, ἐπαρουσιάσθη ἐνώπιόν του στρατιώτης ἐκ τῆς ἐμπρεσθοφυλακῆς τοῦ στρατοῦ ἀναγγέλλων αὐτῷ ὅτι καλόγυρος τις ἦλθε διὰ νυκτὸς πρὸς αὐτούς προτείνων ὅτι ἔγει κατεπείγουσαν ἀνάγκην νὰ ιδῇ ἀμέσως.

1) Δέρμα τράγου ξυρισμένον καὶ ἔχον σλῆμα κυκλικόν· ὀνομάσθη δὲ ζυμώστρα, διότι ἐπὶ τούτον ἐζύμωνται τὸν ὅρτον τῶν οἱ στρατιῶται κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι ὡδήγησεν αὐτόν, καὶ εὑρίσκεται ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. Ἀμέσως δὲ Καραϊσκάκης (διότι οὔτος ἦτο δειπνῶν) διέπει ταῖς εἰς τῶν παρισταμένων στρατιώτῶν νὰ φέρῃ τὸν καλόγυρον ἐνώπιον του· κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν εἰσῆλθεν οὗτος. Ἡτο μόλις τριάκοντα ετῆς τὴν ἡλικίαν, καὶ ὑπὸ τῷ βάσον καὶ τὸν μέλανα σκοῦφον διέλαμπε πλειότερον ἢ καλονή προσώπου μεγάλου καὶ ἀρμονικοῦ. «Εἶμαι, λέγει ὁ καλόγυρος, ἀνεψιός καὶ ὑποτακτικὸς τοῦ ἥγουμένου τοῦ κατὰ τὴν Δαύλιαν μοναστηρίου Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐστάλην νὰ κοινοποιήσω πρὸς σὲ ἐν μυστικόν, τὸ διποῖν ὅμως κάνεις ἄλλος παρὰ σὲ δὲν πρέπει νὰ ἀκούσῃ». «Τραβηγχθὲ δόλοι σας ἔξω», λέγει ὁ Καραϊσκάκης ἀποτελούμενος πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν, πρὸς δὲ τὸν καλόγυρον. «Καθησε πλησίον μου, εἴπε, νὰ δειπνήσωμεν, ἕπειδὴ εύρεθης εἰς ταύτην τὴν φράν». Ὁ ὑποτακτικὸς ἐδίσταζε, ἀλλ᾽ ὁ Καραϊσκάκης τὸν ἥναγκασε τρόπον τινὰ νὰ καθίσῃ καὶ ἐπεριμένε μὲ ἀνησυχίαν νὰ ἀκούσῃ τὸ μυστικόν. Ἀλλ᾽ ὁ ὑποτακτικὸς ἐδίσταζε ν' ἀρχίσῃ, καὶ κυττάζων συνεχῶς πρὸς ἓνα νέον ἰστάμενον ἐμπροσθεν μὲ τὸ τάσι τοῦ χειρας καὶ κιργάντα τὸν Καραϊσκάκην, ἐφάνετο ὡς νὰ ἔλεγε διὰ τοῦ συμβολικοῦ τούτου τρόπου πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι δὲν τολμῶ νὰ ἐξηγηθῶ ἐνώπιον τοῦ παρόντος στρατιώτου. — «Ομίλει ἐλευθέρως», εἶπεν ὁ Καραϊσκάκης ἐννοήσας τὴν αἰτίαν τοῦ δισταγμοῦ του, σὸν Ζυφίστρης εἶναι διπιστώτερος τῶν ὑπηρετῶν μου». — «Μὲ ἔστειλεν δ ἥγουμενος νὰ ἀναγγείλω πρὸς σέν, εἶπεν ὁ καλόγυρος, «ὅτι εἰς τὸ μοναστήριόν μας εὑρίσκεται ὁ Κεχαγιάμπεης τοῦ Κιουταχῆ, καὶ δὲ Μουστάμπεης, μὲ δύο ἥμισυ ἔως τρεῖς χιλιάδας Τούρκων σταθμεύοντων εἰς Δαύλιαν καὶ ἄλλα χωρία, καὶ σκοπεύουν αὔριον τὸ πρώτην νὰ διαβῶσιν εἰς Ἀράχωβαν καὶ νὰ ἐπάγωσιν εἰς "Αμφισσαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀποκλεισμένων ὄθωμανῶν». — «Ποῦ ἔμαθε τὸ σχέδιον τοῦτο δ ἥγουμενος, καὶ πῶς ἐβεβαιώθη ὅτι τοῦτο πρόκειται νὰ τὸ ἐνεργήσουν κατ' αὐτὸν τὸ τρόπον, καὶ αὔριον;» εἶπεν δὲ Καραϊσκάκης. — «Εἰς τῶν ὑποτακτικῶν τοῦ μοναστηρίου, ὅστις ἔφερε τὰ διὰ τὴν τράπεζαν τῶν ἀρχηγῶν τούτων ἀναγκαῖα, διεπιγούντων ἀμφοτέρων διμοῦ εἰς τὸ μοναστήριον, γνωρίζων τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, ἥκουσε τὸ σχέδιον, τὸ διποῖον ἔκκλιμεν δὲ Μουστάμπεης, καὶ ἐκοινοποίει εἰς τὸν Κεχαγιάμπεην, καὶ τὸ εἶπεν ἀμέσως πρὸς τὸν ἥγουμενον, ὅστις ἔσπευσε νὰ μὲ πέμψῃ πρὸς σὲ διὰ νὰ ἀναγγείλω τοῦτο ἔγκαίρως καὶ νὰ λάβῃς μέτρα πρὸς ἀντίκρους». — «Κατὰ ποῖον τρόπον μέλουν νὰ κάμουν τὸ κίνημα;» εἶπεν δὲ Καραϊσκάκης. — «Ἐώς πεντακόσιοι Ἀλβανοί», ἀπῆγντησεν δὲ οὗτος τὸν Παρνασσοῦ εἰς Ἀράχωβαν διὰ νὰ τὴν πιάσωσι, τὸ δὲ λοιπὸν στρά-

τευμα θὰ διαβῆ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ<sup>1</sup>. Ἐὰν εἰς τὸ στενὸν τοῦτο ἀπαντήσῃ ἀντίκρουσιν, οἱ προπορευθέντες εἰς Ἀράχωβαν θέλουν δράμει εἰς βοήθειαν τῶν κατὰ τὸ Ζεμενόν, ἐπιπίπτοντος ἀπὸ τὰ ὅπισθεν τῶν Ἐλλήνων, ἢν τυχὸν ὑπάρχῃ κανὲν σῶμα φυλάκτον τὴν δίοδον». — «Ἡξεύρουν ποῦ εὑρισκόμεθα ἡμεῖς;» λέγει ὁ Καραϊσκάκης. — «Νομίζουν ὅτι εἴσθε ἀκόμη εἰς Δομπρέναν, καὶ οὕτω τοὺς ἔβεβαιώσεν ὁ ἥγονύμενος, μολονότι ἐγγάριζε τὸ φθάσιμόν σας ἐδῶ, μαθὼν τοῦτο ἀπὸ ἔνα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ μοναστηρίου, ὅστις ἐρχόμενος ἀπήντησε καθ' ὅδὸν σιρατιώτας τινὰς ἔκ τῶν ἰδικῶν σας». — «Εὐχαριστῷ τὸν ἥγονύμενον διὰ τὴν πατριωτικὴν πρᾶξιν του», εἶπεν ὁ Καραϊσκάκης. «Ἐπίστρεψον ἀμέσως πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπέ του τὰς εὐχαριστήσεις μου, καὶ νὰ διορίσῃ νὰ κάμνωσι εὐχάριστας ὑπέρ ἡμῶν, εἰτινες ἀγωνιζόμεθα διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα μ' ὅλας τὰς ἀλλείψεις καὶ τὰς δυστυχίας, εἰς τὰς δυοίας ὑποκείμεθα ἔνακα τῆς ἔρημησεως τοῦ τόπου».

Άμα ἀνεχώρησεν ὁ καλόγυρος, ὁ Καραϊσκάκης διέταξεν ἀμέσως νὰ προσκαλέσωσι τὸν Γαρδικιώτην Γρίβεν, τὸν Γ. Βάγιαν καὶ τὸν Χ. Χατζῆ Πέτρον. «Οταν δὲ οὗτοι ἥλθον τοὺς ἐγνωστοποίησε τὸ σχέδιον τῶν ἔχθρῶν καὶ ἐπρότεινεν εἰς τὸν Γαρδικιώτην καὶ Βάγιαν νὰ ἀναχωρήσουν ἀμέσως ἵδια τὴν Ἀράχωβαν καὶ νὰ προλάθωσι νὰ πιάσωσι τὴν ἔκκλησίν καὶ τὰς ὄχυρωτέρας τῶν περὶ αὐτὴν οἰκιῶν, καὶ νὰ προσβάλωσι τοὺς ὅθωμανούς, εἰτινες ἔμελλον νὰ ἔλθωσι διὰ τοῦ Παριγασσοῦ εἰς αὐτήν, κατὰ τὸ γνωστοποιηθὲν αὐτῷ σχέδιον τῶν Τούρκων ἀρχηγῶν. Τὸν δὲ Χριστόδουλον Χ. Πέτρου ν' ἀναχωρήσῃ, ὅλιγον πρὶν ἐξημερώσῃ καὶ νὰ διαβῇ διὰ τοῦ μεταξὺ Διστόμου καὶ Ἀραχώβης ὄρους καὶ νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὴν Ἀράχωβαν διὰ νὰ φέρῃ εἰς βοήθειαν τὸν Γαρδικιώτου καὶ Βάγιαν ἐν τυχὸν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος ἐρχομένων τῶν Τούρκων ἔναντίον των.

Άμα ἔδωκε τὰς διαταγὰς ταύτας ὁ Καραϊσκάκης, ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς λοιποὺς ὑπ' αὐτὸν σωματάρχας καὶ τοὺς διέταξε νὰ ἐτοιμάσωτι διὰ νυκτὸς ἔρπον, διότι, ἀμα ἀνατείλη τὴν ἐπομέσων ὁ ἥλιος, θέλουν ἀναχωρήσει πρὸς ἐκστρατείαν. Τὸ ἔδιον μέτρον τῆς προετοιμασίας παρήγγειλε καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ ἴδιως διαμένοντας στρατιώτας, ώστε ὅπου πρὸ ὅλιγου ἐψήιοντο τὰ σφακτά, διναψήν ἐκ νέου φωτιὰν νὰ ψήσουν τὸ ψωμίον των οἱ στρατιώται. Τρεῖς στρατιώται, ἔχων ἔκπτωτος ἐμπροσθεν τὴν ζυμώστραν του, ἔρριψαν τὸ ἔλευρον ἐπ' αὐτῶν, καὶ ὡρὶ οὖς ἐζύμωσαν τὸν ἔρπον τὸν ἐπλακσαν εἰς κουλοῦρων ἐτὶ τῆς ιδίας ζυμώστρας, καὶ ἀνοίξαντες τόπον ἐπὶ τῆς πυρᾶς ἔβα-

(1) Η γέρση ὅδός, ὅπου ἐφυνεύθη ὁ Λάκιος ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος.

λαν τὰς κουλούρας, ἐσκέπασκαν αὐτὰς καὶ μὲ φιλὴν σπρούχηη<sup>9</sup> πρῶτον καὶ ἔπειτα μὲ θρῆναν καὶ ἐπρόσεχαν παρατηροῦντες ἕκαστος ἥως οὗ ψηθῶσι καλῶς αἱ κουλούραι. Ἐνῷ ἐγίνετο ἔξωθεν εἰς τὸ προσάνθιον ἡ ἀργασία αὕτη, δὲ Καρυποιάκης ἐπροσκάλεσε τὸν γραμματέα τους νὰ γράψῃ γράμματα πρὸς διαφόρους ἀρχηγούς, τοὺς πολιορκοῦντας τὸ φρούριον τῆς Ἀμφίσσης καὶ πρὸς ἄλλους εὑρισκομένους εἰς διάφορα τῶν πέριξ χωρίων πρὸς ἀκτέλεσιν διαφόρων παραγγελιῶν. Ὁ γραμματεὺς καθίσας σταυροπόδι ἐμπροσθιν τοῦ ἀρχηγοῦ ἔθηγαλε τὸ καλαμάριον ἀπὸ τὴν ζώνην του καὶ ἀκουμβήσας τὸν χάρτην εἰς τὸ γόνυ του ἔγραψε τὰς ἐπιστολάς, κρατοῦντος τὸν λύχνον στρατιώτου τινὸς πλησίον εἰς τὸ γόνυ αὐτοῦ· ταύτας ὑπογραψάσας ἐσφράγισε καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν ἀρχηγόν. Ἐπειδὴ δὲ δὲ Καραϊσκάκης δὲν ἐμπιστεύετο εἰς τοὺς χωρικοὺς ὅσοι εἶχον μείνει εἰς τὸ χωρίον ἔκουσιώς, ἡ διότι δὲν ἐπρόλαβον νὰ φύγωσιν, συντροφεύων ἔνα χωρίκὸν μὲ ἔνα στρατιώτην τοὺς ἐπέμπτεν ἀμέσως μὲ τὰς ἐπιστολὰς ὑποσχόμενος ἀμοιβήν ἀξιόλογον εἰς ἐκείνους, οὔτινες ἦθελον κατορθώσειν νὰ φέρωσιν ἐγκαίριας τὰς ἐπιστολὰς πρὸς αὖς διευθύνοντο, καὶ ἀπειλῶν αὐτοὺς ἢν βραδύνωσιν, ἡ δὲν τολμήσωσιν νὰ κομίσωσιν ἐγκαίριας αὐτάς.

Ἐως οὐ ἐνεργηθῶσιν ὅλα ταῦτα ἐπέρασε τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς νυκτὸς, δὲ Καραϊσκάκης ἐξηπλάθη ὅπως ἔκαθητο, καὶ λαβὼν ἐπάγω του τὴν κάπηπαν ἔμεινεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἕπει δύο ὥρας καὶ πάλιν ἐστηκάθη· ἔξελθὼν δὲ ὀλίγον ἔξω καὶ παρατηρήσας τὴν κατάστασιν τοῦ καιροῦ ἐισῆλθεν πάλιν μὲ πολλὴν εὐχρίστησιν, παρατηρήσας ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐδειχνεῖτο ἔτι ἐμελλεῖ νὰ ἥναι ἐκ τῶν λαμπρωτέρων τοῦ φθινοπώρου. Διέταξε λοιπὸν νὰ ἔξυπνήσωσι τοὺς περὶ αὐτὸν διὰ νὰ προπαρασκευάσωσι τὰ πάντα πρὸς ἀναγκώρησιν.

### B'.

Ἔντον ἀσέληνος, ἂλλ' ἀστροφεγγιάκις ἐσυγχώρει εἰς τοὺς δόδοις πόρους νὰ βαδίζωσιν ἀνευ κινδύνου ν' ἀποπλανηθῶσιν. "Οταν δὲ Γαρδίκιωτης ἐπλησίαζε περὶ τὴν Ἀράχωβαν, ἔδωκε παραγγελίαν καὶ εἰς τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν πορευομένους νὰ σταματήσωσι τὴν πορείαν των. Ὁ εἰς ἐσφύριζεν ἐλαφρὰ ὥστε μόλις ν' ἀκουσθῇ ἀπὸ τὸν πλησίον του, κινουμένης δὲ ὡς ἐκ τούτου τῆς προσοχῆς αὐτοῦ τοῦ ἐλεγε τὴν παραγγελίαν τοῦ νὰ σταθῇ· ἀκολούθως δὲ εἴς τινα δικαστῶν εὐρύγυωρον θέσιν τῆς δόδου διειστάχθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ συγκέντρωσις ὅλου τοῦ σώματος.

Γενομένης συσκέψιμως, ἐνεκρίθη νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὴν πόλιν ἐκ

(1) Σπρούχηη=στάχτη.

διαφόρων διευθύνσεων και μὲ προσεκτικὴν και ἀκριβῆ παρατήρησιν μῆπως ἡ πόλις προκατελήφθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν· ἐν δὲ ἀπόσπασμα στρατιωτικὸν διευθύνθη πρὸς τὴν ἕκκλησίαν διὰ νὰ παρατηρήσῃ ἢν δὲν κατέχεται παρ' ἔχθρῶν καὶ νὰ δώσῃ ἀμέσως εἰδῆσιν και πρὸς τοὺς λοιποὺς νὰ διευθυνθῶσι πρὸς αὐτήν.

Τὸ φῶς τῶν ἀστέρων ὑπεγέρει ἡδη εἰς τὸ ῥοδόγυρουν τῆς ἡδοῦς φῶς και τοῦτο διελύετο ἡδη ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὅταν οἱ περὶ τὸν Γαρδικιώτην ἐπλησίαζον ἡδη περὶ τὴν Ἀράχωβαν και ἀπὸ ὅλας τὰς παρατηρήσεις των δὲν ἐφαίνετο κάνεν σημεῖον ὅτι ὑπῆρχον ἔχθροι εἰς τὸ χωρίον. Ἀμέσως λοιπὸν διευθύνθησαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, και μόλις φύσαντες ἐπεχείρησαν τὴν ὄχυρωσιν αὐτῆς· ἀποσπάσματα δέ τινα διευθύνθησαν πρὸς τὰς πέριξ οἰκίας, τὰς ὑποίας και κατέλαβον· ἐστάλησαν δὲ καὶ τινες νὰ καταποκεύσωσι τοὺς ἔχθρους ἀπὸ ἀμφοτέρας τὰς ὁδοὺς διθενὸν ἔμελλον γὰρ ἐλθωσιν. Οἱ δὲ τοποθετηθέντες εἰς τὰς οἰκίας ἐτρυποῦσαν τοὺς τοίχους μὲ τὰ χαντζάριά των διὰ νὰ κατεκεύσωσι μασγάλια<sup>2</sup>. ἐπὶ τῆς στργῆς κατεσκεύασαν πολεμιστρας ἢ περιπόλια στήνοντες μίαν ἐπάνω τῆς ἀλλης πολλακεραμίδας.

Μόλις παρῆλθεν ὀλίγη ώρα μετὰ τὴν εἰς τὴν ἕκκλησίαν και τὰς οἰκίας τοποθέτησιν τῶν περὶ τὸν Γαρδικιώτην και Βάγιαν, και οἱ σκοποὶ ἐφεραν τὴν εἰδῆσιν, ὅτι οἱ μὲν διὰ τοῦ Περνασσοῦ ἐρχόμενοι Τούρκοι ἐπλησίαζον ἡδη πρὸς τὸ χωρίον, οἱ δὲ διὰ τῆς πεδιάδος ἐφαίνοντο πλησιάζοντες πρὸς τὸν Ζεμενόν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀνεφάνη καταβάνουσα εἰς τὰ πλάγια τοῦ ἔντικρου τῆς Ἀράχωβης βουνοῦ και ἡ μετάτοι Χ. Πέτρου ἐλληνικὴ δύναμις. Οἱ Γαρδικιώτης διέταξε νὰ μὴ πυροβολήσῃ κανείς, οὐδὲ νὰ ὀψώσωσι σημεῖον τι πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς δι' οὗ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀφίξιν των εἰς τὸ χωρίον ἀλλ' οἱ πρεπεισθέντες ἐπερίμενον και τοὺς ὅπισθεν ἐρχομένους. Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο ἡναγκάσθησαν νὰ τὸ λάθωσι ὅχι τόσον λόγῳ στρατιωτικῆς προφυλάξεως, δισον διότι ὑπώπτευαν ἴναντίον τι μὴ ιδόντες τοὺς κατοίκους νὰ δράμωσιν εἰς προϋπάντησιν αὐτῶν. Τέλος συνέλθοντες ἵκανοι ἀλβανοὶ και παρατηρήσαντες τὰς ἐπὶ τῶν οἰκιῶν πολεμίστρας ἐξ ὧν ἦβειαί θησαν ὅτι τὸ χωρίον κατείχετο παρ' ἔχθρῶν ἡρχισαν νὰ προσβαίνωσι πρὸς αὐτὸν πυρεβολοῦντες και προφυλαττόμενοι ὅπισθεν τῶν πετρῶν ἢ κοιλωμάτων τῆς γῆς, ὅπου ἦσαν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τὸ ἔχθρικὸν πῦρ. Οἱ ἀμειβαῖοι πυρεβολισμὸς κατέστη ἵκανῶς δραστήριος, και καθ' ὅσον ἐπήρχοντο και ἀλλοι ἀλβανοὶ, κατὰ τοσοῦτον οἱ πρῶτοι ἐπλησίαζον πρὸς τοὺς "Ἐλληνας και προέβαντον κατ' αὐτῶν ἐκ διαφόρων θέσεων.

(1) Πολεμίστρας.

Ἐ'Αλλ' ὅσοι ἔκ τῶν κατοίκων ἔτυχον εἰς τὴν πόλιν, ιδόντες, ἥμα  
ἔξινπνησαν τὴν ἀφιξιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ μετ' ὄλιγον τὴν ἔφοδον  
τῶν Τούρκων, καὶ ἀκούσαντες καὶ τὸν πυροβολισμόν, τοσοῦτον ἐτα-  
ράχθησαν ἀναλογιζόμενοι τὰς συνεπείας μάχης ἑξολοθρευτικῆς, τῆς  
ὅποιας ήθελεν εἰσθιει, ἢν ύπερίσχυον οἱ θωματαί, ἀφευκτού ἀποτέ-  
λεσμα διαρκαγή τῶν πραγμάτων, αἰχμαλωσία τῶν γυναικῶν καὶ  
παιδίων, καὶ θάνατος ὅλων τῶν ἡλικίᾳ ἀρρένων, ὃστε ἐκαστος  
συγκεντρόγων περὶ ἑαυτὸν τὴν οἰκογένειάν του καὶ λαμβάνων εἰς  
χεῖρας, ὅτι ἐπρόφθινεν ἐκ τῆς περιουσίας του ἔφευγε μὲν φόβον καὶ  
μὲν ἀπελπισίαν. Ἐ'Αλλ' ὡς συμβαίνει εἰς τοιαύτας δεινάς καὶ ἀπικιν-  
δύνους περιστάσεις, ἐκαστος ἔχων πρὸ ὄφθαλμῶν τὴν ιδίαν του σω-  
τηρίαν, καὶ ἐπεκτείνων τὴν συμπάθειάν του εἰς μόνα τὰ προσφιλέ-  
στερα εἰς αὐτὸν ὅντα, καθίστατο ἀκαμπτος πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ  
ἔφευγε δροματίος χωρὶς νὰ δώσῃ τιγὰ συνδρομὴν εἰς ὅσους ήθελεν  
ἀπαντήσει καθ' ὅδὸν πάσχοντας, κλείων πολλάκις τὰ ὕτα ὡς καὶ  
εἰς αὐτὴν τὴν φωνὴν τῆς συγγενείας καὶ φίλιας. Γυναῖκες ἐκλαϊον  
ἀνηκαλοῦσαι μεγαλοφώνως τὰ τέκνα των, τὰ δποῖα ἔχον ἀποκλα-  
νηθῆ, καὶ παιδία ἀπολέσαντα τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς των προέ-  
βαινον κλαίοντα καὶ ἐπικαλούμενα ἐξ ὄνόματος τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς  
στενοτέρους αὐτῶν συγγενεῖς ἀπέβλεπον δὲ μετ' ἀνησυχίας πρὸς  
τοὺς διαβαίνοντας, μήπως ἀπαντήσωσιν εἰς αὐτοὺς φιλικόν τι πρό-  
σωπον, τοῦ δποίου νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν συνδρομὴν. Ἐδῶ ζῷόν τι  
βρυνθορωμένον ἔπεισεν εἰς δύσβατόν τι μέρος τῆς ὁδοῦ, καὶ διὰ  
ριος αὐτοῦ ματαίως ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τῶν διαβαινόντων  
διὰ τὰ τὸν βοηθήσωσι νὰ τὸ σηκωσῃ. "Ολοι διαβαίνουσι δρομαίως  
ἀπὸ τὰ πλάγια τῆς ὁδοῦ, χωρὶς νὰ δώσωσιν ἀκρόασιν εἰς τὰς παρα-  
κλήσεις του. Ἐκεῖ φήμη διαδίδεται δτι ἔφθασαν τοῦρκοι φονεύοντες  
καὶ αἰχμαλωτίζοντες καὶ ὅλοι διὰ μιᾶς ἐπιταχύνουν τὴν πορείαν  
των, φιλόστοργος δὲ μήτηρ, ἔχουσα μικρὸν βρέφος εἰς τὰς ἀγκάλας  
της, καὶ διδηγοῦσα διὰ τῆς χειρὸς μικρὸν παιδίον, τοῦ δποίου τὰ  
ἀσθενῆ βήματα δὲν δύνανται νὰ ἐξομοιώθωσι μὲ τὰ τῶν ἄλλων φευ-  
γόντων, ματαίως ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τῶν διαβαινόντων.  
αὐτοὶ φεύγουν καὶ αὖξανουν τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸν φόβον  
της. Ματαίως ἐπιζητεῖ μεταξὺ αὐτῶν φιλικὸν πρόσωπον, εἰς τοῦ  
δποίου τὴν φροντίδα νὰ ἐναπόδειῃ τὸ φίλτατον αὐτὸν κειμήλιον.  
ματαίως βιάζει τὸ τέκνον της νὰ περιπατήσῃ καὶ μεταχειρίζεται  
πρὸς αὐτὸν ἀληθοδιαδόχως παρακλήσεις, ἀπειλάς, ἐπιπλήξεις. ὅλα  
μένουν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι δὲν ύπάρχει ἡ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς  
μητρικῆς θελήσεως ἀναγκαία φυσικὴ δύναμις.<sup>4</sup>

<sup>4</sup>Ἐκεῖ δικιρουμένης τῆς ὁδοῦ εἰς δύο καὶ διαχωριζομένων καὶ τῷ

φευγόντων εἰς δύο, πατήρ, ὅστις προεκπέμψει τὰ τέκνα μετὰ τῆς συζύγου του καὶ ἐνασχολούμενος νὰ λάθῃ τι τῶν ἀναγκαίων ή πολυτίμων πραγμάτων του μεθ' ἔκυτοῦ ἔμεινεν ὑπέρος, παρατηρεῖ μετ' ἀδημονίας ἀμφοτέρας τὰς ὁδούς, ἐρωτᾷ μετ' ἀνησυχίας πρὸς ποίαν ἐκ τῶν δύο δόδων διησθύνθησαν τὰ φίλτατα αὐτῷ πρόσωπα, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ λάθῃ οὐδεμίαν πληροφορίαν, διότι οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ γνωρίζῃ ἐνῷ ὅλοι ἔφευγον, κανεὶς δὲ δὲν ἔπανθροχετο, ὅστις μόνος ἡδύνατο νὰ δώσῃ περὶ τούτου πληροφορίαν, κινεῖται πρὸς τὴν μίαν δόδον, καὶ μετ' ὄλγον στρέφεται πρὸς τὴν ἑτέραν, καὶ ταλαντεύομενος οὗτος ἐκφέρεται εἰς δάκρυα, φοβούμενος ὅτι δὲν θέλει δυναθῆ νὰ δώσῃ συνδρομὴν εἰς τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του, εἰς καιρὸν καθ' ὃν ἔχουσι μεγαλιτέραν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ. Τοιοῦτος κίνδυνος, τοιαῦτα πεμποτατικά, τοιοῦτος θύρυσος ἥσταν ίκανὰ νὰ ἐπελήξωσι τὸν νοῦν καὶ νὰ συγκινήσωσι τὴν καρδίαν καὶ τοῦ μαζίλον ἀταράχου ἀνδρός, πολὺ μᾶλλον γυναικῶν καὶ παιδίων· εὔτυχῶς ὅμως ἡ παράτασις τῆς μάχης δὲν ἔσυγχωρησεν εἰς τοὺς ἀλβανούς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ λεηλασίαν, τὰς δοιάς ὑπώπτευσον οἱ κάτοικοι τῆς Ἀραχώβης, καὶ οὕτω διεσώθησαν ἀβλάβεις ἀπαντες εἰς τὰ ἀπότομα μέρη καὶ τὰ σπήλαια τοῦ Παρνασσοῦ.

"Ἄλλος" ἡ μάχη ἔξικολούθει ζωηρῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν οἰκίας, διότι οἱ οἴντος καὶ οἱ ἔκτος ἐπερίμενον τὰς βυηθείας των. Τέλος ἔφθασεν ἀπὸ τὸ Ζεμενὸν τὸ μέγα τῶν Οθωμανῶν σῶμα ὑπὸ ἀμφοτέρους τοὺς ἀρχηγούς αὐτοῦ τὸν Κεχαγιάμπενην καὶ τὸν Μουστάμπενην καὶ τότε ἡ ὁρμὴ αὐτῶν ὑπῆρξε μεγίστη. "Εκαμαν πολλάκις ἔφθον πρὸς τὰς οἰκίας καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' οἱ οἴντος αὐτῶν ἀντέχοντες ισχυρῶς δὲν διέκοψαν δλοτελῶς τὸ πῦρ. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἔφθανεν ἥδη καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Χατζῆ Πέτρον σῶμα καὶ κατέλαβε λόφον τινὰ περὶ τὸ χωρίον, ἐφάνη δὲ καὶ ὁ Καρχισκάκης ἔρχομενος ἀπὸ τὸ Ζεμενὸν κατόπιν τῶν Τούρκων. Σκοπεύων οὖτος νὰ ἀποκλείσῃ εἰς δυνατὸν τοὺς Οθωμανούς, τοὺς ἄφησε νὰ διαβῶσι τὰ στενά τοῦ Ζεμενοῦ καὶ νὰ προσβῶσι πρὸς τὴν Ἀράχωβαν κατὰ τὸ σχέδιό των ἔρχομενος δὲ αὐτὸς κατόπιν των καὶ εἰδοποιήσας προηγουμένως καὶ τοὺς εἰς Ἀμφισσαν καὶ τὰ πέριξ διὰ νὰ ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν ἐξ ἀντιθέτου δόδοι, ἥλπιζε νὰ κατορθώσῃ νὰ λάθῃ εἰς τὸ μέσον τοὺς ἔχθρους περικλείων αὐτοὺς πανταχόθεν.

"Ο Καρχισκάκης ἄμα ἐπιγνοίασε, διέταξεν ἀποσπάσματά τινα νὰ ἀνοίξωσι πρὸς τὸ ἀριστερὸν τῆς Ἀραχώβης μέρος, καὶ συγχρόνως ταῦτα μὲν ἐκεῖθεν, αὐτὸς δὲ κατὰ πρόσωπον, προσέβαλαν πανταχόθεν τὸν ἔχθρόν, ωστε οὕτος πολεμούμενος καὶ ἀπὸ τοὺς ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ ἀπὸ τοὺς ἔξωθεν ἔρχομένους, σὺ καὶ πολυπληθέστε-

ρος αὐτῶν θὲν ἡδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ μέχρι τέλους, καὶ ἡγαγκάσθη νὰ λάβῃ τὴν πρὸς Ἀμφισσαν δόδον πολεμούμενος ἀπὸ τὰ ὄπισθια, καὶ ἀποσυρόμενος καὶ αὐτὸς μὲ πόλεμον. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησεν ὅλιγον καὶ ἀπαντᾷ μέγα ἐλληνικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Διοσκουριώτην καὶ Πανουργιᾶν ἐρχόμενον ἐναντίον του ἀπὸ τὴν αὐτὴν δεῖν, δι’ ἣς ἡλπίζεν αὐτὸς νὰ διαβῇ πρὸς Ἀμφισσαν. Οἱ Τοῦρκοι, ἵνῳ ὑπεχώρουν ἀπὸ τὴν Ἀράχωβην πολεμούμενοι ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Καρχησκάκην, ἀπαντήσαντες ἐμπροσθεν τὸ σῶμα τοῦτο δὲν ἡδύναντο πλέον οὔτε γὰ διαμένωσιν εἰς Ἀράχωβαν οὔτε νὰ πρεβῶσι πρὸς τὴν Ἀμφισσαν· ἡγαγκάσθησαν λοιπὸν νὰ διευθυνθῶσι πρὸς θέσιν τινὰ καιμένην ἄνωθεν τῆς Ἀράχωβης, τὴν δοπιάγ καὶ κατέλαθον· οἱ δὲ ἐκ διατόρων διευθύνσεων ἐλθόντες Ἐλληνες ἐτοποθετήθησαν περὶ τὸ ὅθωμανικὸν στρατόπεδον, καὶ τὸ ἀπέκλεισαν πανταχόθεν πυροβολοῦντες κατ’ αὐτοῦ, ἔως σῦ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς κατέπαυσεν ὅλοτελῶς τὸν πόλεμον.

## Γ'.

Μόλις ἔδυσεν ὁ ἥλιος καὶ ἀνεμος λεπτὸς πνέων ἀπὸ τὰς χιονοσκεπεῖς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ διέχεε μεγίστην ψυχρότητα, ἥτις διεπέρα ταχύτατα καὶ τοὺς καλῶς ἔνδεδυμένους, ἀλλ’ ὅσοι δὲν εἶχον ἐπενωφόρια, ἥτοι ἀδύνατον ν’ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν μεγίστην τοῦ ψύχους σφοδρότητα. Οἱ πλειότεροι δὲ τῶν Ἐλλήνων, εἰτινες εἶχον τοποθετηθῆν περὶ τὸ ὅθωμανικὸν στρατόπεδον, δὲν εἶχον λάβει μεθ’ ἔκυτῶν τὰς κάπηπας των, ὡς ἐρχόμενοι ἄνευ ἀποσκευῶν, διὰ νὰ εἶνε ἔτοιμοι πρὸς μάχην. Ἐλθόντες δὲ ἀπὸ μακρὰν ὄδοιπορίαν, καὶ πελεμήσαντες πολλὴν ὕραν ἄνευ διακοπῆς, ὑπαρχούσης κατὰ τὴν ἡμέραν ζωηρᾶς τῆς προσθολῆς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἥσαν οἱ πλειότεροι εἰς ὑπερβολὴν ἰδρωμένοι, ὅπερ κατέσταιγε τὸ φῦχος ἀφόρητον εἰς αὐτούς.

Δὲν ἥτο δὲ δυνατὸν ν’ ἀνάψωσι φωτίας· διότι ἡδύναντο νὰ φάνωνται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ποίας θέσεις κατέχουσι, καὶ πόσοι εἴναι κατὰ τὸν ἀριθμόν, καὶ πρὸ πάντων διὰ νὰ μὴ προσβάλλωνται ἀπ’ αὐτοὺς φχινόμενοι εἰς τὴν λάμψιν τοῦ πυρός. Διὰ ταῦτα, ἀν καὶ δ’ ἀρχηγὸς διέταξε νὰ παραμείνωσιν ἀπαντες οἱ Ἐλληνες εἰς στενὴν πολιορκίαν περὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, διὰ νὰ μὴν ἀφήσουν τοὺς ἐχθροὺς νὰ φύγωσι διὰ νυκτὸς ἐὰν εἶχον τοιοῦτον σκοπόν, μόλις τὸ πέμπτον μέρος διέμεινε δικραῶς περὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, καὶ οὐγοὶ ἀφοῦ παρεβέχθησαν τὸ μέτρον τοῦ νὰ διαδέχωνται ἐναλλαξ ἀλλήλους. “Ἄμα τὸ φῦχος καθίστατο ἀφόρητον εἰς τινας ἐκ τῶν

πολιορκούντων στρατιωτῶν, εὗτοι μετέβαινον εἰς τὸ χωρίον, ὅπου εἶχον κατάλυμα οἱ στρατιώται τῶν (ἢ μάγκα των) καὶ ἔκει εὔρισκον ἀρθρον πῦρ, ὅπερ ἔκαιε δι' ὅλης τῆς νυκτός, καὶ επινειν ἵκανόν οἶνον, τὸν ὄποιον εἶχον ἐγκαταλείψει φεύγοντες οἱ χωρικοί. Ἀναλαμβάνοντες οὕτω τὰς δυνάμεις τῶν ἐπανήρχοντο εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀλλ' ὡς συμβαίνει εἰς στρατεύματα ἀπειρά ταχτικῆς πειθαρχίας, οὕτε ὅλοι ἐπανήρχοντο ἐγκαίρως εἰς τὴν θέσιν, οὔτε καὶ οἱ ἐπανερχόμενοι διέμενον δέσον ἐπρεπε. Πολλοὶ εὐρόντες ἀρθροίαν οἷνον ἐπιον μὲν τόσην ὑπερβολὴν ὥστε μεθυσθέντες δὲν ἦσαν πλέον εἰς κατάστασιν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' ἔμενον ἐξηπλωμένοι κατὰ γῆς εἰς τὰς οἰκίας καὶ βυθισμένοι εἰς βαθύτατον ὕπνον. Ἐάν λοιπὸν κατὰ τὴν νύκτα ταύτην οἱ ἔχθροι ἤθελον ἐπιχειρήσει ν' ἀναχωρήσωσιν ἦτο πολὺ ἐνδεχόμενον νὰ διαφύγωσιν ἀκινδύνως, ἢ τούλαχιστον μὲ δὲ λιγῆν ζημίαν, ἀλλ' εἰς τὴν γενομένην μεταξὺ τῶν δύο ἀρχηγῶν τοῦ ὄθωμανικοῦ στρατοῦ σύσκεψιν δὲν ἐνεκρίθη τὸ μέτρον τοῦτο, διότι δὲ μὲν Κεχαγιάζμπενος στηριζόμενος εἰς τὸ ἀξιωμάτου καὶ εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ Κιουταχῆ ἥλπιζε ταχεῖαν βοήθειαν, δὲ δὲ Μουστάμπενης, ὑψηλοφρονῶν διὰ τὰς ἔως τότε νίκας του, δὲν κατεδέχετο νὰ φύγῃ διὰ νυκτός. Εἴχε δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν διὰ νὰ μὴ παραθέθῃ τὸ μέτρον τοῦτο. Ἐλάμβανε μισθών· διὰ μέγα ἡριθμὸν στρατιωτῶν, ἐνῷ πραγματικῶς μόλις εἶχε τὸ τρίτον αὐτῶν. Τὸ νὰ φύγῃ λοιπὸν κρυφίως ἐκτὸς τῆς προσβολῆς, τὸν ἐξέθετε καὶ εἰς κίνδυνον ἐνώπιον τοῦ Κιουταχῆ. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ διαμείνωσι καὶ κατώρθωσαν τὴν αὐτὴν νύκτα νὰ πέμψωσι ἀγγελιαφόρους εἰς τὰ πλησιέστερα στρατόπεδα διὰ νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν.

Οι Τούρκοι εἶχον διασώσει ὅλας τὰς ἀποσκευάς των συγκεντρωθέντες δὲ εἰς μικρὰν ἐκτασίν τόπου, καὶ τοποθετήσαντες τὰ φορτηγὰ καὶ τὰς ἀποσκευάς περὶ ἔκυτούς, δὲν ὑπέφερον ἀπὸ τὸ ψῦχος δέσον οἱ Ἑλληνες. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν πρὶν ἔτι ἀνατείληρ ἥλιος, οἱ Ἑλληνες ἦσαν ἀπαντεῖς εἰς τὰς θέσεις τῶν ωχυρωμένοι εἰς μικρούς προμαχῶνας, κατασκευασμένους εἰς ἀπόστασιν μικρὸν ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε νὰ μὴν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξέλθωσιν οἱ Ὁθωμανοὶ ἀπὸ τὰ μεταξὺ αὐτῶν διαστήματα. Ἰσχυρότατοι δὲ προμαχῶνες ἀνηγέρθησαν πρὸς τὰ μέρη, δῆν ἦτον ἐνδεχόμενον νὰ δοκιμάσωσιν οἱ Τούρκοι τὴν ἀναχώρησιν, καὶ ἀμέσως ἤσχισεν ἀμφοτέρωθεν σφροδρὸς πυρεθολισμός· ἀλλ' ἡ βλάβη τῶν Τούρκων δὲν ἤτο μεγάλη, διότι καὶ αὐτοὶ κατεσκευάσαν προμαχῶνας καὶ ἐμάργοντο ὅπισθεν αὐτῶν. Ἡ ἀναχώρησις ὅμως αὐτῶν καθίστατο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀδύνατος, διότι ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα διετάχθησαν νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς Ἀράχωβαχη δέσον τὸ ταχύτερον, ἁστέλησαν δὲ καὶ ἵκανε

σύμματα διὰ νὰ κατέχωσι τὰς θέσεις, δήθεν ἔμελλε πιθανῶς νὰ γίνῃ ἡ φυγὴ τῶν ἔχθρῶν· συγχρόνως δὲ τὰ σώματα ταῦτα εἶχον ἐντολὴν νὰ ἀποκρούσωσι πᾶσαν νέαν βοήθειαν, οἵτις ἦθελεν ἀποπειραθῆναι διαβῆναι τοὺς αὐτῶν. Καὶ προσέτι ἵκανὸν σῶμα στρατοῦ ἦτον ἔτοιμον νὰ δράμῃ εἰς τὰ στενά, ἢν τυχὸν ἦθελεν ἐπέλθει μεγάλη δύναμις ὁ χθρικῆ. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς πολιορκίας ταύτης συσσωματωθέντες πολλοὶ τῶν εἰς Δαύλιαν καὶ ἄλλας θέσεις κατεχόντων Ὁθωμανῶν, διηρέθησαν εἰς δύο ὅμοιατα· ἐν, τὸ μικρότερον καὶ ἐλαφρότερον ἦτον ἐπιφορτισμένον νὰ ὑπάγῃ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Παρνασσοῦ δύο, τὸ δὲ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ, ὅπερ ἐκόμιζε καὶ πλῆθος φορτηγῶν. Φάίνεται δὲ ὅτι τὸ σχέδιον αὐτῶν ἦτον, οἱ μὲν διὰ τοῦ Παρνασσοῦ πηγαίνοντες νὰ προθῶσιν εἰς μέρος φανιόμενον ἀπὸ τὸ ἕινα τῆς Ἀρχώντος τουρκικὸν στρατόπεδον, καὶ νὰ πυροβολήσωσιν ἐκεῖθεν δίδοντες εἰδησιν οὕτως εἰς τοὺς οἰκείους των διὰ ἔρχονται ὑπὲρ αὐτῶν, διὰ νὰ προπαρασκευασθῶσι καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔξοδον· συγχρόνως δὲ νὰ κινήσωσι τὴν πρεσσοχὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, διὰ νὰ μείνῃ ὀλιγωτέρα δύναμις πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ζεμενοῦ, ἐδὲ πραγματικῶς ἐσκόπευον νὰ ἔξελθωσιν. Οἱ δὲ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ, ἐὰν δὲν ἀπαντήσωσιν ἐλληνικὴν δύναμιν, νὰ προθῶσι μέχρι τῆς Ἀρχώντος· ἢν δὲ ἦθελον ἀπαντήσει τοιαύτην, νὰ συγκροτήσωσιν μάχην, καὶ νὰ διαμένωσιν εἰς ταύτην ὅσον ἔνεστι πλειότερον διὰ νὰ εὔκολύνωσιν οὕτω τὴν ἔξοδον τῶν κατὰ τὴν Ἀράχωβαν ἀποκεκλεισμένων οἰκείων των.

Οἱ διὰ τοῦ Παρνασσοῦ ἔρχομενοι ἔζετέλεσσαν τὴν παραγγελίαν των καὶ πυροβολήσαντες ἐπὶ λόφου τινός καταφαγοῦς ἔδωκαν τὴν εἰδησιν, οἱ δὲ πολιορκούμενοι παρατηρήσαντες πανταχόθεν τοὺς περὶ ἐαυτοὺς Ἑλληνας, καὶ ἰδόντες τὸ πρὸς τὸν Παρνασσὸν μέρος μὴ φυλαττόμενον μὲν ἱκανὸν ἀριθμὸν Ἑλλήνων διότι ἀπὸ αὐτοῦ ὀλιγώτερον ἐπίστευον νὰ κάμωσιν ἔξοδον οἱ ἔχθροι, ὥρμησαν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος. Ἀποσυρθέντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν πρώτην δρμήν, οὗτοι ἔξηλθον καὶ πέραν τῶν προμαχώνων τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' αἱ φωναὶ καὶ ὁ θόρυβος ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων ἔδωκαν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ παρατηρήσῃ τὸν κί-δυνον καὶ νὰ δράμῃ ταχέως πρὸς τὸ μέρος τοῦτο αὐτοπροσώπως, προσκαλῶν ὄνομαστὶ τοὺς σημαντικῶτέρους ἐκ τῶν προφυλακτόντων τοὺς προμαχῶνας ἀρ' ὧν διήρχετο, καὶ λαμβάνων αὐτοὺς μεθ' ἔχυτοῦ διὰ ν' αὐξήσῃ οὕτω τὴν ὑπὲρ αὐτὸν δύναμιν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι, εἴτε διότι ἀγνοερούντο παρ' αὐτῶν, εἴτε διότι τὸ μέρος τοῦτο δὲν ἦτο εὔθετον πρὸς φυγὴν, εἴτε διότι δὲν ἦλθεν ἡ ἀπὸ Ζ.με.ὸν προσδοκωμένη δύναμις δὲν προώδευσαν περισσότερον, ἀλλ' ἐπανῆλθον εἰς τὰς πρώτας θέσεις των. "Οταν τὸ κίνημα τοῦτο τῶν ἔχθρῶν ἐματαιώθη, δι Καραϊσκάκης ἐπεμψε δύ-

ναμιν και πρὸς τοὺς διὰ τοῦ Παρνασσοῦ ἔρχομένους ἐχθρούς και πρὸς τοὺς διὰ τοῦ Ζεμενοῦ. Ἀλλ' οἱ μὲν διὰ τοῦ Παρνασσοῦ πυροβόλη-σαντες μόνον, ὡς ἀγωτέρω, ὑπέστρεψαν εἰς Δαύλιαν, χωρὶς οὐδὲ κἄν νὰ ἀποπειραθῶσι νὰ προχωρήσωσι περισσότερον. Οἱ δὲ ἐν Ζεμενῷ, ἐλθόντες εἰς τὸ στενὸν και εὐρόντες τὴν διάβασιν κενὴν (διότι οἱ "Ελληνες ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς δύο πλευράς ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἀφῆσωσι τοὺς ἐχθρούς νὰ προσδεύσωσι περισσότερον ἐντὸς τοῦ στενοῦ και νὰ τοὺς προξειήσωσι μεγαλητέρων βλάβην ἐμποδίζοντες τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν) προώδευσαν ὅλιγον διάστημα, ἀλλ' οἱ "Ελληνες ἐξελθόντες ἀπὸ τὰς δύο πλευράς, ἀπέκοψαν δύοντας εὖρων ηδη εἰσελθόντες εἰς τὸ στενόν, τοὺς διπόσιους ἁφόνευσαν σχεδὸν ἀπαντας, κυριεύσαντες και ὅλα τὰ μετ' αὐτῶν φορτηγά· οἱ μὴ εἰσελθόντες ὅμως εἰς τὰ στενὰ διέφυγον ἀβλαβεῖς, οὗτες ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἵππεις. Εἶχεν ηδη τελειώσει τὸ μάχη, ὅταν ἔφθασε και ἡ παρὰ τοῦ Καραϊσκάκη σταλεῖσα βοήθεια.

Ματαιωθείσεις τῆς ἀποκείρας ταύτης, οἱ Τοῦρκοι ἀπέβιλαν τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ λάβωσι βοήθειαν ἀπὸ τὰ πλησίον στρατόπεδα, διὰ τοῦτο ἔζήτησαν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην νὰ τοὺς συγχωρηθῇ νὰ ἐξέλθωσι διὰ συνθηκῶν, ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ τοὺς συγχωρήσῃ τὴν ἐξόδον, ἔζήτησε νὰ κενώσωσι και παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὸ φρούριον τῆς Ἀμφίστης και τὴν πόλιν τῆς Λεβαδείας, μέχρις οὐ δὲ ἐκτελεσθῇ ἡ παράδοσις αὐτῶν νὰ μείνωσι παρ' αὐτῷ ως ἐνέχυρα οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῆς ὁθωμανικῆς στρατιᾶς. Ἀλλὰ τοισῦτον μέτρον δὲν ήτο δυνατόν νὰ παραδεχθῶσιν οὔτει φοβερούμενοι τοῦ Κιουταχῆ τὴν ἀγανάκτησιν και ἐκδίκησιν. Ἐκολακένετο μόλα ταῦτα δὲ Κεχαγιάμπηντος ὅτι μανθάνων τὸν κίνδυνον αὐτοῦ ὁ Κιουταχῆς ηθελε σπεύσει νὰ πέμψῃ δύναμιν ἵκανὴν ὅχι μόνον γ' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἀλλὰ και νὰ καταστρέψῃ δλόκηρον τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη. Μὲ τὰς ἐλπίδας ταύτας ἀπεφύσισαν νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των, ὃν και ἡ κατάστασίς των ηρχισε νὰ χειροτεύῃ ἐκαισθητῶς, και δὲ κινδυνος γ' ἀποβαίνη σημαντικώτερος.

## Δ'.

"Ἐντὸς σκηνῆς ὑπηρέται ἐπροσκάθουν νὰ ἀνάψωσι φωτιάν ἐπὶ ὑγρᾶς γῆς θέτοντες ἐπ' αὐτῆς ξύλα, τὰ διποῖα ἐλαβον ἢπὸ τὰ σαμάρια τῶν φορτηγῶν των. Εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τῆς σκηνῆς ἐκάθητο σταυροπόδι μεσαίας ἡλικίας ἀθρωπος περιτυλιγμένος μὲ παχυτάτην κοκκίνην γούναν, εἶχε δὲ τὴν κεφαλήν του ἀκουμβημένην εἰς τὴν χειρά του, τὴν δόπιαν και αὐτὴν εἶχε ἀκουμβημένην εἰς τὸ γόνυ του. Δεινοὶ διαλογισμοὶ ἐκυρίευσαν τὴν κερολήν του, και ὅφαίνετο

ώς γὰρ μῆν ἔδιδεν ὀλοτελῶς προσοχὴν εἰς τὰ περὶ αὐτὸν διατρέχοντά, Μόλις ταῦτα ψιθυρισμένα τις γενέμενος, ἔξω τῆς σκηνῆς, ταῦτα ὄποιεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ηὔξανεν ὁ τόνος, ὡς ὁ ἥχος τῶν κυμάτων κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τρικυμίας, τοῦ δικίνησε τὴν περιέργειαν. "Ἐμαθε δὲ ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ἀξιωματικοὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς συῆλθον ἔξω τῆς σκηνῆς ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοῦ ὅμιλόσωσι περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τοῦ στρατοῦ. Καὶ τῷ ὅντι, σύτοι συνελθόντες πρὸ ἵκανῆς ὕρας, καὶ εὐρισκόμενοι εἰς διαφωνίαν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔμελλον νὰ προσφερθῶσι πρὸς αὐτόν, ἐφίλονείκουν μεταξύ τῶν· καὶ καθ' ὅσον διήρκει ἡ διαφωνία, κατὰ τοσοῦτον ὑψοῦτο ὁ τόνος τῆς φωνῆς τῶν θρασυτέρων ἀξιωματικῶν.— "Ἄς ἐλθωσιν ἐντός, εἶπεν ὁ Κεχαγιάμπετης (διότι οὗτος ἦτο δ ὡς ἀνωτέρω περιγραφόμενος)· καὶ ἀμέσως εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς σκηνῆς οἱ προκριώτεροι τῆς στρατιᾶς, ἀλλοι ἔμενον παρὰ τὴν εἰσόδουν, πληθος δὲ στρατιωτῶν ἐκ τῶν συνοδευόντων τοὺς ἀξιωματικοὺς τούτους, καὶ ἐκ περιεργείας, διότι ἐπρόκειτο ν' ἀποφασισθῇ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μέγα ζήτημα, κατεῖχεν ὅλα τὰ πέριξ τῆς σκηνῆς, συσχιγγόμενον περὶ αὐτήν. Μεγάλη δὲ προσοχὴ κατεῖχεν ἀπανταξ, καὶ οἱ ἀπωτέρω τῆς σκηνῆς, παρεκάλουν τοὺς πλησιάζοντας διὰ νὰ κινοῦνται πρὸς αὐτοὺς προθύμως τὰ λεγόμενα ἐντὸς τῆς σκηνῆς, ώστε ἔκαστος λόγος διαδιέδημενος ἀπὸ στόματος εἰς στόμα εὑθανεν ἐν ἀκαρεῖ μέχρι τοῦ ἔξωτέρου κύκλου τῶν περὶ τὴν σκηνήν, καὶ ἐκεῖθεν ὡς ἀστραπὴν διεδίδετο εἰς ἀπαν τὸ στρατόπεδον. Εἰς ἐκ τῶν συνελθόντων ὁ προκριώτερος, — «Μπένη, εἶπε, περιμένομεν τόσας ἡμέρας βούθειαν διὰ νὰ σωθῶμεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦτον· ἴδού ὁ ματαίωθησαν αἱ ἀλπίδες μας. Τί ἔχουμεν νὰ κάμωμεν διὰ νὰ μὴ χαθῶμεν; "Ολος ὁ στρατὸς εἶναι εἰς ἀνησυχίαν.» — «Ἡ δύναμις τοῦ μεγάλου ἡμῶν Πατιογάχ εἶναι μεγάλη, ἀπεκρίθη ὁ Κεχαγιάμπετης, καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν θάρρος, δὲ ἐνδοξος ἡμῶν ἀρχηγὸς Κιουταχῆς, τοῦ διποίου ἡ ἀνδρεία εἶναι ἀκαταδάμαστος θέλει καταφθάσει διὰ τοῦ μὲ μεγάλας δυνάμεις, δχι μόνον ἡμᾶς; ν' ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέψῃ ὀλίγον ἀριθμὸν κλεπτῶν, οἱ διποίοι ἐτόλμησαν νὰ σηκώσωσι χειρα εἰς βοσιλικὰ στρατεύματα» Καθ' ὅσον οἱ λόγοι σύγοι ἔξηγούντο διὰ τοῦ διερμηνέως, διότι οἱ πλειότεροι τῶν Ἀλβανῶν ἐν ἔγγωριζον τουρκικά, κατὰ τοσοῦτον ἡ δυσταρέσκεια καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἔζωγραφίζετο εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν. Εἰς δὲ ἐκ τῶν θρασυτέρων, Γκέκας τὴν πατρίδα, ἔχων μεσαίαν ἡλικίαν, ἀλλὰ ἀνάστημα τόσον ὑψηλόν, ώστε δὲν καὶ μένων εἰς τὰ γόνατα, ἐφαίνετο ἵσος μὲ μετρίου ἀναστήματος ἀνδρά, ἐταράχθη πλειότερον τῶν ἀλλῶν καὶ στρέψας ὄργιλον βλέμμα πρὸς τὸν Κεχαγιάμπετην, — Δέν

βλέπεις, είπεν, δτι κινδυνεύουμεν γά τις πέσωμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Φω-  
μαίων, νὰ μᾶς φονεύσουν, ή, ὅπερ εἶναι τὸ χειρότερον, γά τις πά-  
ρουν τὰ διελα, νὰ μᾶς περιφέρουν ἀπὸ χωρίον εἰς χωρίον ὡς γυναι-  
κας, καὶ νὰ μᾶς ὑβρίζουν ως τὰ μικρὰ παιδιά εἰς τὰς δύούς; — Τί λέγει;  
τί λέγει; ἡρώτησεν ὁ Κεχαγιάμπενης τὸν διερμηνέα μὴ γνωρίζων τὰ  
ἀλθανίτικα. Ἐνῷ δὲ ὁ διερμηνεὺς ἔξήγει ταῦτα, ὁ Γκέκας ἔξηκο-  
λούθει νὰ λέγῃ ἐπιτείνων ὄλιγον κατ' ὄλιγον περισσότερον καὶ τὸν  
τόνον τῆς φωνῆς του ἀναλύγως μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἀγανακτήσεώς  
του. — Περιμένουμεν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ τὴν βοήθειαν, καὶ δέσον προχωρεῖ  
ὁ καιρός, τόσον χειροτερεύει ἡ κατάστασίς μας. Τροφαὶ δὲν μᾶς  
ἔμειναν διόλου, τὰ ζῷα μᾶς ἐψόφησαν ἀπὸ τὴν ἐλλειψιν τῆς τρο-  
φῆς καὶ ἀπὸ τὸ φῦχος· ἡμεῖς καθήμεθα ἡμέραν καὶ νύκτα ἐκτεθε-  
μένοι εἰς τὴν βροχήν, καὶ οἱ πόδες μᾶς μένουν βυθισμένοι μέχρι γό-  
νατος εἰς τὴν λάσπην· ἐκάψωμεν ὅλα τὰ σαμάρια καὶ δὲν ἔχομεν  
πλέον μὲ τί νὰ ἀνάψωμεν φωτίαν καὶ ἀγάπη μείνωμεν καρμίαν  
θραδίαν ὁδῷ, δὲν θὰ ἔχωμεν τὴν δύναμιν οὕτε νὰ ταραχθῶμεν ἀπὸ  
τὸν τόπον μας, πολὺ μᾶλλον νὰ πολεμήσωμεν μὲ τὸν ἔχθρον, καὶ  
νὰ ἐλπίσωμεν νὰ σωθῶμεν.

Τὴν φωνὴν τούτου, ητιε, ὡς ἐκ τοῦ αὐξάνοντος θυμοῦ, ἔγινετο ἐν-  
τονωτέρα, ἥκουσαν οἱ περιστάμενοι εἰς τὴν σκηνήν, καὶ οὗτοι τὴν  
διέδωσαν ὡς ἀστραπὴν ἔως εἰς τὰ ἄκρα τοῦ στρατοπέδου, καὶ φωνὴ  
ἐπιδοκιμασίας ὑψώθη πανταχοῦ, τὴν δοπίαν διεδέχθη ἀκολούθως ὑπό-  
κωρος βοὴ καὶ ψιθυρισμὸς προερχόμενος ἀπὸ τὰς συνομιλίας τῶν στρα-  
τιωτῶν, εἵτινες, σχηματίζοντες κύκλους, συγδιελέγοντο ζωηρῶς περὶ  
τῆς ἐνεστώσης τῶν πραγμάτων καταστάσεως. Μὴ ἔχων τι ν' ἀντι-  
τάξῃ εἰς ταῦτα ὁ Κεχαγιάμπενης ἀπετάθη πρὸς αὐτοὺς μὲ γλυκύ-  
τηοα. — Πριδιά μου, εἶπε, βλέπω τὸν κίνδυνον, δστις ἐπαπειλεῖ  
ὅλους μᾶς, καὶ ἔχω τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συντε-  
λέσω πρὸς σωτηρίαν τοῦ στρατοῦ· ἔστω καὶ μὲ τὴν ιδίαν μου ζωήν.  
Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶναι ὁ Μουστάμπενης ὁδῶν, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ τὸν  
προσκαλέσωμεν, ὡς ἀσθενῆ, ἀς συνέλθωμεν ὅλοι εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ,  
καὶ ἔκει ἀς συγκροτήσωμεν συμβούλιον, καὶ δ, τι ἀποφασισθῇ εἴμαι  
ἔτοιμος νὰ τὸ παραδεχθῶ καὶ ἴγω. — Καλὰ λέγει, καλὰ λέγει, ἐφώ-  
ναξάν τινες τῶν ἀφωτιώμένων ἰδίως εἰς τὸν Κεχαγιάμπενην, ἔκει ἀς  
ἀποφρασισθῇ τὸ πρᾶγμα· καὶ οὕτως ἀπεμακρύνθη τὸ πλῆθος ἀπὸ τὴν  
σκηνὴν τοῦ Κεχαγιάμπενη καὶ διευθύνετο πρὸς τὸν Μουστάμπενην,  
ἄλλα ἐντὸς αὐτῆς τὰ πράγματα ἦσαν πολὺ ἔτι χειρότερα.

Ο Μουστάμπενης, περιερχόμενος τὴν προτεραίαν τοὺς εἰς τὰ ἄκρα  
τῆς στρατιᾶς μαχομένους διὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἐκτυπήθη ἀπὸ βό-  
λιον ἐλληνικὸν εἰς τὸ μέτωπον. «Η πληγὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἔφενη βα-

ρεῖα, διότι ἡτον ἀπὸ μακρὰν καὶ μόλις ἐμπήγθη εἰς τὸ κόκκαλον τοῦ μετώπου, ἀλλὰ φάνεται ὅτι τὸ ψῆχος καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς ἀναγκαῖας περιποιήσεως κατέστησαν αὐτὴν ἐπικινδύνον. Ὁ Μουστάμπεης λοιπὸν συναισθανόμενος τὴν δεινότητα τῆς πληγῆς του καὶ τὴν ἀθλιότητα τοῦ στρατοῦ, καὶ προσθλέπων τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν, ἐπροσκάλεσε πλησίον του τὸν ἀδελφόν του Καρεμφίλμπεην. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο καθ' ἥν ὥραν ὁ περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Κεχαγιάμπεη θόρυβος εἶχε φθάσει εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν, ὥστε κατήντησεν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ Μουστάμπεη. Τοποπεύων δὲ οὗτος ὅτι πραγματικῶς διέτρεχε, καὶ ἔχων στρατηγικὴν ίκανότητα ὥστε νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ διέξοδος ἀπὸ τοιαύτην πραγμάτων κατάστασιν ἦτο σχεδὸν ἀδύνατος, ἐσκέπτετο πῶς νὰ μὴ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Σητήσας νὰ τὸν βάλωσι νὰ καθίσῃ καὶ ἀκουμψθῶν τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς ὄψους τοῦ ἀδελφοῦ του· — Ἀδελφὲ μου, τοῦ εἶπεν, ἡ κατάστασίς μου εἶναι δεινή· ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδική σας δὲν εἶγαι πλειότερον εὐχάριστος. Μόνον μέσον σωτηρίας μένει εἰς ἑστᾶς νὰ σωθῆτε διὰ τῆς φυγῆς, καὶ Κύριος εἶδε πόσοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλουν διαφύγει τὸν θάνατον. Δι' ἕμε ὅμως δὲν ὑπάρχει οὐδεμίᾳ ἐλπὶς σωτηρίας· τὸ γὰρ σωθῶ διὰ τῆς φυγῆς, ὡς ὑμεῖς, εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον εἰς ἐμέ· δὲν πρέπει δὲ οὐδὲ σεῖς νὰ κινδυνεύσετε ἐξ αἰτίας μου. Ἐγὼ θὰ ἀποθάγω· ὅτι δὲ ἀφεύκτως θέλεις γένει ἀργότερον, κάμετέ το σεῖς ταχύτερον. Μόνον τὴν κεφαλὴν μου ἀπαιτῶ καὶ ἀπὸ σὲ, ἀδελφέ, καὶ ἀπὸ τοὺς πιστούς μου ὑπηρέτας νὰ μοῦ διασώσετε. Δὲν κατεδέχην νὰ παρακοῦθω ζῶν εἰς τὸν Καραισκάκην καὶ νὰ καυχᾶται ὅτι τὸν ἐπροσκύνησε τοιοῦτος ἀρχηγός, ὅποιος ὑπῆρξε ἐγώ. Δὲν θέλω δὲ οὔτε τὴν κεφαλὴν μου νὰ λάθῃ ποτὲ εἰς χεῖρας, καὶ νὰ καυχηθῇ εἰς τοὺς παρόντας ἀξιωματικούς του ὅτι κατώρθωσε νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Μουστάμπεη, καὶ νὰ τὴν δώσῃ εἰς τοὺς χωρικούς του νὰ τὴν ἔξυθοισι κυλίοντες αὐτὴν εἰς τὰς ὁδούς, καὶ λακτίζοντες αὐτὴν πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ὅσα ἐπαθαν ἀπὸ ἐμέ. — Μὴ βάλλῃς τοιαύτας ὑποψίας, ἀπήντησεν ὁ Καρεμφίλμπεης· ἐγὼ θέλω σὲ πάρει εἰς τὸν ὄμοιό μου καὶ ἡ θέλω σὲ διασώσει, ἡ θὰ χαθῷμεν καὶ οἱ ὅσοι ὄμοι, ἀφ' οὐ πληρώσουν ἀκριβὰ τὸ σιμά μας ὅσοι πρῶτοι μᾶς πλησιάσωσιν.

Ἐνῷ ἐγίνοντο ταῦτα ἐντὸς τῆς σκηνῆς, συνήγθη μέγα πλῆθος ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν ἔξωθεν αὐτῆς καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Καρεμφίλμπεην ὅτι ἥρχετο ἥδη ὁ Κεχαγιάμπεης. Ἄλλον ὁ Καρεμφίλμπεης, γνωστοποιήσας εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τὴν ἐπικινδύνον καὶ ἀπελπιστικὴν θέσιν τοῦ ἀδελφοῦ του, τοὺς εἶπε νὰ σκεφθῶσι μόνοι των περὶ τῆς σωτηρίας των, διότι αὐτὸν δὲν πρέπει πλέον νὰ τὸν θεωρῶσι μεταξὺ τῶν ζώντων. Τὰ αὐτὰ ἀνήγγειλε καὶ εἰς τὸν Κεχα-

(ΤΟΜΟΣ Α')

γιαρμπενην διὰ νὰ μὴ λάθῃ τὸν κόπον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μουστάμπεη. "Αμα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα διεδόθη ἡ εἰδῆσις αὕτη, δεινὴ ἀπελπισία ἐκυρίευσεν ὅλον τὸ στρατόπεδον. Γενικὴ σιωπὴ καὶ κατήρεια ἐπεκράτησε κατὰ πρῶτον, ἀκολούθως δὲ ἔτρεχον ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο μέρος οἱ στρατιῶται, εὐρίσκοντες τοὺς φίλους των καὶ συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ τρόπου τῆς σωτηρίας των, χωρὶς ὅμως νὰ λαμβάνωσι κανὲν ὄριστικὸν μέτρον. Ο Κεχαγιάμπεης μαθὼν τὴν ἀπηλπισμένην κατάστασιν τοῦ Μουστάμπεη ἔμεινεν ὡς ἀπόπληκτος διὰ τινας στιγμάς, ἔπειτα ἐπανελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν του ἔπεισε κατὰ γῆς, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε νὰ συλλογισθῇ οὔτε νὰ πράξῃ τι πρὸς σωτηρίαν τοῦ στρατοῦ του.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἐγίνοντο ταῦτα, ἐπιπτει σιγαλὴ βροχὴ, ἡ ὁποία πρὸ δύο ἡμερῶν ἤκολούθει σγεδὸν ἀδιάκοπος, ἀλλὰ τὴν βρογὴν ταύτην διεδέχθη χιών, κατ' ἀρχὰς μὲν ὀλίγη καὶ ἀραιά, ἀκολούθως δὲ πυκνοτέρα καὶ εἰς μεγάλους ὅγκους, ὡς σκαραβάκια βαμβακιού, ὅταν στιβάζεται. Εἰς ὀλίγας στιγμάς ὅλος ὁ τόπος ἐλευκάνθη ὑπὸ τὴν χιόνα, καὶ εἰς μίαν ὥραν τὸ βάθος αὐτῆς ἐγένετο πλειότερον μιᾶς σπιθαμῆς, ὥστε οἱ "Ελληνες, ἐκτὸς ὀλιγωτάτων, διατηρούντων τὰς θέσεις των, οἱ λοιποὶ μετέβησαν εἰς τὰς οἰκλας διὰ νὰ ζεσταθῶσιν. Αἴφνης ἀκούεται φωνὴ, ὅτι ἔφυγον οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀμέσως ἐξέρχονται ἀπὸ τὰς οἰκλας πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν. Ἀλλὰ μόλις ἔκαμψαν ὀλίγα βήματα, καὶ ἴδοντες τοὺς ἔχθρους διαμένοντας εἰς τὰς ίοιλας θέσεις των, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὰς οἰκλας. Τοιαῦτη ήτοντο κατάστασις τῶν πολιορκούντων, ὅταν ὁ Γκένας, περὶ οὖ προσανεφέραμεν, ἀπελπισθεὶς ὅλως τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ ἄλλο μέσον σωτηρίας, συγκεντρώσας περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἵσχυροτέρους καὶ τολμηροτέρους τῶν φίλων του ὥρμησε νὰ ἐξέλθῃ τῶν σχυρωμάτων. Ἐπιπεσῶν δὲ εἰς τοὺς φυλάττοντας τὴν πρὸς τὸν Παρνασσὸν ὁδόν, τοὺς ἡγάγκωσε γ' ἀγοίξωσι διόδον εἰς αὐτὸν.

Τὸ κίνημα τῶν Γκένιδων ἐπηκολούθησαν οἱ πλησιέστεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν Όθωμανῶν, καὶ διεβήσαν φεύγοντες πρὸς τὸ ὅρος ἔως πεντακόσιος ἡ ἑξακόσιοι, οἱ λοιποὶ ἐπηκολούθουν καθ' ἡδὲ δυνάμεις εἶχεν ἔκαπτος ἐξερχόμενοι τοῦ στρατοπέδου. Εἶχον ηδη ἐξέλθει οἱ πλειότεροι, δέταν οἱ ύπηρέται τοῦ Κεχαγιάμπεη ἐπαρκάλουν αὐτὸν γ' ἀναγωρήσῃ. Εἰλίγησε καὶ αὐτὸς μηχανιῶς, περιφρουρούμενος ἀπὸ τοὺς μεθ' ἔσω τοῦ, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶχε λάθει ἄλλην μορφὴν μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, τῆς πολιορκίας. Οἱ ἀποσυρθέντες καὶ ἀφήσαντες τὴν διοδὸν ἀνοιτῶν τὴν πολιορκίας.

κτήνι εἰς τοὺς Τούρκους ἀνήγγειλαν ἀμέσως τὴν φυγὴν εἰς τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἐζήτουν βοήθειαν διὰ νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἔχθρούς. Ὁ Καραϊσκάκης ἐξῆλθε τῆς οἰκίας του μόνος καὶ διέταξε πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν νὰ φωνάζωσιν ὅτι οἱ Τούρκοι ἔφυγον, καὶ νὰ ἐξέλθωσιν οἱ Ἑλληνες εἰς καταδίωξιν. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται, ἀπατηθέντες πρὸ δὲ λίγου διὰ φεύδους περὶ φυγῆς τῶν Τούρκων φήμης, καὶ βλέποντες νὰ πίπτῃ κατὰ συνέχειαν καὶ μὲ δρμῆν ἡ χιών, ὡς καὶ πρότερον, οὕτε ἐπίστευον, οὔτε προθυμίαν εἶχον νὰ δράψωσιν εἰς καταδίωξιν, ὥστε ὁ Καραϊσκάκης ἦναγκάσθη νὰ φωνάξῃ καὶ νὰ καλῇ κατ' ὄνομα τοὺς σημαντικωτέρους καὶ τοὺς μᾶλλον φιλοτίμους τῶν σωματαρχῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ οἱ ὀλίγοι ἐξερχόμενοι πρὸς καταδίωξιν, μὴ βλέποντες πλέον τοὺς Τούρκους, διότι ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς καταπιπτούσης χιόνος δὲν ἥδυναντο νὰ βλέπωσιν οὐδὲ πεντήκοντα βήματα μακρὰν ἔαυτῶν, καὶ μὴ ἀκούοντες κρότον πυροβόλου διὰ νὰ εἰκάσωσιν ἐκ τούτου κατὰ πόσον ἀπεῖχον οἱ μαχόμενοι, διειθύνοντο πρὸς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον διὰ νὰ λαφυραγγήσωσι τὰ ἐν αὐτῷ. "Ολα ταῦτα ἔκαμαν τὸν Καραϊσκάκην νὰ νοιμίζῃ ὅτι οἱ Τούρκοι διέφυγον ἀδλαθεῖς, ἡ ὀλίγην ὑποστάντες ζημίαν, καὶ ἦτον εἰς μεγίστην ἀδημονίαν. Διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ δ' ἐπὶ πλέον τὴν καταδίωξιν, ὑπεσχέθη χρηματικὴν ἀμοιβὴν, ἐὰν ἥθελον φέρει τοὺς ἀρχηγοὺς ζῶντας, ἡ καὖ τὰς κεφαλάς των, ὑποσχεθεῖς ἀμοιβὴν καὶ δι' ἕκαστην κεφαλὴν ὀθωμανοῦ κομιζομένην πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης εὐρίσκετο εἰς ἄγνοιαν τῶν γινομένων. διότι οἱ πρῶτον συγκεντρωθέντες Ἑλληνες, ἀφοῦ ἀφῆσαν καὶ διέβησαν οἱ πρῶτοι τῶν ὀθωμανῶν, τῶν ὅποιων δὲν ἥδυναντο νὰ ἀποκρούσωσι τὴν δρμήν, διακόψαντες ἔπειτα τὴν σειρὰν τῶν φευγόντων, κατεδίωκον ἐκ τῶν ἔμπροσθέν των τοὺς ἔχοντας ἀκμαιοτέρας τὰς δυνάμεις των, καὶ ἐφόνευον ὅσους ἐπρόφθαγον, προτιμῶντες καὶ ἐκ τούτων τοὺς προοδεύοντας· ὅσους δὲ ἀφινον ὅπισθέν των, ἐρχόμενοι ἄλλοι κατόπιν ἐφόνευον ἡ ἡχμαλώτιζον. Πολλοὶ δὲ βλαμμένοι εἰς τοὺς πόδας, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ βαδίσωσιν ἡ πληγωθέντες καθ' ὅδόν, ἔπιπτον κατὰ γῆς καὶ ἐπρόσποιοι σύντο τὸν ἀποθαμμένον, διότι οἱ πρῶτοι ἀπαντῶντες αὐτοὺς λαμβάνοντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ κεμέριά των, τοὺς ἀφινον πάλιν ἐξαπλωμένους, νομίζοντες αὐτοὺς νεκρούς. Ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπωλέσθησαν πλακωθέντες ἀπὸ τὴν χιόνα, πολλοὶ δύμως ἐσυλληφθησαν αἰχμάλωτοι· διότι ἐρχόμενοι κατόπιν οἱ ψυχούιοι ἐκάστης μάρκας, καὶ οἱ συνήθως ὀνομαζόμενοι χατζαροῦλαι, καὶ μὴ εὐρίσκοντες ἄλλα λάφυρα, ἐπεχείρουν νὰ λάθουν καὶ τὰ ἐνδύματα τῶν φονευμένων, ὅσα ἦσαν ἔτι εἰς κατάστασιν νὰ δώσωσιν ὠφέλειάν τινα εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ὅταν σύτοι ἐπεχείρουν νὰ ἐκδύσουν τοὺς νομίζομένους ὡς νεκρούς, οὕτοι ἦναγκάζοντο νὰ δείξωσι πλέον ὅτι ζῶσι, καὶ νὰ ἐπι-

καλεσθώσει τὴν συμπάθειαν τῶν ἔκδυσητων αὐτούς. Πολλοὶ διὰ νὰ σῶσι τὴν ζωὴν των, ἐπρότειναν ὅτι ἔχουν κρυμμένα χρήματα, καὶ ὑπεν-  
σχέθησαν νὰ τὰ δώσωσιν εἰς αὐτούς, ὅταν τοὺς διατηρήσωσιν εἰς τὴν  
ζωὴν. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο ἐπέτυχεν εἰς τοὺς ἡξεύροντας ἐλληνικὰ  
Τούρκους, ἢ εἰς τοὺς γηωρίζοντας τὴν ἀλβανικὴν "Ελληνας, δυστυχῶς  
δῆμως δὲν ὠφέλησε τοὺς μετὰ τοῦ Κεχαγιάμπεη. Οὗτος, μὴ ἔχων ἐλ-  
πίδα νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς, ἐξελθὼν μὲ δλίγους τῶν ὑπηρετῶν του,  
ὅσοι δὲν ἤδυναντο νὰ φύγωσιν, ἐκάθισεν ἐπὶ τινὸς πέτρας, λέγων τουρ-  
κιστὶ εἰς τοὺς ἐπανερχομένους "Ελληνας νὰ τὸν ζωγρήσωσι, διότι εἶναι  
ὁ Κεχαγιάμπεης. Τὰ αὐτὰ ἐφώναζον καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὑπηρέται του,  
ἄλλοι ὅτι ἐπανερχόμενοι κατ' αὐτοῦ "Ελληνες δὲν ἐγνώριζαν τουρκιά.  
Συνέπεσε δὲ νὰ ἐπέλθωσι κατ' αὐτοῦ τινὲς ἐκ τῶν ἐξελθόντων ἀπὸ τὸ  
Μεσολόγγιον κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ οὗτοι παθόντες πολλὴν  
φθορὰν ἀπὸ τοὺς κατέχοντας τότε τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανούς  
τοῦ Μουστάμπεη, δὲν ἐφρόντιζαν οὔτε διὰ τοὺς λόγους, οὔτε διὰ τὰς  
παρακλήσεις αὐτῶν, οὔτε κανὸν ἐστοχήσθησαν ὅτι ζωγροῦντες ἤδυναντο  
νὰ ὠφεληθῶσι περισσότερον, διὰ τοῦτο ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν τοὺς  
κατέκοψαν. Ἀφοῦ προέδη τὸ σκότος ἵκανως, τότε μόλις ἀφῆσαν οἱ "Ελ-  
ληνες τὴν δίωξιν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ χωρίον. Ἀλλ' ὅλαι τῶν ἐπα-  
νερχομένων αἱ πληροφορίαι δὲν ἦσαν ἵκαναι νὰ πείσωσι τὸν Καραϊ-  
σκάκην μερὶ τοῦ μεγάθους τῆς φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν. Μολονότι δὲ ἀν-  
θρωποι, γηωρίζοντες καλῶς τὸν Κεχαγιάμπεην, ἐθεβαίωσαν τὸν Κα-  
ραϊσκάκην, ὅτι ἡ κομισθεῖσα αὕτη κεφαλὴ ἦτο πραγματικῶς ἐκείνου,  
μολονότι ἐκομίσθη καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Μουστάμπεη, τὴν ὥποιαν φέροντες  
μεθ' ἐστῶν οἱ περὶ τὸν Καρεμφόλιμπεην φεύγοντες, ἕρριψαν παρὰ τὴν  
οδὸν καταδιωκόμενοι καὶ φοβούμενοι μὴ καταστραφῶσι καὶ αὐτοῖς,  
μ' ὅλα ταῦτα ἦτο εἰς ἀγωνίαν δι' ὅλης τῆς νυκτός, δὲν δὲν ἔπαθαν  
οἱ ἐχθροὶ δοσαὶ ἦτο δυνατὸν νὰ πάθωσιν. ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν πρὸι ἔτι  
ἀνατείληρ ὁ ἥλιος, τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ στρατοῦ διηγήθη πρὸς  
τὸ μέρος, δῆθεν διηγήθησαν φεύγοντες οἱ ἐχθροί, διὰ νὰ εῦρῃ λάφυρα  
καὶ νὰ φέρῃ κεφαλάς, διότι, ὡς προείπομεν, ὁ Καραϊσκάκης μόλις  
ἐθεβαίωθη περὶ τοῦ μεγάλου τῶν Τούρκων διέθρου, ἀλλὰ καὶ οὕτω  
δὲν ἐγγωρίσθη ἀκριβῶς τὸ κακόν. διότι πολλοὶ τῶν Τούρκων ἀποπλα-  
νηθέντες τὴν νύκτα, ὡς μὴ εὑρίσκοντες διέξοδον, ἐξηπλοῦντο ἐπὶ τῆς  
χιόνος διὰ νὰ ξενυκτήσωσι, καὶ ἐσκεπάζοντο ἀπὸ ἑτέρων, ηγιες ἐξηκο-  
λύθει πίπτουσα δι' ὅλης τῆς νυκτός. ὥστε πολλὰ πτώματα ἀνεκα-  
λύφθησαν τὴν ἐπομένην ἡγοιξιν, καὶ πολλοὶ τῶν χωρικῶν ἔλασον  
σημαντικὰς ὠφελεῖσας ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τὰ χρήματα αὐτῶν.

**Δημήτριος Αἰνεάν-**

## ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

---

Ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ νοὸς αὐτῆς ἐν ῥιπῇ ὄφθαλμοῦ ἀγαθαῖνει εἰς τὸν οὐρανόν, καταβαίνει εἰς τὸν ἄδην, περιέρχεται τὴν γῆν, ἐμβαίνει εἰς τὰς πόλεις, εἰσέρχεται εἰς πάντα τόπον, νοεῖ εἴ τι θέλει· μνημονεύει τὰ παρελθόντα, συλλογίζεται τὰ ἐνεστῶτα, προνοεῖ τὰ μέλλοντα· ζυγοστατεῖ, ἀνακρίνει, συμβιβάζει, διαχωρίζει καὶ τοὺς ἰδίους αὐτῆς συλλογισμούς. Αὕτη μανθάνει διαφόρους γλώσσας, τέχνας παντοίας, ἐπιστήμας ὑψηλάς ὅσας διαλέκτους ἀκούετε, ὅσα βιβλία ἀναγινώσκετε, ὅσα τεχνικὰ πράγματα βλέπετε, τῆς ψυχῆς ἡμῶν εἰσιν ἔργα. Αὕτη ἐφεῦρε φιλοτεχνήματα, διὰ τῶν ὅποιων διαπερῶμεν τὰ μακρὰ τῆς θαλάσσης διαστήματα, βυθιζόμεθα εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης καὶ ἀνάγομεν τοὺς μαργαρίτας, καταβαίνομεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς γῆς καὶ ἔξαγομεν τὰ μέταλλα· μετροῦμεν τὸ μέγεθος τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ λοιπῶν πλανητῶν, ἔτι δὲ καὶ τὰ μεταξὺ αὐτῶν διαστήματα· ἀναλογίζεμεθα<sup>1</sup> τὸν καιρὸν τῆς τούτων περιόδου, τῆς ἀνατολῆς, τῆς δύσεως, τῆς συζυγίας, τῆς ἐκλειψεως, τῆς μεταξὺ ἀλλήλων καὶ τῆς γῆς ἀποστάσεως, συνάγομεν καὶ σκορπίζομεν τὸ πῦρ, εἰσάγομεν καὶ ἔξαγομεν τὸν ἀέρα, γνωρίζομεν τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως τοῦ πυρός, τοῦ ὑδάτος, τῶν ἀνέμων· βλέπομεν καὶ ἐκεῖνα, ὅσα ἡ διὰ τὴν μικρότητα ἡ διὰ τὸ διάστημα φεύγουσι τῶν ὄφθαλμῶν τὴν ὅρασιν. Αὕτη εὗρε μικροσκόπια, τηλεσκόπια, πυρόμετρα, ὑγρόμετρα, βιορόμετρα, θερμόμετρα, ἀνεμόμετρα· αὕτη νοεῖ λύσεις προβλημάτων πάσης ὑποθέσεως, ἀναλογισμούς μακροσκελεῖς καὶ δισαναλογίστους, εὑρέσεις πραγμάτων ἀποκρύφων. ᩱ ψυχὴ ἡθολογεῖ, φυσιολογεῖ, γεωμετρολογεῖ, βοτανολογεῖ, μετεωρολογεῖ, ιατρολογεῖ, ἀστρονομεῖ, οὐτολογεῖ, πνευματολογεῖ, ψυχολογεῖ, θεολογεῖ· διὰ τούτων ἔργων αὐτῆς ἄρχει καὶ δεσπόζει πάντων τῶν ἐν τῇ γῇ πραγμάτων καὶ αὐτῆς ὅλης τῆς γῆς. Βλέπεις πόση ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ἀλόγου ζόφου; Ποιῶν τῶν ἀλόγων ζόφων, ἢ τῶν πετεινῶν, ἢ τῶν νηκτῶν<sup>2</sup>, ἢ τῶν ἑρπετῶν, ἢ τῶν τετραπόδων, δύναται νὰ πράξῃ, οὐ λέγω πάντα, ἀλλ' ἐν μόνον μετὰ τῆς αὐτῆς τελειότητος μετὰ τῆς ὅποιας πράττει ταῦτα πάντα ὁ ἀνθρώπος;

### Νεκηφόροις Θεοτόκης.

1) = ὑπολογίζομεν.

2) = τῶν νηκομένων, ἐκ τοῦ νήκοματος = κολυμβᾶ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ

|                                                                             |      |    |
|-----------------------------------------------------------------------------|------|----|
| <b>Τυρταζος,</b> ὑπὸ Ἀδαμαντίνου Κοραῆ.                                     | Σελ. | 5  |
| <b>† Τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς Σπάρτης,</b> ὑπὸ Παναγίωτου Σούτσου.            | »    | 9  |
| <b>+ Ήρει τῆς Ερεχθίου,</b> ὑπὸ Ἀλεξανδροῦ P. Ραγκαβῆ...                    | »    | 10 |
| <b>* Η ἄρκτος.</b>                                                          | »    | 24 |
| <b>+ Ανθος Μαΐου.</b>                                                       | »    | 27 |
| <b>* Ο ἄγιος Νικόλαος ἐν τρεινυμέᾳ,</b> ὑπὸ Φ. Σκούφου                      | »    | 28 |
| <b>Μανουὴλ Κομνηνός,</b> ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου..                           | »    | 30 |
| <b>* Αρματωλοὶ καὶ κλέφται.</b>                                             | »    | 31 |
| <b>Η ἐπὲ τὴν Πελοπόννησον στρατεῖα τοῦ Δράμαλη,</b> ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου. | »    | 50 |
| <b>Συνάντησις Καραϊσκάκη καὶ Κεουταχῆ,</b> ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου.          | »    | 55 |
| <b>* Ο ἀποχαιρετισμός μας εἰς τὸν Μειούλην ἀποθανόντα,</b> ὑπὸ Π. Σούτσου.  | »    | 56 |
| <b>* Ο Παπατρέχας,</b> ὑπὸ Α. Κοραῆ.                                        | »    | 58 |
| <b>+ Γὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου,</b> ὑπὸ Σπυρίδωνος N. Βασιλειάδου.             | »    | 63 |
| <b>Μάχη τοῦ Δραγατσανίου,</b> ὑπὸ Σπυρίδ. Τρικούπη                          | »    | 64 |
| <b>Μεσολόγγιον,</b><br>(Περιγραφὴ τῆς πόλεως).                              | »    | 66 |
| (Λύσις τῆς πρώτης πολιορκίας).                                              | »    | 69 |
| (Ἀπόκρουσις τῆς ἐφόδου).                                                    | »    | 72 |
| (Μάχη τῆς Κλείσσας).                                                        | »    | 74 |
| (Τὰ κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου).                                       | »    | 76 |
| <b>* Ο Αρης ἐν Πύλῳ,</b> ὑπὸ Σπυρίδ. Τρικούπη.                              | »    | 82 |
| <b>Τὸ Χάνε τῆς Γρανιάς,</b> ὑπὸ Γεωργ. X. Ζαλοκώστα                         | »    | 84 |
| <b>Τὰ παθήματα τῶν Χίων,</b> ὑπὸ Δημητρίου Βικέλα                           | »    | 92 |
| <b>Ημεηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Νέας Ελλάδος,</b> ὑπὸ Ἀλεξ. Σούτσου.          | »    | 95 |
| <b>+ Εἰς δρομέσκον τῶν Αθηνῶν,</b> ὑπὸ Αχιλλέως Παράσχου.                   | »    | 99 |

|                                                       |          |
|-------------------------------------------------------|----------|
| <b>Οἱ τριάκοντα τύραννοι, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου</b>  | Σελ. 101 |
| <b>Διογένης ὁ Κυνικός, ὑπὸ Δημ. Παπαρρηγοπούλου</b>   | » 105    |
| <b>Τὸ λάλημα τοῦ Κούκου, ὑπὸ Θεοδ. Ὁρφανίδου</b>      | » 109    |
| <b>Ἡ εἰκὼν τοῦ Ζεύξιδος, ὑπὸ Φραγκίσκου Σκούφου</b>   |          |
| κρητός. . . . .                                       | » 110    |
| <b>Ἐλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος. » »</b>               | » 111    |
| <b>Δένησις πρὸς τὸν Χριστὸν ὑπὲρ Ἑλλάδος,</b>         |          |
| ὑπὸ Φραγκίσκου Σκούφου κρητός. . . . ,                | » 114    |
| <b>Εὔρυκλῆς ἡγεμών τῶν Λακεδαιμονίων, ὑπὸ</b>         |          |
| Κ. Παπαρρηγοπούλου. . . . .                           | » 116    |
| <b>Ἡρώδης ὁ Ἀττικός, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου.</b>      | » 119    |
| <b>Αὐτοβιογραφία Κοραῆ, ὑπὸ Ἀδαμαντίου Κοραῆ</b>      | » 122    |
| <b>Ἐνύπνεον Κοραῆ, » » »</b>                          | » 136    |
| <b>Ἐγκώμιον Σπυρίδωνος Βουλγαρη, ὑπὸ Νι-</b>          |          |
| κηφόρου Θεοτόκη. . . . ,                              | » 139    |
| <b>Καταστροφὴ τοῦ Χορμόδου, ὑπὸ Δημητρίου</b>         |          |
| Βερναρδάκη . . . . .                                  | » 141    |
| <b>Μάχη τῆς Μπογορέτζας, ὑπὸ Χριστοφ. Περραιθοῦ</b>   | » 147    |
| <b>Μάχη τοῦ Βαλτετσίου, ὑπὸ Σπυρίδωνος Τρικούπη</b>   | » 150    |
| <b>Ἡ παταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ὑπὸ Σπυρίδωνος</b>       |          |
| Τρικούπη. . . . .                                     | » 153    |
| <b>Ἡ μουσική, ὑπὸ Εὐγενίου Βουλγάρεως. . . . .</b>    | » 157    |
| <b>Ο Θεός καὶ ὁ θάνατος, ὑπὸ Ἰωάννου Καρχαρίτσα</b>   | » 158    |
| <b>Τὸ Βαλμᾶς, ὑπὸ Ἀριστοτέλους Ν. Βαλαωρίτου. . .</b> | » 159    |
| <b>Περιστερά, ὑπὸ Α. Ρ. Ραγκαβῆ. . . . .</b>          | » 163    |
| <b>Χώρα ἀλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν, ὑπὸ Φ.</b>           |          |
| Σκούφου . . . . .                                     | » 164    |
| <b>Ἀξιωματεικός τῶν Ἀνθέων, ὑπὸ Σ. Δ. Βυζαντίου</b>   | » 166    |
| <b>Μάχη παρὰ τὰς Ηπέρας, ὑπὸ Σπυρίδ. Τρικούπη.</b>    | » 167    |
| <b>Πυρπόλησις τῆς τουρκείης ναυαρχεῖδος ἐν</b>        |          |
| <b>Χίῳ, ὑπὸ Σ. Τρικούπη . . . . .</b>                 | » 169    |
| <b>Ἄλωσις Παλαιμῆδους καὶ παράδοσις Ναυ-</b>          |          |
| πλίου, ὑπὸ Σ. Τρικούπη . . . . .                      | » 172    |
| <b>Χαρακτηρισμός Δημητρίου Ἡψηλάντου,</b>             |          |
| ὑπὸ Σ. Τρικούπη. . . . .                              | » 174    |
| <b>Ο Γεννάδιος καὶ οἱ ὑπὲρ πατρίδος ἔραγοι,</b>       |          |
| ὑπὸ Α. Ρ. Ραγκαβῆ. . . . .                            | » 175    |
| <b>Ἀράχωβα, ὑπὸ Δημητρίου Αἰνιάνος. . . . .</b>       | » 179    |
| <b>Τὰ ἔργα τῆς Ψυχῆς, ὑπὸ Νικηφόρου Θεοτόκη . . .</b> | » 197    |

n

101 Λέξις παλαιογραφίας ή παλαιογράφησης. Η όποια παλαιογραφία είναι η αναπαραγωγή σε μοντέρνη γραμμής της παλαιάς γραμμής.

# ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

## ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ Α' ΤΟΜΩ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

**ΘΙΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ.** — 'Ο σοφός ούτος καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1748. "Αυταὶ ἀποπερατώσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Σμύρνῃ ἀπῆλθεν ἐμπορίας χάριν εἰς Ἀμστελδάμον τῆς Ὀλλανδίας τῷ 1772, ἔνθα διέμεινεν ἧξα ἔτη. Ἐπάνελθὼν ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην μετέβη εἰς Μομπελλίε τῆς Γαλλίας πρὸς σπουδὴν τῆς λατρικῆς. Γενόμενος δὲ αὐτῆς διδάκτωρ καὶ ἐν Παρισίοις ἀπὸ τοῦ 1788 ἐγκαταστάθεις ἐπέδραμεν μετὰ ζήλου ἀκαμάτου εἰς φιλολογικὰς μιλέτας καὶ ἐργασίας καὶ ἥρξατο ἐκδίδων τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων, δι. Ὡν κυρίως ἐπεζήτει νὰ ἀναζωπυρήσῃ τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας, τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἀρετῆς, πυρὰ τοῖς ὑποδούλοις ἀδελφοῖς. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, διηγεώμενος καὶ ἀκαταπονήτως ἐργαζόμενος δὲ πολυμαθέστατος καὶ σοφώτατος ούτος ἀνὴρ πρὸς φωτισμὸν καὶ ἐκπαλδεύσιν τοῦ ἐν τῷ σκότῳ ἐπὶ μακρὺς αἰῶνας διατελοῦντος Ἑλληνικοῦ γένους, γητύχησε νὰ ἴσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς φιλατάτης Ἑλλάδος, εἰς ἣν τὰ μέγιστα συνετέλεσε διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας αηρυγμάτων του, ἄτινα μεγίστην ἐπίδρασιν ἔσχον ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ γένους. Τούτων ἔγενεν ὁ Κοραῆς οὐ μόνον θέσιν περιβλέπον ἐν τῇ νέᾳ ἐλληνικῇ φιλολογίᾳ κατέχει, ἡς τὰ πρώτα θεμέλια ἀσφαλῆ διὰ τῆς ποικίλης δράσεως τοῦ πνεύματός του, ἔθετο, ἀλλὰ καὶ ως εἰς τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας θεωρεῖται. Πλείονα περὶ αὐτοῦ δύναται τις ν' ἀναγράψῃ ἐν τῇ αὐτογραφίᾳ του. 'Ο Κοραῆς ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῇ 25ῃ Μαρτίου 1833.

**ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΤΣΟΣ.** — 'Ἄδελφός νεώτερος του Ἀλεξάνδρου ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1803. Ἐκεῖ δὲ καὶ εἶτα ἐν Χίῳ διακούσας τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, μετέβη πρὸς τελειοτέραν πατέντες εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν. Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ τέλος τη̄ Ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατέλαβεν ὑψηλὰς θέσεις δημοσίου ὑπαλλήλου. Ως ποιητὴς ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ, ἐκδόος γαλλιστὶ τῷ 1823 τοὺς πρώτους αὐτοῦ στίχους, κατὰ δὲ τῷ 1833, ἦτοι μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα κάθοδόν του ἥρξατο

δημοσιεύων ἑλληνικὰ ποιήματα διάφορα, οἷον ώδας, ὁιθυράμβους, τραγῳδίας, ἔτι δὲ καὶ διηγήματα πολιτικά. Ἐργα αὐτοῦ εἰναι συλλογὴ τις ὑπὸ τὸν τίτλον : « Ἐρωτικὰ καὶ Ἐλεγεῖα », ὁ « Ὀδοιπόρος », τὸ γνωστόγατον ἐμμετερον δρᾶμα, ἡ « Κιθάρα », ὁ « Καραισκάκης » καὶ ἄλλα. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις πέντης τῇ 25 Ὁκτωβρίου 1868.

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινούπολει τῷ 1810 καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Γερμανίᾳ. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν (1855—1857), καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Γερμανίᾳ. Ο Ραγκαβῆς εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, δις ἔγραψεν εἰς πάντα τὰ εἰδη τοῦ λόγου, καταστὰς οὕτως εἰς τῶν πολυγραφότερων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκδοὺς ἀρχαιολογικά, ἴστορικά, ἰδιαὶ δὲ φιλολογικὰ συγγράμματα πολλοῦ λόγου ἄξια. Πάντα ταῦτα ἐξέδωκε πρό τινων ἐτῶν εἰς δέκα δύγκωδεις τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ ἄπαντα », περιλαμβάνοντα ποιήματα, δράματα, κωμῳδίας, διηγήματα πρωτότυπα ἢ ἐν μεταφράσεις καὶ ἐμμετρόντις μεταφράσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις. τῷ 1892.

**ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΣΚΟΥΦΟΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ IZ' αἰώνος· τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ δὲν εἰναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐκπαιδεύθεις ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο τῷ 1669 καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ ἑλληνικοῦ σχολείου, τῷ δὲ 1681 ἐξέδοτο ὑπὸ τὸν τίτλον « Τέχνη Ρητορικὴ » σύγγραμμά του ἐν ἀπλῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἐξ οὐ ἀπεσπάσθησαν αἱ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περικοπαὶ, καταδεικνύουσαι τὸ μὲν τὸν πλοῦτον τῆς δημάρδους γλώσσης πρὸς τελείαν ἔκφρασιν τῶν διανομάτων ἥμων, τὸ δὲ τὸν ἐνθουσιαδην πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα τοῦ ἀνδρός.

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινούπολει τῷ 1815. Ο πατήρ αὐτοῦ Δημήτριος, ἐκ Βυτίνης τῆς Πελοποννήσου καταγόμενος, μέγα ἴσχυρων ἐν Κωνσταντίνον πόλεις, ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τῶν χριστιανῶν, τὰς γενομένας τῷ 1821 ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἢ δὲ περιουσίᾳ του ἐδημεύθη. Ήδὲ μήτηρ αὐτοῦ μετὰ τῶν περισωθέντων ἀνηλίκων τέκνων τῆς κατέφυγεν εἰς Ὁδησσόν, ἔνθα μετ' ἄλλων ἑλληνοπαίδων ἐξεπαιδεύθη ὁ Κωνσταντίνος ἐν τῷ λυκείῳ τοῦ Ρισχελιέ, αὐτοκρατορικῇ διαπάνη. Ἐκεῖθεν κατελθὼν τῷ 1830 εἰς Ἑλλάδα, διωρίσθη πρῶτον μὲν ὑπάλληλος, εἶτα δὲ καθηγητὴς τῆς ἴστορίας ἐν τοῖς γυμνασίοις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τέλος, μετὰ τὴν δημοσίευσιν πολλῶν ἴστορικῶν μονογραφιῶν καὶ ἄλλων ἴστορικῶν βιβλίων, πολλοῦ λόγου ἄξιων, ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἴστορίας ἐν τῷ

ΒΘνικῷ Πανεπιστημίῳ, τὴν ἔδραν τῆς ὁποίας ἐπαξίως κατεῖχε μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος πρό τινων ἑτῶν. Τὸ κυριώτατον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὅπερ κατέστησε τὸ ὄνομά του περίδοξον καὶ κατέλιπεν αὐτῷ μικήμην ἀσίμινηστον, εἶνε δὲ μεγάλη ἴστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς τόμους πέντε, ἐξ ἣς ἀποσπῶνται αἱ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περικοπαί.

**ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ν. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τῷ 1845. Διακούσας ἐν τῷ γυμνασίῳ Πατρῶν τὰ ἐγκύρωλια μαθήματα, μετέβη εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς Νομικῆς καὶ τῷ 1868 ἀνηγόρευθη ὑπάκτωρ αὐτῆς. Οὐ βασιλειάδης ἔχων ζωηρὰν φαντασίαν καὶ εὐαισθησίαν ἐθεράπευε λίαν ἐπιτυχῶς τὰς Μούσας. Τῷ 1869 ἐξέδωκε τὰ πρῶτα δράματα αὐτοῦ, τοὺς «Καλέργας» καὶ τὸν «Λουκᾶν Νοταρῖ», καὶ τῷ 1873 τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Ἀττικῶν Νυκτῶν», περιλαμβάνοντα νέα δράματα, ἐν οἷς καὶ τὴν «Γαλάτειαν». Ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις τῷ 1874· μετὰ τὸν θάνατον δὲ αὐτοῦ ἐξημοσιεύθησαν ὁ Β' καὶ Γ' τόμος τῶν «Ἀττικῶν Νυκτῶν», πολλὰ ἔργα, πεζά τε καὶ ἡμιεπερα, περιλαμβάνοντες.

**ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Μεσολογγίῳ. Διδαχθεὶς ἐν τῇ πατρὶ του τὰ πρῶτα ἐλληνικὰ γράμματα ὡς καὶ τὴν ἱταλικὴν καὶ ἐκμαθὼν είτα ἐν Πάτραις τὴν γαλλικὴν καὶ ἀγγλικὴν, μετέβη εἰς Ῥώμην, ἐνθα ἐπὶ ἐξαετίαν διέτριψεν ὀσχολούμενος περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ λόρδου Γκυιλφόρδου πρὸς ἰδρυσιν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας.

Ἐπανελθών μετὰ τὴν ἔκκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξελέγετο πάντοτε ἀπὸ τοῦ 1824 ἀντιπρόσωπος τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἑθνικὰς συνελεύσεις, ἐγένετο δὲ ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ ἐπὶ «Οθωνος ὑπουργὸς τῶν Ἑξωτερικῶν». Ἀποσταλεὶς ὡς πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος εἰς Λογοδίνον διέμεινεν ἐκεῖ πολλὰ ἔτη καὶ ἐκεῖ ἐξέδωκε τὴν «Ἰστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως», ἐξ ἣς ἀποσπῶνται αἱ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ ὡραῖαι σελίδες τοῦ ἐνδόξου ἀγῶνος τῶν ἡρώών τοῦ 1821. Ἐπανελθών εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγένετο γερουσιαστής, ἀποσχών δὲ είτα τῆς πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικὸν βίον ζῶν ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1873. Πλὴν τῆς «Ἰστορίας» ἐξέδωκε τὸ Θούριον ἄσμα, ποιήματά τινα καὶ λόγους ἐπικηδείους, διότι καὶ διαπρεπῆς ἦτα οὐ ἀσίμινηστος καὶ φιλόπατρις ἀνήρ.

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.** — Γεννηθεὶς ἐν Συρράκῳ τῆς Ἡπείρου, ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἱταλίᾳ. Κατελθών εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἔκκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἥγωντισθη ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, ἀποδειχθεὶς εἰς τῶν προμάχων τοῦ Ἑθνικοῦ ἀγῶνος. Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἤκολού-

Θησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Καίπερ δὲ στρατιωτικὸς ὁν διετέλεσε θεραπεύων τὰς Μούσας, ἔδων τὰ τρόπαια τοῦ ἀγῶνος ἡ θρηγῶν τὰς συμφοράς, διὸ τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς ἐπεισόδια τῆς νέας ἑλληνικῆς ἴστορίας. Τοιαῦτα δὲ είναι τὸ «Μεσολόγγιον», τὸ «Στόμιον τῆς «Πρεβέζης», τὸ «Χάνι τῆς Γραβιᾶς», «Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται», ὁ «Βότσαρης κτλ., ὃν πολλὰ ἔβρα-  
θεύθησαν, Ἀπέθανε τῷ 1857.

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ.**—Ἐγεννήθη ἐν Σύρῳ τῷ 1834. Ἐξέ-  
δωκεν ἔμμετρον μετάφρασιν διψήφιας τινὸς τῆς Ὁδύσσειας τοῦ Ὀμή-  
ρου καὶ ἄλλα φιλολογικὰ ἔργα, πεζὰ καὶ ἔμμετρα, ἵδια δὲ ἐπεδόθη  
ἀπό τινων εἰς τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ Ἀγγλου τραγικοῦ Σαικ-  
σπήρου, οὗ μετέφρασεν ἄχρι τοῦδε ἔξι δράματα. Τὸ ἄριστον τῶν συγ-  
γραμμάτων αὐτοῦ είναι ὁ «Λουκῆς Λάρας» ἡ αὐτιβιογραφία γέρον-  
τος Χίου, μεταφρασθὲν εἰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἔξι οὖ  
ἀπεσπάσθη τὸ ἐν τῷ κειμένῳ τεμάχιον.

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ.**—Γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει  
τῷ 1803 διήκουσεν ἐν τῷ ἐν Χίῳ γυμνασίῳ τὰ ἐγκύρωτα μαθήματα,  
τῷ δὲ 1820 μετέβη εἰς Παρισίους καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν ἀνωτέρας  
σπουδῆς χάριν. Κατελθὼν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ἐξέδωκε τῷ  
1827 τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα τὰς «Σατύρας», εἴτα τὸν «Ἄσωτον»  
καιροφύλαιν, καὶ ἐν Πεζῷ τὸν «Ἐξόριστον». «Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ είναι  
τὰ ἔξις: ἡ «Ἐλληνικὴ Πλάστιγξ», δὲ «Περιπλανώμενος», ἡ «Τουρ-  
κομάχος Ἑλλάς», ἦτοι ποίημα ἐπικὸν ἐξιστοροῦν τὰ κατὰ τὴν Ἐλ-  
ληνήν ἐπανάστασιν, καὶ τελευταῖον τὰ «Ἀπομνημονεύματα τοῦ  
ἀνατολικοῦ πολέμου» (1857). Οἱ Ἀλέξανδρος Σοῦτσος δικαίως  
θεωρεῖται ὡς πατήρ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως. «Ἐνεκα τῶν  
πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων ὑποστὰς πολλὰς περιπτετείς κατὰ τὸν  
βίον του, πάσχων δὲ καὶ ταλαιπωρούμενος ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ἀπέθανεν  
ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης κατὰ Ιούλιον τοῦ 1863.

**ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ.**—Ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1838  
καὶ ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν δημώδη καὶ καθαρεύουσαν πλεῖστα λυρικὰ  
ποιήματα, ὃν πολλὰ ἀναφέρονται εἰς ἔθνικὰς ὑποθέσεις. Τὰ ἔργα  
αὐτοῦ ἐξεδόθησαν πρό τινων ἐτῶν εἰς τρεῖς τόμους. Ἀπέθανεν ἐν  
Αθήναις.

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.**—Ἡτο υἱὸς τοῦ καθη-  
γητοῦ καὶ ἐπιφυνοῦς τῆς Ἑλλάδος ἴστοριογράφου Κ. Παπαρρηγο-  
πούλου. Γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1843 καὶ σπουδάσας τὴν ἐπιστή-  
μην τοῦ Δικηπίου ἐγένετο δικηγόρος. Ἡτο ἐκ τῶν ἀρίστων λυρικῶν  
ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀτυχῶς ἀπέθανεν αἰφνιδίως  
νεαρώτατος τὸν Μάρτιον τοῦ 1873 ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἐτῶν. Ἐξε-

δώκεν εἰς βιβλία καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ τύπῳ πλεῖστα ἔργα φιλολογικά, ἔμμετρά τε καὶ πεζά, ἢ φιλοσοφικά καὶ ἴστορικά μελέτας. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ «Ἀγορὰ» καὶ ἡ «Συζύγου ἐκλογὴ» κωμῳδίαι, καὶ οἱ «Χαρακτῆρες», σκηναὶ διαλογικαὶ. Ἐμμετρα δὲ αἱ «Ποιήσεις» καὶ ὁ «Ορφεὺς καὶ Πυγμαλίων».

**ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1817. Τὰ ἔγκυκλα μαθήματα διήκουσεν εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ γυμνάσιον, σπουδάσας δὲ εἴτα τὴν βοτανικὴν ἐν Εὐρώπῃ διωρίσθη καθηγητὴς ταύτης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1881, ὅτε νοσήσας ἀπεγόρησεν. Ἐγράψε πολλὰ ἐπικοινωρικὰ ποιήματα, ἀλλὰ τὰ ἔργα, ἀτινα κατέστησαν αὐτὸν γνωστότατον τοῖς πᾶσιν, εἶναι ἡ «Χίος Δούλη», ὁ «Πύργος τῆς Πέτρας», ὁ «Ἄγιος Μηνᾶς» καὶ τὸ σατυρικὸν ἔπος «Τίρι Λύρι» ἡ Κυνηγέσιον ἐν Σύρῳ.

**ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1736, νέος δὲ ἔτι ὃν μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὰ ἐν Ἰταλίᾳ Πανεπιστήμια τῆς Βολωνίας καὶ τοῦ Παταβίου τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα, πρὸ πάντων δὲ τὰ μαθηματικά. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του ἐχειροτονήθη τῷ 1762 ἵερομόναχος λαβὼν τὸ ὄνομα Νικηφόρος, ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τὰ μαθηματικά, κηρύττων ἄμα ἀπὸ τοῦ ἅμβωνος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διέτη καὶ ἥττωρ εὐγλωττος ἦτο. Εἰς Ἰάσιον είτα μεταβὰς ἐγένετο διευθυντὴς τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτη σχολῆς. Τῷ 1779 ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Σλαβονίας καὶ Χερσόνησος ἀντὶ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Μετατεθεὶς εἰς τὴν ἀρχιεπίσκοποτην Ἀστραχανίου καὶ Σταυροπόλεως παρηγήθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μόσχαν, ἐνθα διήγαγε τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βίου του μονάζων καὶ συγγράφων.

Ο Θεοτόκης ἐγένετο εἰς τῶν πολυμαθεστέρων καὶ φιλοπόνων συγγραφέων τοῦ παρελθόντος αἰώνος, πρόμαχος τῆς ὁρθοδοξίας καὶ ἔνθερμος τῆς παιδείας ζηλωτής, κατέλιπε δὲ πολλὰ πρωτότυπα καὶ ἐκ μεταφράσεως συγγράμματα μαθηματικά, φιλοσοφικά, θεολογικά κτλ. ἐν οἷς τὸ Κυριακοδρόμιον, ἐν καλῇ γεγραμμένον γλώσσῃ.

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Μιτιλήνῃ, μετὰ δὲ τὰς ἔγκυκλίους καὶ τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδάς αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Γερμανίαν, ὀπόθεν ἐπανελθὼν διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἰστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλὰ μετά τινα ἔτη ἀπεγόρησε καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν γενέθλιον. Ο Βερναρδάκης συγέγραψε ἴστορικά καὶ φιλολογικά πονήματα καὶ δράματα, τοὺς «Κυψελίδας», τὴν «Μερόπην», τὴν «Μαρίαν Δοξαπατεῖ», τὴν «Εὔφροσύνην» καὶ τὴν «Φάνησταν».

**ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ.** — Έγεννήθη ἐν Θεσσαλίᾳ τῷ 1773 ἔτινι σχολῆι ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐδιδάχθη τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Τῷ 1796 μετέβη εἰς Βουκουρέστιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βιέννην πρὸς σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς· ἐκεῖ συναντήσας τὸν Ρήγαν τὸν Φερραῖον ἐγένετο εἰς τὰ ὑπέρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος σχέδιά του ἐνθουσιώδης αὐτοῦ ὄπαδός. Σύλληφθεὶς μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τῆς αὐτοριακῆς κυβερνήσεως, ἀπηλευθερώθη τυχών τῆς προστασίας τοῦ γαλλικοῦ προξενείου ὡς δῆθεν πολίτης Γάλλος. Ἐγένετο κατόπιν διδάσκαλος ἐν Κερκύρᾳ καὶ τῷ 1816 ἐξέδωκεν ἐν Βενετίᾳ τὴν ἱστορίαν «Σουλίου καὶ Πάργας». Κατὰ τὸ 1817 μεταβὰς εἰς Ρωσίαν, ἐμυήθη τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας καὶ ὑπέβαλεν ὑπόμνημα τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ρωσίας περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἐλλάδος.

'Εκραγείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ λαβὼν μέρος εἰς πλειστας αὐτῆς μάχας ἀπέθυνε τῷ 1863 λίαν προσθετικῶς τὴν ἡλικίαν. Τῷ 1836 ἐδημοσίευσε καὶ δεύτερον ἱστορικὸν ἔργον· «Ἀπομνημονεύματα πολεμικὰ», ἐξ ἀναμνήσεων τοῦ ἀγῶνος· τὸ δὲ 1863 ἐδημοσίευσε «Βιογραφίαν τοῦ Ρήγα».

**ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ο ΒΟΥΛΑΓΑΡΙΣ.** — Έγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1716. 'Εκπαιδευθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐπικνεθών εἰς τὴν Ἰδαν πατρίδα ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος, Εὐγένιος μετονομασθεὶς, ἐνῷ πρότερον ἐκαλεῖτο Ἐλευθέριος. Ἐδίδαξεν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐν Ἀθῷ, τῷ δὲ 1761 προσεκλήθη ὡς διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Γένους σχολῇ. Παρατηθεὶς δὲ μετέβη εἰς Γερμανίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρωσίαν, τῇ προσκλήσει τῆς αὐτοκρατερίας Αἰκατερίνης τῆς Β', ὑφ' ἧς μεγάλως ἐτιμήθη. Χειροτονηθεὶς ἐν Μόσχᾳ ἵερεὺς προσεχειρίσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Σλαβονίας καὶ Χερσόνησος μετὰ ἐν ἔτος. Παρατηθεὶς δὲ τῷ 1787 τῆς θέσεως ταύτης, διήγαγε τὸ ἐπιλοιπον τοῦ βίου ἐν Ρωσίᾳ συγγράφων, ἀποδιώσας τῷ 1806 ἐν ἡλικίᾳ 90 ἑτῶν.

'Ο Εὐγένιος ἦν ἐκ τῶν πολυμαθεστάτων τοῦ αἰῶνός του σοφῶν. Έγίνωσκε δέκα ὅλας εὐρωπαϊκὰς καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας, κατέλιπε δὲ διάφορα καὶ ποικίλης ὅλης συγγράμματα. 'Ο Εὐγένιος θεωρεῖται ἐφάρμιλλος τοῦ Κοραῆ, πανδαήμων καὶ χαλκέντερος συγγραφεύς, ὡς ἐκεῖνος, ἀναδειχθεὶς διὰ τῶν πολλαπλῶν συγγραφῶν του, πειραθεὶς δὲ νὰ βελτιώσῃ τὸ τῆς κοινῆς διαλέκτου θρός.

**ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ.** — Γεννήθης ἐν Σμύρνῃ τῷ 1824 διήκοουσε τὰ ἐγκύλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Σύρῳ γυμνάσιον, ἔνθα δεκαπενταετής μόλις, ἐξέδοτο τοὺς πρώτους αὐτοῦ στίχους. Καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς γλώσσης διορισθεὶς ἐξέδωκε Χρηστομάθειαν καὶ Γραμματικὴν τῆς γλώσσης ταύτης. Τῷ 1846 ἐδημοσίευσε πλειότερα

ποιήματα τὰς «'Εωθινάς αὔρας»: εἰς τὸν ποίητικὸν θιαγωνισμὸν τοῦ 1855 ἐπηγνέθησαν τὰ ποιήματά του «πρὸς τὸν ποιητὴν Λαμαρτῖνον». Τῷ 1857 ἐπηγνέθη ἐπίσης ἡ «Κλεονίκη» τὸ δὲ 1860, ἔξεδωκε συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τῶν τίτλων «Βάρβιτος», καὶ ἄλλα ποιήματα. Ἀπέθυνε τὸν Μάρτιον τοῦ 1873.

**ΑΡΙΣΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ.** — Ἐγεννήθη ἐν Λευκάδῃ τῷ 1824 κατήγετο ὅμως ἐξ Ἡπείρου. Διδαχθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὰ πρῶτα μαθήματα, ἐπέρειν τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Παρισίοις.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ίδιαν αὐτοῦ πατρίδα ἔξελέγη ἀντιπρόσωπος τῶν Λευκαδίων ἐν τῇ τελευταίᾳ Βουλῇ τῶν Ἐπανηστῶν, καὶ εἴτα πληρεξούσιος εἰς τὴν συγέλευσιν τῶν Ἑλλήνων τῷ 1862 καὶ μετὰ ταῦτα πάντοτε βουλευτὴς τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ 1868. Ἐτελεύτης τὴν 24 Ιουλίου 1879.

Ο Βαλαωρίτης ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς γέας ἑλληνικῆς ἱστορίας, ίδιᾳ δὲ τῶν ἀφρώδων τὰ κατὰ τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας, καὶ τὴν μελέτην τῶν τελευταίων ζειτονικῶν ζιζου τὰς ὑποθέσεις τῶν πλειστῶν αὐτοῦ ὡς τοῦ «Διάκου», τοῦ «Ἀστραπόγιαννου», τῆς «Κυρὰ Φροσύνης», καὶ πλ. ἀτινα ἔγραψεν εἰς γλώσσαν δημόσιην.

**ΣΚΑΡΑΛΑΤΟΣ Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.** — Ἐγεννήθη τῷ 1790 ἐν Ιασίῳ τῆς Μολδαβίας. Μεταβὰς ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διήκουσε τὰ ἐγκυρώλια μαθήματα ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ξηρᾶς Κρήνης, δι’ ἀγενόδου τοῦ δὲ καὶ διανεκοῦς μελέτης ἐτελείωσησεν εἴτα τὰς ἑαυτοῦ γνώσεις. Μετὰ δὲ τὴν ἐλευσιν τοῦ Καποδιστρίου ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διιωρίσθη εἰς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐσωτερικῶν, κατόπιν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ιερᾷ Συνόδῳ, ἐξ ἧς θέσεως μετὰ ταῦτα παρηγήθη. Τῷ 1854 ἐγένετο διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς όποιας συνετέλεσε σπουδαῖως. Τὸ δόνομα τοῦ Βυζαντίου εἶναι τοῖς πάσι γνωστὸν ἐκ τῶν λεξικῶν, τὰ όποια ἔξεδωκεν. Ἐκτὸς δὲ τούτων συγγράψε καὶ μετέφρασε καὶ ἄλλα ἴστορικά καὶ φιλολογικά συγγράμματα. Ἐν τῶν σπουδαιοτέρων συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τρίτομος περιγραφὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέθυνεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1878.

**ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ.** — Ήτο νίδις τοῦ ἐνεργὸν μέρος λαβόντος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν εὐπαιδεύτου ιερέως Γεωργίου Αἰνιάνος. Ο Δημήτριος ἐγεννήθη ἐν Μαυρίλω τῆς Φθιώτιδος. Καταδιωκούμένης τῆς οἰκογενείας του ὑπὸ τῶν Τούρκων, νέος ἔτι δὲ τὸν κατέρρηγεν εἰς Οδησσόν, ὅπόθεν διὰ τῆς Αὔστριας καὶ Ἰταλίας κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὑπηρετῶν τὸ πρῶτον ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ παρενφεύθεις εἰς πάσας τὰς μάχας. Μετὰ

οὗτην ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐπὶ "Οθωνος ἐγρημάτισε δημόσιος ὑπάλληλος. Τῷ 1854 διωρίσθη μέλος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ τέλος ἐξελέγη πληρεξούσιος. Συνέγραψε καὶ ἐξέδωκε πολλὰ ἔργα, ἐν οἷς τὴν «Βιογραφίαν τοῦ Καραϊσκάκη», τὴν «Βιβλιοθήκην τοῦ Λαζοῦ», τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γεωργίας», περιοδικῶς ἐκδιδούμενη καὶ ἄλλα διάφορα συγγράμματα.



# ΑΙΓΑΙΝΑ ΛΑΤΟΝ

TON EYDINGEN EXCAVATION

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΔΗΓΙΝΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ

ΙΝΙΕΤΙΚΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ

ΕΛΛΑΣ

ΑΣΤΟΝΟΒΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΔΗΓΙΝΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ

ΕΛΛΑΣ

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ ΠΑΤΡΑΣ

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ ΛΑΤΟΝ



ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ ΛΑΤΟΝ

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΞΑΡΧΙΑ ΛΑΤΟΝ







τις πάπιες μολύ τα μέρινα πότισ  
δέν γένει το ζαμπόν πέτρα γόνηση  
τη δέν αρδισκός στον γρανάζιο πατέρα  
γόνηση στη γή στον γρανάζιο πατέρα

μετρικής σημειουμένης παρα τοῦ ίδιου ποιητοῦ.

|                |           |
|----------------|-----------|
| gloria alveare | carlume   |
| vita di Geno   | ubbriaco  |
| patro un       | pinturame |
| Tassi de malac | malaco    |

se non teme il ferme,  
e di s'grido grav braco  
per il Cugia tub tume  
de dire all' almanaco

in festu nell' fango  
v. i. loro e' fango  
fano cui che plesso di fango varone